

62681

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

RÜŞDÎ

ŞERH-İ DÎBÂCE-İ GÜLİSTÂN

(İNCELEME - METİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
ŞÜKRÜ BAŞTÜRK

BURSA 1997

ÖN SÖZ

Bilindiği gibi, edebî metinleri anlama, açıklama, tanıtma ve değerlendirme amacıyla yapılan çalışmaların tarihi eskilere uzanmaktadır. Metin şerhi, edebî metinleri açıklama ve böylece metnin anlaşılmasını kolaylaştırma abaları, Divan edebiyatı döneminden günümüze kadar gelmiştir.

Günümüzde ise metin şerhi, geçmişin tanıtılması ve değerlendirilmesi, geçmişle bugün arasında bağlantı kurulması açısından daha da büyük bir önem kazanmış bulunmaktadır.

şerhler, kültür mirasımız içinde vazgeçemeyeceğimiz zengin kaynaklar arasındadır. Edebiyatın bütünü içerisinde hemen hemen her konudaki eseri şerh etme geleneği ayrı bir yere sahiptir. Bu şerhlerin edebî yönlerinin yanı sıra birçok ilme de kaynaklık ettiği söylenebilir.

şerhlerin muhtevası ise şarihin birikimi ile bağlantılıdır. Ayrıca, şerh geleneğinde bir eserin çok sayıda şarih tarafından da şerh edildiği görölmektedir.

Klâsik Türk Edebiyatında, Arapça ve Farsça eserlerin şerh edilmesi geleneği 15. yüzyıldan itibaren yoğunluk kazanmaktadır. Günümüze kadar sayısı tam olarak tespit edilememiş olan bu şerhlerin katalog bilgileri de yetersizdir.

Çalışmamızda ulaşabildiğimiz kaynaklar ışığında Sa'dî'nin *Gülistan* dibacesinin müstakil olarak Lâmi'î, Rüşdî, Hevâî, Kânî, Muhammed, Hamdî ve Safvet gibi şarihler tarafından şerh edildiğini tespit ettik.

İnceleme bölümünde şerh, dibace, Sa'dî ve *Gülistan* üzerinde durularak *Gülistan* ve *Gülistan* dibacesi şerhlerine yer verilmiştir. Daha sonra Rüşdî'nin hayatı ve *Şerh-i Dibace-i Gülistan*'ı ele alınmıştır. Metin bölümü ise *Şerh-i Dibace-i Gülistan*'ın transkripsiyonlu metninden oluşmuştur.

Şerh alanında günümüze kadar yapılan çalışmaların sayısı sınırlıdır. Dil, terminoloji ve muhteva göz önüne alındığında sağlam bir metin ortaya koyabilmek için çaba gösterdik. Ancak, dikkatimizden kaçan eksiklerimizin tamamlanarak hatalarımızın da düzeltilmesi dileğindedir.

Çalışmamız boyunca yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Coşkun AK Bey'e, tez danışmanım Yard. Doç. Dr. Kadir ATLANOY Bey'e ve Yard. Doç. Dr. Hatice ŞAHİN Hanım'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR.....	IV

İNCELEME

TÜRK EDEBİYATINDA GÜLİSTAN ŞERHLERİNE TOPLU BİR BAKIŞ

SA'DÎ ve GÜLİSTÂN.....	X
RÜŞDÎ ve ŞERH-İ DİBÂCE-İ GÜLİSTÂN.....	XVII
ŞERH-İ DİBÂCE-İ GÜLİSTÂN.....	XIX
ŞERH-İ DİBÂCE-İ GÜLİSTÂN'IN NÜSHALARI.....	XXV
ŞERH-İ DİBÂCE-İ GÜLİSTÂN'IN KAYNAKLARI.....	XXVII
SONUÇ.....	XXXIV
BİBLİYOGRAFYA.....	XXXVI
METİN TESPİTİNDE İZLENEN YOL.....	XLIII

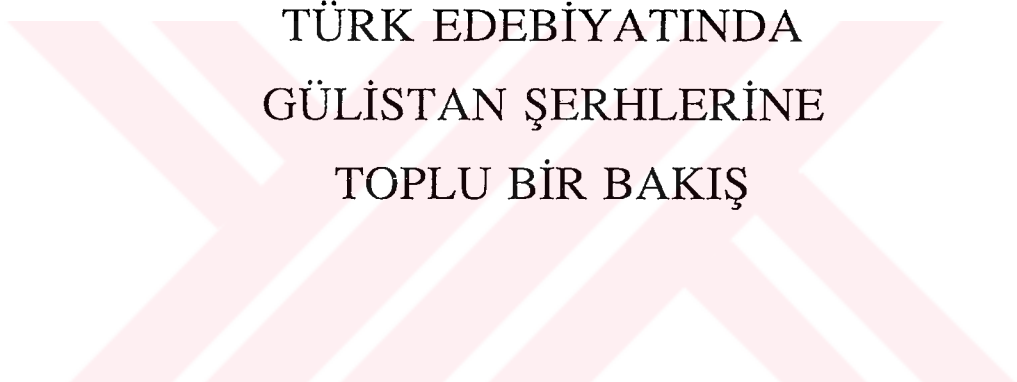
METİN

ŞERH-İ DİBÂCE-İ GÜLİSTÂN

TRANSKRİPSİYONLU METİN.....	1-132
-----------------------------	-------

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.md.	: adı geçen madde
BYEBEK	: Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi
C.	: Cilt
ev.	: Çeviren
haz.	: hazırlayan
İA	: İslâm Ansiklopedisi
S.	: sayı
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
TSMK	: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
TÜYATOK	: Türkiye Yazmaları Toplu Katoloğu



TÜRK EDEBİYATINDA
GÜLİSTAN ŞERHLERİNE
TOPLU BİR BAKIŞ

Bilindiği gibi, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan en etkili araç, dildir. Dil, bu fonksiyonunu yüzyıllardan beri tabii seyri içerisinde kendi bünyesinde meydana gelmiş olan kurallarla gerçekleştirir.

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki dile, sadece topluluklar arasında anlaşmayı sağlayan bir araç gözüyle bakılmamalıdır. Aynı zamanda dil, geçmişle gelecek arasındaki köprü vazifesini gören bir kültür taşıyıcısıdır. Dil, geçmişteki kültürel varlıkların günümüze aktarılmasını sağlarken toplumun ihtiyaçlarına göre kendini sürekli yenilemiş ve değişmiştir. Bu süreç içinde kullanılan kelimeler yerini ya başka bir kelimeye bırakmış ya da kullanımdan düşmüştür.

Geçmişteki kültürel varlıkların unutulmaması gereği herkes tarafından kabul edilmektedir. Klâsik metinlerde, metnin kaleme alındığı döneme ait birtakım alışkanlıkların, birikimin, toplumun sosyal yapısını belirleyen töre, gelenek ve göreneklerin zamanla anlaşılmasında güçlükler ortaya çıkmıştır. Klâsik metinlerin zorluklarının aşılabilmesi için dönemin diliyle aktarılma zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Batı dünyasında dil açısından klâsik metinlerin yeni nesillere aktarılması, anlaşılması güç olan bazı ibarelerin açıklanması ihtiyacı Aristoteles zamanında ortaya çıkmış, başta Homeros olmak üzere eski metinleri açıklama çabası Filolojinin doğmasına sebep olmuştur¹. Filolojinin amacı, okunup anlaşılmasında güçlük çekilen

¹ Bayrav, Süheyla, *Filolojinin Oluşumu*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınevi, İstanbul 1975, s. 1.

metinleri insanların anlayacakları şekilde açıklamak, onları canlı tutabilmek için de gereken çabayı göstermektir².

İslâm tesirindeki edebiyatta önceleri tefsir kelimesiyle karşılanan çalışmaların Batı'da ise Filoloji adı altında geliştiği görülür. Kur'an'ın ve Hadisler'in doğru ve detaylı anlaşılması istenmesi üzerine, onların açıklanması yoluna gidilmiştir³. Tefsir, önceleri metnin ve kelimenin açıklaması anlamında iken daha sonraki dönemlerde Kur'an-ı Kerim'in tamamının, birkaç sure ya da ayetinin açıklanması yerine kullanılmıştır. Bunların dışındakiler şerh kelimesi ile ifade edilmiştir.

Nitekim, Rüşdî de "zaymerân" kelimesini şöyle şerh etmektedir: "beg borki didikleri kırmızı çiçekdür ki tãc-ı hürüs da dirler. ve sultânî feslegenle ve büstân efrûzla ve emîr-i âşîkânla dañı tefsîr olınmış."⁴ diyerek tefsiri, şerh yerine kullanmıştır.

Şerh Kendi içine kapanmış bir edebiyat olan Divan Edebiyatında⁵ şerh

"açmak, açıklamak, genişletmek, izah etmek, bu yol ile yazılan kitap"⁶,

"bir kitabın ibaresini yine o lisan-ı aherde tafsil ve izah ederek müşkilâtını açma. Bir kitabın ibaresini kelime kelime açıp izah ederek yazılan kitap" anlamlarına gelmektedir⁷.

² Tulum, Mertol, "Filolojik Çalışma ve Eski Metinlerin Neşri Üzerine Görüş ve Tenkitler." Türk Dünyası Araştırmaları Faruk K. Timurtaş'a Armağan'ın içinde S. 27, Aralık 1983, s. 4.

³ Pekolcay, Neclâ - Sevim, Emine, *Yunus Emre Şerhleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s. 39.

⁴ Rüşdî, *Şerh-i Dibace-i Gülistan*, BYEBEK, Orhan 1170, Haraççıoğlu 990, s. 95.

⁵ Ali Nihad Tarlan'ın *Makalelerinden Seçmeler*, haz. Müjgân Cunbur, Ankara 1990. s.79; Tarlan, Ali Nihad, *Edebiyat Meseleleri*, İst. 1981,

⁶ Vaux, de Carra, "Şerh", *İA*. İstanbul-1978, c. XI, s. 429, Özön, Mustafa Nihat, *Osmanlıca - Türkçe Sözlük*, İnkılap Kitabevi Tan Matbaası, İstanbul 1958.

⁷ Şemseddin Samî, *Kamus-ı Türkî*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989, s., 773. Metin şerhi için bak. Tarlan, Ali Nihad, *Edebiyat Meseleleri*, İst. 1981 s. 191-196. Tarlan, Ali Nihad, "Fuzulî Divanı Şerhi" C. I-III, Ankara 1985 Çavuşoğlu, Mehmet, Necâti Bey Divânı'nın Tahlili, İstanbul 1971; Tolasa, Harun, *Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara 1973; Kurnaz, Cemal: *Hayalî Bey Divanı Tahlili*, Ankara 1987; Sefercioğlu, Mustafa Nejat: *Nevî Divanının Tahlili*, Ankara 1990; Şentürk, Ahmet Atilla, Necâti Beğ'in Sultan Beyazıt Methiyesi ve Bazı Gazelleri Hakkında Notlar, İst. 1995. Şentürk, Ahmet Atilla, *Ahmed Paşa'nın Güneş Kasidesi Üzerine Düşünceler*, İst. 1994. Şentürk, Ahmet Atilla, *Klasik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Rakib'e Dair*, İstanbul 1995; Dilçin, Cem, "Fuzulî'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi", *Türkoloji Dergisi*, S. 1, C. IX, Ankara 1991, s. 43-98.

İlk dönem Arap edebiyatında yazılan edebî metinler zamanla anlam genişliğini kaybetmeye başlamıştır. Daha sonra, derlenen bu metinlerde anlaşılma zorluğu görülmüştür⁸. Bunun üzerine bu eserlerdeki güçlükleri bilenler henüz hayatta iken onların bilgileri ışığında bunlar giderilip gerekli açıklamalara girişilmiştir. Böylece Arap şerh edebiyatı geleneği Hicrî III. ve IV. asırlarda yetişen Sükkerî ve Sa'lebî gibi şarihler tarafından geliştirilmiştir⁹.

İran edebiyatında ise şerhlerin tasavvufî eserler çerçevesinde yoğunlaştığı görülmektedir. Tasavvufî eserler sonraki asırlarda çeşitli mutasavvıf ve edipler tarafından geniş bir tabakanın anlayacağı tarzda izah edilmiş ve halka mal edilmiştir¹⁰.

Türk edebiyatında şerh örneklerinin daha çok dinî ve tasavvufî alanlarda ağırlık kazandığı görülmektedir. Klâsik edebiyat döneminde dinî ilimlerle ilgili yapılan şerhler genellikle Arapça kaleme alınmakla birlikte Türkçe şerhler de yazılmıştır.

Tasavvuf alanında ise Fars edebiyatının daha etkili olduğu görülmektedir. Tasavvufî mahiyetteki birçok Farsça esere Türk şarihler tarafından şerhler yazılmıştır. Bu şerhler genel olarak dinî eserler, tasavvufî eserler ve dinî olmayan eserler olmak üzere üç ana grupta toplanmıştır. Konumuz olan *Şerh-i Dibace-i Gülîstan*¹¹ metni tasavvufî eserler grubuna girmektedir.

"Edebî metni, yani estetik değeri olan yazılı edebiyat ürününü, anlama, açıklama, tanıma ve değerlendirme amacıyla yapılan çalışmaların geçmişinin eskilere gittiği bilinmektedir. Eskilerin " şerh-i mütun" yani metin şerhi dedikleri edebi metin/metinleri açıklama ve böylece metnin anlaşılmasını kolaylaştırma çalışmaları, Divan edebiyatının kendi döneminden başlayarak, günümüze kadar gelmiş; günümüzdeyse

⁸ Hoca, Nazif M., *Sudî, Hayatı, Eserleri ve İki Risalesi'nin Metni*, İstanbul 1980, s. 9.

⁹ Pekolcay-Sevim, a.g.e., s. 41.

¹⁰ Firdevsi: *Şehname*, Haz. Necati Lugal, IV cilt, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1990-1992; Feridedin-î Attar: *Mantık al-Tayr I-II*, Çev. Abdülbaki Gölpınarlı, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1990-1991.

¹¹ Rüşdî *Şerh-i Dibace-i Gülîstan*, BYEBEK: Orhan 1170, Haraççioğlu 990.

geçmişin tanıtılması, dolayısıyla yaşatılması, geçmişle günümüz arasında bağlantı kurulması açısından büyük önem kazanmıştır"¹².

Dibace Dibace kelimesinin anlamı hakkında çeşitli görüşler vardır.

Genel olarak bu kelimenin etimolojisinin Fars Dili'ne dayandığı kabul edilmektedir¹³. Kelime Farsça'da "sevgilinin yüzü" anlamında "dibah" şeklinde kullanılırken Arapça'ya Aramî Dili vasıtasıyla geçtiği ve "dibac" veya "deybac" şeklinde kullanıldığı ileri sürülmektedir. Bu görüşe göre kelimenin sonundaki -e nisbet ve müşabehet edatıdır. Dibace, dallı çiçekli bir cins ipekli kumaş manasına kullanılmıştır. Kelimenin Hz. Peygamber devrinde de kullanıldığı düşünülürse kelimenin Arapça'daki kullanımının çok eski dönemlerde başladığı görülür¹⁴. Bir başka görüşe göre "diba" kelimesinden -çe küçültme ekiyle yapılmış bir kelimedir¹⁵. Bunların dışında "dibace" kelimesinin; İran şahlarının giydikleri çok süslü üstlük ve kitabın nakışlarla süslenmiş yüzü, ilk sayfaları anlamında da kullanıldığını görüyoruz.

Dibaceyle birlikte "hutbe", "mukaddime", "takdim", "ifade-i mahsusa" "meram", "ifade-i meram", "medhal", "ön söz", "birkaç söz", "sunuş", "başlangıç" gibi kelimelerin de eski metinlerden bugüne dek kullanıldığı görülmektedir¹⁶.

¹² Mengi, Mine; "Mazmun Üzerine Düşünceler", *Dergâh*, C. VIII, S. 93 (Kasım 1997) 8-10.

¹³ Becker, C.H., "*Dibac*", *İA*, C. III, s. 579; Üzgör, Tahir, *Türkçe Divan Dibaceleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1990, s. 3

¹⁴ Becker, a.g.md. s.579.

¹⁵ Üzgör, a.g.e, s. 3.

¹⁶ Üzgör, "*Türkçe Divan Dibacelerine Dair*", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 67, Ağustos 1990, s. 24. Ögün, Süleyman Seyfi, *Politik Kültür Yazıları*, Bursa 1997

SA'Dİ ve GÜLiSTAN

Sa'dî-i Şirazî Şiraz'da Hicrî 610-615/1213-1219 yılları arasında doğmuştur.

Asıl adı Ebu Abdullah Müşerrifüddin bin Muslih eş-Şirazî'dir. İran edebiyatının en büyük ediplerindendir¹⁷. Sa'dî onun mahlasıdır. Ebü Bekr bin Sa'd bin Zengî zamanında yaşamış ve ondan iyilik ve hürmet görmüştür. Ona bağlılığını göstermek için yazılarına Sa'dî imzasını atmıştır.

Sa'dî'nin hayatıyla ilgili birçok rivayet bulunmakla birlikte bunlardan hangilerinin gerçek, hangilerinin hayal mahsulü olduğu sağlıklı bir şekilde ayırt edilememektedir¹⁸. Şirâz'da ilk tahsilini yapmış, Moğol istilâsı sonucu Bağdat'a göç etmiş ve Nizâmiye medresesinde tahsilini tamamlamıştır. Hayatı boyunca birçok yer gezdiği söylenmektedir. Bu seyahatleri esnasında önemli şahsiyetlerle tanışmış, görüşmüş ve sohbet etmiştir. Ömrünün büyük bir bölümünü Şiraz'ın dışında geçirmiştir. Şiraz'ın Tatarlar tarafından işgal edilmesiyle taht şehrini terk etmiş, Sa'd bin Zengî Tatar taifesini yenip Şiraz'ı geri alınca tekrar dönmüştür¹⁹. Bu zaman içerisinde Mezopotamya, Küçük Asya, Suriye, Mısır ve Mekke'yi dolaşmıştır²⁰. Birçok defa hacca gitmiştir²¹.

Sa'dî O bizim Şark'ımızın ruh-ı kemali,

Bir ders-i hakikat veriyor işte meâlî²²

Nitekim, Rüşdî konuyla ilgili olarak: "Ve Sa'dî muşannifüñ rah. mahlaşıdır. Ve ism-i şerîfleri Muşlihiddîn'dür. Ve muhtemel ki ismi Muştafa ve Muşlihiddîn lağabı ola. Muhammed'e Muhiddîn ve Ahmed'e Şemsüddîn didikleri gibi. Sa'dî yümn ve berekete

¹⁷ Yazıcı, Tahsin, "Sa'dî" İA, İstanbul 1978, s. 36.

¹⁸ Yazıcı, a.g.md. s. 36.

¹⁹ a.g.e. s. 72-73.

²⁰ *Türk ve Dünya Edebiyatçıları*, "Sa'dî", C. IV, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993, s. 75.

²¹ a.g.e. s. 53.

²² Okay Orhan - İsen Mustafa, *Mehmet Akif Ersoy, Safahat*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. , Ankara 1992, s.52

mensüb dimekdür. Ve dağı memdühı olan şehzâdeye ki Sa'd bin Ebîbekr' dür menşüb demek ma'nâsın iş'âr murâd idinmişdür. Ve câ'izdür ki Hâzret-i şeyhuñ mebd-i zühuru ve taħalluşı Ebü Bekr' üñ babası Sa'd bin Zenginüñ saltanatı zemânında olub intisâb-ı mezkûr aña olmuş ola zîrâ oğlına oldığı taħdîrce andan evvel taħalluşdan mücerred ve şi'r ü te'lifle ğayr-i muķayyed olmaķ fehm olunur²³." demektedir.

Münevver bir aileden gelen Sa'dî'nin üslûbu sağlam, bilgisi geniştir. Şüphesiz Şeyh Sa'dî'nin eserleri²⁴ içerisinde en mükemmel ve ünlü eseri yazma ve basma nüshaları en çok olan *Gülistan*'dır.

Sa'dî, vatanı olan Şiraz'da ömrünün son yıllarını ibâdet ve riyâzete geçirmiş, hicri 691/1292'de vefat etmiştir. Kabri Şiraz yakınlarındaki tekkesinin yanındadır.

Gülistan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin çağdaşı olan Sa'dî, *Gülistan* ve *Bostan* adlı hakimane eserleriyle, bilhassa Türk edebiyatı üzerinde tesirli olmuştur. Şeyh Sa'dî'nin şuurlu bir insanlık anlayışı, bir halk sevgisi vardır. Bir medenî cesaret seviyesi almış görüşlerini şair, zamanının hükümdarlarına da söylemiştir²⁵.

Gülistan "makame" tarzında yazılmış²⁶, yer yer manzunelerle süslenmiş, münacat, na't ve sebeb-i te'lifi içeren bir dibaceden sonra sekiz babdan meydana gelmiştir. Her bab muntazaman sıralanmış, birbirleri ile olan irtibatları göz önünde bulundurulmuştur²⁷. I. bab padişahların siretinden, II. bab dervişlerin ahlâkından, III. bab kanaatin faziletlerinden, IV. bab sükût etmenin faydalarından, V. bab aşk ve

²³ Rüşdî, a.g.e, s. 55.

²⁴ Eserleri: 1. Tahrir-i Dibace 2-Mecalis-i pengane 3-Sual-i sahib-divan 4-Akl ü Aşk 5. Nasihatü'l-müluk 6. Risale-i selase: Mülakat-ı Şeyh Sa'dî ba Abaka Han, Risale-i Engiyanu, Risale-i melik Şensüddin 7. Gülistan 8. Bustan (veya Sa'dî-name 9.Kasaid-i Farisi 10. Kasaid-i Arabi 11. Mülemmaat 12. Terciat 13. Tayyibat 14-Bedayi 15. Havatim 18.Mukatta'at, 19.Ruba'iyat 20. Müfredat 21. Hubsiyat 22. Hezliyat 23. Mudhikat

²⁵ Banarlı, Nihat Sâmi, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. I, s. 133.

²⁶ Yazıcı, Tahsin, "*Gülistan*", TDVİA, İstanbul 1997, C. XIV. s. 240. Kurnaz, Cemal, *Türküden Gazele-Halk ve Divan Şiirinin Müsterekleri Üzerine Bir Deneme*, Ankara, 1997, s.512

²⁷ Yazıcı, "Sa'dî", iA, İstanbul 1978., C. XII/1 s.38.

yigitlikten, VI. bab zaaflik ve pirlikten, VII. bab terbiyenin tesirinden, VIII. bab sohbet edeplerinden bahsetmektedir.²⁸.

Eser 656/1258'de Salgurlu hanedanından Ebu Bekir bin Sa'd bin Zengî adına te'lif edilmiştir. Üslûp bakımından mükemmel olan *Gülistan*, Sa'dî'nin en tanınmış eseridir. Yüzyıllar boyu değerinden hiçbir şey kaybetmeyerek yüzlerce kez çoğaltılmış ve basılmıştır²⁹. Rüşdî, nazmen *Gülistan*'ı ve bölümlerini şöyle tanıtıyor:

Ne gülistân ki büstân-ı behişt.

Ûâr ü hâşâki heb 'abîr-sirişt

Heşt bâbi aña sekiz dirler

Ûaşâş-ı feyz bahşi kevşerler

Perdelerde nikâti muşmerdür

Reşk havrâ-yı nâz-perverdür

Naşm ile neşler ki rengîndür

Yer yer ebyât ile besâtîndür

Dilkeş eş'ârîdur bülend eşcâr

Luţf-ı ma'nâsı tahtehâ'l-enhâr³⁰

²⁸ I. Bab: Padişahların tarikat ve mezhebi beyanındadır. II. Bab: Fukaranın hulkları ve hasletleri beyanındadır. III. Bab: Kanaatin yani kısmetullahla takdir olunan rızka razı ve şâkir ve mefkuddan fârig-i hâtır olmanın favl ve meziyyeti beyanındadır. IV. Bab: Sükutun yani tınmamanın faydaları beyanındadır. V. Bab: Aşıklık ve yigitlik yani bunun kuvvet-i neşât ve kemal-i şevki ve onun netice-i halet ve nihayet-i zevki beyanındadır. VI. Bab: Süstlik ve pirlük beyanındadır. Yani ihtilal-i hal izdiyad-i kelali zikrindedir. VII. Bab: terbiye ve tedibin tesiri yani kimde isr eyler ve nice eser eyler anun beyanındadır. VIII. Bab: Musahabet ve mukarenetin edebleri beyanındadır. krş. Rüşdî, a.g.e, s. 4.

²⁹ Oztahtalı, İbrahim İmran, Lâmi'î Çelebi, *Şerh-i Dibace-i Gülistan*, (inceleme-Metin) Uludağ Univ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış yüksek lisans tezi, Bursa 1997. s.18.

³⁰ Rüşdî, a.g.e, s. 4.

Sa'dî'nin zengin hayat tecrübesini, fikir yüklü olayları, yaşadığı dönemin içtimai ilişkilerini, gerçeğe yakın, beynelmînel bir üslûpla canlandırışı *Gülistan*'a büyük bir değer verilmesine, şerh edilmesine ve çeşitli dillere çevrilmesine sebep olmuştur³¹. *Gülistan*'daki Arapça ve Farsça kelimelerin karşılıklarını veren lugatlar dahi yazılmıştır³². Türk edebiyatında birçok şahsiyet Sa'dî'nin tesirinde kalmıştır³³.

Gülistan'da Farsça ve Arapça şiirler yanında ayet ve hadislere de yer verilmiştir. Batı ve Doğu dillerinin birçoğuna defalarca çevrilmiş, şerh edilmiştir³⁴. Aynı zamanda medreselerde ders kitabı olarak okutulmuştur³⁵.

İran dilindeki sade ve olgun dille tefekkür edebiyatının ölümsüz örnekleri, *Gülistan* ve *Bostan* çok beğenilerek şerh edilmiş, nazireler yazılmıştır. Aynı zamanda taklit ve benzerleri yazılmaya çalışılmıştır. Muinüddin-i Cüveynî'nin *Nigaristan*'ı, Nergisi'nin *Nihâlistan*'ı, Câmî'nin *Bahâristân*'ı, Mecc-i Hâfi'nin *Ravza-i Hulk*'u, Kemaîpaşazâde'nin *Nigârîstân*'ı, bunlardan bazılarıdır³⁶.

***Gülistan* Şerhleri** Klâsik Türk edebiyatı çerçevesinde İslâmî ilimlerin çeşitli dallarına ait eserlerin yanı sıra, ahlâka ve adaba ait eserlerin sade bir dille Türkçe'ye tercüme edildiği bilinmektedir³⁷. "Arapça ve farsçadan tercüme edilmiş eserler, eski Türk edebiyatında, ehemmiyetli bir mevkie sahiptirler ve

³¹ Türk ve Dünya Edebiyatçıları, Remzi, Kitabevi "Sa'dî" mad. , C. .IV , İstanbul 1993, s.75.

³² TSMK, Türkçe Yazmalar Kataloğu, II, haz. Fehmi Edhem Karatay,, İstanbul 1961. krş. "Lugat-ı *Gülistan*" , A. 2754

³³ Geniş bilgi için bak. Kortantamer, Tunca, *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*, "Yeni Bilgilerin Işığında Ahmedî'nin Hayatı", Ankara 1993

³⁴ *Gülistan*'ın Batı ve Doğu dillerine çevrilmiş bazı baskıları şunlarıdır: G. Gentius tarafından Latince'ye Çevirisi, Andre du Ryer (Paris 1634); L. Piat tarafından Fransızca'ya çevirisi, Fredrich Ochenbach (Tübingen 1635 - Hamburg 1656); G. H. F. Nesselmann tarafından Almanca çevirisi, Stephan Sullivan (London 1774- seçmeler şeklinde-); A. j. Arberry tarafından İngilizce çevirisi, Gh. de Vincentus (Napoli 1873 -kısmen-); Evgenii Eduardoviç Berthels tarafından Rusça çevirisi, Berlin 1922). Geniş bilgi için bak. , Yazıcı, Tahsin, *İA*, a.g.m. C.XIV, s.241.

³⁵ Banarlı, a.g.e, C. I, s. 134. , Yazıcı, "Sa'dî" İslam Ansiklopedisi, C.X.

³⁶ Yazıcı, "*Gülistan*" mad., s. 241.

³⁷ Geniş bilgi için bak. Atlansoy Kadir, *Sabayî, Strat-ı Müstakim*, Uludağ Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış yüksek lisans tezi, Bursa1987.

kabarık bir yeküne yükselir. Bununla beraber, Osmanlı edebiyatını bugüne kadar ihmal edilmiş birçok meseleleri gibi, bu cihet de esaslı bir incelemeye tabi tutulmamıştır"³⁸.

Gülistan, küçük hikâyelerle insanlığın erdemlerini, içerisinde geniş anlamlar barındıran anahtar kelimelerle anlatmaktaydı. Eserin Farsça olması telif amacına ulaşmasını da etkilemekteydi. Bununla birlikte Farsça bilmeyen insanlar istifade edememekteydi. Bu zorlukları ortadan kaldırmak için de şerhleri yapıldı.

Türkçe'ye ilk kez 793/1391'de Seyf-i Serayî tarafından çevrilmiştir³⁹. Kıpçak Türkçesi ile yapılan bu tercümenin tek nüshası Leiden Üniversitesi Kütüphanesi 1553 numarada kayıtlıdır. *Gülistan* Çağatay Türkçesi'ne İsbicabî tarafından 800/1397 tarihinde çevrilmiştir⁴⁰.

Bunların dışında, Mahmud bin Kadî-i Manyas, Şahidî İbrahim Dede, Şem'î Şem'ullah (Prizrenli), Sudî-i Bosnevî, Aysî Mehmed Tîrî Efendi, Mehmed Zâifî Efendi, (ö.960/1553 ?), Hevâî el-Bursavî, Şeyhülislâm Hocasade Es'ad Efendi⁴¹, Sait bin İlyas Fasih⁴², Hasan Rıza Efendi, Babadağî İbrahim Efendi, Ahmed Saib İzzet (İstanbul 1291), Mehmed Said (*Mülistan*, İstanbul 1291/1874), Şevket Beyzâde Safvet (A. Bilgin ve M. Çiçekler eserle ilgili olarak: "Şeyhülislâm Es'ad Efendi'nin tercümesinin ikmal ve tashih edilmiştir." demektedirler.), Osman Faik (*Güzide-i Gülistan*, İstanbul 1307), Câfer Tayyar (*Rehber-i Gülistan*, İstanbul 1308), Niğdeli Hakkı Eroğlu (*Gül Suyu*, Niğde 1944. haz. Azmi Bilgin-Mustafa Çiçek), Kilisli Rifat Bilge (7. bs. İstanbul 1958)

³⁸ Karahan, Abdülkadir, "Tercüme edebiyatından nünuneler üzerinde çalışmalar Camî'nin Arba'inî ve Türkçe tercümeleri, I, s. 345-371. İstanbul, 1952.

³⁹ Seyf-i Serayî, *Gülistan Tercümesi*, haz. Ali Fehmi Karamanlıoğlu, İstanbul 1978; "Seyf-i Serayî'nin *Gülistan Tercümesi'nin Dil Hususiyetleri*", *Türkiyat Mecmuası*, C. XV, İstanbul 1969, s. 74; "Seyf-i Serayî'nin *Gülistan Tercümesi'nin Yayımı Üzerine*", *Türkiyat Mecmuası*, C. XVII, İstanbul 1972, s. 251. Alkan, Serhan, *XIII-XV. Asırlarda Divan Nesrine Genel Bir Bakış*, Yedi İklim, S. 51, s. 9. Haziran 1994. *Büyük Türk Klâsikleri*, Ötügen-Söğüt, C.2, s.57

⁴⁰ Yazıcı, "Gülistan" s. 240.

⁴¹ Bir nüshası BYEBEK: Haraççı 988'de kayıtlıdır.

⁴² Altun, Kudret, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü 9. Millî Türkoloji Kongresi Bildirisi*, "Venedik Marciana Kütüphanesindeki Türkçe Yazma Eserler", İstanbul 1997

Hikmet ilaydın (İstanbul 1946-1974), Yakub Necefzade (İstanbul 1965) tarafından tercüme ve şerhleri yapılmıştır⁴³.

Sudî-i Bosnevî'nin basma nüshasında bu şarihlerin dışında, Sururî, Kâfi ve İbn Seyyid Ali'nin *Gülistan* şerhlerine atıfta bulunmaktadır. Buradaki İbn Seyyid Ali, Rüşdî'nin *Şerh-i Dibâce-i Gülistan*'ında atıfta bulunulan Ya'kub olduğu, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfan*'da *Gülistan* şerh eden şairler arasında yer alan, Mevlâna Ya'kub bin Seyyid Ali (ö.931/1525) olduğu anlaşılmaktadır. Şerh 902/1496'da telif edilmiştir. Arapça'dır⁴⁴.

Rüşdî, *Gülistan* ve *Dibacesinin* şerhini yapan şarihleri şöyle nazm etmiştir.

Çâr erkânı söz serâyınıñ

Bezm-i fûrsüñ şümû'ı pür lem'î

A'nî Ya'kûb ve's-Surûrî

Ba'dehu el-Lâmi'î ve's-Şem'î⁴⁵

Bunların içerisinde en çok istinsah edilmiş veya baskısı yapılmış olanlar, Sudî (ö. 1005/1596) ve Şem'î (ö.1005/1596)'nin *Gülistan* şerhleridir⁴⁶.

⁴³ Yazıcı, "*Gülistan*". s.241, Riyahî Muhammed Emin, *Osmanlı Topraklarında Fars Dili ve Edebiyatı*, çev. Mehmet Kanar. İnsan Yay. İstanbul 1995 s. 224.

⁴⁴ Sudî, *Şerh-i Gülistan*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1249, İsmail Belig, *Güldeste-i Riyaz-ı İrfan*, BYEBEK Genel nu. 122, s. 151.

⁴⁵ Rüşdî, a.g.e., s. 5

⁴⁶ Sudî, *Şerh-i Gülistan*, Ali Bey Mat. İstanbul 1293.

Gülistan Dibacesi Türk edebiyatı'nda tespitlerimize göre yedi *Şerh-i Şerhleri* *Dibace-i Gülistan* te'lif edilmiştir

Hevâf: Manisa Kitap Saray İl Halk Kütüphanesi'ndeki eser, Genel Kitaplık 2622'de kayıtlıdır. Dibacenin Türkçe şerhinden ibarettir. Hicri 990/1582'de talikle yazılmış nüsha 57 yapraktır⁴⁷.

Kânî: *Şerh-i Dibace-i Gülistan* adıyla tespit ettiğimiz nüsha, Türk Dil Kurumu 251 numarada kayıtlıdır.

Lâmi'î: II. Bayezid'e 9 Recep 910/1504'te sunulmuştur. Çeşitli isimlerle kütüphanelerde nüshaları bulunmaktadır⁴⁸.

Muhammed bin İbrahim Telli: İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi 12450 numaralı Türkçe Bölümünde, *Şerh-i Dibace-i Gülistan* adıyla kayıtlıdır.

Pir Hamdî: (ö. 1012/1603); BYEBEK'te Millî 1970 numarada *Hutbe-i Şerh-i Dibace-i Gülistan* adıyla kayıtlıdır. Unik nüshadır. 188x122, 130x64 mm ölçülerinde, 20 yaprak, 19 satır, nesihle yazılmıştır.

Safvet: *Şerh-i Cedid Dibace-i Gülistan* olarak isimlendirilen eserin tespit edebildiğimiz tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Serez 2559'da kayıtlıdır. 220x139, 163x82 mm. ölçülerinde 190 sayfa olan eser, nesihle yazılmıştır. Eserin giriş kısmında Seyyidizade, Sururî, Şem'î, Kânî, Sudî ve Lâmi'î'ye atıfta bulunulmakta ve Lâmi'î'nin şerhinin ayrı bir yere sahip olduğu vurgulanmaktadır. Eserin telifiyle ilgili olarak 1200/1786 senesi verilmektedir.

Rüşdî: *Şerh-i Dibace-i Gülistan* adıyla BYEBEK, Orhan 1170'te Haraççioğlu 990'da kayıtlıdır.

⁴⁷ Özahtalı, a.g.e, s.23.

⁴⁸ a.g.e. s. 36.



RÜŞDÎ

ve

ŞERH-i DİBACE-i GÜLİSTAN

Şerh-i Dibace-i Gülistan'ın şarihinin mahlasının Rüşdî olduğunu aşağıdaki beyitlerden anlıyoruz.

Bâğbân-ı za'îf-ı **Rüşdî** hem

Eyleye zîkr-i hayr ile mezkûr⁴⁹

Murdeyken itdi ol hayy bu arzı **Rüşdiyâ** hayy

Meşy itdi ğurbete deyy olub meşyyetullah⁵⁰

Mihruñle bugün irse yeridir göge **Rüşdî**

Gözden bırağubdur anı gerdün çü lüle⁵¹

Bu üç mahlas beyti dışında eserde şarihe ait bilgi yoktur. Bunun yanı sıra tezkirelerde *Şerh-i Dibace-i Gülistan* adlı eseri olan bir Rüşdî'ye rastlayamadık. Bu nedenle adının içinde Rüşdî olan bütün nasirleri ve şairleri araştırdık. Bu araştırmada Türk edebiyatında Rüşdî mahlasını kullanan otuz dört şair tespit ettik. Ancak bunlar arasında *Gülistan* dibacesi şarihi Rüşdî'ye ulaşamadık⁵².

⁴⁹ Rüşdî, a.g.e, s. 7.

⁵⁰ a.g.e, s. 89.

⁵¹ a.g.e, s. 131.

⁵² Geniş bilgi için bak. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî, Tezkire-i Meşahir-i Osmaniyye*, C.I, s. 297,301, C.II, s. 214,382-387, C.III, s. 37, 591 C.IV, s.489,503, ist. 1308-1311; İpekten-Haluk, isen-Mustafa, Toparlı-Recep, Okçu-Naci, Karabey-Turgut, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı isimler Sözlüğü*, Ank. 1988.; Haz. Gölpinarlı, Abdülbaki, "Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu", C.III, s. 46,78,112, 145,297,460, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1972., Haz. Arslan, Mehmet, Mehmed Sirâceddin" Mecma'-ı Şu'erâ ve Tezkire-i Üdebâ" Sivas,1994,s.46. Haz. Bayraktar, Nail,"Hediyetü'l-Arifin, Esmâü'l- Müellifin ve Asârü'l - Musannifin" M.E.B, İstanbul, 1992. C.I,s.166,186, C.II,s. 305,371,457,Altuner, Nuran, Safayî Tezkiresi, İstanbul Ü. basılmamış doktora tezi, 1989, İnce, Adnan,

ŞERH-i DİBACE-İ GÜLİSTAN

Gülistan dibacesi münacat, na't, sebep-i te'lif, Atabek Ebu Bekir hakkında bir methiyeden oluşmaktadır. Gülistan'ın giriş kapısı olarak görülen bu başlangıç, ayet ve hadislerle süslenmiştir.

Dibacenin şerhi de Gülistan'ınki kadar yapılmıştır. İncelemiş olduğumuz Şerh-i Dibace-i Gülistan adlı eserin iki nüsha vardır⁵³. Karşılaştırmalı olarak verdiğimiz bu iki nüshanın dibace şerhi farklı olarak başlamaktadır.

Bismillahirrahmānirrahīm

Verd-i gülistān-ı hidāyet-şemīm sipās-ı nā-mahdūd ve sitāyiş-i nā-ma'dūd ol vācibü'l-vücūd ve vāhibü'l-ḥayr ve'l-cūd ḥazretine lā'ik u ḥaḳıḳdur ki fezā-yı 'adem nā'im-i ḳudretinle gülistān-ı dilistān ve şahrā-yı ḳadem şemā'im-i ḥikmet ile büstān-ı düstān olmuştur.

Li-mü'ellifihî:

Gülsitān itdi dehri şun'undan

Yāsemen rüz u leyl sünbüldür

Zerd-gün ḥurdelerle pervīnin

Çarḫ-ı nüh-tüy anda bir güldür

Salim Tezkiresi, Ankara Üniversitesi , basılmamış yüksek lisans tezi, 1977, İsmail Belig, Nuhbetü'l-Asâr li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'ar, haz. Abdülkerim Abdülkadiroğlu, Ank. 1985, Fatin, "Hatimetü'l-Eş'ar" İstanbul 1271, Arif Hikmet, "Tezkire" Millet Kütüphanesi, Ramiz "Adab-ı Zurefa" MilletKütüphanesi.

⁵³ Rüşdî, *Şerh-i Dibace-i Gülistan*, BYEBEK, Haraçcıoğlu 990, Orhan, 1170'te kayıtlıdır.

Mihrle meh sifâl-i gerdünda
Şan müzehheb iki kıaranfüldür

Nesr: Vuşlât-ı vâşılât-ı şalât-ı vedüd ve dürüd-ı vürüd-ı taşıyyât u dürüd memdüñ-ı ģazret-i ma'bud Ahmed ü Muhammed ü Maħmud ģıdmetine şayeste vü ģalıķdür ki envâr-ı cemâlinle *Dîbâce-i Ģülistân* münkeşif ü meşrûñ ve izħâr-ı kemâlınden büstân-ı cihâna pür feyz ü fütûñ olmışdur.

Li-mü'ellifihî:

Ģuds-i büstân sarâyına o ģümâ

Bir ģümâyün faşıñ bülbüldür

Ģülsitân-ı cenâbına cennât

Bir ģüzel heşt dâne sünbüldür

Dâğ-ı aşkıyla ģonce-i feminüñ

Sâ'id-i şâñ ver degül ģüldür

Ve lehü eyzan: Ve 'alâ âlihî ve 'ıtratihî me'a eşģâbihî ve iģvetihî siyyemâ çâr yâr-ı muĥtârı şer' ü dîn ģülistânına ģüldür. Biri Bübekr-i yâr-ı ģâr-ı resül biri Fârûķ-ı zü te'âdüldür. Dañı 'Osman-pür ve ģayâ 'Ali şaħib i Zülfeķâr ü Düldül'dür⁵⁴.

Yukarıda Ģülistan, Sa'dî, Peygamber ve ashabından Ebu Bekr, Ömer, Osman, Ali övülmüşdür.

Mинnet kelimesiyle de Dibace'nin şerhine başlanmıştır. Eserde bazen kelimeler tek tek şerh edilirken bazen de cümle halinde şerh edilmiştir. Kelimelerin yerine göre

⁵⁴ a.g.e, s. 2-3.

Arapça, Farsça ve Türkçe karşılıkları verilmiş, aynı anlama gelen başka kelimeler varsa onlar da verilmiş; yapı ve ses özelliklerine de değinilmiştir. Zaman zaman da bazı kelimelerin anlamı çeşitli lugatlardan faydalanılarak verilmiştir. Okunuşu problemli olan kelimelerde kıraat imamlarının görüşlerine de yer verilmiştir. Rüşdî "Li-mü'ellifihî" diyerek şerhi yapılan kelimeleri bazen şiirlerinin içinde kullanmaktadır. Metinde yeri geldikçe de anlama uygun olarak ayet ve hadislere yer verilmiştir.

Te'lif Tarihi Rüşdî, *Şerh-i Dibace-i Gülistan*'ın telif tarihini 993/1585

olarak şu şekilde vermektedir: "Vallahu Te'âlâ a'lem bi's-şavâb ve bi tevfiķih temme'l-kitâb hâzâ mâ zehere min cüneyneti'l-cinân ke zehri büstâni'l-cinân şerhan li dîbâceti Kitâb-i Gülistân evâsıtı'r-rebî'î'l-evvel mine'l-erbi'â'î'z-zemâniyye ve min şehri rebî'î'l-evvel evvelü'l-erbi'â'î's-sâniyye li seneti şelâşün ve tis'ine ve tis'a mi'e min hicreti'l-meb'ûş ilâ külli'l-fi'e hâmiden li'llahi'l-'Azîm ve muşalliyen 'alâ rasûlihi'l-kerîm Allahüm mağfirli hezli ve ceddî ve haţâ'î ve 'amdî ve küllü zâlike 'indî veğfirli ve li vâlideyye ve li'l-mü'minîn bi fażlike ve cüdiķe yâ erhame'r-Râhimîn"⁵⁵

NÜSHALARI

1. BYEBEK, Haraççioğlu, no: 990

Eser adı: Şerh-i Dibace-i Gülistan

Hatt türü: Talik

Yk: 131

Satır say.: 13

Ölçüleri: 190x134, 125x80 mm

İstinsah tarihi: 993/1585

⁵⁵ a.g.e.s. 127-128.

2. BYEBEK, Orhan, no. 1170

Eser adı: Şerh-i Dibace-i Gülistan

Hat türü: Talik

Yk.: 86

Satır say.: 17

Ölçüleri: 150x105, 123x75 mm

İstinsah tarihi: 993/1585

Bu iki nüsha arasında en büyük fark "minnet" kelimesine kadar olan kısım Orhan nüshasında yoktur. Bunun haricinde iki eser arasında küçük farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar dipnotlarla verilmiştir.

Gedik Ahmet Paşa Ktp. no: 17755'te kayıtlı bir nüsha daha vardır. Ancak varak 10-A' da yer alan aşağıda vermiş olduğumuz kısım haricinde Bursa nüshalarıyla hiçbir benzerlik yoktur. Eserin diğer kısımları Lami'i'nin Şerh-i Dibace-i Gülistan'ı ile aynıdır.

Eser adı: Şerh-i Dibace-i Gülistan⁵⁶

Hat türü: Talik

Yk.: 89

Satır say.: 15

Ölçüleri: 210x125, 155x75 mm

Müellif: Mevlana Rüşdi Karahisari

Müst: Mahmut Binali Karahisari

⁵⁶ TÜYATOK, 03 Gedik s.517.

İstinsah tarihi.: 1062/1651

Ve dimişler ki insân her bir sâ'atde biñ nefes alır virür. Pes şeb ü rûzuñ yigirmi dört sâ'atinde yigirmi dört biñ nefes ve kırık sekiz biñ nü'amâ olur ki °adedince şükr iktiżâ kıılır. Envâ°-ı ni°amdan bir nev°uñ şükri bu mertebe ta°azzür ü °usrî müştemi olıcak mâ-fevķını dağı ilâ mālâ nihâye buña kıyâs eyle ki eşnâf ilh. bî-hadd ü iğşâ ve in te°uddü ni°metallahi lâ-tüñşühâ ve esbeğa °aleyküm ni°amehü zâhireten ve bâtınahü mişdâķınca °özüümüze ol ķadar esbâğ-ı ni°am ve efrâğ-ı kerem eylemişdür ki zikri meysür-i lisân ve şükri maķdür-ı insân degüldür.

Bejt:

°Atâyıst her müy ezü ber tenem
Çe güne beher müy şükri konem

Neşr: Bir maķâmdaki ħalkuñ a°lâsı ve taķvâda aķvâsı lisân-i °acze lâ-uğşî senâ°en °aleyke buyurmuş ola. Gayrleruñ ifrâť-ı °aczin beyânda lisân °aciz ü fûrümânde olmaz mı.

Li-mü°ellifihî:

İder ħalkı kuşûrum °addi ķâşır
Beyân-ı °aczüme kim ola ķâdir

Neşr: Bizcileyin ķâşır ü fâtırlaruñ her ni°met üzere bir şükri yerine bir °acz ü nekrî ya°nî fi°l-i münker olur. °Acz ü kuşûrı ħöd emr-i żarürîdür. Ve fi°l-i nekrî buñı bize ehemm ü elzem buydı ki kemâl-i °aczümüze mu°terif ve ħüzn-i dâ°imle muttaşif olub mālâ yüdreğ küllehu lâ-yütreğ küllehu muķtezâsınca cidd-i belîğ ü sa°y-i dirîğle evķâtımızı girye vü tazarru°a şarf ve nefsimüzi °özr-ħ°ahlığa ibâdâta vaķf ideydüñ. Bu nice ħâlet ve ne cehâletdür ki bu ķadar keşel ü beĳalet ü zilel-i ma°şiyetle levâzım-ı şükri kemâ yenbeğî edâ ve ħuķûķ-ı tã°ati bi't-temâm mü°eddâ kıılmış. Ve cennet ü raĳmetle

mübeşşir olmuş gibi bî-bâk ü mesrûr ve lâübâlî ve mağrûr olub kolayımıza yürürüz. Ve şem^e-i cem^e-i rindân gibi dâ'im ziyân ve noğşânımıza hândân olub тұruruz.

Li-mü'ellifihî:

Bizdeki dıhka ağlamaludur

Böyle bî-ķaydı bağlamaludur

Yâ ilâhî şafâ-yı hâtır vir

Ķalb-i şâkir lisân-i zâkir vir

Rüşd ü tevfiķuñı refiķ eyle

Faḫluñı hâdî-i tarîķ eyle

Bezm-i aşķuñdan olmuşuz âtıl

Câm-ı ğafletle mest ü lâ-yaķıl

Senden özge çü yok me'âb bize

Yine sen eyle fetḫ-i bâb bize⁵⁷

⁵⁷ a.g.e, s. 14-16.

ŞERH-i DİBACE-i GÜLİSTAN'IN KAYNAKLARI

Rüşdî , Şerh-i Dibace-i Gülistan'da kaynak olarak şu âlimlerden ve eserlerden yararlanmıştıdır.

Kıraat İmamları:

Rüşdî eserinde bazı kelimelerin okunmasında kıraat imamlarının görüşlerine de yer vermiştir. Buradan hareketle Rüşdî'nin kıraat ilmine de vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Görüşlerine yer verdiği kıraat imamları şunlardır.

Kâlûn: İsâ bin Mînâ, hicrî 120/737 tarihinde Medine'de doğmuş ve 220/835 de vefat etmiştir. Kâlûn aslen Rumdur. İmam Nâfi'in üvey oğludur, kıraatının güzel oluşu sebebiyle, hocası tarafından kendisine "güzel" manasına gelen Kâlûn denilmiş ve bu lakabla bilinmektedir⁵⁸.

Âl-i Davud şükran: A°milû Âl mişillûde a°nî müddât munfaşılada kurrânuñ rah. ihtilâfları vardır. *Ķâlûn Nâfi*'den ve *Dûri Ebû °Amr*'dan birer rivâyetlerinde ve *Sûsî* yine Ebû °Amr'dan rivâyet-i vâhideyle ve *İbn-i Keşîr* karşı iderler ve baĶûn medd iderler⁵⁹.

Nâfi kıraatını rivayet eden meşhur iki raviden birincisidir. Kâlûn rivayeti bugün başta Tunus, Libya ve Moritanya olmak üzere Kuzey Afrika ülkelerinde okunmaktadır⁶⁰.

Nâfi': İsmi: Nâfi bin Abdîrrahmân bin Ebî Nüaym el-Leysî el-medenîdir. Aslen İsfahanlıdır. Takriben hicri 70/689 tarihinde doğmuş, Medine'de 169/785 de vefat etmiştir. Kıraattaki sıraya göre, on imamın birincisi ve Medine'nin imamıdır⁶¹.

⁵⁸ Karaçam, İsmail, *Kur'ân-ı Kerim'in Fazîletleri ve Okunma Kâideleri*, İstanbul, 1976, s. 160.

⁵⁹ Rüşdî, a.g.e, s. 18.

⁶⁰ Tüfekçioğlu, Mehmet, *Kâlûn ve Rivâyeti*, Uludağ Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1997, s. 18. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

⁶¹ Geniş bilgi için bak. Karaçam, a.g.e., s. 159.

Kunbül: İsmi, Muhammed bin Abdirrahman bin Halid bin Muhammed el, Mahzûmî el-Mekki'dir. Künyesi Ebu Ömer, lakabı Kunbül'dür. 195/810'da doğmuş, 291/903'te vefat etmiştir⁶².

TENŞE: Neşe'e yenşe'udan ki bâb-ı şâlişden mehmûzdur. Mużâri° müfrede-i ğâ'ibedür. Bunda zarûret-i vezn için hemzesi °alâ niyyeti'l-vaḫf sâkin kıılınmaḫ yâhüd elife ḫalb olunmaḫ gerek. Ve ci°tuke min sebe°in ve leḫad kâne lisebe°in ḫavl-i şerîfine İbn-i Keşîr'ün ḫunbül rivâyetinde raḫimehumullahu te°âlâ iskâmı ve rivâyet-i şâzzede elife ḫalbi gibi Şâḫıbî raḫ. ḫavlindeki iskâm gibi⁶³.

Dürî: İsmi, Hasf bin Ömer bin Abdil'aziz bin Suhbân el- Ezdî ed-Dürî el-Baĝdâdî'dir. Lakabı, ed-Dürî'dir. İbnü'l-Cezerî'nin beyanına göre kıraatları şahsında ilk toplayan bu zattır. 240/854 tarihinde vefat etmiştir⁶⁴.

Ebû Amr: İsmi, Ebû Amr bin el-Alâ el-Mâzinî el-Basrî'dir. Aslen Kâzerünlü olan Ebu Amr, Basra'da, Küfe'de, Mekke'de ve Medine'de kıraatı öğrenmiştir. Basralıların kıraatta imamıdır. 154/770'te vefat etmiştir⁶⁵.

Süsî: İsmi, Ebu Şuayb Sâlih bin Ziyâd'dır. Es-Süsî, Ebu Amr'ın kıraatını el-Yezîdî vasıtasıyla rivayet etmiştir. Vefat tarihi, 261/874'tür⁶⁶.

İbn-i Kesîr: İsmi, Ebû Said veya Ebû Muhammed veya Ebû Bekr'dir. Aslen İranlı olan İbn-i Kesîr, hicri 45 (665 m.) tarihinde Mekke'de doğmuş, 120 (737 m.) senesinde vefat etmiştir. Mekke'nin imamıdır⁶⁷.

Verş: Adı Osman bin Said el-Mısrî; lakabı, Verş'dir. Hicri 110/728 tarihinde Mısır'da doğmuş, 197/812'de yine orada vefat etmiştir. Kendisi çok beyaz olduğu için Nâfi tarafından Verş lakabı takılmıştır. Hicri 155/771 tarihinde Medine'ye gelmiş,

⁶² a.g.e, 161.

⁶³ Rüşdî, a.g.e, s. 64.

⁶⁴ Karaçam, a.g.e, s. 162.

⁶⁵ a.g.e, s. 162.

⁶⁶ a.g.e, s. 162.

⁶⁷ a.g.e., s.160.

orada Nâfi'den okumuş, sonra Mısır'a dönmüş ve Mısır'ın "şeyhu'l-Kurrâ" sı olmuştur. Bugün Verş rivayeti ile Nâfi kıraatı, Mâlikî mezhebinin çoğunlukta olduğu Kuzey Afrika'da yaygın durumdadır⁶⁸.

*Verş Nâfi'den ve Ğamza medd-i çavîl iderler. Bi'l-icmâ' bâğün bir çavilde cemî'an tevassuğ iderler*⁶⁹.

İbn-i Âmir: ismi, Abdulluh bin Âmir el-Yahsubî'dir. İbn-i Âmir tabiinden olup, kıraatı sahabilerden ve tabiinden almıştır. Şam'ın kıraatını temsil eder. 153/770'de doğmuş, 118/736'da vefat etmiştir⁷⁰.

Âsım: ismi, Ebū Bekr Âsım bin Ebi'n-Necūd'dur. Künyesi Ebū Bekr, tabiinden olup, Kūfe'de Abdurrahman es-Sülemî'den sonra kıraatta reislik kendisine intikal etmiştir. 128/745 veya 127/744 yılında Kūfe'de vefat etmiştir⁷¹.

Ve bir çavilde *‘Âşım* mertebe-i tūlden bir miğdâr dūn ve İbn-i ‘Âmir ve Kisā'î dağı dūn ve çalūn ve devri âğir rivāyetlerinde dağı dūn iderler⁷².

Hamza: ismi, Ebū Ammara Hamza bin Habib bin Ammâra el-Kūfî ez-Zeyyât'tır. Künyesi Ebū Ammâra, Âsım ve el-Âmeş'den sonra Kūfe'de Kıraat imamı olmuştur. 80/699 tarihinde doğmuş, 156/772'de vefat etmiştir. Yaşı itibariyle sahabeyle yetişmiş olma ihtimali vardır⁷³.

Halef: ismi, Halef bin Hişâm el-Bezzâr'dır. Künyesi Ebū Muhammed olup, hem on imamdan onuncusu, hem de Hamza'nın birinci ravidir. 150/767 senesinde doğmuş, 229/843'te vefat etmiştir. Halef kıraatı Hamza'dan isnad ile rivayet etmiştir⁷⁴.

⁶⁸ a.g.e, s. 160.

⁶⁹ Rüşdî, a.g.e, s. 18.

⁷⁰ Karaçam, a.g.e, s. 163.

⁷¹ a.g.e s. 164.

⁷² Rüşdî, a.g.e, s. 18.

⁷³ Karaçam, a.g.e, s. 165

⁷⁴ a.g.e, s. 165

Kisâi: ismi, Ebu'l-Hasen Ali bin Hamza bin Abdillâh bin Behmen bin Fîrûz el-Kisâi el-Küfî'dir. Künyesi Ebu'l - Hasan olup, İmam Hamza'dan sonra Küfe'de reisü'l-Kurrâlık kendisinde son bulmuştur⁷⁵.

Ehvâzi: ismi Ebu Ali Hasan bin Ali bin İbrahim bin Yezdaz el- Ehvâzi'dir. 360/971'de Ahvaz'da doğdu, 446/1055'te Dımaşk'ta vefat etti. Kıraat, hadis ve kelâm alimidir. Bu ilimlere dair çeşitli eserleri vardır⁷⁶.

Şâtıbî: ismi Kâsım bin Fîrrûh bin Halef bin Ahmed er-Rua'ynî eş-Şâtıbî'dir. Büyük kıraat imamıdır. Endülüs'ün Şâtıba şehrinde doğmuş, 590/1194 yılında Mısır'da vefat etmiştir. Ebû Amr ed-Dâni'nin "et-Teysîr" adlı yedi kıraata dair eserini "Hîrzü'l-Emânî ve Vechü't-Tehânî" ismiyle nazım haline çevirmiştir. Kıraat ilmi dışında hadis, tefsir ve edebiyatta alim bir zattır⁷⁷.

Ca'berî: ismi Burhânüddin Ebu İshak İbrahim bin Ömer bin İbrahim bin Halil el-Ca'berî'dir. 640 yılı başlarında Suriye'de doğdu. 732/1332 yılında vefat etmiştir. Kıraat ilmine büyük hizmet etmiş bir zattır. Aynı zamanda muhaddis ve fakihdir. Kur'an ilimleri, hadis fıkıh, dil, edebiyat, siyer ve tarih ilimlerinde çeşitli eserleri vardır⁷⁸.

Müfessirler:

İbn-i Abbâs: ismi Abdullâh bin Abbâs bin Abdülmuttalib'dir. Ashâb-ı Kirâmın en büyük alimlerindendir. Peygamber Efendimizin amcası Abbas'ın oğludur. 619 yılında Mekke'de dünyaya gelmiş, 690 yılında Taif'te vefat etmiştir. Tefsir ilminde

⁷⁵ a.g.e, s. 166.

⁷⁶ Yavuz, Yusuf Şevki, *Ahvazi mad. TDViA*, II, s.194.

⁷⁷ Zirikli, Hayrettin, *el-Alam*, Beyrut, 1989, C.V, s. 180

⁷⁸ Atik, M. Kemal, *Ca'beri mad. TDViA*, c.VI, s.527-528.

"Tercümâni'l- Kur'ân" ve "Sultânü'l- Müfessirîn" ünvanlarıyla bilinir. Tefsir, hadis ve fıkıh ilimlerinde söz sahibi bir zattır⁷⁹.

Süddî-i Kebîr: Ebu Muhammed İsmail bin Abdurrahman, tabiinden meşhur bir zattır. Hicazlı olup Kûfe'de sakin olmuştur. Kûfe cami-i şerifi golgesinde oturmak adeti olduğundan "Süddî" diye yad olunmuştur. Bir rivayete göre de Medine-i Münevvere'de "Südd" denilen bir mahalde oturduğu için (Süddî) nisbetini almıştır. 127/749 yılında vefat etmiştir⁸⁰.

Mukâtil: İsmi Ebü'l-Hasan Mukatil bin Süleyman el-Horasânî el-Belhî, Meşhur bir müfessirdir. Tefsiri günümüze ulaşan tefsirlerin ilkidir. Tefsir ve hadis ilimlerinde alim bir zattır. Mukâtil tefsir ilmini İbn-i Abbas'tan tahsil etmiştir. 150/772 yılında vefat etmiştir⁸¹.

Muhammed bin Cerîr: Taberî nisbisiyle bilinen Muhammed bin Cerîr 225/839 yılında doğmuş, 310/923 yılında vefat etmiştir. Zamanında tefsir, hadis, fıkıh kıraat ve tarih ilimlerinde şöhretine erişecek kimse bulunamamıştır. Mezkur ilimlerde birçok eserleri vardır. En önemlileri tefsir alanında "Câmiu'l- Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân", tarih alanında ise "Târihu'l- Ümem ve'l- Mülük" adlı eserleridir⁸².

Sa'lebi: İsmi Ebu İshak Ahmed bin Muhammed bin İbrahim en-Nisubürî'dir. Kur'an ilimlerinde zamanının birincisi sayılmaktadır. Lügat, edebiyat ve tarihte imam idi. Değişik ilim dallarında muhtelif eserleri vardır. 427/1049 tarihinde vefat etmiştir⁸³.

Vehb bin Münebbih: Tabiilerdendir. Müslüman olmadan önce hıristiyan olduğu için, müslüman olduktan sonra İsrâilî rivayetlerin tefsire girmesinde büyük rolü

⁷⁹ Geniş bilgi için bak. Bilmen, Ö. Nasuhi, *Büyük Tefsir Tarihi*, İstanbul, 1973, C. 1, s. 241-242.

⁸⁰ a.g.e, C.1, s. 288.

⁸¹ a.g.e, C.1, s.300.

⁸² Geniş bilgi için bak. Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, Ankara, 1988, C.2, s. 136-160.

⁸³ Geniş bilgi için bak. Bilmen, a.g.e., C.1, s. 406-407.

olmuştur. Tefsir kitaplarında isrâiliyâta dair rivayetlerin çoğunda ismi geçmektedir. Müslüman olmadan önce de ilim sahibi bir zat idi. 110/728 yılında vefat etmiştir⁸⁴.

Beydâvî: İsmi, Abdullah bin Ömer bin Muhammed bin Ali Ebu'l-Hayr Nâsiruddin el-Beydavî'dir. Tefsir, hadis, fıkıh, kelam, usul, mantık, nahiv, belagat ilimlerinde şöhret sahibi olmuş ve bu sahalarda önemli eserler vermiştir. "Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't- Te'vil" isminde meşhur tefsiri vardır.

Beydavî'nin 685/1286 veya 691/1292 yıllarında ölmüş olduğu söylenmektedir⁸⁵.

Yahya bin Mu'az Râzî: Künyesi Ebu Zekeriyyadır. Hikmet sahibi ve zahit bir zattır. Belh şehrinde yaşamış, Nisabur'da 287/872 tarihinde vefat etmiştir. Kendisine ait birçok hikmetli ve güzel sözler bulunmaktadır⁸⁶.

Eserler

Rüşdî, Şerh-i Dibace-i Gülistan'da şu sözlüklerden yararlanmıştı.

Kāmūs: (816/1413) Muhammed bin Ya'küb Fîruzâbâdî'nin telif ettiği Arapça'dan Arapça'ya bir sözlüktür. Tam ismi el-Ķāmūsü'l-Muĥîṭ'tir. Tek cilt halinde basılmış, hacimli bir sözlüktür. Bu eser Musliheddin Merkez Efendizade Ahmet Efendi tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir⁸⁷.

Ve Fi'l-Ķāmūs mevdı'ü's-şaffi ve'l-cem'ü el-meşâffü

es-Sıhâh: Ebu Nasr İsmail bin Hammâd el- Cevherî (400/1009) tarafından kaleme alınan sözlüğün adıdır. Bu sözlüğün asıl ismi "Tâcü'l-Lüga"dır. Ancak Sıhahü'l-Lüga, es-Sıhah fi'l-Lüga veya kısaca es-Sıhah diye bilinir. Arap sözlükçülüğü tarihinde tertip itibariyle yeni bir çığır açtığı gibi sadece sahih kelimeleri

⁸⁴ Geniş bilgi için bak. Cerrahoğlu, a.g.e., C. 1, s. 133-137.

⁸⁵ a.g.e, C. 2, s. 295-314.

⁸⁶ Zirikli, a.g.e, C. 8, s. 172.

⁸⁷ TSMK, Türkçe Yazmalar Kataloğu, II, haz. Fehmi Edhem Karatay,, İstanbul 1961. krş. *Bâbüs Tercüme-i Kāmūs*, H. 1169.

ihtiva etmesi açısından da ayrı bir özellik arz etmektedir⁸⁸. Tercüme-i Sıhâh-ı Cevherî adıyla Mehmet bin Mustafa Vâni tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Bu lugat 1141/1728 ve 1168/1754'te İstanbul'da basılmıştır⁸⁹.

Fiş-Şihâh el-meşaffü el-mevkıfû fi'l-ğarbi

Fiş-Şihâh eş-şebe çarebe mine'n-nühâs yeğâle güzü şebihin ve şibhin be-ma'nen. Lâmi'î burada murâd bu ma'nâdur dimiş.

Bahrü'l-Garâ'ib: Fatih ve II. Bayezid devri alimlerinden Lütfullah bin Ebi Yusuf el-Halîmî'nin hazırladığı Farsça-Türkçe küçük bir sözlüğün adıdır. Yazma, (Farsçadan Türkçeye) Kayseri'de Fahri Bilge'nin kütüphanesinde⁹⁰. Halîmî önce Bahrü'l- Garâ'ib adlı Farsça'dan Türkçe'ye lugat yazmış, sonra onu izah için de *Lugat- i Halîmî* adlı eseri yazmıştır. Eser 882/ 1477'de Fatih'e takdim edilmiştir⁹¹.

Pes Surûri'nün *Bahrü'l-Ğarâ'ib*'den harze-i şufrâ ma'nâsına naql idüb ğarz esvedle tefsir ideni taĥti'esi ğâliben ğaĥâdan veya za'f-ı sevdâ ü ğalebe-i şufrâdandır.

Ve *Bahrü'l-Ğarâyib*'de dinmiş ki kütüb-i tıbdâ üç dürlü edviyeye ıtlâĥ olunur. Birisi sünbül-i Hindî ki sünbül-i 'aşâfir daĥı dırler.

Lugat-i Ħalîmî'de mestür üç ma'nâya ki saru birinc ve bir nev' ağac ve gicelikdür. Maĥşür ve buncaĥ ma'nası ğayr-i mezkûrdur.

Keşşâf: Cârullah Mahmud bin Ömer ez-Zemahşerî (538/1144)'nin telif ettiği 5 ciltlik bir tefsirdir. Tam ismi el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l- Ekâvil fî Vücûhi't- Te'vil' dir.

⁸⁸ Kılıç, Hulusi, "Cevherî " *mad. TDVİA*, VIII, s.459.

⁸⁹ TSMK, Türkçe Yazmalar Kataloĥu, II, haz. Fehmi Edhem Karatay,, İstanbul 1961. krş. "Tercüme-i Sıhah-ı Cevherî" R. 1824.,B. 382.

⁹⁰ Levend, Ağâh Sırrı, *Divan Edebiyatı*, s. 644.

⁹¹ TSMK, Türkçe Yazmalar Kataloĥu, II, haz. Fehmi Edhem Karatay, İstanbul 1961. krş. "Lugat-i Halîmî" E. H. 2023., Geniş bilgi için bak. Erkan, Mustafa, "Bahrü'l-Garâib" *mad., TDVİA*, , C. IV, s. 513.

Hadîka ağaçlu bağçe ve ğalbâ ğayn-ı mu'ceme-i meftūhayla 'azîme yâhūd mülteffe vü mütেকāşife ma'nāsınadır. Ve hadâ'îk-ı ğulbâ kavlı-i şerîfinden müstenbitdür ve anuñ vâhididür. Kāle'l-Beyzâvi fî tefsîrihi rah ey 'izâmen veşafe bihi'l-hadâ'îka li-tekāşefehâ ve keşreti eşcârihâ ev li-ennehâ zâtü eşcârin ğilâzin müste'ârun min vaşfir-riqâbi intehâ 'ibâretühü. Ve fi'l-Ef'âl ğalibe ğulbân setebber kerden şod ve hüve ağleb ve ev setber kerden. Ve fi'l-Kāmus ğalibe keferiħa ğaluza 'unuķuhü ve'l-ğulabâ'u el-hadîkatü'l-mütেকāşifetü. Ve fi'ş-Şihâh hadîkatün ğalbâ'u bivezni ħamrâ'u ey mülteffetün ve hadâ'îku ğulbün cem'uhü intehâ lem yerudde. El-Beyzâvi rahîmehü'llahî tekāşufe nefsi'l-hadâ'îkı bi'en tetelâşuķa muħavviātun 'izâmun ve teterâkebü be'duhâ biba'din licevâzi ittişâfi'l-vâhideti minhâ bi'l-ğalbâ'î kemâ fe'alehu'l-muşannifü ve 'urifet mine'l-lüğateyni bi'tibâri ennehâ me'a eşcârihu'l-mütেকেşşiri'l-mülteffeti ke'ennehâ şey'un vâhidün daħmün yuķâlü iĝlevlebeti'l-arzu izâ ilteffet 'uşbühâ vcle'alle kavlehü ve keşretü eşcârihâ 'atfu tefsîrin li't-tekāşufi. Ve fi'l-Keşşâf ziyâdetün ve 'izâmühâ ve kavluhü ev liennehâ ilh. fi'ş-şifatü 'alâ hâzâ li'l-eşcâri fi'l-ħaķîķati lâ li'l-hadâ'îkı ke kavlihi Te'âlâ ve cennâtün elfâfâ eymülteffetün ba'duhâ biba'din 'alâ en yürâde bi'l-cennâti el-eşcârü ve tevdîħuhâ fi Süreti'l-Baķarati fi tefsîri kavlihi te'âlâ enne lehum cennâtin ilh. ve'l-ma'nâ ħine'izin ve hadâ'îka ğulebu'l-eşcâri feyeküne min zikri'l-maħalli ve irâdeti'l-ħâli. Ve 'ayn mühmele'i maźmüme ve yâ-i meşenâtla 'aliyân nüşhaları zâhir budur ki taħrîf ve taşĥîf ve anı ihtiyâr re'yi saħîf ve za'îfdür.

Lugat-ı Ni'metullah: Farsça'dan Türkçe'ye bir lugat olan bu kitabın müellifi Ni'metullah bin Ahmet bin Kâzî Mubarek er-Rûmî (öl. 96961561-62) Eser üç kısma ayrılmıştır: 1. Fiilleri, 2. Fars gramerinin Farsça izah edilmiş kaidelerini, 3. Alfabe sırası ile cins isimleri ihtiva eder⁹².

⁹² TSMK, Türkçe Yazmalar Kataloĝu, II, haz. Fehmi Edhem Karatay., İstanbul 1961. krş. "Lugat-i Halîmi" b. 385.

Ki *horde-i minā*: *Şihāh-ı Furs*'de *minā* gök renklü sırça ve *Lugat-i Ni'meti*'de gök boncuğ ve sırça cevheri ve ol laciverdi taş ki kuyumcılar gümüş yüzine ururlar demiş⁹³.

Lugat-ı Fārisi: Müellifi zikredilmeyen Farsçadan Türkçeye bir lugat kitabıdır. Üç kısma ayrılmıştır. 1. kısım *kā'ide-i zeban-ı fārisi*, 2. kısmın baş tarafı eksiktir, 3. kısım alfabe sırası ile Farsça isimleri almaktadır⁹⁴.

Ayrıca şarihin Yunan lugatlarından da faydalandığı anlaşılmaktadır.

Ve *Yunān luğatinde nārdīn* dirler. İkinci *sünbül-i Rūmī* ki *sünbül ıqlitī* ve *nārdīn-i ıqlitī* dahı dirler. Ve *furs lüğatinde müteneccüşe* dirler. Çetük otunuñ bir nevidür. Üçüncü *sünbül-i cebelidür*. Ve bu ikinuñ isti'māl olınan kökleridür. Ve *sünbül ü nārdīn muṭlağ zikr olınsalar sünbül-i hindī murād olur*. Ve bazıları katında *nārdīn ıtlāğ olınsa sünbül-i rūmī olur*. *İntihā* ve bu re'şy bazı kāmüsa muvāfiğdür.

⁹³ Rüşdi, a.g.e. s. 91

⁹⁴ , TSMK, Türkçe Yazmalar Kataloğu, II, haz. Fehmi Edhem Karatay., İstanbul 1961. krş. " *Lugat-ı Fārisi*" H. 1182

SONUÇ

Türk edebiyatında, din konularını kaynağından öğrenme arzusu yanında Arapça ve Farsça metinlerdeki bazı ibare ve kavramların anlaşılmasındaki güçlükler, şerh geleneğinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Şerh alanında günümüze kadar yapılan çalışmaların sayıları sınırlıdır. Bakir bir alan olarak kabul ettiğimiz şerhler, Osmanlı Devletini ve himayesinde bulunan milletleri tam olarak tanımamıza yardımcı olacak eserlerdir. Bu nedenle şerhlerin birçok araştırmacıya kaynaklık edebileceğine inanıyoruz.

Türk Dili'nin tarihi gelişimini, gramer yapısını, söz varlığını ayrıntılarıyla takip edilebileceğimiz kaynaklardan biri de şerhlerdir. Bunun yanı sıra dildeki ağız özellikleri de bu şerhlerden tespit edilebilmektedir. Ayrıca, şerhlerde bulunan, arkaik ve mahallî kelimelerin derleme ve tarama çalışmalarına da katkıda bulunacağı kanaatindeyiz.

Gülistan, Fars edebiyatı'nda büyük bir yer işgal etmekle kalmamış, öncelikle Osmanlı edebiyatı olmak üzere bütün şark islâm edebiyatlarında mümtaz ve müstesna bir yer tutmuştur. Ayrıca batı dünyasında da büyük bir ilgiyle okunmuştur. İnsanı merkez alan bir düşünce sistemine sahip olması *Gülistan*'a olan rağbeti arttırmış; 13. yüzyıldan bu yana birçok tercüme ve şerhleri yapılmıştır.

Arapça, Farsça ve islâmî ilimlerin öğretiminde önceleri bazı orjinal kitaplar okutulurken sonraki dönemlerde bu kitaplar üzerinde yapılan şerh, haşiye ve benzeri

çalışmalar ağırlık kazanmıştır. Yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerde çok sayıda Gülistan'ın nüshasının bulunması bu konudaki görüşleri desteklemektedir.

Bir şerhin seviyesi, şarihinin eğitimiyle, çeşitli ilimlere hakimiyetiyle doğru orantılıdır. Bu açıdan bakıldığında şerhler çeşitli ilimlere kaynak teşkil edebilirler. Ayrıca bir toplumun gelenek ve göreneklerini, bunların uygulanışını, toplumlar arasındaki ilişkileri şerhlerde görmek mümkündür.

Metnimizde nevruz kelimesiyle Astronomi'ye, "men hüdayem" ibaresiyle Tasavvuf'a, çeşitli Ayet ve Hadislerin şerhiyle Tefsir ve Hadis ilmine, sünbül kelimesinin şerhiyle de Botanik ilmine, bukalemun kelimesinin şerhiyle Zooloji'ye ve diğer sahalardaki araştırmacılara kaynaklık edebilecektir.

BİBLİYOGRAFYA

- Acıünî, İsmail İbn Muhammed: *Keşfü'l-Hafâ*, II cilt, Beyrut 1985.
- Ahterî Kebîr*: Matbaa-i Âmire, İstanbul 1302.
- Ak, Coşkun: *Muhibbî Dîvânı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- _____ : *Muhibbî- Farsça Dîvân*, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Ders Notları, Bursa 1995.
- Aıkan, Serhan: *XIII-XV. Asırlarda Divan Nesrine Genel Bir Bakış*, Yedi İklim, Haziran 1994.
- Altun, Kudret: *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, IX. Millî Türkoloji Kongresi Bildirisi, "Venedik Marciana Kütüphanesindeki Türkçe Yazma Eserler"* İstanbul Eylül 1997
- Altuner, Nuran: *Safayî Tezkiresi, İÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış doktora tezi, 1989.*
- Ateş, Ahmet - Tarzi, Abdülvehhab: *Farsça Grameri* (Gramer, Aruz, Metinler, Sözlük ve Bibliyografya) devlet Kitapları, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1976
- Ateş, Süleyman: *Kur'ân-ı Kerim ve Yüce Meâli*, Kılıç Kitabevi Yayın ve Dağıtım, Ankara.
- Atlansoy Kadir: *Sabayî, Sırat-ı Müstakim*, Uludağ Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış yüksek lisans tezi, Bursa 1987.
- _____ : *Bursa Vefeyatnamelerindeki Şairlerin Biyografileri, (İnceleme-Metin), Uludağ Üniv. Sos. Bil. Ens., basılmamış doktora tezi, Bursa 1993.*
- Baldırzade Selîsî Şeyh Mehmed: *Ravza-i Evliyâ*, BYEBEK, Orhan 1018/1

- Banarlı, Nihad Sâmi: *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C.I-II, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1977.
- Bayraktar, Nail: *Hediyetü'l- Ârifîn, Esmâü'l- Müellifîn ve Âsârü'l - Musannifîn* M.E.B, İstanbul, 1992.
- Bayrav, Süheyla: *Filolojinin Oluşumu*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fak Yayınevi, İstanbul 1975.
- Bilgegil, Kaya: *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, İstanbul 1989.
- Bilmen , Ö. Nasuhi: *Büyük Tefsir Tarihi*, İstanbul, 1973, C. I-II
- Bursalı Mehmed Tâhir: *Osmanlı Müellifleri*, C.I-II-III, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1333.
- Büyük Türk Klâsikleri*, Ötüken-Söğüt, C.I-XII, İstanbul 1988.
- Cerrahoğlu, İsmail: *Tefsir Tarihi*, C.I-II, Ankara 1988.
- Cunbur, Müjgân: *Ali Nihad Tarlan'ın Makalelerinden Seçmeler*, Ankara 1990.
- Çavuşoğlu, Mehmet: *Necâti Bey Divânı'nın Tahlili*, İstanbul 1971.
- Devellioğlu, Ferit: *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara, Aydın Kitabevi, 1992.
- Dilçin, Cem: *Fuzulî'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi*, Türkoloji Dergisi, S.I, c.9, Ankara 1991
- Eğri, Sadettin: *Lâmi'î Çelebi'nin Şerefü'l-İnsan'ı*, inceleme-metin, basılmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1997.
- Erdem, Sadık: *Ramiz ve Adâb-ı Zurefâ*, Ankara 1994.
- Farsça-Türkçe Sözlük* İbrahim Olgun-Cemşit Drağsan, Ankara, Elhan Kitabevi 1984.
- Fatin: *Hatimetü'l-Eş'ar*, İstanbul 1271.
- Fuzûlî: *Hadîkatü's-Sü'edâ*, Haz. Şeyma Güngör, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- Genç, İlhan: *Tezkire-i Şuara-yı Mevleviyeye*, inceleme-Metin, AÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış doktora tezi, Erzurum 1986.
- Gölpınarlı, Abdülbaki: *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Katalogu*, C.I-III Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1972.
- Hoca, Nazif M.: *Sudi, Hayatı, Eserleri ve İki Risalesi'nin Metni*, İstanbul 1980.

- İmlâ Kılavuzu*: Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996.
- İnce, Adnan: *Salim Tezkiresi*, Ankara Üniversitesi, basılmamış yüksek lisans tezi, Ankara 1977.
- İpekten, Haluk, İsen, Mustafa, Toparlı, Recep, Okçu, Naci, Karabey: *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988.
- İpekten, Haluk: *Türk Edebiyatının Kaynaklarından Türkçe Şuara Tezkireleri*, Erzurum 1988.
- İsen, Mustafa: *Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1994.
- İsmail Belig: *Nuhbetü'l-Âsâr li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'ar*, haz. Abdülkerim Abdülkadiroğlu, Ank. 1985.
- Kâmus (Okyanus Tercümesi)*: çev. Mütercim Asım-Hasan Hilmi, C.IV, Bahriyye Matbaası-Cemal Efendi Matbaası, 1305.
- Kara, Mustafa: *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler I-II*, Uludağ Yayınları, Bursa 1990-1993.
- Karaarslan, Nasuhi Unal: *Yaşayan Arapça Modern Arapça'nın Sözlüğü*, 2. baskı, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1995.
- Karaçam, İsmail, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, İstanbul, 1976.
- Karahan, Abdülkadir: "*Tercüme edebiyatından nünuneler üzerinde çalışmalar Camî'nin Arba'in'i ve türkçe tercümeleri*", s. 345-371. İstanbul, 1952.
- Karamanlıoğlu, Ali Fehmi: "*Seyf-i Serayî'nin Gülistan Tercümesi'nin Dil Hususiyetleri*", *Türkiyat Mecmuası*, C. XV, İstanbul 1969.
- _____ : "*Seyf-i Serayî'nin Gülistan Tercümesi'nin Yayımı Üzerine*", *Türkiyat Mecmuası*, C. XVII, İstanbul 1972. Karatay, F. Edhem, Topkapı Sarayı müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, İstanbul 1961
- Kayhan, Hasibe: *Rüşdî (Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni)*, Selçuk Univ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış yüksek lisans tezi, Konya 1991
- Kâtib Çelebi: *Keşfü'z-Zunûn*, Mısır (Kahire) Bulak, 1274.
- Kepecioğlu, Kâmil: *Bursa Kütüğü*, C.I-II, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Genel 4129.

- Kılıç, Filiz: *Meşairü'ş-şu ara*, inceleme-tenkitli metin, basılmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1994.
- Kocakaplan, İsa: *Açıklamalı Edebi Sanatlar*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1992.
- Kortantamer, Tunca: *Eski Türk Edebiyatı Makaleler I*, "Mehmet Akif ile Sa'dî Arasında Muhteva ve Anlatım Tekniği Açısından Bir Karşılaştırma Denemesi" Akçağ Yay. Ankara 1993.
- _____ : *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*, "Yeni Bilgilerin Işığında Ahmedî'nin Hayatı", Ankara 1993.
- Kurnaz, Cemal: *Hayalî Bey Divanı Tahlili*, Ankara 1987.
- _____ : *Türküden Gazele-Halk ve Divan Şiirinin Müşterekleri Üzerine Bir Deneme*, Ankara 1997.
- Lâmi'î Çelebi: *Şerh-i Dibace-i Gülistan*, BYEBEK, Genel 714
- _____ : *Şerh-i Dibace-i Gülistan*: BYEBEK, Genel 1519
- Latifi, Abdülhatif Kastomonî: *Tezkiretü'ş-şu'ara* BYEBEK, Genel 2129.
- Levend, Ağâh Sırrı: *Türk Edebiyatı Tarihi I*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, C.I, Ankara 1984.
- Maksudoğlu, Mehmet: *Arapça Dilbilgisi*, Marmara Üniversite İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1992.
- Mehmed Ali Aynî: *İslâm Tasavvuf Tarihi*, i Akabe Yayınları, İstanbul, 1985.
- Mehmed Sirâceddin: *Mecma'-ı Şu'erâ ve Tezkire-i Üdebâ*, haz. Mehmet Arslan, Sivas 1994.
- Mehmed Süreyya: *Sicill-i Osmânî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*, Sebil Yayınevi, İstanbul 1995.
- Mengi, Mine: "Mazmun Üzerine Düşünceler", *Dergâh*, C. VIII, s. 93 (Kasım 1997)
- Okay, Orhan - İsen, Mustafa: *Mehmet Akif Ersoy*, *Safahat*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. , Ankara 1992.
- Öğün, Süleyman Seyfi: "Politik Kültür Yazıları", Bursa 1997
- Özön, Mustafa Nihat: *Osmanlıca - Türkçe Sözlük*, İnkılap Kitabevi Tan Matbaası. İstanbul 1958.

- Öztahtalı, İbrahim İmran: *Lâmi'î Çelebi, Şerh-i Dibace-i Gülistan*, (İnceleme-Metin)
Uludağ Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış yüksek lisans tezi,
Bursa 1997.
- Öztürk, Mürsel: *Farsça Dilbilgisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988
- Pakalın, Mehmet Zeki: *Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü*, C.I-III, Millî Eğitim
Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1971-1973.
- Pala, İskender: *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1990
- Pekolcay, Neclâ - Sevim, Emine: *Yunus Emre Şerhleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları,
Ankara 1991.
- Redhouse, Sir James W.: *Turkish and English Lexicon*, II. baskı, Çağrı Yayınları,
İstanbul 1992.
- Rüşdî: *Şerh-i Dibace-i Gülistan*, BYEBEK, Orhan 1170
_____ : *Şerh-i Dibace-i Gülistan*, BYEBEK, Haraççioğlu 990
- Sa'dî Şirazi: *Bostan ve Gülistan*, trc.: Kilisli Rifat Bilge, Can Kitapevi, 8. bs. İstanbul
1968.
_____ : *Gülistan* tercümesi. Çeviren Seyfi Serayi. Önsöz Prof. Dr. Feridun Nafiz
Uzluk, Türk Tarih Kurumu Basımevi. XVIII+373 S.8 Türk Dil Kurumu.
C.11.34 , Ankara 1954
_____ : *Gülistan*, çev. Kilisli Rifat Bilge. Önsöz: Prof.Dr. Ali Nihat Tarlan,
Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık Ltd.Şti., Şarktan-Garptan Seçme
Eserler 9, İstanbul 1963.
_____ : *Gülistan*, çev. Kilisli Rifat Bilge. Ahmet Halit Kitabevi, Şarktan-
Garptan Seçme Eserler 9, İstanbul 1941.
_____ : *Gülistan*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1263.
_____ : *Gülistan*, çev. Hikmet İlaydın, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları,
İstanbul 1991.
- Sâdık Vicdânî: *Tarikatlar ve Silsileleri (Tomâr-ı Turuk-ı 'Aliyye)*, haz. İrfan Gündüz,
Enderun Kitabevi, İstanbul 1995.
- Salehpur - Cemşid: *Farsça-Türkçe Genel Sözlüğü*, C. I II, Lale Yayınevi, Tebriz-İran
1326.
- Sefercioğlu, Mustafa Nejat: *Nevî Divanının Tahlihi*, Ankara 1990.

- Seyf-i Serayî: *Gülistan Tercümesi*, haz. Ali Fehmi Karamanlıoğlu, İstanbul 1978.
- Sudî-i Bosnevî: *Şerh-i Gülistan*, Ali Bey Matbaası, İstanbul 1293.
- _____ : *Şerh-i Gülistan*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1249.
- Sünbülzâde Vehbi: *Tuhfe (Farsça-Türkçe Manzum Sözlük)*, haz. Numan Külekçi-Turgut Karabey, Erzurum 1990.
- Şakaık-ı Nu'maniye ve Zeyilleri*, haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1989.
- Şemseddin Sâmi: *Kâmûs-ı Türkî*, C. I-II, Dersaadet 1317.
- _____ : *Kamusü'l-A'lam*, V Cilt, Mihran Matbaası, İstanbul 1314 .
- Şentürk, Ahmet Atillâ: *Necâtî Beğ'in Sultan Beyazıt Methiyesi ve Bazı Gazelleri Hakkında Notlar*, İstanbul 1995.
- _____ : *Ahmed Paşa'nın Güneş Kasidesi Üzerine Düşünceler*, İstanbul 1994.
- _____ : *Klâsik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Rakib'e Dair*, İstanbul 1995.
- Tarlan, Ali Nihad, *Edebiyat Meseleleri*, İstanbul 1981
- _____ : "Fuzuli Divanı Şerhi" C. I-III, Ankara 1985
- Timurtaş, Faruk Kadri: *Eski Türkiye Türkçesi*, XV. Yüzyıl Gramer - Metin - sözlük, Enderun Kitabevi, İstanbul 1994.
- Tolasa, Harun: *Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ank. 1973.
- Topaloğlu, Bekir: Hayreddin Karaman, *Yeni Kamus*, Nesil Yayınları, İstanbul 1988.
- Toparlı, Recep M. Sadi Çoğenli: *Osmanlıcada Kullanılan Arapça ve Farsça Edat, Zarf, Deyim ve Terkipler*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyet Fakültesi Yayınları, Erzurum 1990.
- Tulum, Mertol: "*Filolojik Çalışma ve Eski Metinlerin Neşri Üzerine Görüş ve Tenkitler.*" Türk Dünyası Araştırmaları Faruk K. Timurtaş'a Armağan'ın içinde S. 27, Aralık 1983.
- Tüfekçioğlu, Mehmet: *Kâlûn ve Rivâyeti*, Uludağ Univ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 1997.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C.VIII, İstanbul 1993.
- Uludağ, Süleyman: *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul 1991.
- Unat, Faik Reşit: *Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Klavuzu*, VI. baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.

Unver, İsmail: "*Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler*", *Türkoloji Dergisi*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1993, XI. cilt, 1. sayı.

Üzğör, Tahir: *Türkçe Divan Dibaceleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1990.

_____ : "*Türkçe Divan Dibacelerine Dair*", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 67, Ağustos 1990.

Yeni Tarama Sözlüğü: haz. Cem Dilçin, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.

Zirikli, Hayrettin: "*el-Âlam*" , C. I-VIII, Beyrut 1989.



METİN TESPİTİNDE İZLENEN YOL

1. Transkripsiyonlu metinde Ayet ve Hadisler latinize edilerek dipnotta meali verilmiştir.

2. Arapça ve Farsça manzum ve mensur kısımlar latinize edilerek dipnotta günümüz Türkçesiyle verilmiştir.

3. Asıl metinde Gülistan dibacesine ait orjinal kısımların üzeri çizilerek şerhten ayrılmıştır. Transkripsiyonlu metinde ise şerhi yapılan orjinal kısımlar büyük harfle yazılmıştır.

4. Transkripsiyonlu metinde Orhan, Haraççioğlu, Gedik nüshaları karşılaştırılarak aralarındaki farklar dipnotta verilmiştir.

5. Orjinal metinde bulunan kısaltmalar transkripsiyonlu metinde latinize edilmiş ve kısaltılmış biçimiyle verilmiştir.

Kısaltmalar: ilh.: ilā āhirihi raḥ.: Raḥimehüllah r.ḡ.: Raḡiyallahu

6. Orjinal metinde bazı kelimelerde "hemze" yerine "ye" kullanılmıştır. Transkripsiyonlu metindeyse birlik sağlamak için hemzeli biçimi kullanılmıştır.

METİN



ŞERH-i
DİBĀCE-i GÜLİSTĀN

TRANSKRİPSİYONLU METİN

Bismillahirrahmānirrahīm

Verd-i gülistān-ı hidāyet-şemīm sipās-ı nā-maḥdūd ve sitāyiş-i nā-maḥdūd ol vācibü'l-vücūd ve vāhibü'l-ḥayr ve'l-cūd ḥazretine lâ'ik u ḥaḳıḳdur ki fezā-yı ʿadem nā'im-i ḳudretinle gülistān-ı dilistān ve şahrā-yı ḳadem şemā'im-i ḥikmet ile büstān-ı dūstān olmuşdur.

Li-mü'ellifihî:

Gülsitān itdi dehri şunʿundan

Yāsemen rüz u leyl sünbüldür

Zerd-gün ḥurdelerle pervīnin

Çarḥ-ı nüh-tüy anda bir güldür

Mihr ile meh sıfāl-i gerdünda

Şan müzehheb iki ḳaranfüldür

Neşr: Vuşlāt-ı vāşılāt-ı şalāt-ı vedūd ve dürüd-ı vürüd-ı taḥiyyāt u dürüd memdūḥ-ı ḥazret-i maʿbūd Ahmed ü Muhammed ü Maḥmud ḥıdmetine şāyeste vü ḥalīḳdür ki envār-ı cemālinle *Dībāce-i Gülistān* münkeşif ü meşrūḥ ve izḥār-ı kemālınden büstān-ı cihāna pür feyz ü fütūḥ olmuşdur.

Li-mü'ellifihî:

Ḳuds-i büstān sarāyına o hüma

Bir hümayün faşih bülbüldür

Gülsitân-ı cenâbına cennât
Bir güzel heşt dâne sünbüldür

Dâğ-ı aşkıyla gonce-i feminüñ
Sâ'id-i şâh-i verd-i gül güldür

Ve lehü eyzân: Ve ʿalâ âlihî ve ʿıtratihî meʿa eşâbihî ve ihvetihî siyyemâ çâr yâr-ı muhtârı şerʿ ü dîn gülistânına güldür. Biri Bübekr-i yâr-ı gâr-ı resül biri Fârûk-ı zû teʿâdüldür. Dağı ʿOsman-pür hilm ü hayâ ʿAli şâhib i Zülfeğâr ü Düldül'dür¹.

MÜNACÂT

ilâhî bâğ-ı dilde nihâl-i aşkunı zülâl-i şevkuñla ʿâlî ve ittibâʿ hevâ vü hubb-i mâ-sivâ giyâhlarından hâlî idivir. Ezhâr-ı muhabbet-i ilâhî ile hâlî ve envâr-ı maʿrifet-i nâ-mütenâhî birle mâlî kılvir.

Li-müʿellifihî:

Bâğ-ı cânda gül-i tevhibîdi küşâd eyle müdâm
Şıdğ ü ihlâş şemîmini ziyâd eyle müdâm

Ve baʿdehü: Kitâb-ı Gülistân-ı dilsitân ki elfâz-ı mebânîsi dâstân-ı râstân ve elhâz-ı meʿânîsi büstân-ı düstândur. Melmağ-ı ebşâr-ı zürefâ-yı zevi'l-intizâr ve maṭmağ-ı enzâr-ı ʿurefâ-yı ʿüli'l-ebşârdur.

¹ Orhan nüshasında münacâta kadar olan kısım yoktur.

Li-mü'ellifihî:

Neşr ü nazmı büstân-ı düstân

Lafz ü ma'nâ dâstân-ı râstân

Melmağ-ı ebşâr-ı enzâr ehlinüñ

Mağmağ-ı enzârı ebşâr ehlinüñ

Her cihet seyrâneh-i ehl-i kemâl.

Her nüket cevläneh-i hayl-i hayâl

Ve lehü:

Ne gülistân ki büstân-ı behişt.

Ûâr ü hâşâki heb 'abîr-sirişt

Heşt bâbi aña sekiz dirler

Çaşaş-ı feyz bahşi kevşerler

Perdelerde nikâtı muşmerdür

Reşk-i havrâ-yı nâz-perverdür

Naẓm ile neşrler ki rengîndür

Yer yer ebyât ile besâtîndür

Dilkeş eş'ârıdur bülend eşcâr

Luţf-ı ma'nâsı tahtehâ'l-enhâr

Neşr: Her lafzında nüket-i ʿadīde merhūn ve her vaʿzında hikem-i belīga mazmūn. Ve meʿānī-i bedīʿası şāyeste-i beyān ve luġāt-ı fasīhası muhtāc-ı tercemān olmaġın baʿzı fūzelā ve şürrāh būleġā.

Li-müʿellifihi:

Çār erkānı söz serāyınūñ

Bezm-i fūrsūñ şümūʿ-ı pūr lemʿī

Aʿnī Yaʿkūb ve's-Surūrī

Baʿdehu el-Lāmiʿī ve'ş-Şemʿī

Neşr: Her biri ol gülistānda gülgeşti hasebine gördiġi benefşe ve güllerden ve ol büstānda rāyihası meşāmına irdiġi reyāhīn ve sünbüllerden desteler ve nahller düzmiş. Aʿnī bebgā-yı gūyā-mişāl şīrīn-maķāle mecmūʿa-i gül-i raʿnā-şifat rengīn risāle yazmış. Şekerellahu mesāʿihim ve yessir bi'l-ḡayri devāʿihim¹. şürūḡ-ı mezkūreye muṭālaʿa ve mazmūnātına mūrācaʿa evānında kem ebkā'l-māhir li'l-kāşır ve kem tereke'l-evvel li'l-āḡir² muḡtezāsınca mücellā-yı ʿuķūldendür. Ve merā-yı fuḡūlden mestūr ḡalmış. Bī-ḡadd gül-i zībālar görölüb ve kimse daġı temāşāsına nāʿil ve seyr ü şafāsına vāşıl olamamış. Şukūfe-i muṭarrālara irölüb ḡāṭır-ı fātire lāyiḡa vü ḡāṭıra oldı ki kitāb-ı mezbūrı keşf ü izāḡa mübāşir olan şürrāḡa ḡılınan daʿvātđan maḡzūz olmaġıçün ol üslūbda bir iki maķāl melḡūz olına. Ve anlara virilen meşūbātđan ḡuzūz bulmaġıçün biraz ḡıl ü ḡāl melfūz ḡılına. Pes zemān-ı keşir bu ḡāṭır-ı ḡāṭir ḡāṭarān ü ḡelecān ve iķdām ü ferāġ beyninde tereddūd-i devrānla rīzān ü girīzān oldıķđan şofıra Cenāb-ı Rabbü-l-erbāb ve cānib-i mülhimi'ş-şavābđan iķbāli maķṭūʿ ve ihmāli memnuʿ ḡılınub müstaʿīnen bi'l-lah ve mütevekkilen ʿaleyh müstefīzan min faḡḡlihi ve mülteciʿen ileyh

¹ Allah onları, yaptıkları ikramlara karşılık mukafatlandırsın. Ve hayırla sarıldıkları sebepleri kolaylaştırsın.

² Maharetli kişi (Ne kadar maharetli ve becerikli de olsa) başkalarının da yapacağı çok işler bırakır. Nitekim önce gelenler de sonra gelenlere çok işler bırakmışlardır. (Yani bir kişi usta da olsa herşeyi yapabilmesi mümkün değildir.)

tesvîdine mübâşeret ü şuru^c olındı. Kavâ'id ü kavâninüñ aşı ü 'umdelerin işar ve mehâmil ü me'âninüñ lübb ü zübdelerin ihtiyâr idüb mehmâ emken ol 'arâ'is-i le'tâ'if-i nefâ'is ki henüz mestürât-ı hıccâl kümün ü hafâdur. Der-kenâr ve şol ebkâr-ı dağâ'îk-i efkâr ki ile'l-ân maşşürât-ı hayyâm-ı ihtifâdur şayd u şikâr olındı. Hayyiz-i i'tibâr ve havza-i iktidârda şürüh-ı sâbıkaya nisbet deste-i benefşede birkaç sebz-i varağ ü sâğ gülde bir iki yaprak olursa da aña besdür. Ki ravza-i ezhârda ba'zı şüküfe bî-levn ü râyiha vü külbe-i 'atârda ba'zı ifâdeye gayr-i fâyiha olmağ lâ be'sdür.

Beyt:

Ki der baħr lü'lü⁹ şadef nîz hest

Dıraħt bülendest der bâğ pest¹

Neşr: Lâkin kelâmda icâz-ı ma'tlûb ve itnâbdan ihtirâz mergüb olmağın ba'zı şurrâha iktifâ ve kitâb-ı mezkûruñ dîbâcesiyle ki bedâ'ic-i le'tâ'if-i enîka-yı muhtemil ve şanâ'ic-i zerâ'if-i dağ'îkayı müştemildür iktifâ olındı. Ve ma'a-hazâ şuña İmâ kılındı ki bu miqdârda güfte olan kavâ'im-i kavâ'id kemâ yenbağî fehm ü zabt ve bu güftârda süfte olan ferâ'id-i fevâ'id silk-i istiħkâmla rabt olıcak mâ-'adâsın fehme isti'dâd kıbil ve kec-ıtab^c olamı hûd şürüh ü havâşîden mücelledâtlâ ignâ ü irşâd gayr-ı hâşıldur.

Li-mü'ellifihî:

Çü kıbil-ıtab^c ola sâlik aña bir kez yeter irşâd

Nice ıslâh ider 'Atâr anı kim dehr ide ifsâd

Neşr: Ehl-i ħubreye ma'lûmdur ki bir dilârâm zühre-i şöhrenüñ çehre-i şabâhat-behresine ki dîbâce-i kitâbe-i ħusn ü cemâli ve 'ünvân-ı nâme-i le'tâfet ü kemâlîdür. Ta'lik-ı başar sâ'ir endâmına nazardan muğnî ve ser-â-pâ ru'yetine berâberdür. Ĥattâ

¹ Deniz içinde parlayan inci sedefedir, alçak bağın içinde ağaç yüksektir.

tenhâ ol der-hicâb oldu \ddot{c} a şirâsı mütereddid ü muhayyer ve bî-ni \ddot{c} âb oldu \ddot{c} dan sonra bey'î mu \ddot{c} arrer ü feshî nâ-müesserdür. Hzret-i Feyyâz-ı Mu \ddot{c} la \ddot{c} ol kimseyi rahmetine müsta \ddot{g} ra \ddot{c} eylesün ki çün bu risâle-i külâlenü \ddot{f} i intisâhını ihtimâm-ı tâmla itmâm ide. Bu za \ddot{c} ifü \ddot{n} müsveddesinden yâhüd andan mu \ddot{c} âbil bir nü \ddot{s} ha-i şa \ddot{h} îhadan bir ehle mu \ddot{c} âbele ve ta \ddot{s} hîha sa'y ü i \ddot{c} dâm ide ki şih \ddot{h} atü'n-nü \ddot{s} ha hadîkatü'l-hada \ddot{c} ve şikatü'r-rivâye ervâ mine'l-gada \ddot{c} ¹.

Li-mü \ddot{c} ellifihî:

Nesh iderler nü \ddot{s} ahı nâsi \ddot{h} ler

Mesh iderler anı ol mâsi \ddot{h} ler

Az zemânda nitekim bâd-ı hazân

Çok gülistânı iderler vîrân

Ve lehü:

Ey resânende-i bahâr-ı surûr

Çemen-ârâ-yı büstân-ı hubûr

Gülsitân-ı cinânda nergis veş

°Aynın ol °abdü \ddot{n} eylegil ma \ddot{c} rûr

Ki ide himmet bu bâ \ddot{g} ı işlâha

Çıla sehvi halellerin mestür

¹ Nüshanın doğru ve sıhhatli oluşu gözü rahatlatır. Rivayetin güvenilirliği ise tatlı sudan daha doyurucudur. (Yani rivayet güvenilir olunca hiçbir şey ondan tatlı olamaz; çünkü insanı rahatlatır.)

Bāgbān-ı zā'if-ı Rüşdiyyi¹ hem
Eyleye zıkr-ı hayr ile mezkūr

Diye yārab seḥāb-ı luṭfuñdan
Eyle bārān-ı raḥmetüñ menşür

Feyz-i fażluñ nesīm ü tesnīmi
Dil-i vīrānın eylesün ma'fūr

Ḳalbinüñ arz-ı meyyitesin ḥayy it
İrmedin rüz-ı merg ü yevm-i nüşür

Göñli büstānın it bahāristān
Bitürüb anda gülsitān-ı sürür

Ma'rifet güllerine menşe² olub
İtsun andan şemīm-i şevḳ zuhūr

Mā-sivā ḥār ü ḥallerin giderüb
Eyle hecrüñ ḥazānın andan dūr

Bülbül-i dil bahār-ı aşḳuñda
Ḳılsun ismüñle nağme vir destūr

Ḳuşca cān murğ-zār-ı ḡaybuñdan
Bir neşimende eylesün ko ḥuzūr

¹ Rüşdiyyi: Rüşdī H

Gül gibi bâğ-ı huld içinde anı
Cümle mü'minleri ile kılm mesrûr

MİNNET: Mübtedâ¹. HODÂ-YI RÂ: Haberdür. Hudâ-yı râst taqdîrine ve hudâî harf-i yânuñ işbâtı ve hazfi¹ ile Bârî te'âlânun 'ilm-i hâşşıdır. Müfred olıcak ma'nası mâlik ü şâhibdür. Hudâvend gibi ve ba'îd degül ki bundan murahham ola. Ve hod'la ây'dan mürekkeb olıcak aşlı hudâyende ve ma'nası kendü gelicidür. Ve kendü olıcı ma'nâsına da gelür. Muhyîden murâd kevn ü vücûd olur. Âmeden lafzınuñ ki ây andan ism-i fâ'îl-i murahhamdur, şoden ma'nâsında isti'mâli keşîr ü müsellemdür.

Mışra²:

Zemîn ez teb lerze âmed sûtüh²

Tü aşl-i vücûd âmedî ez nühust

Diger herçe mevcûd şod fer³-i tost³

Neşr: Gibi ve evşâf-ı terkîbiyeden cüz³ olan muṭlaḳâ ism-i fâ'ıldür. Ve emr olmasına muḥaḳḳaḳûn ğayr-ı ḳâ'ıldür. Ve ḳaldı ki hudâî de hõdhâ maẓmûm ve hõd lafzı hâ-yı meftûḥa vâv-ı resmiyyeyle bed ve ded vezninde idügi muşarraḥ ve muḳarrerdür. Pes terkîbde tağyîr-i hareket bile muṭteberdür. Ve lafz-ı hudânuñ Bârî te'âlâdan ğayrıya⁴ ıtlâḳı câ'iz degüldür. Meger ki vech-i evvel üzere bir lafz-ı âḥarla terkîb ü tağyîd olına. Hâne-hudây ve sîm hudâ gibi ki evissi ve aḳçe şâhibi dimekdür. Ve vech-i sâni üzere ma'nâ-yı terkîbisi mâ'adâdan ifrâd ü tecrîd ḳılına. Fuşûl-ı 'imâdîden naḳl olındı ki lev ḳâle 'alâ vechi'l-mizâḥ men hudâyem.yürîdü bi hõd âyem

¹ hazfi: — H

² Yeryüzü sürekli depremlerden bıktı.

³ Vücudun aslı sensin, civarında ne varsa senin aslının neticesindedir.

⁴ ğayrıya: ğayrı H

küfr¹. Ya'ni bir kimse la'ife ve ihâm vechiyle men hudâyem dise hâl bu ki kendüm gelürüm ma'nâsın dilese yine kâfir olur. Ve zâhir budur ki şâ'irüñ

Bejt:

Âmed ber men ki men resûlem

Güfem tû borov ki men hudâyem²

Nesr: Kavli bu kabîlendür. Resûl karînesiyle³ 'ilm-i şerife ihâm kaçd itmişdür. Pes beyt-i mezkûrla şüret-i cevâza temsil maḥall-i te'emmül ü te'vildür. Ya'ni şükr ü şenâ yâḥüd ni'meti meccânen i'qâ veyâ imtinân ü ta'dâd-ı ni'amâ cümle eşyanuñ icâden ve taşarrufen şâhibine ve mâlik-i ḥaḳîḳisine yâḥüd kudretiyle kümündan zuhûra ve rahmetiyle ḥicâb-ı kibriyâdan muzâhere ve muḥabbetiyle kulüb-ü mü'minîn muḳînine kendü geliciye yâḥüd bi-nefsihi lâ-bi-ğayre vücûda gelici ya'ni muḳtezâ-yı zât-ı ḥasebiyle mevcûd olıcıya ki vâcibü'l-vücûdlık andan 'ibâretdür. Lâyıḳ ü maḥşûşdur. 'AZZE VE CELLE: Fâ'illeri hudâya râci' fi'liyyeler veyâ aña 'a'id mübtedâ-yı muḳadderle ismiyyelerdür. Ol hudâ 'aziz ü celîl oldı. Ya'ni mine'l-ezel ile'l-ebed şıfat-ı 'izz ü celâlle muttaşif idügi şübüt u zuhûr buldı dimekdür. Bu mişillü cümel bu maḳûle maḥalde ki Bâri te'âlânuñ zıkr-i⁴ 'akîbidür. Taḥiyyet ü ta'zîm için ve ğayrı maḥallerde du'â vü teslîm için olur. Nebî añıldıkda 'aleyhi's-selâm ve şâḥâbî añıldıkda raḍıyallahu 'anh ve velî añıldıkda raḥimehullahu 'anh⁵ ve pâdişâḥ añıldıkda ḥallede mülkehu ve 'alâ külli ḥâl müfred mevḳi'ine vâḳı' olmadığıçün i'râbdan maḥalli olmaz. Ve ba'zılar lafz-ı hudânuñ şıfatı olmaḳ üzere ma'nâ virmişler. Lâkin bu taḳdîrce ta'rifin ve tenkîran muḳâbaḳat şartı ki şıfatuñ lafz-ı 'Arabî olması bunu muḳtezâdur. Fevt oldığından mâ-'adâ isti'mâle muḥâlif ḥaḳ lâzım gelür. Zîrâ in çiz zîder est rakibe ve

1 Şayet mizah türünden dese ki ben Allah'ım kendi kendime küfretmiş olurum.

2 Bana geldi ve dedi ki ben rasulüm; dedim ki sen git ben Allah'ım.

3 karînesiyle: karîne H

4 zıkr-i: zikri O

5 'anh: — O

zehebe¹ dinmiş gibi olur. Belki muḳteżāyı isti'māl ḥudāi 'azīz ü celīl rā vü in çiz zīdi rākib ü zāhib rāst² dinmekdür. Allahümme mekkir murād-ı şurrāḥ ancak tefhīm-i irtibāṭ ola. Kİ ṬĀ'ATEŞ MÜCİB-i ḲURBETEST: Lafzı bunda ism-i mevşül ma'nāsına ve mā-ba'dindeki mübtedā vü ḥaber şıla maḳāmındadır. Ellezī ṭā'atühu mücibetü'l-ḳurbete³ gibi ve bu cümle lafz-ı ḥudāya şıfatdur. Ve ṭā'at mef'ülüne mużāf ve fā'ili metrük maşdardur. Ve şın-ı sākin zamīr-i mecrūr-ı muttaşıldur. Öyle ḥudā ki anuñ ṭā'ati ya'ni aña muti' vü munḳād olmaḳ yaḳınlık icāb idici ya'ni anıñ maḳbül ü muḳarrebi olmaḳıñ sebebیدür dimek olur. Ve gāh olur zamīr-i mañşübla nāşıbına ḳıyāsen mezkūr zamīr-i mecrürla mużāfınuñ mā-beyni faşl olunur.

Girībān girifteş yekī zened mest⁴

Neşr: Gibi ki girībāneş girift taḳdīrinedür. Ve gāh olur mużāfınuñ üzerine muḳaddem ḳılınur.

Zūd bini keş be-şeb rüġan nebāşed der çerāġ⁵

Neşr: Gibi ki der çerāġeş taḳdīrinedür. Bu zıkr olınan faşl u taḳdīm ḳā'ide-i 'Arabiyyete muḥālif olmaḳın ba'zıları tekellüf irtıḳāb idüb mezkūr zamīr-i muttaşılı munfaşilla te'vıl iderler. Ve lafz-ı rā taḳdīriyle mef'ülün bih ġayr-i şariḥ ma'nāsına iledüb meşelā girift örā ve ki örā ma'nāsın virürler. Ve zamīr-i mezkūruñ mañşüb oldıġı.

¹ Zira bu şey kapıdandır binip gitmiş.

² Duruma göre kullanmış aziz ve güzel Allah'ı bu şey binici ve gidicinin artmasıdır.

³ Kendisine itaat yakınlığı (kurbeti) gerektiren şey gibi.

⁴ Yakanı tutup sarhoşluktan bir vurmuş.

⁵ Çabuk gecede burunu çek (yüzünü ört); çünkü kandilde yağ kalmadı.

Ḥudāyā der āfāk nāmī koneş¹

Neşr: Gibi ve nāşıbından munfaşıl oldığı.

Nikūkār merdüm ne-bāşed bedeş²

Gibi ki nebbāşedeş taķrīrinedür. Ve nāşıbı üzere muķaddem oldığı.

°Azīzeş nedāredeş³ ḥudāvendigār⁴

Neşr: Gibi ki⁵ °aziz nedāredeş ḥudāvendigār⁶ taķdīrinedür. Ve merfū° daḥı vāķı° olur.

Vaķt-i ḥırmeneş ḥōşe bāyed çıd⁷

Neşr: Gibi ve muttaşıl olan mütekellim ve muḥāṭab zamīrleri daḥı umūr-ı mezkūrda farķsız mecrūr-ı mezbūr gibidür. Pes zamīr-i ğā°ib isme muttaşıl olsa ve mużāfun-ileyh ve fi°le muttaşıl olsa mef°ül olur. Ve revābıṭ ve edevāta lāḥıķ olan daḥı bu ķābildendür didikleri maḥall-i te°emmüldür. Zırā çok olur isme muttaşıl iken mużāfun-ileyh ve fi°le muttaşıl iken mef°ül olmaz. Bedeş ü girifteş gibi ki zıkr olındı. Ve revābıṭa lāḥıķ olanuñ⁸ ḥūd-ı muķannen ḥālī yoķdur. Belki °āmili muķteżasıyla ma°mül olur. Ü BE-ŞÜKR ENDEREŞ: Muķaddem ḥaberdür, taḥşisi müfiddür. Ve şükr-i mün°im-i °aleyhüñ mün°im-i ta°zīmi müş°ir-i fi°līdür. Kendüye itdigi en°āmından ötürü

¹ Ey Tanrı ufuklarda onu meşhur et.

² Hayırlı insanların gözünde insanlar kötü değildir.

³ nedāredeş: nedāred O

⁴ Allah öyle insanları sevmiyor.

⁵ Gibi ki: — H

⁶ ḥudāvendigār: — O

⁷ Harman zamanında başağı biçmek gerek.

⁸ olanlaruñ: olanuñ H

mevridi °āmdur lisānla midḥat ü cenānla muḥabbet ü erkānla ḥıdmet gibi. Ve müte°allıkı ḥāşdur. Ancak ni°met muḥābelesinde olur. Ḥamd bunun °aksidür ki mevridi ḥāş ve müte°allıkı °āmdur. Ve dinildi ki şükr her °uzvı mā-ḥalaḫ lehine şarf itmekdür. Menāḫıb-ı Cüneydiyye' de zıkr olınan kelām ke°ennehu bu ma°nāyı iş°ar ü ifḥāmdur ki bir meclis-i şeref encām ve ma°rifet intizāmda dört yüz nefer °ulemā-yı °izām ve meşāyıḥ-ı fiḥām oturmuşlar ve ortaya şükr mes°elesin getürmüşler idi . Her biri bir nev°a taḫrır ve bir gūne tefsır itdi. Āḫır Seriyi-yi Saḫaḫı, Cüneyd Ḥazretlerinden ki hemşire-zādesi ve mürıd-i dil-dādesi olmuşlardur. Ḳaddesallahu sirrahumā ve efāda °aleynā birrahumā¹ ve ḫaḫıḫat-i şükri istiḥbār ma°nāsını istifsār itdi. Cüneyd ol vaḫt nā-resıde sülāle ve güdek-i heft sāle idi. Bir miḫdār te°emmül ü tefekkür ve ilḥām ü ilāḫı birle cevāb taşavvur idüb eyitdi. Eş-şükrü en lā yeste°ine bi-ni°metihi °alā ma°āşıhi². Ya°nı şükr oldur ki Tañrı Te°ālā'nun ni°meti vāsıtasıyla aña °āşılıḫlara °avn taleb itmeyesin. Ya°nı ol ni°met ḫuvvetiyle ḫarık-ı ma°şıyyete gitmeyesin didi. Ol cemā°at cemı°an bu ḫavli pesend ü icmā°an taḫsın-i bülend idüb bi'l-ittifāḫ bundan aḫsen cevāb olmaz diyü der-nizā°ı bend itdiler. Bā-yı meftūḫa ve ender-i lafzı ikisi de edāt-ı zarfdur. Ve gāḫ olur bā-yı mezkürdür. Ve ber lafzlarıyla da cem° olur. Birinc derest ü ber vey zemın ber gibi ekşerün bunun üzerendür ki bu zā°iddür. Taḫdır-i kelām ender-i şükreş ü durer necest ve ber rü-yı zemındür. Ve ba°zılar mü°aḫḫar olan zā°iddür dimişler. Ve °ale't-taḫdıreyn ifāde-i ma°nādan da ḫālı degüldür dinildi. MEZİD Nİ°MET: Mü°aḫḫar mübtedā vü ni°metest taḫrırinedür. Ḳurbetest lafzına muḫābaḫat ü müzāvecet için ve illā ma°nā-yı est ḫabere maşrūfdur. Mezıd fetḫ-i mımle lāzım olan zādeden³ maşdar-ı mımı yāḫūd müte°addı olandan ism-i mef°üldür. İzāfet cerd-i ḫaḫıfete ḫabılindendür. Fı ef°alı'l-°alāmet zāde zeydā bi-yefzūd ürā ve zād be-nefsi ḫöd eفزüde şod ziyādet ve mezıdā⁴. Daḫı ziyāde-i ni°met veyā ni°met-i mezıde ya°nı ni°met artmaḫ yāḫūd arturulmuş ni°met ol ḫudānuñ şükri ya°nı aña şükr itmek içindedür. Bu cümleñ cümle-i sābıḫaya °aḫfı

¹ Allah her ikisinin de sırrını mukaddes kılsın; ve hayırlarından bizi de nasiplendirsin. (üzerimize döksün)

² Şükür, Allah'ın kendisine verdiği nimetten yararlanarak O'na isyan etmemektir.

³ zādeden : zāddan O

⁴ Belirli eylemlerde doğan doğmuş ama kendi nefsinin hala elinin altında tutamadı.

kavlden mutlakā t̄ā[°]at-ı mevlānuñ ni[°]metlerine şükr idügin iş[°]ār ve añā taḥrīz için ba[°]zi fevā[°]idden beyān ü izhārdur. Ve cā[°]izdür ki be-şükrde bā sebebiyye ve endereş şükrüñ şıfatı ve şīn t̄ā[°]ate rāci[°] zamīr ola. Daḥı anuñ¹ t̄ā[°]ati içinde olan şükr sebebiyle mezīd ni[°]met vardur dimek ola. Zīrā şol şükr ki anuñ t̄ā[°]atinden bīrūn ve maḥlūḫ t̄ā[°]atine maḫrūn ola. Sanma ki anuñla ni[°]met eفزūn² ola. HER NEFESİ: Şart ma[°]nāsın mütezammın mübtedādur. Nefes fetḫateynle ağızdan cevfe duḥūl ü ḥurūcla muttaşif hevādan ʿibāretdür. Ve ḫable-l-ḥurūc-ı nefes ıtlāḫı mecāzdur. Kİ FERRŪ Mİ-REVED: Şıfatdur. MŪMİDD ḤAYĀTEST: Ḥaberdür, bu cümle insānuñ edā-yı şükrden mertebe-i ʿaczin beyāna tevṫi[°]idür. Her bir nefes ki işḡākīdür. Ya[°]nī derüne nuzūl ider. Dirligūñ mümiddi ya[°]nī uzadıcısıdur. Zīrā hevā taşraden içerü duḥūl ve ḫalbe vuşülle bir kendü³ mişillü hevānuñ nuzūlüne dek imtidād-ı ḫayāta bā[°]iş olur. Lākin meḫşiyle zīḫ-i cevfi ḫādiş olur. VE ÇÜN BER Mİ-ĀYED: Daḥı çün o nefes yukaru gelür ya[°]nī dāḫilden ḫārice şu[°]ūd ider. MŪFERRİḤ ZĀT: Nefesūñ feraḫ viricisidür. Zatest taḫdīrine rābıṫanuñ fıḫra-i ūlāda zikriyle iktifā olunub fıḫra-i şāniyeden ḫazfi lūḡat-i Fārisiyyede ḫā[°]idedür, Türki[°]'de ʿaksi gibi ve bu cümle-i şartıyye mā-ḫablındaḡı⁴ şartıyyeye ma[°]ṫūfdur. PES: Bunda ʿArabī[°]'deki fā-i faşīḫa-i cezā[°]iyye ma[°]nāsınadur. DER HER NEFESİ: Zarf-ı laḡvdur. DŪ Nİ[°]MET: Mübtedā MEVCŪDEST: Ḥaberdür, ve zarf-ı mezkūruñ müte[°]allıḫıdır. Bu cümle bir şart-ı maḫzūfuñ cezāsıdır. Taḫdīr-i ma[°]nā budur ki her bir nefesde zıkr olınan imdād ü tefrīḫ⁵ muḫarrer oldıysa öyleye her bir nefesde iki ni[°]met sābit ü ḫāşıldur. Ü BER HER Nİ[°]METİ ŞŪKRİ VĀCİB: Vācibest taḫdīrinedür. Mā-ḫablındaḡı⁶ cümle-i cezā[°]iyyeye ma[°]ṫūfdur. Ve i[°]rābda daḥı ancılayındur. Yāḫūd cümle-i ḫāliyedür. Daḥı yāḫūd ḫāl bu ki ifrād-ı ni[°]amādan yāḫūd zıkr olınan iki ni[°]metden her bir ni[°]met üzere bir şükr vācibdür dimekdür. Ve dimişler ki insān her bir sā[°]atde biñ nefes alır virür. Pes şeb ü ruzuñ yigirmi dört sā[°]atinde yigirmi

¹ anuñ: — H

² eفزūn: eفرūn O

³ kendü: kendi H

⁴ ḫablındaḡı: ḫablındaḡı H

⁵ tefrīḫ: tefrīc H

⁶ ḫablındaḡı: ḫablındaḡı H

dört biñ nefes ve kırk sekiz biñ nü'amā olur ki 'adedince şükr iktizā kıılır. Envā'-ı ni'amdan bir nev'üñ şükri bu mertebe ta'azzür ü 'usrî müstemil olıcak mā-fevķını daħı¹ ilā mālā nihāye buña kıyās eyle ki eşnāf ilħ. bî-ħadd ü ihşā² ve in te'uddü ni'metallahi lā-tüħşühā³ ve esbeğa 'aleyküm ni'amehü zāhireten ve bāṭınahü⁴ mişdāķınca 'özrümüze ol kadar esbāğ-ı ni'am ve efrāğ-ı kerem eylemişdür ki zikri meysür-ı lisān ve şükri maķdūr-ı insān degüldür.

Beyt:

'Aṭāyist her müy ezü ber tenem
Çe güne beher müy şükri konem⁵

Neşr: Bir maķāmdaki ħalkuñ a'lāsı ve taķvāda aķvāsı lisān-i 'acze lā-uħşī senā'en 'aleyke⁶ buyurmuş ola. Ğayrleruñ ifrāt-ı 'aczin beyānda lisān 'āciz ü fūrümānde olmaz mı.

Li-mü'ellifihî:

İder ħalkı kuşürüm 'addi ķāşır
Beyān-ı 'aczüme kim ola ķādir

Neşr: Bizcileyin ķāşır ü fātırlaruñ her ni'met üzere bir şükri yerine bir 'acze ü nekrî ya'ni fi'l-i münker⁷ olur. 'Acze ü kuşürü ħöd emr-i zarürüdür. Ve fi'l-i nekrî buñı bize ehemm ü elzem buydı ki kemāl-i 'aczüme mu'terif ve ħüzn-i dā'imle muttaşif olub mālā yüdreke küllehu lā-yütreke küllehu muķtezāsınca cidd-i belîğ ü sa'y-i dirîğle

¹ daħı: — G

² eşnāf ilħ bî ħadd ü ihşā: — O, H

³ Allah'ın ni'metini sayacak olsanız bitiremezsiniz. (İbrahim Suresi/34. Ayet)

⁴ Allah'ın ni'metlerini açık ve gizli olarak size bolca ihsan ettiğini görmez misiniz? (Lokman Suresi/20. Ayet)

⁵ Bedenimdeki her tüy onun armağanıdır; nasıl her tüy için şükredeyim.

⁶ Seni övmek için (ni'metlerini) saymaya gücüm yetmez.

⁷ ya'ni fi'l-i münker: — G

evkâtımızı girye vü tazarru'a şarf ve nefsimüzi °özt-ıh'ahlığa ibādāta vaqf ideydüñ. Bu nice hâlet ve ne cehâletdür ki bu kadar kesel ü beçâlet ü zilel-i¹ ma'şiyetle levâzım-ı şükri kemā yenbeğī edā ve huquq-ı tã'ati bi't-temām mü'eddā kılmış. Ve cennet ü rahmetle mübeşşir olmuş gibi bī-bāk ü mesrūr ve lâübālī ve mağrūr olub kolayımıza yürürüz. Ve şem°-i cem°-i rindān gibi dā'im ziyān ve noqşānımıza handān olub tururuz.

Li-mü'ellifihi:

Bizdeki dıhka ağlamaludur

Böyle bī-ıaydı bağlamaludur

Yā ilāhī şafā-yı hātır vir

Qalb-i şākir lisān-i zākir vir

Rüşd ü tevfiķuñı refiķ eyle

Fazluñı hādī-i tārīķ eyle

Bezm-i °aşkuñdan olmışuz² °atıl

Cām-ı ğafletle mest ü lā-ya°kıl

Senden özge çü yok me°āb bize

Yine sen eyle fetḥ-i bāb bize

Neşr: Ḥadīş-i nebevīde vāriddür ki Benī İsrā'īl'den bir zāhid kemāl-i ictihātla mücidd ü cāhid ğāh kã'im ü kã'id ü ğāh rākī° ü sācid ve beş yüz yıl °ābid olub tül-i °ömrinde ğafletü maṭrūḥ ve sācid iken teslīm-i rūḥ eylemiş. El'ān ol hey°et üzere dā'im ve şubḥ-ı maşşerde secdeden kã'im olub Ḥazret-i Settār ü Ğafūr anuñ kuşūrlarını °afve

¹ zilel: —O, H

² olmışuz : olmış G

mağşür idüb fazlıyla cennet ü ħür ü kuşür buyurdık da ʿābid-i mezbūr ʿibādātı vüfūrundan muʿcib ü fuḥūr ve beni ol dār-ı maʿmüre ʿamel ü cehdümle māʿmūr eyle diyü ser-keş ü mağrūr ola ol Kerīm ü Vehhāb daḥı aña virdiği niʿmetleri ve anuñ itdiği ʿibādetleri ʿadliyle vezn ü ḥisāb itdikde bu deñlü ʿamel yegāne iki gözi niʿmetlerinüñ birine şükrāne olmayub anı nırāne emr ide. Pes ol daḥı ʿac-z-i keşīrine inşāf ve farṭ-i taḫşīrine teyaḫḫun ü iʿtirāf idicek faẓl-ı müsteʿānla yine cināna divāne ola. BEYT EZ DEST Ü ZEBĀN Kİ: Dest ü zebān zikrinde mevrīd-i şükrüñ ʿumūmına işāret vardur. Nitekim zikr itdik ve ki lafzı bunda muẓāfun-ileyhdür. Ve istifhām-ı inkārī içündür. Ve ez lafzı BERĀYED ḳavline müteʿallıḫdur. Kİ EZ ʿUHDE-i ŞÜKREŞ BEDER: Kİ bunda ḥarf-i maşdar maʿnāsına ez ü bedr ḳavllerinüñ müteʿallıḫı olan ĀYED lafzını teʿvīl-i maşdarda ḳılub bu cümle berāyedüñ fāʿili olmışdur. En yecīe ile'l-ḥāric min ʿuhdeti şükrih¹ maʿnāsına ve Lāmiʿi' nūñ taʿlīl içündür didiği maʿlūldür. ʿUhdede ve anuñ emşāli meftūḥu'l-āḥir kelimāt-ı muẓāfedeki hemze-i meksürenüñ ʿalāḳa-i izāfet olduğından ḡayrı maʿnāsı yoḫdur. Ve mezbūr hemze āḥirinde ḥurūf-ı med olan kelimelerde yāya ḳalb olunur. Ḥiffet-i suhūlet içün ʿadū-yı tū ve taḫvā-yı ō gibi hemze-i aşliyye ḳalb olındığı gibi ve zū-yı men ve şāḥrā-yı ʿaşḫ mişillülerde ammā āḥiri yā olanda iki yānuñ ictimāʿı şaḳlinden ḳaçub yā-yı maḳlūbeden kesrele iktifā yāḫūd hemzeyi ḥālī üzere ibḳā iderler. Bendegi men ve ser ve sehī-i bāḡ gibi yā-yı meksüre-i vāḫideyle bilā hemzin yāḫūd yā-yı sākineden şoñra hemze-i meksüreyle ve ḳalb-i mezkūr bu lisānda mevfūrdur. Beyā ve meyā ve benyā-āyed ve benyā-sāyed, ammā kelām-ı ḳavmden fehm olınan bu taḫḫıḳuñ ʿaksidür. Aʿnī ʿuhde mişillünüñ hemzesi yā-yı aşliyyeden maḳlūb olmaḫdur. Lākin ḥafī degūldür ki münāsib olan şaḳıl-i ḥafīfe tebdīl olunmaḫdur. Ve der bunda birün maʿnāsına taşra dimekdür, naẓāʿiri çokdur. Ḥikāyetde tā mülk ez taşarruf ō beder reft² didiği gibi kimüñ elinden ve dilinden yuḳaru gelür. Yaʿnī ḥāşıl olur. Anuñ şükri ḫaḳḳından taşraya gelmek dimekdür. Ve bedr āyed ḳapuya gele dimekdür. Ḥurūcdan kināyetdür diyü mecāze zāhib olanlar fi'l-ḫaḳıḳa

¹ Harice gelmesi onun şükrünün garantisidir.

² O zaman ki kendi mülkü elinden çıkmış.

tekellüfe düşdiler. A°MİLÜ: Elân bir kavlı-i muqadderüñ maqûli ve Âl-i-Dāvüde °alâ nebiyyinâ ve °aleyhi's-selâm olan emr-i şerifi hikâyedür. ÂL-i DÂVUD ŞÜKRAN: A°milü Âl mişillüde a°nî müddât munfaşılada kurrânuñ raḥ. ihtilâfları vardır. Qālün Nâfi°den ve Dûri Ebü °Amr°dan birer rivâyetlerinde ve Sûsî yine Ebü °Amr°dan rivâyet-i vâhıdeyle ve İbn-i Keşîr ḳaşr iderler ve baḳûn medd iderler. ḳaşr bunda medd-i aşlıden ve medd medd-i aşlı üzere ziyâdeden °ibaretdür. Ve ziyâde-i mezkürenüñ miḳdârında da ihtilâf vardır. Verş Nâfi°den ve Ḥamza medd-i ṭavîl iderler. Bi'l-icmâ° baḳûn bir kavilde cemî°an tevassuṭ iderler. Ve bir kavilde °Aşım mertebe-i ṭulden bir miḳdâr dün ve İbn-i °Amir ve Kisâî°ı daḳı dün ve ḳalün ve devri âḫir rivâyetlerinde daḳı dün iderler. Kavlı-i evvel üzere merâtıb-ı medd iki kavlı-i şanı üzere dört olur. Âl mişillüde a°nî ḫarf-i medd hemze-i muttaşıladan mu°ahḫar olan mevâzi°da cemî° ḳurrâ ḳaşr iderler. İllâ Verş ḳaşrdan ḡayrı ṭul ve tevassuṭ daḳı ider. Ve miḳdâr-ı ḳaşr bir elifdür. Bi'l-ittifâḳ ve miḳdâr tevassuṭ iki elif ve ṭul üç elifdür. Bir kavilde ve tavassuṭ bir buçuk elif ve ṭul iki elifdür. Bir kavilde daḳı Dāvüd°uñ vâvı telaffuzda ikidür. Lâkin meşâḫif-i °Osmâniyede ihtişârdan veya iki şüret-i müttefikanuñ ictimâî°ı şaklınden ötürü ve biri maḫzûf olmaḡın kitâbetde bir yazılır. Cemî°-i ḳurrâ dâlı şükrüñ şını ḳatında izḫâr iderler. el-Eşvâz°da İbn-i Yezîdî ve İbn-i Sa°dân Ebü °Amr°dan idḡâm rivâyet eylediler. Bu taḳdîrce vâv medd-i lâzımla medd olunur. Te°mirunnî gibi ve şükrândaki tenvînüñ ḫâlet-i vaḳfda elife ḳalbi ve ḫâlet-i vaşlda vâvda idḡâmı müttefaḳdur. Lâkin cemî° ḳurrâ ḡunneyle Ḥalef-i Ḥamza°dan ḡunnesiz idḡâm ider. Daluñ intişâbı yâ Âl-i Dāvud yâḫüd a°nî Âl-i Dāvud taḳdîriyledür. Ve şükrân â°milünuñ mef°ülün lehsidür. °Amel eyleñ Ey Dāvud Oḡulları ya°nî baña °ibâdet ḳıluñ ni°metlerüme şükrden ötürü demek olur. Bunda °ibâdet şükr ṭarîḳi üzere edâ olınmaḡuñ vüçübına delâlet vardır. Yâḫüd mef°ül-i muṭlaḳıdır. Şükr idüñ şükr itmeklikle demek ola. Ya°nî a°milüda eşkurü ma°nâsı vardır. Şol hayşiyetden ki ḳuldan a°mâl mevlânuñ ni°metlerine şükrdür. Yâḫüd bir muzâf muḳadder ola a°milü a°mel şükr taḳdîrine °amel eyleñ şükr °ameliyle demek ola. Yâḫüd a°milü anuñ maşdar-ı maḫzûfınuñ şıfatı ola °amelen şükran taḳdîrine °amel eyleñ bir °amelle ki şükrdür.

Yâhûd meşkürdür demek ola. Yâhûd mef'ûlün bihsidür. Şükr 'amelini işleñ demek ola. Bu taqdirce eşkurü Âl-i Dâvud ve kalil ilh. dinmeyüb böylece buyurıldığı sibâk âyetde Ya'lemüne lehü mâ yeşâ'ü¹ kavlı-i şerifine müşâkelet için ola. Ya'nî tã'ife-i cinn bizüm teşhîrimizle sizün için ne dilerseñüz işlerler. Pes siz dañı bu muķâbeledede şükr işleñ metn-i Keşşâfdan böyle fehm olındı. Yâhûd anuñ ya'nî a'milü anuñ fâ'ilinden hâldür. Şâkirin ma'nâsına 'amel eyleñ şâkir olduñuz hâlde demek olur². Mezkürdür ki Hâzret-i Dâvûd 'alâ nebiyyinâ ve 'aleyhi selâmüllahu'l-vedûd leyl ü nehâruñ sâ'atlerini ehline tevzî' itmişdi. Sâ'âtden bir sâ'at gelmezdi. illâ anlardan ba'zı şalâtda bulunurdı. Gice ve gündüzün 'umûm-ı evķâtı 'ibâdetlerinden hâlî olmazdı. Allahümme veffiķnâ ve kalilün min 'ibâdiye' ş-şekür³ 'ibâdideki elifi Kuteybe Kisâiden 'imâleyle ve ğayrler cemî'an fetħ-i hâlişle oқurlar. Ve yâ-yı izâfeti hâlet-i vaşlda Şeyh Hâmza sâkin ve lafzdan metruħ ve sâ'ir kurrâ melfûz ü meftûh ider. Ve şükuruñ vaķfında yedi vech vardur. Kaşr ü tûl ü tavassuť her birin sükün-ı maħzla ve işmâmla ve bir dañı kaşrdur. Revmla ve kalilde vâv-ı ibtidâ'iyye yâhûd hâliyyedür. Şükrânda vaķfuñ muťlak olması vech-i evvel üzeredür. Kalil muķaddem haber ve câr ü mecrür a'nî min 'ibâdî ânuñ tahtında şekür lafzına ki mübtedâ-yı mu'aħħardur. Â'id olan zamîr-i müstetirden hâl-i mü'ekkededür. Şekür azdur, yâhûd hâlbuki şekür azdur. Benüm kullarımdan olduğı halde dimekdür. Şekür fâ'il ma'nâsına fe'üldür. Ve şîğa-i mübâlağadur. Edâ-i şükrde mübâliğ ve hadd tevfi're bâliğ ma'nâsınadur. Bezl-i mechûd ü şarf-ı maķdür idüb kalbi ve lisâmı ve cemî' cevârih ü erkâniyle i'tikâden ve i'tirâfen ekşer evķâtda şükre meşğül olmağla yâhûd her hâlde serrâde ve đarrâde şiddet ve rehâda şükr itmekle yâhûd her hâle şükr itdikden soñra şükr ni'metine dañı şükr itmekle yâhûd şükrden 'aczine mu'terif olmağla Keşşâf'da vech-i şânî İbn-i 'Abbâs'a ve vech-i şâliş Süddî'ye nisbet olınmışdur. Rağıyallahu Te'âlâ 'anhüm ve dañı anda mezkürdür ki bir kimse Allahümme ic'alnî

¹ Onun için ne isterlerse yapsınlar. (Sebe Süresi/13. Âyet)

² olur: ola H

³ Allahım bizi muvaffak eyle. Kullarımdan şükredenler pek azdır. (Sebe Süresi/13.Âyet)

mine'l-ḳalīl¹ diyü du'ā iderdi. Ḥāzret-i 'Ömer Raḳıyallahu Te'ālā 'anh işidüb bu ne du'ādur didi. Aytđı işitdüm, Allah Te'ālā ve ḳalīl min ibādiye'ş-şükür buyurmış dilerüm ki beni ol ḳalīlden eyleye. Ḥāzret-i 'Ömer r.đ. pend idüb tevezzü'an cümle nās 'Ömer'den a'lemdür diyü buyurmışlar. Ve dağı iblīs-i ḥasīsüñ le'eḥtenikenne zürriyyetehü illā ḳalīlā² didüğinde ihtinākine ya'ni izlāl ve izlalle ihlakine ḳādir olmadığı zürriyyet-i ḳalīleden yāḥūd ve levlā faḳlüllahi 'aleyküm ve raḥmetühu letteba'tüm eş-şeyṭāne illā ḳalīlā³ ḳavl-i keriminde itbā' diyü racimden emin ve selim olan ḳalīl-i müsteşnādan eyle demek murād olsa dağı vechdür. Ve'l-ḥāşıl şükr-i ḥüd kemā hüve ḥaḳḳuhu mümkün degül bārī herkese münāsib ve mülā'im belki vācib ü lāzım bu idi ki mehmā emken bu ḥuşuşda bezl-i vüs' ve iḳşār-ı sa'ıy ideydi. Lākin az kimse ider belki ekseriyā ḳalīlü'ş-şükr veyā tārikü'ş-şükrdür. Ve dinildi ki ḳalīl bunda 'adım ma'nāsınadır, zırā az olur ḳılletle 'adem-i murād olur.

Li-mü'ellifihî:

Ni'metullaha ḥadd ü ihşā yok

Cins-i insān velī ḳalüm ü kefür

Āl-i Dāvud gibi şükre dürüş

Çünki azdur ümemde 'abd-i şekür

Neşr: Muşannif raḥimehullahu i'melu'l-ğurra⁴ cümlesiyle şükrüñ vüçübına ki ve bir her ni'meti şükri vācib ḳavlinüñ medlülüdür. İstidlāl ve ḳalīl ilḥ. cümlesiyle 'uhde-i şükrden ḥurücuñ imtinā'ine ki beyt-i sâbıḳuñ mefḥümıdır istişhād-ı ḥāl eyledi. Zırā şükrdede müteveffir ḳalīl ü nādir olıcak kemā yenbeği şākir-i mefḳüd idigi uluvviyetle zāhir olur.

¹ Yarabbi, beni nadir kimseler zümresinden eyle.

² Adem'in zürriyyetini azı müstesna olmak üzere muhakkak kandırıp bağlarım. (İsra Suresi/62. Ayet)

³ Eğer Allah'ın size bol nimet ve rahmeti üzerinize olmasaydı; pek azınız müstesna muhakkak şeytana uymuş gitmişsiniz. (Nisa Suresi / 83. Ayet)

⁴ Herşeyin iyi ve güzelini yapın.

Beyt:

Ne güyem ded ü dām ü murğ ü semek

Ki fevc-i melā'ik ber evc-i felek

Henūzed sipās endekī gofte end

Zi çendīn hezārān yekī gofte end¹

Neşr: Pes bu taḥkīkdan mütebeyyin oldı ki āyet-i kerīmenüñ ki şākir-i mebalıgūñ kılletini muḥbirdür. Şākir-i kāmīlūñ vücūdına delāleti ve beyt-i sābıkuñ ki medlūli şākir-i kāmīlūñ intifāsıdır. Aña muḥālefeti yoḡdur. Nitekim ba'zı evhāme vürüdü ızırāb virüb en-nādir ke'l-ma'cūmla bir cevāb dahı virmiş. Kıt'a: BENDE HEMĀN BE Kİ Zİ TAKŞİR H'İŞ: İstīnāfdur kelām-ı sābıkdan nāşī olan su'āl-i muḡadderden cevābdur. Ke'ennehu dinildi ki çün şākir-i kāmīlūñ vücūdı müstaḥıl ve şākir-i mebalıg nādir ü ḡalīldür. Pes nitmek ve ne yola gitmek gerek cevāb virdi ki hem ol yeg ki ḡul kendü tuvānı ve fütürından 'ÖZR BE-DERGĀH HÜDĀ'İ ĀVERD: Hüdā-i Te'ālā cenābına 'öZR götüre bende bende rā taḡdīrine olmaḡa ihtiyāc yoḡdur. Gāh kāf-ı Fārisiyle muḡlaḡā edāt-ı zarfdur. Bunda mekān içündür ve dergāh aşlda gāh-ı der idi ḡapu yeri ma'nāsına terkīb-i izāfiden 'alemiyyete naḡl olıcak ḡā'ide-i terkīb taḡyīr ve muzāf muzāfun-ileyhden te'ḡīr olındı. VE NE SEZĀVAR HUDĀVENDİŞ: Hüdāvendi yā-yı maşdarıyyeyle hüdāya rāci' zamīr-i ḡā'ibe muzāfdur. Yoḡsa anuñ hüdāvendliginüñ menāsibini ya'ni eger bende taḡşīrinden 'öZR dilemeyüb tekml-i şükr zu'mın iderse bilsün ki anuñ mālikiyyetine ve ulūhiyyetine yarar şükr ü ḡā'atı KES NETÜVĀNED Kİ BECĀYİ ĀVERD: Kimse ḡādir olmaz ki yerine getüre ya'ni edā idebile ki lafzı mā-ba'diyle te'vīl-i maşdarda ne-tuvānedüñ mef'ūlidür. BĀRĀN RAḡMET Bİ-ḤESĀBİŞ: Mübtedā'dur. Ve rabbü'l-enāmuñ ni'am-ı cesāmından

¹ Vahşi hayvanlar ve koyun ve tavuk ve balık ki meleklerin grupları feleḡin yükseḡindedir. Hala sen Allah'a biraz şükret ki bu binlerce yaratıklarından biri söylemiştir.

ba'zını beyân ü ifrād ve şükr kaçdıyla ikrār ü i'tirāf vechiyle ta'dād ve izā'arefte inne mā bike min ni'metin minnī fekad şekertenī¹ kavliyle 'ilm murād ve zıkr ü tezkır sebebiyle gāfilīni dağı şükre haşse vü irşāddur. Ve bārānuñ raħmete izāfeti müşebhün bihuñ izāfetidür. Ve bī-ħisāb raħmetüñ şıfatıdır, ve bārānuñ olmağ da cā'izdür. Ya'nı ol ħudānuñ ħisābsız raħmetinüñ yağmuru yāħūd raħmetinüñ ħisābsız yağmuru HEMARĀ lafzı RESİDE'ye müte'allığdur ki māzı-i maħkıdür. Ve resıde est tağdırine ħaber-i mübtedādur. Ķamu nesneye irişmişdür dimekdür. Raħmeti bereket ü le'tāfetde ve mevfür ü mebzül olmada yağmura teşbıh idüb isti'āre-i taħyiliyye tārıķıyla anuñ lāzımın ki her yere irişmekdür İrād eyledi. VE ĤĀN-I Nİ'MET Bİ-DİRİGEŞ: Mübtedā² yāħūd lafz-ı rā tağdırıyle muķaddem mef'üldür. HEME CĀ lafzı müte'allığdur, KEŞİDE kavline ki ism-i mef'ül olursa ĥān lafzınuñ ħaberi ve māzı-i maħkı olursa anuñ 'āmili ve nāşıbdur. Tağdır-i evvel üzere tahtındaki zamır-i müstetir mübtedāya ve şānı üzere ħudāya rāci'dür. Dağı dirıĝsız ni'metinüñ süfresi dükeli yire yāħūd dükeli yirde çekilmiş yāħūd süfresini çekmişdür dimekdür. Ve bu ism-i mef'ül şıĝası üzere olan kelimelerüñ taħķıķı tafşıl ü tedķıķı muķtezādur. Ve ile'l-ān kimseden taħrırine ıtılā^c ve taħrırine istımā^c vāķı^c olmayan mevāķı^cdandur. Ma'lüm ola ki lisān-ı Fārisı'de kaçan bir fi'lüñ zemān-ı māzıde vukū'ından bi'z-zāt iħbār dileseler eger fi'l ma'lümsa māzı-i ma'lüm şıĝasıyla İrād idüb meşelā keşid ü girift dirler, çekdi ve tıtdı ma'nāsına. Ve eger mechül ise şıĝa-i mechülle İrād idüb keşide şod ve girifte şod dirler, çekildi ve tıtuldı ma'nāsına. Ve eger vuķū^c-ı mezkürdan bi-tārıķı'l-ħikāye iħbār dileseler ma'lümde ve mechülde ma'an ism-i mef'ül şıĝasıyla İrād idüb keşide ve girifte dirler. Lākin ma'nā cihetinden farķları vardur. Ma'lümde ma'nā çekmiş ve tıtmış. Ve mechülde çekilmiş ve tıtulmuşdur. Ve ma'nā-yı evvel müte'addiden geldüĝi gibi lāzımdan da gelür.

Āmede ve refte be-fermāne o²

¹ Üzerinde benim sana bahşettiĝim nimetlerin bulunduĝunu bilersen bana şükretmiş olursun.

² Onun emrinde gelip gitmiş.

Nesr: Gibi gelmiş ve gitmiş ma'nāsına zīrā ḥaḳīḳatde ism-i mef'ül degül belki fā'il için mebnī fi'l-i māzī'dür. Lâkin maḥkīdür. Ve ammā ma'nā-yı s̄anī mütē'addīye maḥşūşdur. Zīrā mef'ül için mebnī ism-i mef'ül ma'rūfdur. Ki māzī-i mechūlden müştāḳdur. Ve daḥı bu ma'nā-yı evvel için lisān-ı 'Arabī'de şīḡa vaz' olunmamışdur. Ammā Türki'de maḥşūş şīḡası vardur ki lâzımda ve mütē'addīde ism-i mef'ül-i ḥaḳīḳiden lafzen ve ma'nen mümtāz olur. Fārisī'de daḥı vardur. Lâkin fi'l-i lâzımdan olanda gerçi mütēbeyyin ü mütē'ayyendür. Nitekim beyān olındı. Ammā fi'l-i mütē'addīden olıcak lafzen ism-i mef'üle mültebisdür. Maḳām-ı ḳarīnesiyle fark olunur. Ve ekseriyā iki ma'nāya māzī-i maḥkī ve ism-i mef'ül daḥı şāliḥ olur. Bu maḥaldeki keşide lafzı gibi ve gofte ve fermüde ve derbergerde ve girifte ve nihāde lafzları ki 'an ḳarīb gelse gerek bi'iznillahī te'ālā ammā resīde lafzı nitekim geçdi māzī-i maḥkīdür. Fā'iline müsneddür ki bārāna rāci' zamīrdür. Resīd gibi ki māzī-i lâzımdur. 'Arabī'deki vaşl-ı ileyh vuşūlen gibi. PERDE-İ NĀMŪS BENDEĠĀN: Perdenuñ nāmūsa izāfeti bārānuñ raḥmete izāfeti gibidür. Ya'ni ḳullaruñ 'arz ü vaḳarı perdesini BE-GŪNĀH FĀHİŞ NEDERRED: Ḳubḥı ḥadden mütēcāviz günāh sebebiyle yaratmaz. Ya'ni tenhāda ve zīr-i ḥicāb-ı ihtifāda itdikleri yaramazlıkları ḥalka fāş itmekle 'rzlarına ḥalel getürmez. Nāmūsı isti'āre-i mekniyye ḫarīḳıyle bir mestūre-i şāḥib cemāle teşbīḥ ve isti'āre-i taḥyīliyye vechiyle anuñ lâzımlarından perde ve perdeye yırtılmaḳ işbāt eyledi. VAZİFE-İ RŪZİ: Rūzī işān taḳdīrinedür. Vazīfe kişiye ta'āmdan ve rızḳdan evḳāt-ı mürettebede taḳdīr olınandır. Rūzī ḥurūf-ı uşülle veyā rüz muttaşıl yā-yı vaḥdetle vazīfenüñ muzāfun-ileyhisidür. Yāḥūd yā-yı nisbetle şıfatıdır. Ve rūzī rızḳ u rüz yevm ma'nāsınadır. Daḥı anlaruñ rızḳları vazīfesin yāḥūd esbāb-ı ma'āşdan vazīfe-i yevmiyelerin yāḥūd bir günüñ vazīfesin BE-ḤAḤĀ-İ MŪNKER NEBŪRED: Şer' inkār itdigi fi'l-i nā-şavāb sebebiyle kesmez. Ḳıḫ'a: İY KERİMİ Kİ EZ ḤİZĀNE-İ ĠAYB: Ey bir ulu kerīm ki ḡayb ḥazīnesinden kerīmi münādī ve āḫirindeki yā-yı vaḥdet ta'zīm içündür. Ve ki lafzı ilā āḫiri'l-beyt mevşül-i vaşla meşābesinde kerīmüñ

şifadır. Surūrī kerīmi münādī yāhūd münādā-yı maḥzūfuñ şıfatı ve ḥarf-i yā ḥiṭāb içündür didigi maḥall-i nazardur. Zīrā maʿnā-yı ḥiṭāb ḥarf-i nidādan ḥāşıldur. Ve ḥazf-i irtikābına da ḥacet yokdur. Maʿa-hazā maḥzūf olan lafz-ı ġāʿibdür. İsm-i muḥātabuñ aña vaşf olması maʿnāda¹ rekāketi muʿcibdür. Belki bu taḥdīrce yā vaḥdet-i nevʿiyye içün olmak gerek. Nitekim işāret sebḳ itdi. Ve ḥiṭāb içün olıcak kelime cevāb-ı nidādan olub iʿrābdan maḥalli olmaz. Ve Şemʿī'nüñ ḥiṭāb-ı nevʿiyye içündür didigi vech-i ġarīb ve Lāmiʿī'nün vaḥdet-i mutazammın ḥiṭāb içün kıldığı da reʿy-i ʿacibdür. GEBR U TERSĀ VAZİFE-H'ÖR DĀRİ: Gebr Mecūs² āteş-perestdür ve muṭlaḳ kāfir maʿnāsına da gelür. Ve bunda da murād budur. Zīrā maḳām-ı taʿmīmdür. Keʿennuhū ḥuşuş-ı aşl ve ʿumūm-ı istiʿmāldür. Ve ʿaḳs de ihtimāldür. Ve tersā Naşrānīdür. Ve dinildi ki ehl-i kitābdur. Yaʿnī kāfiruñ muvaḥḥididür. Ve mefḥūm-ı lafzda bu maʿnāya işāret vardur ki tersīdenden şıfat-ı müşebbehe ola tersān maʿnāsına güyā ve güyān ve cüyā ve cüyān ve revā ve revān gibi keʿennehu cins-i kefereden ḥavf-i ḥudāyla ittişāfa bunlar maḥşuş kılmışdır. Ve ale't-taḥdīreyn ʿaṭf-ı ḥāş ʿale'l-ʿām olur. Ve'l-ḥāşıl ʿämme-i kefereyi vazīfe yiyici tutarsın demek olur. DÜSTĀN RĀ KUCĀ KUNĪ MAḤRŪM: Dōstları yaʿnī sevdiklerini yāhūd muḥiblerini ḳanda maḥrūm idersin yaʿnī itmezsin. TŪ KĪ BĀ DÜŞMĀN NAZARDĀRĪ: Sen ki düşmenlere nazār tutarsın. Yaʿnī raḥmāniyyetüñ şıfatıyla anlara bile nazaruñ vardur. Ve cāʿizdür ki tū lafzı mışrāʿı evvele maşrūf ola. Dōstları sen ḳanda maḥrūm idersün. Ḥālbuki düşmenlere nazaruñ vardur demek ola. FERRĀŞ-I BĀD-I ŞABĀ RĀ GOFTE: Ferrāşuñ bāda ve dāyenüñ ebre ve benātuñ nebāta izāfetleri müşebbehün bihüñ müşebbehe izāfetidür. Ve bāduñ ki muṭlaḳ yildür şabāya ki maşrıḳ yilidür. İzāfeti ʿāmuñ ḥāşşa izāfetidür. Şabā yili ferrāşına dimiş. Yaʿnī Ḥudā-yı Teʿālā emr itmiş yāhūd dinilmiş. Yaʿnī anuñ cānibinden emr olınmışdır. Maʿnā-yı evvel üzere gofte fāʿiline müsneddür. Ve māzī-i maḥkī olur ki ḥudāya rāciʿ zamīrdür. Ve şānī üzere ḳāʿim-i maḳām fāʿiline müsneddür. Ve ism-i mefʿul olur ki kendü maşdarı veyā evvel maʿnāya bir ismdür. Goften ve goft ve süḥan gibi ve ʿale'l-

¹ maʿnāda: — O

² Mecūs: — O

ma^{ne}yn TĀ FERRĀŞ ZŪMŪRRİDİN BEĖÜSTERD avlinde lafz-ı tĀ ġĀyet ġaraż iundŪr.

BefermŪd tĀ raġş rĀ zĪn konend¹

Neşr: avlindeki gibi tĀ ferrĀş mezkŪr zŪmŪrrŪde mensŪb yaⁿⁱ ol renklŪ dŵşek dŵşeye yaⁿⁱ bi-iznillahi te^{alā} sebze bitŪre dimekdŪr. YĀhŪd mezkŪr tĀ inne-i maşdariye ma^{nās}ın ifāde iden lafz ki ma^{nās}ına olub mĀ-ba^{di}yle te^{vīl}-i mŪfredde goftenŪn vech-i evveli ūzere mef^{Ūl}i ola.

alat goftem ne dĀnem tĀe deyn dĀşt²

Neşr: avlindeki gibi ki dimişlerdŪr. Ve vech-i şĀnisi ūzere Āim-i maĀm fĀili ola. Yaⁿⁱ ferş-i zŪmurridĪn dŵşemegi aġa dimiş, ve emr itmiş. YĀhŪd dŵşemek aġa dinilmiş emr olınmıřdur. Ve daġı tĀ intihĀ-i ġĀyet ve ibtidĀ-i ġĀyet ve taġzĪr ū istimrĀr ūstŪvĀr řoden ve revĀn řoden³ iŪn de gelŪr. Ve ism daġı olur. at ma^{nās}ına ta gibi ba^zlar bu ma^{nā}ya tĀnuġ ařlı tĀ-yı der dimiş ve muřannifŪn ra.

Puřt-ı dŪtĀ-yı felek⁴

avliyle istiřhĀd eylemiř. LĀkin avl-i mezkŪrda yĀnuġ ařĀletine delĀlet yodur. CĀizdŪr ki izĀfet iŪn ictilĀb olınmıř ola. Nitekim Āide-i muarreredŪr. Ve abĀ-yı sebz-i vara ve Ān pŪr ez lĀlehĀ-yı rengĀrenk avli de bu ĀbildendŪr. Ve LĀmi^Ā tĀ-yı ismiyyeyi ġarfıyyeden fark itmeyŪb cŪmle ma^{Ānās}ın ba^zı luġatde bulınan ūzere dŵrde ġařr itmiş. Ū DĀYE-i EBR BEĖĀRĪRĀ: BahĀrĪ ebrŪn řıfat-ı nisbiyyesidŪr. YĀ-yı

¹ Emretti ki atı eyer etsinler.

² Yalan sŵyledim, bilmiyorum ne amaı vardı.

³ ūstŪvĀr řoden ve revĀn řoden: — O

⁴ Feleġin iki katının arkasında.

nisbet Fārisî'de muhaffef ve °Arabî'de müşeddedür Surūrî'nün ve hiye aşlun fi-l-°Arabî ve müsta°meletun fi'l-Fārisî didiği tesāmuḥden ḥālî degüldür. FERMÜDE kavlinde ve TĀ lafzında sābıḳan zıkr olınan ikişer ma°nā ḥā°izdür. BENĀT: Taḳdīm bā-yı muvaḥḥideyle bintün cem°idür. NEBĀT: Taḳdīm-i nūnla müfreddür. Nebt ma°nāsına ve terkīb-i mezkūr mef°ülün bih ve DER MEHD-İ ZEMİN mef°ülün fihdür. °Āmilleri BE-PERVERD'dür ve etfāl veyā evlād dimeyüb benāta taḥşîşün vechi tecnîs-i ḥaṭṭı san°atın ri°āyetdür. Ve Ḥāzret-i °Alî'nün Mu°āviye'ye raḳıyallahu Te°ālā °anhumā irsāl itdüği kelām-ı belāğat peyām şan°at-ı mezkūrede temāmdür. Ğarreke °ızzüke feşāra ḳışāru zālike zülleke¹ fāḥşe fi°leke fe°alleke tehdā bihāzā² cevāb-ı Mu°āviye °alā ḳadri ḡalā ḳıdrî³ ya°nî daḡı vaḳt-i bahāra mensüb bulut dāyesine buyurmış yāḡūd buyurulmuş. Tā ot ḳızlarını yir beşiginde besleye yāḡūd anları anda beslemegi buyurmış yāḡūd beslemek buyurulmuş. Ü DIRAḤTĀN RĀ: Der ber girifteye müte°allıḳdur. BE-ḤİL°AT: Bā zarf-ı zemān veyāḡūd muḳābele içündür. NEVRÜZİ: Yā-yı nisbiyyeyle ḡil°atün şıfatıdır. Yā-yı maşdariyyeyle müzāfun-ileyhisi degüldür. Ve yā-i mezkūrda şurrāḡuñ her biri⁴ re°yle müteferred olmuş. Lāmi° nisbiyye ve Surūrî maşdariyye olmasında mütevaḥḥid olmuş. Şem° iki vechün °ale's-seviyye cevāzına ḳā°il olmuş. Ve Ya°ḳüb ke°ennehu tereddütde ḳalub men şamete necāyle °āmil olmuş. Ḥafî degüldür ki Türki'de evāḡir-i esmāya lâḡiḳ olan lām-ı meksūreyle kāf veyā ḳāf-ı sākine edāt-ı maşdar da ḳılınur. Ve nisbet için de isti°māl olınur. Nitekim vaḳife-i rüzî ḳavli ki zıkr olındı. Terkīb-i tavşifî oldığı taḳdīrce ma°nāsı bir günlük ya°nî yevm-i vāḡide mensüb vaḳifedür. Kendüzün kendüz olmaḳlığınıñ vaḳifesi demek degüldür. Ve göze tıtdıkları ālete gözlik ve ele giydikleri zarfa ellik göze mensüb ālet ve ele mensüb lebs dimekdür. Ve ba°zı maḡallerde meşelā fülānuñ gözleri gözlikden ve elleri ellikden ḳaldı diseler bu taḳdīrce maşdariyye olur. Pes muşannifün be-ḡil°at nevrüzî ḳavlinün °Arabîsi fi muḳābeletin ev fî vaḳti'l-ḡil°ati'n-nürüziyyetidür. Türkîsi zıkr olınandur, yoḡsa ḡil°at-i

¹ İzzetin seni aldatırsa bu senin zelil olmana sebep olur.

² Yaptığından işten kork; belki bununla hidayet bulursun.

³ Elimdeki malın miktarı arttı; bu sebeple kadrım ve kıymetim de yükseldi.

⁴ biri: biri bir H

kevn en-nîrüz nîrûza ya'ni nevrüzuñ nevrüz olmaqlığınıñ hıl'ati demek degüldür. Vallahu te'âlâ a'lem¹ nevrüz faşl-ı rabî'üñ yevm-i evvelidür ki sene-i şemsiyyenüñ yeñi oldığı ve şemsün burc-ı hameli menzil kıldığı gündür. Ta'rib idüb nîrüz dirler. Nitekim Kāmūsda muşarrahdur. Ve dinildi ki evzân-ı 'Arabda fû'ül olmamağın vāv yâ kıılınub fî'ül veznine menkûl oldı. Lâkin aşl üzerine de isti'mâl iderler. Ba'zı luğâtta vāvla da irâd olındığı bundan ötürüdür. 'Arabî oldığıçün degüldür. Ve ba'zı kütübde üç nevrüz zikr olındı. Evvelkisi ol hamelledür ki nevrüz-ı selâtinidür. İkincisi evsaţ-ı hütadur ki nevrüz dehâkinidür. Üçüncüsü nevrüz-ı Mecüsîdür ki evvel-i mah-ı ferverdîndür. KĀBĀ-YI SEBZ-İ VARAĀ: Sebz sükün-ı zâyla varaķuñ muķaddem şıfatı ve ķabāy lafzı sebz-i varaķa muzāfdur. Ħarf-i yâ 'alāķa-i izāfetdür. Yāhūd sebz kesr-i zâyla ķabānuñ şıfatı ve ķabā-yı sebz terkibi varaķa muzāfdur. Ħarf-i yâ 'alāķa-i tavşıfdür. Ve mezkür yâ da aşālet-i tevehhümi vehmdür. Zırā ķabā 'Arabî'dür. Nāķış-ı vāvıden ism-i maşdardur. 'Aşā gibi ve ħarf-i ķāf luğat-i Fārisiyyede şaķlınden ötürü vāķı' olmayan ħurūfdandur.

Li-mü'ellifihi:

Yoķ kelāmında sekiz ħarf ehl-i fürsüñ bî-ħilāf

Şā vü ħā vü şād vü đād vü tā vü zā vü 'ayn vü ķāf

Neşr: Gerçi ba'zı kütüb-i luğatde bu ħarflerüñ ba'zı üzere kelimāt mestürdür. Lâkin kimi ğalaţ-ı meşhür ve kimi ğayr-i elsinedendür ki bu dilde müsta'mel ve mezkürdür. Ve sebzüñ varaķa izāfeti cā'iz degül demek cā'iz degüldür. Allahümme mekkir varaķuñ şıfatı oldığı taķdırce demek ola. Yāhūd muzāf yalnuz sebz degül belki ķabā-yı sebz cümlesidür dinile. DER BER GERDE: Ve ba'zı nüsaħda der ber girifte düşer. Ya'ni daħı aĝaçlaruñ pâdişāhlar 'iyd idüb ekābir ü a'yāna teşrifen iħsān itdikleri nevrüza mensüb ħil'at yāhūd nevrüzlük ħil'ati vaķtinde yāhūd muķābelesinde yeşil

¹ Vallahü te'âlâ a'lem: — H

yabrağun̄ kaftānını yāhūd yabrāğun̄ yeşil kaftānını üzerlerine atmış yāhūd tutmuş. Ya'nī ağaçlara giydirmişdür. Yāhūd kabā-yı mezkūr üzerlerine idilmiş yāhūd tutılmış. Ya'nī anlara giydirilmişdür. Ve ba'zılar ber lafzı bunda ten ma'nāsınadır didügi tefsīr-i bi'r-re'ydür ve istişhād ittigi

Mısrā°:

Ber çü simeş ez asīb-i pīrāhen-i mecrūh¹

Ber sine veyā pehlū ma'nāsınadır. U EṬFĀL ŞĀḤRĀ: Tıfl muṭlaḳā mevlūd ma'nāsınadır. Lākin şabī ma'nāsına da isti'māli keşirdür. Ve bunda enseb de budur. Benāta teḳābül ve külāha tenāsüb için ve şāhuñ eṭfālinden murād şol şīgār şu'becikleridür ki eṭrāfından çıkar çiçek ve yemiş anlaruñ depelerinden zuhūr ider. Yāhūd izāfet-i beyāniyye ve şāh şāhha ma'nāsına ola daḥı budaḳ tıflılarınuñ yāhūd tıflılarınuñ ki budaḳlardur. BE-ḲUDŪM-i MEVSİM REBİ°: Bā zarfiyye yāhūd sebebiyyedür. Ve rebi° yerine gül de düşer. Bahār yāhūd gül zemānınuñ gelmesi vaktinde yāhūd sebebiyle. KULĀH ŞUKŪFE BER SER NİHĀDE: Çiçek taḳyesini başı üzerine komış yāhūd çiçek taḳyesi konmuşdur. Ü °UŞĀRE-i NĀYİ BE-ḲUDRET Ü ŞEHD FĀ'İḲ ŞODE :Nāy ḳamış ma'nāsında ḥaḳıḳat ve ḥulḳūm ma'nāsında mecāzdur.

Beyt:

Nihāde peder çeng der nā-yı ḥı'ş

Peser nāy u çengī āverde pīş²

Nesr: Ve °ale't-taḳdīreyn nā-yı muzāfun-ileyh ve yāsı vaḥdet-i nev'iyye içündür. Ve taḳdīr-i evvel üzere şıfat olub yāsı nisbiyye olmaḳ da cā'izdür. Ve şehd daḥı³

¹ Onun gümüşü yaralı gömleğin yüzündendir.

² Baba kendi neyinden çeng koymuş; oğul çengin yanında ney çalmayı sürdürüyor.

³ daḥı: — O

gümeç balı ma'nāsında haqıķat ve Őeker ma'nāsında mecāzdir. Ve her ķanķısında ma'nā-yı haqıķı murād olsa āħarda ma'nā-yı mecāzı mütē'ayyen olur. Ve bil-'akis daħı bir nev' ķamıŐuñ sıķındısı yāħūd daħı ķamıŐa mensüb sıķındı anuñ ķudretiyle 'ālā Őeker olmuŐ. Yāħūd bir nev' boğazuñ ya'nı arı boğazınuñ sıķındısı anuñ ķudretiyle 'ālā gümeç balı olmuŐdur demek ola. Lākin bunda Őehd lafzına evlā ve eħaķ ma'nā-yı haqıķisine maħmül olmaķdur. Zırā Őeker iķün isti'āreye elyaķ 'asel ü engübın gibi bir lafz-ı muṭlaķdur. Őehd elfāz-ı muķayyedeye mülħaķ ve 'Arabı ve Fārisı'de gömecinde olan baluñ ismi idigi muħaķķaķdur. Őem'ı'nüñ vech-i taħŐıŐı a'nı nāyi deki yā ma'nā-yı evvele göre vaħdet-i nev'ıyye ve sāniye göre nisbet iķündür diyü tenŐıŐı ħafādan ħālı degüldür. Ma'a-hazā zāhir olan 'aks olmaķdur. Zırā yā-yı vaħdet olmazsa da nitekim ba'zı nüsaħda öyledür. Nāydan zāhir ü mütēbādir ķamıŐ ma'nāsıdır. Zırā 'alemıdür ve 'umüm-ı isti'māli andadır ve 'uŐāre ķarınesiyle Őeker ķamıŐı idügi mu'ayyen ü muķarrer olur. Bu ta'ayyün ü taķarrürden Őoıra Őehd Őeker ma'nāsına ħaml olunmada bu'd yoķdur. Ammā ħulķüm ma'nāsında isti'māli ķalıldür. Lākin vaħdet-i nev'ıyye yāsıyla tenvın tenķır-i murād neydür. Muķayyed olıcaķ ma'nā-yı mütē'ārefi murād degül idüğine nev'-i tenbıħ ħāŐıl olur. Ba'de Őehdüñ ma'nā-yı haqıķıŐı ķarınesiyle ħulķüm naħl ma'nāsına ħaml ķābil olur. Ü TOĖM-I ĖURMA BE-TERBİTES NAĖL-İ BĖSIĖ KEŐTE: Bu keŐte ve Őode lafzlarınıñ lāzım oldıķları i'tibārla māzı-i maħķide naŐŐ olmaları mā-ķablındağı elfāz-ı mütē'addiyenüñ daħı bu ķābilden olmasını mü'eyyeddür. Daħı ħurmā çekirdegi anuñ terbiyye vü perveriŐiyle uzun ħurmā ağacı olmuŐdur. Kıṭ'a: EBR Ü BĖD Ü MEH Ü ĖÜRŐİD Ü FELEK: Ebr mütēdā mā'adāsı aña ma'ṭüfdür. DER KĖREND: Ėaberdür bulut ve yıl ve ay ve güneŐ ve felek iŐde dururlar. Ve emr olındıķları ħıdmete meŐğüllerdür. TĖ TŖ NĖNİ BEKEF ĖRİ Ü BE-ĖAFLET NEĞÖRİ: TĖ ħāyet ħaraż iķündür. TĖ sen bir itmek ile getüresin ya'nı ħāŐıl idesin. Daħı ħafletle yemiyesin belki Őānı'-i laṭıfüñ Őun'ını fikr ve luṭfına Őükr idesin ki anı saña ne mertebelerden ħāŐıl ü vāŐıl ve ne ķadar eŐyanuñ ħıdmetinden Őoıra ħıdāña ķābil ķıldı dimiŐlerdür ki bir loķma itmek ađza girince üķ yüz altmıŐ Őānı'ıñ Őun'ı

bilinür. Evveli Mîkâ'il 'Aleyhi's-selâm ki yağmura bekcidür. Ve âhiri itmekcidür. Bu hâlleri fikrle tenâvül idüb şükrde tesâhil itmeyesin. HEME EZ BEHR TÛ SERKEŞTE VÛ FERMÂN BERDÂR: Bu mezkûrlar dükelü senünçün ya'nî senün nef'ün ve huzûruñdan ötürü bî-ķarâr ve hıdmetķâr ve emre imtişâl getüricidür dimekdür. Esaħħ ü evlâ budur ki fermân berdâr zamm-ı bâyladur. Fermân berdle ârdan mürekkebdür ki fermân berden ile ârendeden terħîm olınmışlardur. Ma'na-yı terkîbisi buyruk iletmek getüricidür. Ya'nî buyruğun mu'cibin işleyici dimekdür. Perestâr ü ħarîdâr ü nemüdâr ü dâdâr ü reftâr ü dîdâr ü güftâr ü merdâr gibi ki cüz²-i evvelleri cemî'an meşâdir-i muraħħamedür. Nünları ħazf olınmışdur. Ve cüz²-i şânîleri ardur ki ism-i fâ'îl-i muraħħamdur. Perestâr tıpu getürici ve ħarîdâr satun almaķ getüricidür. Getürmeden murâd fi'îl-i mezkûruñ İķâ' vü iķâmı ve gâh olur muţlaķâ fâ'îliyle kıyâmı olur. Giriftâr gibi ki tıtılmaķ fi'îlini getürmede fâ'îlün müdhîli yoķdur. Nemüdâr göstermek getüricidür. Bir şey²ün mişâl ü nümünesine ki ol şey²ün keyfiyyet-i ħâlinün ta'rifine sebebdür, ıtlâķı mecâzdur. Bâ'is-i fi'le fâ'îl ismin isti'âre ķabilindendür. Ve ķâ'îlün sözi getürnesine sebep oldığıçün nazm-ı kelâma güftâr ıtlâķı da bundandur. Dâdâr virmek getürici ya'nî 'atâ ve 'adli fi'le geturicidür. Ve yüze ki insanuñ alet-i zühürıdur. Dîdâr ıtlâķı fâ'îl ismin âlet için isti'âre tarıķıyladur. Ve murdârda mürd-i ħaķıķat degül belki tıb'ün bir mekrde ve menfûrı olan nesneye telâķķisinden ħâşıl olan elemden 'ibâretdür. Ve farţ-ı elem dilğirden mevtle ta'bir maħall-ı mübâlağada keşirdür.

Beyt:

Tü dâde bâr-i her ħasî
 Men merdum ez ħayret besi
 Yek bâr mîzed her kesî
 Bîçâre Câmî bâr hâ¹

¹ Herşeyin yükünü vermişsin, ben gayret yüzünden öldüm. Herkes bir kez vuruyordu; çaresiz Cami her zaman.

Neşr: Ve fetḥ-i bâyla da olmaḵ ḵâbıldür. Nitekim şurrâḥ buña zâhib olmışlardur. Bu taḵdîrce berdâr berdâştenden ki yukaru tutmaḵ ve ḵaldırmaḵ ma'nâsınadır. İsm-i fâ'îl-i muraḥḥam ve aşlı ber dârende olur buyurıḡı yukaru tutmaḵ ve ḵaldırmaḵ yine ḵabûl ü imtişâlıinden ta'bir ve ikisinüñ mü'eddâsı birdür. Lâkin bu taḵdîrce fermân nebri 'ibâretine ki bununı muḵâbelesindedür. Müşâkelet ü münâsebet ri'âyeti fevt oldıḡından mâ-'adâ ehl-i tetebbu'dan ḥafî degüldür ki kütüb-i luḡat ve isti'mâl-i erbâb bu feşâḥatde bu ma'nâda vârid olan fermân berden ve andan müştâḵ olanlardur. Fermân dâştên ü ber dâştên müsta'mel degüldür. Nitekim muşannif raḥimehullahi te'âlâ Bûstânınunıñ sekizinci bâbında bu ḵıṭ'anunıñ me'ânîsini nazm ü tafşîl itdiḡi maḥalde bu mışrâ' bedeli

Heme kâr dârân u fermân barend¹

Neşr: Dimişdür ve daḡı nice mevâzi'da böylece vârid olmışdur.

Ze fermân berânem yekî küş dâşt

Be fermân berân ber şehi dâd ger

Zen-i ḥûb fermân ber pârsâ

Ne bâyed ki fermân düşmen beri²

Neşr: Gibi ve ḥuşûşan ŞART-I İNŞÂF NEBÂŞED Kİ TÛ FERMÂN NEBRİ:
Ḵavli bu müdde'âya bi't-temâm şâhid-i 'âdil ü ercaḥ-i ḵarâ'in u evzah-ı delâ'ıldür. Ḥattâ sâ'ir ḵarâ'in mefḵûd ü fermân dâştên 'ibâretinüñ isti'mâli şâbit ü mevcûd farz olınsa da fermân berdâr bu maḥalde fermân berdenden i'tibâr olınmaḡa şâfî bu kâfî ve

¹ Bütün işçiler ferman taşıyor.

² Emirden süren bir kulak vardı; emire süren adil padişaha. Emir götüren iyi kadın, zahid için düşmane ferman götürmemeli.

vāfidür. İnşāf şartı olmaz ki sen buyurıķ iletmeyesin. Ya'ni mezkūrlar senūñ hıdmetiñe 'ale'd-devām iştiğālde iken emr-i haķķa bi't-temām imtişālde olalar. Ve sen anlaruñ hıdmetiyle ferāğ ü huşūrdayken imtişāl-i umūrda ihmāl ü futūrda olasın dimek olur. Bu maħall-i muğlaķ mübeyyen ü muħaķķaķ oldıktan soñra ķadem-i fehmden fıŗķa-i mūrteķā belki fetħa źamdan fıŗķa-i mühtedi olan berdār fetħ-i bāyladur źamla bürdār oķuyanlar 'aceb murdār oķurlar diyü nā-sezā söylemez. Ve murdār lafzınuñ temiz pākle terkibi taħķiķine muntehı olan berdāruñ inżimāmından münkesir olub mālā ya'niye fetħ-i dehān ü itāle-i lisān eylemez.

Li-mü'ellifihı:

Fā-yı lafzi diñ añā źamm ide kim muħtār olur

Fetħ iderse kesr-i güftār eyleyüb berdār olur

Neşr: Ve Lāmi'ı daħı gerçi terkib-i mezkūruñ taħķiķinden dem urmamış. Hele fermān dāştenden olmasına da ķalem urmamış. Berdār bānuñ fetħıyla berdenden ism-i fā'ildür dimiş. Ma'nā-yı berde fi-l cümle yol iletmış. Lākin ma'nā-yı ārden nişān getürmemiş. Berdenden ism-i fā'il berende gelür berdār gelmez. DER HĀBEREST: Muķaddem haberdür. Ve ħamd ü şenā va'din ni'amā eşnāsında celā'il ālādan birin ki güneħkārūñ tevbesi maķbūl ve 'özü-i nedmi ķabüle mevşül olmaķdur. Ĥadış-i şerifile ifrād ve bu münāsebetle źimnen haķķ-ı taşlıyyeyi edā murāddur. Ya'ni ħadış-i nebeviyyede şābitdür. EZ SERVER-i KĀ'İNĀT: Lafz-ı haberūñ ħāli veyā şıfatıdır. Server serlü dimekdür. Serden bunda murād mecāzen riyāset ü metbū'ıyyetdür. Kā'ināt cem'ı-kā'indür var olıcılar ma'nāsına. Ya'ni ol haber ħalā'ıķuñ re'is ü metbū'ından oldıķı ħalde yāħūd öyle haber ki andandur. MEFĤAR-I MEVCÜDĀT: Mefħar ism-i mekāndur. Yāħūd maşdar-ı mīmı olub ber mużāf muķarrer ola. Mevcüdāt cem'ı-mevcūddur ki źiddı ma'dūmdur. Bu ism-i mef'ül ol ism-i fā'ille istimrār murāddur. Daħı maħlūķātuñ maħall-i iftiħārından yāħūd sebab-i iftiħārındandur. RAĤMET-i

°ALEMİYÂN: Dağı °aleme mensüb olanlarıñ sebep-i rahmetindendir. Zîrâ anuñ getürdigi dîn ve şerî°at mü°min ve kâfire temâmet-i sebep-i felâh ve sebep-i hidâyet ve bâ°ış-i şalâh ü se°adettür.

Li-mü°ellifihî:

Devlet anuñ ki ihtidâ itdi

Andan i°râz iden ha°â itdi

Hâsır oldur ki ol hudâberle

Cehl ü azgunlık iştirâ itdi

Nesr: Kâlellahu Te°alâ ülâ°ike°llezîne işteterevü°d-°alâlete bi°l-hudâ¹, fehedeynâhu festeħabbü°l-°amâ °ale°l-hudâ². Ve dinildi ki küffâr ha°ķında rahmet olması °azâb-ı istişâlden ħasf ü mesh bilâ emĥâlden emîn olmalarıdır. °Alemden murâd ins ü cinndür. Zîrâ mükellef bunlardur. Nitekim ve mâ erselnâke illâ rahmeten li°l-°alemîn³ kavlı-i faşîĥinde müfessirün taşriĥ itmişlerdür. Eger cümle mâsivâllah murâd olursa rahmet olmanıñ ma°nâsı anuñ vücudı sebebiyle seb-i târpestiden nür-ı nehâr hestîye gelmeleri şeref-i vücudla müşerref olmalarıdır. Levlâke levlâke lemâ ĥalaqtü°l-eflâk⁴ ve ma°nâ-yı °alemde eķvâl-i °amîķa ve ebĥâs-ı daķıķa vardur. Ĥallâķ-ı °alemüñ se°at-i mülkini tezekkür ve kemâl-i ĥudretini tefekkür için ve ĥulüb-ı müştâķını tehyîc ve kürüb ü ilâhîni tefrîc için bir miķdâr ber vech-i iĥtişâr zıkr olınsa sezâ vârdur. Erbâb-ı °ilm ü taĥrîr ve aşĥâb-ı ĥadîş ü tefsîr buyurmışlardur ki °alem-i aşlda zâtullah ve şifâtullahuñ ĥayrı eşyâdan her nev°üñ ismidür ki andan sâ°ir envâ°dan añı mümtâz kıılır. °Alâmet ola andan şoñra mâ-sivâllahuñ ki maşnû°âtdur. Cinsleri mâ-beyniyle cümlesi mâ-beyninde mâsivâlikde müşterek olan ĥadrüñ ismi kıılındı. Ol ecnâs-ı

¹ Allah Teala buyurdu ki: Onlar ki sapıklığı hidayete tercih etmişlerdir de alış verişleri kâr getirmedir. (Bakara Süresi/16. Âyet)

² Biz onlara doğru yolu gösterdik. Ama onlar körlüğü hidayete tercih ettiler. (Fussilet Süresi/17. Âyet)

³ Ey Muhammed! Seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik. (Enbiya Süresi/107. Âyet)

⁴ Habibim sen olmasaydın hiçbir şeyi yaratmazdım. (Hadis)

muhtelif ve eşnâf-ı müte'addidenüñ cümlesine de 'âlem dirler. Şâhib-i 'Aķâ'idüñ el-'âlem bi cemî'ı eczâ'ih muhdeşün¹ kavli gibi ba'zına da dirler. 'Âlem-i eflâk ve 'âlem-i 'anâsır ve 'âlem-i hayevân ve 'âlem-i nebât didikleri gibi ilâ ğayr-i zâlik ve ba'zılar dimiş ki 'âlem 'ulu'l-'ilme maħşûşdur. Behâ'im ve cemâdât 'âlem degüldür. Bu taķdırce daĥı isti'mâl-i sâbık üzere ecnâs ülü'l-'ilmüñ cümlesine de ve ba'zına da itlâķ olunur. 'Âlem-i melek ve 'âlem-i cinn ve 'âlem-i ins didikleri gibi vech-i evvel üzere 'âlem 'alemden müştakdur ki fetħateynle 'alâmet ma'ânâsınadır. Vech-i şanı üzere 'ilmdendir. Kesr ü sükünla ve 'avâlimüñ 'adedinde ihtilâf olındı. Sa'd bin Müseyyib Rağıyallahu Te'âlâ 'anh dimiş ki biñ 'âlemdür. Altı yüzi baħrde ve dört yüzi berdedür. Muķâtil Rağıyallahu 'anh dimiş ki seksen biñdür. Kırķ biñi baħrde kırķ biñi berdedür. Ve bir rivâyetde üç yüz altmış biñdür. Ecnâs-ı maħlûķâtdan her cins bir 'âlemdür. Bu cümleñüñ a'zamı yedi gökler ve göklerde olanlardır. Andan soñra yedi yirler ve yirlerde olanlardır. Ve andan soñra yedi deñizler ve deñizlerde olanlardır. Ve bir rivâyetde yetmiş biñ 'âlemdür. İne lillahi seb'ine elfi ĥicâbin min nürin ve zulmetin² ĥadış-i şerifi buña delıldür. Ve meşhür on sekiz biñ 'âlemdür. Dört biñ beş yüzi cihet-i şarķda ve dört biñ beş yüzi semt-i ğurübdadır. Ve dört biñ beş yüzi taraf-ı şimâlde ve dört biñ beş yüzi cânib-i cenübdadır. Semâvât ve arzıñüñ maħlûķâtı ve Cübülķâ ve Cäbersä kavmi ve Ye'cüc ü Me'cüc ve Mälük ü Mäsüh ü Târis ü Tâfil cemî'an bu 'avâlimdendir. Cübülķâ ve Cäbersä Muhammed bin Cerir rivâyetinde küh-ı Kâfe muttaşıl iki şehristândur ki her birinüñ vüs'ati biñ fersaħ-ı meydândur. Evvelkisi cânib-i şarķda ve şanısi ğarbdadır. Ve kavmleri Târis ü Tâfil tã'ifeleriyle her ğün ĥarbdedir. Ve her şehristânüñ biñ bâbı ve her bâbuñ her gice biñ päsân ü bevvâbı vardır. Her birine bir yıla dek nevbet gelmez. Ve cümlesi erenlerdür. Anlarda nisâ olmaz. Tevâlüd ü tenäsül kılmazlar. Ve âdem ü âdemî zâd bilmezler. Nebî 'Aleyhi's-selâma leyle-i mi'râcda mü'min olmuşlar ve hidâyet bulmuşlardır. Tã'at ve 'ibâdetde mænend-i melâ'ik ve nebâtâtla te'ayyüş itmede ĥayvânâta müşâriklerdür. Ve mâh ü âftâb nedür bilmezler.

¹ Alem bütün parçalarıyla beraber sonradan yaratılmıştır.

² Allah Teala'nın görülmesini engelleyen ışık ve karanlıktan olmak üzere yetmiş bin örtü vardır.(Hadis)

Küh-i Kâf ziyâsıyla müstenîr olub zulmete de qalmazlar. Ammâ Şa'lebi rivâyetinde beldeyeyn-i mezkûreteynüñ her birinde on biñ bâb felek nişân ve her iki bâb mâ-beyninde bir fersah-ı meydân ve her bâbda on biñ pâsbân vardır. Bir bekleyene bir yıla dek bir rivâyetde kıyâmete dek nevbet gelmez. Ve halkı Kâvîm-i 'Âd neslinden ve ümmet-i Şâlih 'aleyhi's-selâm aşlından beni âdemdür. Leyle-i mi'râcda tecdîd-i îmân ve ta'allüm-i ahkâm-ı Kur'ân itmişlerdür. Anlaruñ ebrârı bu ümmet ebrârıyla bile olurlar. Ve eşrârı bunlaruñ şerrârıyla cezâ bulurlar. Ve bunlardan soñra zıkr olınanlaruñ dañı her biri bir ümmet-i mevfûre ve cemâ'at-ı ğayr-ı maşşüredür. Hiç birisi 'alâmet-i îmânla mu'allem ve Ye'cüc ü Me'cüc'den ğayrısı beni âdem degüldür. Vehb bin Münebbih Rağıyallahu 'anh dimiş ki dünyâ ma'a-mâfihâ bu on sekiz biñ 'âlemden bir 'âlemdür. Ve dünyânuñ dañı ekşeri bihâr ü cibâl ü beyâbân ve eçall-i kalîli 'umrân ve bu eçallüñ dañı ekşeri ehl-i küfr u tuğyândur. Ve mâ-beyn-i maşriğ ü mağrib beş yüz yıllık mesâfet ve mâverâsı çepçevre zulmetdür. Ve andan öte küh-ı Kâfdur ki zeberced-i şeffâfdur. Dünyâyı cemî'an tolaşmış ve müntehâsı eçraf-ı semâya ulaşmışdur. Ve dañı andan öte beş yüz yıllık mesîre bir arz-ı kebîre vardır ki küh u deştî cemî'an kârdur. Ve andan öte bir buncılayın dañı ki dere ve depe ve düz ser-â-ser buzdur. Ve dañı ehadîs-i nebeviyyede 'alâ kâ'ilihâ tehfîfü't-taħiyye¹ vâriddür ki ol fe'âl-i mâ-yürîd mâverâ-yı Kâfda arz-ı sepîd yaratmışdur. Otuz bu dünyâ kadar ve güneş ol arzı bir ayda devr ider. Ser-â-pâ maħlûkâtla maşşuvve ve maşnû'âtla memlûvvedür. Halkı emr-i haçça zerrece muhâlefet kılmazlar. Ve tarfetü'l-'ayn kadar günâh ve 'işyân oldıgın bilmezler. Didiler ki yâ Resûlallah anlar beni âdem midür. Ve telbîs-i iblîsden her biri emîn ve eslem midür. Buyurdılar ki anlaruñ âdem ve iblîsden aşlâ haberleri ve tariğ-i hılâfa zerrece güzzerleri yokdur. Ve bunu oğıldılar ki ve yaħluğu mâlâ ta'lemün² ve dañı hadîs-i şaħîh ve haber-i şariğdür ki küh-ı Kâf ardında âhen ve sîm ü zerden ve misk ü kâfûr ü 'anberden 'avâlim vardır ki bi't-çül ve'l-'arz her biri yetmiş 'aded arzudur. Ve andan öte yetmiş biñ 'âlem dañı vardır. Tobtolu maħlûkât ve cemî'an ehl-i tã'âtdür. Ka'bû'l-

¹ Selam onu söyleyene haksızlık eder. (Hadis)

² Bilmediğiniz daha nice şeyleri de yaratır. (Nahl Sûresi/8.Âyet)

Aḥbār Raḍıyallahu Te‘ālā ‘anh dimiş ki ‘avālimüñ ‘adedin Allah Te‘ālādan ğayrı kimse bilmez ki ve mā ya‘lemu cünüde rabbike illā hüve¹. Ve daḡı ba‘zı ehl-i taşavvuf ve erbāb-ı zühd ve te‘affuf

Li-mü‘ellifihî:

Ḳaddesenallahu bi esrārihim

Nevverenallahu bi envārihim²

Buyurmışlardır ki ‘avālimüñ cümlesi ikide mündemic ve envār u zulem gibi birbirine muḳābil iki ‘ālemde münderecdür. Müsem mā ancak ikiye maḡşürdür. Egerçi esāmı müte‘addid ve mevfürdür. Ol ikiden biri bu içinde oldığımız ‘ālem-i keşifdür ki aña ‘ālem-i şehādet ve ‘ālem-i mülk ve ‘ālem-i dünyā ve ‘ālem-i şüret ve ‘ālem-i hiss ve ‘ālem-i cismānî ve ‘ālem-i ecsām ve ‘ālem-i kevn ve ‘ālem-i fesād ve ‘ālem-i ḡalḡ daḡı dirler. ikincisi ‘ālem-i laṡıfdür ki ḡafî ve şerîfdür. Aña ‘ālem-i ğayb ve ‘ālem-i āḡiret ve ‘ālem-i meleküt ve ‘ālem-i ceberüt ve ‘ālem-i ma‘nā ve ‘ālem-i rüḡānî ve ‘ālem-i ervāḡ ve ‘ālem-i emr daḡı dirler. Elā lehü’l-ḡalḡ ve’l-emr tebarekellahu rabbu’l-‘ālemin³ ve bu iki ‘ālem mā-beyninde ‘ālem-i ğaybdan keşif ve ‘ālem-i şahādetden laṡıf bir ‘ālem daḡı vardır. Aña ‘ālem-i mişāl ve ‘ālem-i berzaḡ dirler. İnḡısām u tecezzîye ḡābil olmada ‘ālem-i şehādete mümaşil ve heyülā ve şüretten mücerred olmada ‘ālem-i ğaybe mu‘ādıldür. Her nesne ki bu ‘ālemde ḡaşıl ve ma‘düddür. Elbette ‘ālem-i mişālde mümāşelet-i şüriyye ve müşāreket-i ma‘neviyye cihetinden anuñ mişāli mevcüddür. İbn ‘Abbās Raḍıyallahu ‘anhümā buyurmış ki ḡattā benüm gibi anda bir İbn ‘Abbās vardır. Ve ‘ālem-i mişāl ‘ālem-i şahādete cemî‘an şāmil lâkin anda olanlaruñ cümlesi bunda ğayr-i ḡaşıldür. Ve bu ‘ālem aña nisbet bir şaḡrā-yı felek-āyinde bir ḡalḡa-i kemterin gibidür. Ve ekşer keşf ü kerāmet ḡavārıḡ-i ‘ādāt ki ehlinden şādır olur ‘ālem-i

¹ Rabbinin ordularını kendisinden başkasını bilmez. (Müddesir Süresi/31. Ayet)

² Allah bizi onların sırlarıyla yüceltsin; Allah bizi onların nurlarıyla nurlandırsın.

³ Bilin ki yaratma da emir de O’nun hakkıdır. Alemlerin rabbi olan Allah yücedir. (Araf Süresi/54. Ayet)

mişâldendür. Ve her şuver ü hâlât ki enâma hâl-i menâmda zâhir olur anda olan eşkâldendür. Ve ‘amme-i ervâh müfârekat-ı eşbah itdikden şoñra zemân-ı haşr ve evân-ı neşre dek anda olurlar. Ve ‘âlem-i mezkûrı dahı iki kısım ve her kısım için bir ism eylemişler zîrâ eger taħaḳḳuḳ u huşûli ve ehlullahuñ aña vuşûl u duḫûli hiss-i bâḫın ve kuvvet-i ḫayâlle olursa mişâl-i mukayyedle mevsûm ve’l-emşâl-i muṭlaḳ dimekle ma’lûmdur. ‘Alâ’iḳ-ı heyûlâniyyeden tezkiye ve ‘ava’iḳ-ı cismâniyeden taşfiye kuvvetiyle ol ‘âleme dâḫil ve seyr ü temâşâsına vâşıl olanlardan ba’zı dimiş ki ‘âlem-i mezkûrda iki şehir vardır. Birinüñ adı Câbulsâ ve birinüñ Câbulḳâdur. Ve anlaruñ ḫalâ’iḳinüñ şûmârında ‘aḳl ü idrâk fâtır ve acâ’ib ve ğurâbın beyândan fehmi derrâk ḳâşırdu. Ve bu şehirler zâhir budur ki sâbıḳan zıkr olınanlardur. Ve didiler ki mâverâ-yı Ḳâfda olan ‘avâlim-i mütenevvi’atu’l-evşâf ki aña¹ işâret sebk itdi. ‘Âlem-i mişâldür ve dahı Şems-i Tebrîz ḳuddise sırrıhu’l-‘azîz² Ḥâzretlerinden mervidür ki iki ‘âlem vardır. Birine rabḫânî ve birine rûḫânî dirler. Ve bunlaruñ aḫvâl ü eṭvârı biri birine müteḳârib ü müteşâbih ve her birini âḫardan temyizde erbâb-ı sülûk müteḫayyir ve vâlihdür. Evvelkisinde taşarruf ancak ḫavaşşa muḫtaşş ve şâniye erbâb-ı ḫalâl ve istidrâc dahı muraḫḫaşdur. Ve dahı Şeyḫ Muhiddîn-i ‘Arabî ḳuddise sırrıhu Ḥâzretlerinden menḳûl ḫaber-i maḳbûldür ki vaḳtâ ki ḫâliḳ-ı enâm celle celâlûhu Âdem ‘Aleyhi’s-selâmuñ balçığı fażlasından ḫurmâ ağacını yaratdı. Kemâ Ḳâle’n-Nebiyy Şallallahu ‘aleyhi ve sellem ekrimû ‘ammeteküm en-naḫle fe’inneḫâ min baḳıyyeti ṭini Âdem³ bir simsime miḳdârı balçık ḳaldı. Ḥâzret-i ‘izzet cellet esmâ’uhü ve ‘azzet⁴ ol balçıkdan ‘ulemâ-i ṭarîḳat lisânında arz-ı ḫaḳıḳat dimekle şâyi’a bir arz u vâsi’a yaratdı ki ne çarḫ-ı berîn ve heft arzeyn ve ṭabaḳât-ı cinân ve derekât-ı nîrân ve cümle bunlarda olan mevcûdât aña nisbet ke-ḫalḳati fi’l-felâtidür⁵. Ve ol arz-ı mütevessi’ada ol deñlü eḳâlîm-i mütenevvi’a ve ğarâ’ib-i regâ’ib ve şol ḳadar ṭavâ’if-i muḫtelife ve letâ’if-i

¹ aña: — O

² Onun aziz sırrı mukaddes olsun.

³ Nebi (s.a.v)’in buyurdıkları gibi: Hurmaya hürmet edin; çünkü o Adem’in toprağının kalıntılarındandır.

⁴ Onun isimleri celi(açık) ve aziz olsun.

⁵ Boşluktaki bir halka gibidir.

‘acā’ib halk itmişdür ki taḫrīr-i müyesser ve taḫrīr-i mutaṣavver degüldür. ‘Aḫlen ve ‘ādeten muḫāl ‘add itdügün ve imkânını delīl ü bürhānla men‘ ü red itdügün eşyā cemī‘an anda ṣābit u mevcūd ve ezmine-i ṭavīlede merreten vukū‘ u ṣudūr belki ḫavātır-ı cemmeden birine vürüd ü ḫuṭūr itmeyen nesnelere anda heb muḫaḫḫaḫ u meṣḫüddür. Ve bunları daḫı seyr ü müşāhede ehl-i ḫāl ü mücāhedeye müyesserdür. Ve ziyāde tafṣīl fütūḫātda mestūr ü muḫarrerdür. Rezeḫanallahu Te‘ālā ve iyyākümü’l-müşāhede ba‘de’l-mücāhede ve e‘ānenā ve iyyāküm bi’t-tevfīḫ ve’l-müsā‘ade sübhāne’l-ḫakīmi’l-ḫādir ve hüve’l-ḫallāḫü’l-‘alīm¹. İnnemā emruhū izā erāde şey‘en en yeḫüle lehū kūn feyekūn. Fesübhānellezī bi yedihi melekütü külli şey‘in ve ileyhi turce‘ün². Ü ḤUFÜT-I ‘ADEMİYAN: Daḫı Ādem ‘Aleyhi’s-Selāma mensüb olanlaruñ ki evlādıdır, güzidesindendir. ‘Alemyān ve ādemiyānda yā nisbet ve elif ve nūn cem‘ içündür. Ba‘zıları ḫurūf-ı ṣelāse-i mezkūreyi cemī‘an edāt-i cem‘ sanmış. TETİMME-İ DEVR-İ ZEMAN: Tetimme tef‘īl bābından maṣdardır. Mütemmim ma‘nāsına daḫı zemānuñ gerdişini nübüvvetle temām idicidendir. MUḤAMMED: ‘Atf-ı beyāndır, ol Ḥazretüñ ‘alemidür. Ma‘nā-yı luḡavisi maḫmūdiyetde belīḡ ve ḫıṣāl-i ḫamīdesi keṣīr dimekdir. Zīrā tef‘īl bābı mübālaḡa-yı tekṣīr içündür. MUṢṬAFĀ: Şıfatıdır. Terākib-i Fārisiyyede vāḫı‘ olmaḡın mevṣūf-ı meksūru’l-āḫir ve şıfat lām-ı ta‘rifden mücerreddür. Ya‘nī evṣāf-ı mezkūreyle mevṣūf olan Bārī te‘ālānuñ muḫtār ü müctebāsı Muḫammed’dür. ‘ALEYHİ’Ş-ŞALĀTÜ VE’S-SELĀM : Allah Te‘ālā’nuñ şalavāt ü selāmı anuñ üzerine olsun. Fi’ş-Şıḫāḫ eş-şalāt mina’llahi er-raḫmet ve ḫad zīde ve mine’l-‘ibād ed-dü‘ā³ ve mine’l-melā’ike istiḡfārün ve fi’l-Ḳāmūs ḫüsnü’ş-ṣenā‘ minallah ‘alā rasūlih ve fi’l-Ef‘āl şallū ‘alā Muḫammed ve’s-selām es-selāme eyi’l-berā‘e mine’l-‘uyüb ve’l-āfāt ve zīde ve’l-fevz bi-‘eṣnāfi’l-kerāmāt³.

¹ Allah Teala bize ve size mücahededen sonra müşahedeyi nasip etsin; bize ve size tevfiik ve yardımıyla yardım eylesin. Hakim, kadir çok yaratan ve herşeyi bilen Allah Teala bütün noksanlıklardan uzaktır.

² Bir şeyi dilediği zaman, O'nun buyruğu sadece, o şeye "ol" demektir hemen olur. Her şeyin hükümranlığı elinde olan ve sizin de kendisine döneceğiniz Allah münezzehtir. (Yasin Suresi/82-83. Ayet)

³ Es- Sıhah adlı kitapta şöyle demektedir: Es-salat (dua) Allah tarafından olduğu zaman rahmet; kullardan olduğu zaman dua, niyaz melekler tarafından olduğu zaman istiğfar ifade eder. El- Kamus'ta ise salat (dua), Allah'ın peygamberini güzel bir şekilde övmesine denir.

Li-mü'ellifihî:

°Aleyhi şalli Rabbî şümme sellim

Teḥāyānā ileyhi' d-dehre sellim

Bi faḍlin minke verzuḡnā' ş-şefā°ate

Mine'l-āfāti āminnā ve sellim¹

Ve lehū:

Revān-ı pākine irgür selāmımız yārab

Hem āl-i şāḥbine kim dine ıştıḥāb itdi

Şefā°atinden ümīd ol ki itmeye maḥrūm

Bu derd-mendi ki çok zenbe irtikāb itdi

Şir: ŞEFİ°: Şiḡa-i mübālaḡa ve mübtedā-i maḡzūfuñ ḡaberidür. Ve bundan şoñra gelen şifāt seb°a ḡaber ba°de ḡaberlerdür. Ol Muḡammed keşirü'ş-şefā°adur. Ya°nī mübālaḡayla şefā°at idicidür. Lāmi°i'nüñ maḡbūlü'ş-şefā°a dimekdür didüḡi maḡall-i te°emmüldür. MUTĀ°: Metbu° vü muḡtedādur. Ve cā°izdür ki şefi°üñ şifātı ola öyle şefi° ki itā°at olınmış ya°nī şefā°ati ḡabül ḡılınmışdur. Āyet-i kerīmede velā şefi°ın yuḡā°² ḡavline ki şefi° müşeffe° birle müfesserdür. Bu ma°nā ensebdür. NEBİYY: Şefi° gibi fā°il ma°nāsına fa°ıldür. Nebe°den ki mehmūzdur. Veznen ü ma°nen ḡaber gibidür. Ve hemzūñ ḡalb ü idḡāmı işbātından ekşerdür. Yāḡūd mef°ül ma°nāsınadır. Nebe°den ki nāḡışdur ve veznen ü ma°nen semā vü °alā gibidür. Ya°nī Allah Te°alā' dan °ibādine

El- Efal' de ise Muhammet (s.a.v)' e salat getirdi (dua etti).

Es-Selām ise selāmet yani ayıplardan ve afetlerden uzak olmak demektir. Ayrıca çeşitli kerametlere nail olmaya da selām denmiştir.

¹ O'na (Muhammet)' e Rabbim salat ve selām getirdi. Tahıyyatlarımızda asırlarca O'na selāmlarımızı ilettili. Ya Rabbi senin fazlınla bize O'nun şefaatinı nasib et. Musibetlerden bizi emin ve selamette kıl.

² Sözü dinlenecek şefaatacisi bulunmaz. (Mümin Süresi/18. Āyet)

aḥbār-ı keşirle haber viricidir. Yâhūd refî'ü'l-ḳadr ü şerîfdür. KERİM: Saḥiyyü'n-nefs şerîfü'l-asldür, zıddı le'imdür. Şeḥîhi'n-nefs deniyyü'l-aşl ma'nâsına ve nebînün şıfatı olmak da cā'izdür. ḲASİM: Be-ma'nen fâ'ildür. Ḳısmü'l-mâl fenḳasimden kısmen fetḥ-i ḳâf ve sükün-ı sînle kısmeten kesrle maşdarlarıdır. Ya'ni mübâlağayla dünyâda 'ilm-i ḥikmet ve 'uḳbâda şefâ'at-i taḳsım ü tevzi' idicidir. Yâhūd ḳaseme yaḳsemüdüdür ki lafzen ü ma'nen ḥasüne yaḥsünü gibidir. Ḳasâmen ve ḳasâmeten fetḥ-i taḥfifle maşdarlarıdır. Ḳasımü'l-vech güzel yüzlü dimekdir. Ḥüsnü'l-vech gibi vech-i ḳassâm güzel yüz dimekdir. Vech-i ḥüsn gibi ve dinildi ki aşlı yine ḳismetdüdür. Ya'ni vücūd-ı şerîfinden her mevzi' ḥüsn ü cemâl ü leṭâfet ü kemâlden ḥaṭṭı vâfir ü naşib mütekâşir birle ârâstedür. CESİM: Ya'ni cesed-i şerîf ve a'zâ-yı mübârekleri kemâl-i i'tidâl ve temâm-ı leṭâfet üzeredür. Yâhūd mütevassitü'l-ḳâmeyken uzun boylular yanında anlardan a'lâ olıcı ya'ni mu'cizeyle anlardan yücerek görünicidir. Yâhūd 'azîmü'l-ḳardür demek ola. BESİM: Keşirü't-tebessüm ya'ni güler yüzlüdür. VESİM: Bi-ma'nen mef'üldür. Ya'ni vech-i şabihi nür-ı risâletle ve zahr-ı melîhi mühr-i nübüvvetle 'alâmetlenmişdür. Yâhūd bi-ma'nâ fâ'il ola ḥüsnü'l-vech ma'nâsına ve bu mısrâ'da şanâ'i' bedi'iyede tecnîs-i muṭarraf vardır.

Li-mu'ellifihî:

Laṭîf-i münîf-i şerîf-i zarîf

Ḥabîb-i ṭabîb-i ḥaṭîb-i lebîb

Şabiḥ-i melîḥ-i faşîḥ-i naşîḥ

Ḥabîb-i naşib-i edîb-i necîb

ÇE GAM DİVÂR ÜMMET RÂ: Ümmet dîvârına ya'ni şol dîvâra ki ümmetdüdür ne ğam âfet-i azâbla münhedim olmadan. Kİ DÂRED ÇÜN TÛ POŞTİBÂN: Şıfatdur poştbân poştvân sükün-ı tayla arka şaḳlayıcı dimekdir. Türkî'de

dîvâr hatillemek arçurı mıhladıqları ağaç pärelerinde vâvla isti'mâli gâlibdür. Bunda vezn için ve keştibân lafzına muţâbakat için tâ meksür kılinub eşbâ'ından yâ hâşıl olmışdır. Öyle ümmet ki sencileyin zahîr ve arkacı çutar ya'ni mu'în ü senedi vardır dimekdür. ÇE BÂK EZ MEVC-i BAHRÂN RÂ: Ne korqu eymenmek deniz mevcinden aña ya'ni ol kimseye Kİ BÂ ŞOD NÜH KEŞTİBÂN: Mevşüfa 'â'id muqadderdür ki Nüh 'Aleyhi's-Selâm gemici ola dimekdür. Ol kaviiyy-i himmetüñ zu'afâ-yı ümmeti hırâset ü şıyânet emrinde cidd-i belîğını ve şefâ'at-i 'uzmâ ve mahâlikden incâ huşuşında sa'y bi-dirîğını ya'ni Hâzret-i Nüh'ün 'alâ nebiyyinâ ve aleyhi's-selâm mellâhlik emrinde mahâret ü teferrüdüne ve ol fülk-i felek peykeri içindekilerle garç u helâkden kemâl-i muhâfazada ihtimâm ü taqayyüdüne teşbihdür. BELÂĞA'L-ULÂ: Zamm-ı 'ayn ve fetḥ-i lâmla 'ulyānuñ cem'idür. Bir mevşüf-ı muqadderdür. Yâhüd fetḥ-i 'aynla maşdardur. BE-KEMÂLE: Bâ fi'ı-i mezkûre müte'allıq ve zamîr-i mecrür Muhammed'e râci'dür. Merâtib-i 'âliyâta ya'ni yüce mertebelere yâhüd rif'at ü şerefe irişdi. Nübüvvetde kemâliyle eger tefkîk-i madden 'ibâ olunmazsa harf-i bâ bir maşzûfa müte'allıq ve zamîr-i 'alâya râci' olmak dağı kabildür. Maşdar oldığı taqdîr üzere ol 'alâ kemâline melâbis yâhüd kemâli ve temâmıyla mevcüd olduğu hâlde ve'l-hâşıl rif'at-i kâmile-i tammeye ki hatemiyet-i risâlet mertebesidür, vâşıl ü nâ'il oldı demek ola. Ma'nâsı zâten ve şâni ihâmen maşşüd olursa tefkîk-ı tekellüfi dağı mürtefi' olur. KEŞFÜ'D-DÜCÂ: Düciyyenüñ cem'idür zulmet ve zulm gibi bunda mecâzen küfr ü dalâlet murâd olmak ezhârdur. BE-CEMÂLE: Küfr ü dalâletleri yâhüd gice karanlıklarını açdı ve izâle eyledi. Cemâliyle mervîdür ki mübârek yüzi nûrından giceyle ümmehât-ı mü'minin iplik egirlerdi. Ve 'Âişe-i Şiddîka Rağıyallahu Te'âlâ 'anḥâ ve 'anḥünne düşürdigi ignesin bulmuşdur. HASENET CEMİ' HİŞÂLE: Cemî' lafzı gül gibi mecmû'ü'l-ma'nâ olduğu itibârla yâhüd muzâfun-ileyhisinden ibâret olub anuñ hükmün ahz itdüğinden ötürü aña müsned olan fi'ı mü'enneş olmuşdur. Ya'ni anuñ la'âlâ hulukin 'azîm¹ kavli-i münîfi muqtezâsınca Bu'istü li'ütemmime mekârime'l-

¹ Şüphesiz ki sen büyük ahlak üzeresin.(Kalem Süresi/4.Âyet)

aḥlāḳī¹ ḥadīṣ-i şerīfi mübteğāsınca ḥūb-ı gökçek oldı. Kamu ḥuyuları ve ʿādetleri ŞALLŪ ʿALEYHİ VE ĀLİHİ: Āluñ ʿaleyvedeki zamīr-i mecrūra iʿāde-i cārsız ʿatfi zarūret-i şiʿr içündür. Yā taḳdīr cār veyā Kūfiyyūn reʿyine ihtiyārladur, yaʿnī şalavāt virūñ. Anuñ üzerine daḥı fi'ş-Şıḥāḥ ālü'l-racul ehle ve ʿiyāle ve eyzan āl-i etbāʿihi maʿnā-yı şānī üzerine yāḥūd küllü mü'min taḳıyyūn naḳıyyūn² fehüve ālī³ muḳtezāsınca āl lafzı aşḥāb-ı kirāma belki anlar işrince giden cümle ehl-i İslāma şāmıldür. Ḳāle'n-Nevevī ihtelefü'l-ʿulemā³ fī āli'n-Nebī'i Muḥammed ʿalā aḳvālin azheruhā vehüve ihtiyārū'l-ezheriyyi ve ğayriḥī mine'l-muḥaḳḳıḳın ennehüm cemīʿu'l-ümme ve'ş-şānī benū Hāşim ve benū'l-Muḫḫalib ve'ş-şāliş ehlü beytiḥ ve zürriyyetiḥ şallallahu teʿālā ʿaleyhi ve ʿalā āliḥi ve sellem⁴.

Li-müʿellifihī:

İrdi rifʿatlere kemāliyle

Açdı zulmetleri cemāliyle

Gökçek oldı kamu ḥiṣāli anuñ

Şalavāt eylen āña āliyle

Ki: Edāt-ı maşdar maʿnāsınadur. YEKİ: Mübtedā³ EZ BENDĠAN anuñ beyānidür. GÜNEHGĀR: Ġār bunda kāf-ı Fārisī'yle edāt-ı mübālağa-i ism-i fāʿıldür. Yādġār perverdigār āmurzgārdaki gibi yāḥūd kāf-ı ʿArabī ile fi'l maʿnāsınadur. Nigukār ve bedkār ve şirīnkārdaki gibi taḳdīr-i aḥīr üzere günehkār vaşf-ı terkibī olur. ʿĀmme-i istiʿmāl bunuñ üzerinedür.

¹ Ben güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderildim. (Hadis)

² naḳıyyūn: nefiyyūn O

³ Allah'ın haramlarından sakınan her mümin, seçkin ve benim ehlimdendir.

⁴ Nevevi, alimlerin peygamberimiz (s.a.v)'in ehl-i beytinin kimler olduğu hakkında görüş ayrılığına düşüklerini söylemiştir. Bu görüşlerden en zahir olanı ki bu Ezheri ve muḥakkiklerden bazılarının görüşüdür. Onlar ümmetin tamamını içine almaktadır. İkinci zahiri görüş: Beni Hāşim ve Beni Mutḫalib görüşü, üçüncü görüş: Ev halkı ve soyundan gelenler görüşüdür. Allah Teala kendisi ve ehl-i beytine salat ü selām buyursun.

Beyt:

Günehkârem günehkârem günehkâr

Tû tohm mağfîret râ ber günehkâr¹

Neşr: Mubâlağayla günâh idici yâhûd muṭlaḳâ günâh işlü ḳullardan birisi dimekdür. Lâmi'î'nüñ vech-i evvele ḥaşrı tevehhüm ve şâniyi 'adem-i tecevzüzi taḥakkümdür. PERİŞÂN RÛZGAR: Vaşf-ı terkîbi ve bendgânüñ na't-ı şânîsidür. Tâğûḳ rûzgârlu ya'ni zemân-ı 'ömri mâlâ ya'ni de telef olmuş dimekdür. DEST-i İNÂBET: Fi'l-i mu'ahḥarün muḳaddem mef'ûlidür. BE-ÛMİD İCÂBET: Ḳavli BE-DERGÂH ḤAḲḲ-I CELLE Ü 'ALÂ: Ḳavli müte'allıḳdur. BER DÂRED: Ḳavline ki yekînüñ ḥaberidür. Tevbe ve nedâmet elini ḳabül-i ümîd ve recâsıyla Ulu ve Yüce Allah'uñ dergâhına ḳaldırur dimekdür. Bu cümle-i kübrâ ma'a sâḳıtihâ te'vîl-i müfredde mü'ahḥar mübtedâsıdır. Ḥaber-i muḳaddemün ki der ḥaberestdür. İZED TE'ALÂ: Kesr-i hemze ve fetḥ-i zâyla mübtedâdur. DER VEY lafzı ḥabere a'ni NAZAR NE KONED ḳavline müte'allıḳdur. Tañrı Te'âlâ aña nazâr eylemez. Ya'ni tevbesin ḳabül itmez dimekdür. Bu cümle-i kübrâ cümel-i âtiye gibi müste'nifedür. Kelâm-ı sâbıḳdan nâşi olan su'âle cevâbdur. BÂZEŞ: Şîn-ı sâkin yekîye râci' zamîr-i merfû' veyâ İzede 'â'id zamîr-i manşûbdur. A'ni beḥ'âned ḳavlinün mübtedâsı veyâ muḳaddem mef'ûlidür. Bâz beḥ'ândeş taḳdîrine Gîr ve ol bende oḳur ya'ni du'â ider. Yâhûd Gîr Tañrı Te'âlâya du'â ider. BÂZ-I İ'RÂZ KÛNED: Gîr ve Tañrı Te'âlâ i'râz ider. BÂZEŞ BE-TAZARRU' ZÂRÎ: Yâ-yı aşliyyeyle zârîdenden me'ḥûz isimdür. Bâzi gibi bâzîdenden nitekim tazarru' lafzına enseb budur. Yâhûd yâ-yı maşdarıyeyle zârendeden murahḥam ism-i fâ'ıldür. BE-H'ÂNED: Gîr ve ol bende zillet ve igilmekle yâhûd igilicilikle du'â ider yâhûd Gîr ve Tañrı Te'âlâ'ya du'â ider. ḤAḲḲ: Mübtedâ' SÛBḤÂNEHU: Sübḥâne maşdar maḳâmına ḳâ'im ya'ni tesbîḥ mevzî'ına ki tenzîh ü

¹ Günahkarım günehkarım günahkar; mağfîret tohumunu suçluluğuma ver.

takdîs ma'nâsınadır. Vaz' olunmuş ismdür. Ve dinildi ki maşdardur. Ve dinildi ki muzâf olıcak maşdar ve müfred olsa 'alem-i tesbîh olub lâ yünşarif olur. Ve vücûben hazf olunmuş bir fi'le ebeden manşûbdur. Bunda nâşib şubhdur. Binâ-yı mef'ûlle yâhüd tenezzüh ve te'kaddüs gibi fâ'ili lafz-ı haqq'a 'a'id bir fi'l-i lâzımdur. Aşl'da sebbeha ey el-haqq'a ev tenezzehe ev te'kaddese tesbîhan ev sübhânen¹ idi. Fi'l-i mezkûr hazf olunıcak tahtındaki zamîr-i müstetir ibraz olunub sübhâne lafzı tesbîh ma'âmına ikâmetden soñra veyâ re'sen ve bi'z-zât aña muzâf kılındı. VE TE'ÂLÂ: irtifa' ve te'azzum ma'nâsınadır. Zikr olınan fi'l-i mu'kaddere ma'çüfdür. Ve ba'îd degül ki bunuñda aşlı te'âlâ te'âliyâ ola cümle-i ma'çüf-ı 'aleyhâya mu'tâba'kat için sübhânehü ve te'âlâ 'ammâ ye'külüne 'uluvven² ey te'âliyen kavli şerîfi bunı mü'eyyeddür. Andan nâşib ve bundan manşûb hazf olndığı biri birine qarîne olsun için ola şan'at ihtibâkdür. Fi'ş-Şihâh et-Te'âlî el-irtifa' ve fi'l-Ef'âl Te'âlâllahu³ büend fermânest hudâyı ve bu cümleler mu'terizadur. Esnâ-yı kelâmda tenzih nüktesiçün irâd olunmuşlardur. Minnet hodâ-yı râ 'azze ve celle ilh. kavlindeki gibi GÜYED haberdür. Ya'nî Hazret-i Haqq ki cemî' nekâ'îşden münezze' ü müberrâ ve evşâf u ahvâl-i ma'hlûkdan ecell ü a'ladur. Dir ya'nî meleklerine hitâb ider böyle diyü. YÂ MELÂ'İKETİ KAD İSTAHYEYTÜ MİN 'ABDİ: Ey meleklerüm ta'kkîk kulumdan utandum ve kad yerine lekad da düşer kasem ma'zûfuñ cevâbı olur. Ulühiyyetüm yâhüd 'izz ü celâlüm haqqiçün ta'kkîk ilh. demek olur. Bârî te'âlâ utanma'ğdan ki infi'âl-i nefsanîdür, münezzehdür. Lâzımı murâddur ki bendesini şifat-ı ka'hr ü celâle mazhar itmişken nazâr-ı lu'f ü cemâle manzar itmesidür. VE LEYSE LEHU RABBİ ĞAYRİ: Hâlbuki anuñçün benden Ğayrı perverdigâr yok. FEKAD ĞAFERTÜ LEHU: Çün böyledür. Ta'kkîk aña ma'ğfîret eyledüm. DA'VETEŞ RÂ İCÂBET KERDEM: Ke'ennehu mâ-ğablındağı güyed ma'çülünüñ mu'haşşal ma'nâsıdır. Ya'nî du'âsını kabûl eyledüm. VE HÂCETEŞ RÂ BER ÂVERDEM: Dağı hâcetini yukarı götürdüm. Ya'nî hâşıl itdüm. Kİ EZ BİSYARİ DU'Â VU ZARİ

¹ Hakk'ı tesbih etti. Veya tenzih ve takdis etti de denir.

² O, onların söylediklerinden münezzehtir, yücedir. (İsra Suresi/43. Ayet)

³ Es- Sihah'ta belirtildiğine göre et- Teali yükselme demektir el- Efal'de ise Tealallahu demek

BENDE HEMİ ŞERM DAREM: Zîrâ kuluñ duªa vü zârîsi çoklığından utanürüm. Ve'l-
hâşıl dergâhımdan anı maħrûm ü zecr ü kaħrımla mağmûm itmegi lâ'ik görmezem
bunda inâbet ve duªada idâmet ü iªade mendûb ve ilhâh ü tazarruª ü temekkûn ü
tevazzuª merğüb idigüne tenbîh vardur. Beyt: KEREM U BİN U LUṬF HUDÂVEND-
GÂR: Bîn dîdenden emrdür. Kerem anuñ muḳaddem mefªülidir. Ve luṭf kereme maªṭuf
ve mâ-baªdine muzâfdur. Ve izâfet bi-hasebi'l-maªnâ maªṭufun ªaleyhde daħı
muªteberdür. İş şâhibinüñ yaªnî fâªil-i muhtârüñ kerem ü luṭfını gör. GÜNEH BENDE
GERDEST EV ŞERM-SÂR: Güneh râ yâhûd bende güneh gerde est taḳdîrinedür.
Günâh-ı kul yâhûd kul-ı günâh eylemişdür. Ol utanıcı yaªnî utanmağüñ lâzımıyla
muªamele idicidür. Şerm-sâr feth-i mîmle vaşf-ı terkîbidür. Bir haber-i şermedür
âhirindeki hâ nisbet-i lâzime-i maḫşûşaya delâlet içündür. Rûze vü deste vü dîde vü
düde vü sâredeki hâlar gibi rûz gündüz ve rûze orucdur ki gündüze mensûb ve
maḫşûşdur. Ve dest el ve deste hªân dökicidür ki ele mensûbdur ve düd düün ve düde
udcuḳda ki düüne mensûbdur. Ve sâr depe yâhûd serden işbaª olınmışdur. Sâre
külâhdur ki aña mañşûbdur. Sâle vü yeksâle vü yeksâhe mişillüler daħı böyledür. Pes
şerm utanmaḳ ve şerme utanıcıdur ki utanmağa mensûbdur. Şermsârüñ maªnâ-yı
terkîbîsi utanıcı¹ başludur. Âşâr-ı hayâ teğayyür ve ihmirâr ve ªaraḳ cubîn ve ruḫsâr ve
infiªâlden alınmaḳ ve egilüb ıḫağa salınmaḳ ve müvâceheden iªrâz ḳılmaḳ ve niḳâb-ı
ḫicâbla müstetir olmaḳ gibi bâşed zâhir olmağın aña nisbet ḳılındı. Baªdehü müstaḫyî
maªnâsına istiªmâl olındı. Şâriḫler Baħrû'l-Ġarâ'ib şâhibi ruḫsârda yazdığı maªnâ-yı
medḫül üzere gidüb şermsârda mîm sâkindür. Ve sâre edât-ı keşretdür, aşlı zârdur.
Ḫayâsı çok dimekdür dimişler. ªAKİFÂN KAªBE'î CELÂLEŞ: Ḫaḳḳ celle ve ªalâya
vefret-i nüªama ve keşret ªaªyâsından kemâ yenbeğî şükr vü şenâ müteªazzir idigüne
îmâ ve sevḳ-i kelâm münâsebetiyle naḳl-i ḫadîs-i dilküşâ ve ḫımnında ḫaḳḳ taşliyyeyi
edâ ḳıldıysa yine şadedinde olduğı söze ki ªibâdât-i lâyiḳa-i faªiḳanun teªassür ve

¹ dur ki utanmağa mensûbdur. Şermsârüñ maªnâ-yı terkîbîsi utanıcı; — O

te[°]azzüridür¹ rücü[°] ve andan sonra zikr-i ma[°]rifetüllaha ki ¹ibādātuñ lübb-i rūhı ve netice-i feyz ü fütühıdur, şuru[°] ider. Ya[°]nı ol Hudā'nuñ kemāl-i [°]azemet ü kibriyası mülâhazasınınñ müdāvimleri ve ol mülâhazayla ka[°]be-i [°]ibādet ü mihrāb-ı tã[°]atinüñ kã[°]im-i dā[°]imleri. BE-TAKŞİR [°]IBĀDET MU[°]TERİFEND: [°]ibādetleri kuşūrına ikrār idicilerdür. [°]ibādet şān taqđirinedür. Kİ MĀ [°]ABDİNĀK HAKK [°]IBĀDETIK: Böyle diyü ki biz saña lâyıkuñ olan kulluğla kulluk idemedik lafz-ı haqq bunda şıfat-ı müşebbehedür. Haqıq ma[°]nāsına aşlda [°]ibādeten haqqaten leke idi. Şıfat taqđım olunub mevşufuna muzāf kılındı mübālağa için. Ü VĀSİFĀN HİLYE-İ CEMALEŞ: Hilye kesr hāyla māyetezeyyene bihdür zinet degül a[°]nı bezekdür, bezemek degüldür. Dağı anuñ hüsn bedi[°]i bezeginüñ ki şıfat-ı kemāliyyesidür. Vaşf ve sitāyiş idicileri. BE-TAĤAYYÜR MENSÜB: Ĥayrete manşüblar ya[°]nı evşāfı baħrinüñ bĩ-kerānlığında Ĥayranlardur. Kİ MĀ [°]AREFNĀK HAKK MA[°]RİFETÜK: Böyle diyü ki biz seni lâyıkun olan bilişle bilemedük. Ya[°]nı bu denlü güşiş-i iştiğalle evşāfuñı iĤātadan [°]aciz oldık.

Li-mü[°]ellifihı:

Ĥaşura'l-[°]aqlü düne maħmedetik

[°]Aceze'l-vāşifün [°]an şıfatik

Keyfe nüşnı Ĥalıķu salṭanatik

Mā [°]arefnāk haqqā ma[°]rifetik²

Ĥıṭ[°]a: GER KESİ Ü VAŞF-I Ü Zİ MEN PERSED: Eger bir kimse ol Ĥudānuñ vaşfını benden şora. Bİ-DİL EZ Bİ-NİŞĀN ÇE GÜYED BĀZ: Muṭteżā-yı zāhir.

¹ te[°]azzüridür: [°]özüdür O

² Aklın seni övmeye gücü yetmedi. Tasvirçiler seni tasvir etmekten aciz kaldı. Senin saltanatının yarattığı nasıl medhede biliriz. Seni hakkıyla bilemedik.

Men ezān bī-niṣān çe gūyem bāz¹

Neşr: Dinmekdi lākin bī-dilligin iş'ār nefiyyi ihbārda mübālağa işār idüb tekellümden ğaybete iltifāt eyledi. Ahvāl müsned ü ileyhden mużammir mevzı'ına mazhar vaz'ındandır isti'çāf için.

Beyt:

ilāhī 'abdüke'l-'āşī etākā

Muķırren bi'z-zünüb ve ķad de'ākā²

Neşr: Kıavli gibi bāz kerden keşfdür. Ve kelāmla keşfe bāz goften dirler. Yāhūd bāz zā'id ola nitekim dimişlerdür. Ve bunuñ mışdāķı oldur ki ħazf olınsa aşl ma'ınāya ħalel gelmez. Ve ma'ānısinden ba'zı i'tibār olınsa tekellüf-i mādden ħālī olmaz. Ba'zuñ bu vechle isti'māli keşirdür. Ve ħaķķ budur ki bu maħalde daħı bu ķābildendür. Ve bu mışrā' ber muķadder cevāb gūyem ķavlinüñ maķülidür. Ve istifhām-ı inkār içündür. Ya'nı cevāb direm ki maħbüb-ı ħaķıķı hevāsıyla göñli elden gitmiş kimse cānān-ı bī-niṣānından rüşen ne dir ve ne keşf ider. Yāhūd ol andan ne söyler ve ne ħaber virür ki zebān-ı dilde olanı söyler. Ol ħöd-ı bī-dil olmışdur.

Şi'r:

inne'l-kełām le fi'l-fü'ād ve innemā

Cü'le'l-lisān 'ale'l-fü'ād delilā³

Neşr: Ammā bāzda daħı ve giru ma'ınāsı i'tibār olınsa mes'ül lisān-ı ħāl veyā tekellüfden nāşı icmāl ķalle kendünüñ bī-dilligin didikden şoñra giru ne dir ve ne

¹ Ben o nişansızdan ne diyeyim gene.

² Ya ilahi! Asi kulun senin huzuruna geldi. Günahlarını ikrar ederek sana dua etti.

³ Sözün esas yeri kalptir; dil ise sadece kalbe bir delil olması için yaratılmıştır.

söyleyi bilür. Yâhüd kendünün bî-dilligi ve anuñ bî-nişanlığı mütebeyyin oldıktan
şoñra dağı ne dir ve ne beyân ider demek olur.

Bejt:

Bî-nişānsın bu şān nişānuñdur

Lā-mekānsın bu kān mekānuñdur

Neşr: Ya'qūb ü Surūrī'nün ey mā-yeqūlü merreten uhrā ke'ennehū ešāre ilā
'ennehū zükira sābıkan fī beyāni evşāfihī Te'ālā aqvālen cemmeten ve lem yestevfi
haqqahū ba^d didikleri ve Lāmi'ī'nün yāhūd bir nice def'a beyān olındı. Dağı ne beyān
eyler didigi maḥall-i nazardur. Zīrā mes'ul-i mezkūruñ aqvāl-i keşireyle taqrīre ve
defe'at-i 'adīdeyle beyān ü ta'bīre 'adem-i² kudretine bî-dilligi ve mes'ul-i 'anhūñ bî-
nişanlığı menāfi ve 'AŞIKAN KUŞTİGĀN MA'ŞUKEND: Beytinūñ mefḥūmı ki
mışrā^c-ı sābıkun ma'nāsını izāh ü taqrīrdür. Vech-i mezkūrı nākız ü nāfīdür. End
cem^c-i estdür. Kelime-i muzāfede muzāfun-ileyhe lāhiq olurlar. Kelimenūñ āhiri
oldığıçün lākin muzāfa kayd olurlar. Maqşūd bi'z-zāt oldığıçün ma'şūkdan bunda
murād-ı efrād-ı qarīnesi ve maḥall-i muqtezāsıyla maḥbūb-ı haqıki celle celālühū
olmağ ezherdür. 'Aşıklar ma'şūkuñ depelenmişleridür dimekdür. Şem'ī ma'şūklarūñ
depelenmişidir didigi bu merķūmuñ reksi ve bu mefḥūmuñ 'aksidür. Zīrā ol ma'nā
geşte-i ma'şūkānest terkībinūñdür. Lākin Lāmi'ī'nün "ma'şūklarūñ depelenmişleridir
didigi lafz-ı ma'şūk ma'şūkān ma'nāsına olub kelām-ı 'umūm üzeredür dimegi iş'ar
ider. BER NİYĀYED Zİ KUŞTEKĀN ĀVĀZ: Depelenmişlerden ise āvāz yuqaru
gelmez ya'nı ses çıkmaz. YEKİ EZ ŞĀḤİB DİLĀN: Şāhib dilūñ ki sūkūn-ı bāyla vaşf-ı
terkībidür, cem'īdür. Murād evliya'ullah ve etķiyā-yı velāyet-penāhdur. Elif ve nūn
yalnız dilūñ cem'ī için degūldür. Nitekim. Lāmi'ī'nün dilān dilūñ cem'īdür gönüller

¹ Yani ikinci bir defa nasıl söyleyebilir? Nitekim o daha önce Allah Teala'nın sıfatlarına dair birçok sözler zikretti de hakkını yerine getiremedi.

² 'adem-i: — O

dimekdür didügi bunda zâhirdür zîrâ bu taqdîrce şâhib-i dilân kesr-i bâyla terkîb-i izâfî olub gönüller şâhibinden birisi demek olur. Ve rekâketi zâhirdür. Ma^a-hazâ meşhûr cem^e dil-i dilhâdur. Gönül şâhiblerinden ve aña mâliklerden ya^{nî} tefriqadan ve mâsivâllaha meylden kalbini zâbıt olanlardan yâhûd ehl-i irâdetüñ kulübından taşarrufa meknet bulanlardan birisi SER BE-CEYB MURÂKÂBE FER U BERDE BÜD: Murâkabe yakâsına baş aşğa iletmişdi. Nitekim meşâyıhuñ ^eâdetidür. Ve murâkabe devâm-ı mülâhaza-i maqşûda dirlir. Ü DER BAHR MUKÂŞEFE MÜSTAGRAK ŞODE: Dahı mükâşefe deñizinde garç olmış. Ya^{nî} ^eavâlim-i melekût seyrine talmışdı. Bahrûñ mükâşefeye izâfeti beyâniyyedür. Ve mükâşefe ehl-i sülûk ıstılahında müdrikât-ı penc-i havâşş-ı bâtıniyle idrâk olınan ma^eânîye ıtlâk olunur. Meşelâ hâsse-i ^eaqlde keşf-i nazâr ve hâsse-i dille keşf-i şuhûdî ve hâsse-i sırla keşf-i ilhâmî ve hâsse-i rûhâniyle keşf-i şifâtî ve hâsse-i hafîyle keşf-i zâtî ki ehli katında ma^elûm ve kütüb ü taşavvufda merķûmdur. ÂNGÂH Kİ EZ ÂN HÂLET BÂZ ÂMED: Ol vaqt ki şâhib-i dil ol murâkabe ve mükâşefe hâlınden girü geldi. Ya^{nî} ^eâlem-i gayb ü melekût seyrinden yine ^eâlem-i mülk ü şehâdete geldi. YEKİ EZ AŞHÂB: Şoşbetinde olan yârândan yâhûd mürîdândan birisi. BE-ṬARİK İNBİSAT GOFT: Laṭife ve tekellüfsüzlük ṭarîkıyle eytdi. EZİN BÜSTÂN Kİ TÛ BÜDİ: Derüy büdî taqdîrine büstânüñ şıfatıdır. Bu büstândan ya^{nî} ^eâlem-i mükâşefeden ki sen andayduñ. MÂRÂ ÇE TUHFİ-İ KERÂMET ÂVERDİ: Bize ne kerâmet armağanı getürdüñ. Ya^{nî} vâşıl ve dâhil olduñ mekârim-i ilâhî ve ^eavâlim-i nâ-mütenâhîden bizi ne maqûle kerâmet ve beşâret haberleriyle tefriḥ ü teşrif idersin. GOFT BE-HÂṬİR DAŞTEM Kİ EGER BE-DIRAHT KULLU BERSEM: Dıraht gülden ki çiçeklerüñ a^elâsıdır. Murâd keşf-i zâtı olmaqdur ki mükâşefatüñ ^eulyâsıdır. Ya^{nî} ol şâhib dil eytdi hâṭırda tutdum ki eger gül ağacına erişem. DÂMENİ PÜR KUNEM HEDİYE-İ AŞHÂB: Aşhâb armağanıçün bir etek taldurum. Ya^{nî} anuñ eṭvâr-ı ^eacibe ve aḥbâr-ı garîbesinden ber qadr-i vâfir ^eaqlımda tutam. ÇÜN BE-RESİDEM: Çün irişdüm. BÜY GÜLEM ÇÜNÂN MEST KİRD: Gülüñ qoqusı ya^{nî} nefha-i aşâr-ı tecelliyât yâhûd in^eikâs-ı envâr-ı zât beni

ancılayın lâ-ya'şkil itdi. Kİ DÂMENEM EZ DEST BE-REFT: Ki etegüm elümden ya'nî 'aqlum taşarruf ve kudretümden gitti. Kanda kaldı ki gül divşirem ya'nî andan size haber virecek nesne 'aqluma alam. Ve'l-hâşıl demek ister ki bu benden taleb itdügünüz nesnenüñ tarîk-ı 'ilmi zevk ü vicdândur. 'ibaret ü beyânla ma'fûm ve 'ıyân olması fâ'it-i imkândur.

Li-mü'ellifihi:

Bâ haber ürâ kesî key 'arifest

Şe'n-i ü men lem yazık lem ya'rifest¹

Kıt'a: EY MURĞ-I SEHER 'AŞK-I ZE PERVANE BEYÂMÜZ: Seher inficâr-ı şubuğdan evvelce olan vâkıdür. Murğından murâd bülbül-i zâr yâhüd mu'tlakâ eşhârda müterennim olan etyârdur. Ey seher kuşu 'aşkı pervânenen vech-i evvel üzere 'aşk lafzı 'aşk râ taqdîrine yâhüd pervânenen 'aşk öğren. Ya'nî ey ma'keme-i mu'kime-i aşkda şâhidsiz da'vâ kılan ve iddi'â-yı mu'tlakası lağlağa-i ma'lağa-i lağlağa hemtâ olan kâr-ı 'aşkı nâr-ı şevkda rûhın-ı revân ve bî-da'vâ ü şekvâ terk-i cism ü cân idenden öğren. Kİ ÂN SÜHTERÂ CÂN ŞOD Ü ÂVÂZ NİYAMED: Ân pervâneye işâretdür. Âvâz câna ve niyâmed şode ma'fûfdur. Ve ân suhte râ âvâz-ı niyâmed taqdîrine ve lafz-ı rânüñ te'alluğu iki fi'le bile olur. Zîrâ ol yanmışuñ cânı gitdi. Dağı âvâzı ve inildisi gelmedi dimekdür. Lâmi'î ve Şem'î'nüñ âvâz gelmedi didikleri lafz-ı râ ancak şode müte'allık olmak üzeredür. Ve yalnız niyâmede müte'allık olmak da câ'izdür. Lâkin bu taqdîrce şod geşt ma'nâsına olub mübtedâsıyla cümle-i mu'teriza kılinur. Ol yanmışuñ rûh-ı ma'z olub âvâzı gelmedi demek olur. Cân ta'fif-i nünla Farisî'dür. Rûh-ı hayvânî ma'nâsınadır. Aş yılan ve ebu'l-cinn ma'nâsına olan müşedded ü 'Arabî'dür ve 'adem fark-i hıfvet-i te'emmüldendür. İN MÜDDE 'İYÂN DER TALEBEŞ Bİ HÂBERÂNEND: Bu müdde'iler ya'nî ma'rifet-i ilâhiyye yâhüd vuşül-i

¹ Ey haberli o kimse ne zaman ariftir; onun şahsiyeti şüpheli ve belirsizdir.

ilallah da'vâ idiciler anuñ talebinde bî-ḥaberler ve ğâfillerdür. Kî ANRÂ Kî ḤABER ŞOD ḤABERİ BÂZ NİYÂMED: Zîrâ aña ki ḥaber oldı. Bir ḥaber girü gelmedi. Ya'ni ma'rifet-i ḥaḫdan ḥabîr ve nûr-ı tecelliyle müstenîr olanlardan girü bir iḥbâr ve 'âdet-i ḫadîmeleri üzere mükâleme ve güftâr vâḫı'ı olmadı ki mezkûr müdde'îlere bâ'is-i taşdıḫ ve iddi'âlarına dâ'î-i taḫḫîḫ ola. Zîrâ anlar maḫv-ı şühûd ve fenâ fillahda bî-vücûd olub levâzım-ı kevnıyyeden mefârîḫ ü mefḫûd oldılar.

Naẓm:

Ve ger sâlikî maḫrem-i râz geşt
Bih bendend der-i vey der bâz geşt

Kesî râ der in bezm-i sâġar dehend
Ki Dârüy biḫûşîş der dehend¹

Neşr: Li-Muḫammed bin Vâsî ḫuddise sirruhu men 'arefellahu inḫaṭa'e bel ḫarese ve'nḫama'e. Li-Ebî Bekr el-Vâsiti ḫuddise sirruhu men 'arefeh 'azze ve 'alâ, ḫalle kelâmühu ve men 'arefe'l-ḫaḫḫa küllü lisânih².

Li-mü'ellifihi:

Küllü kellâ lisân men 'arefeh
Ve lizâ küllü müdde'in kezzâb³

¹ Eğer bir mürid sırrın mahremi oldu, dönüş yolunu onun üzerine kapatıyorlar. Bu mecliste öyle kişilere kadeh verir ki sanki o kadehte bayıltıcı ilaç vardır.

² Muhammet bin Vasi (sırrı mukaddes olsun) demiştir ki: Allah Teala'yı hakkıyla bilen kişi herşeyden el etek çeker, kesilir. O derece olur ki dilsiz olur; gözlerden kaybolur gider; yalnız yaşar.

Ebu Bekr el-Vasiti (sırrı mukaddes olsun) ise şöyle der: Aziz ve Ali olan Allah'ı bilen kimse çok konuşmaz; hakkı öğrenen kimsenin de dili konuşmaz olur.

³ O'nu (Allah'ı) hakkıyla bilen kimsenin dilinin konuşmaya gücü yetmez. Bu sebeple O'nu bildiğini iddia eden herkes yalancıdır.

Neşr: Bunda murğ-ı seheri pervâneyle iskât ü ifhâm ve büstânda pervâneyi şem'le ilzâm ider.

İ'tirâz-ı şem' be-pervâne:

Ki ey müdde'î aşk kâre tünist

Ki ne şabr dâri ne yârâ-yı ist

Tu be-gorîzî ez piş-i yek şu'le hâm

Men istâde em tâbesüzem temâm

Turâ âteş-i aşk eger per be-suht

Merâbîn ki ez pây tâ beser be-suht¹

Li-mü'ellifihi:

Ten kabâsın çıkarub aşkla cân-ı merdâne

Pehlivânlar gibi girdi şoyınub meydâne

Şem' veş ders-i gama cân yaqub üstâd oldum

Dağı mişbâha çıkar suhtedür pervâne

Neşr: Şem' ü pervâne ve murğ-ı seher bir teşbîh ve kinâyedür. Murâd aşhâb ü tâc ü hırka cümle üç fırka idüğine remz ü işâretdür ki muhakkağ mâlik ü muqalled hâlûñ mütevassıt sâlikdür. Şâliş-i şâniye göre a'la ve evvele nisbet ednâdur. Hasenâtü'1-ebrâr seyyi'âtü'1-muqarrabîn buña imâdur. Kıt'a: EY BER TER EZ HAYÂL-i KİYÂS Ü KEMÂN Ü VEHM: Ber ter yüce deg dimekdür. Münâdâ-yı maḥzûfuñ şıfatıdur. Ḥayâl

¹ Mumun pervaneye itirazı: Ki ey iddialı, aşk senin işin değil ki ne sabrın var ne yarin. Sen bir küçük şulenin önünden kaçıyorsun halbuki ben vücudumun tamamının yanması için durmuşum. Eğer aşk ateşi senin kanadını yakarsa bana bak ki baştan ayağa yanıyorum.

bunda şüret i vehmîdür. Düşte görinen gibi her nesnenüñ şahşı ya'ni yaqazada insândan ve ğayrîden qaraltu ki ba'iddan görine haqîkî olsun vehmi olsun. Ve kuvâ-yı müdrike-i nefsi hayvânîden şol kuvvetdür ki hiss-i müsterekdeki bu dağı mezkûr kuvânüñ birisidür. Müdriki olan şüretleri şâhib-i şüret havâss-ı zâhireden ğâ'ib olıcağ bu hıfz eyler meşelâ bir şey nazaruñda nümâyân oldıcca şüreti hiss-i müsterekde hâşıl ve nazardan nihân oldığı gibi andan zâ'il olur. Ve hayâlde qalır pes hayâl hiss-i müsteregüñ hâfızı ve hâzinidür. Kıyâs bir nesneyi her hâlde yâ ba'zı ahvâlde bir âhar nesne mişillü taqdîr itmekdür. Ve delîl ma'nâsına da gelür. Gümân kâf-ı Fârisi'nüñ zammesiyle zann ma'nâsına ism-i maşdardur. Ve hem hâtıra-i qalb ve hükmi mütereddidi fihûñ taraf-ı mercûhi zıkr olınan kuvâdan şol kuvvetdür ki anuñla maşsüsâta müte'allıq olan ma'anî-yi cüz'iyeye idrâk olunur. Adüv vü şadıqdan idrâk olınan adâvet ve şadâkat gibi ya'ni ey bir vechle temsîl ü teşahhuşdan yâhüd kuvvet-i hayâlde ve dağı muqâyese ve taqdîrle yâhüd delîlle ve bürhânla ve dağı sezme ve şanmağla ve dağı qalbe huşûrla yâhüd ilm-i za'ifle veyâ kuvvet-i vâhimeyle idrâk olınmadan a'lâ ve aqdes hudâ Ü ZEHR ÇE GOFTE END ŞENİDİM H'ÂNDEİM: H'ândeim lafzı ve zehrçe h'ândeim taqdîrine gofte end ma'çüfdür. Dağı her nesneden a'lâ ki dimişler. Ya'ni zât-ı bîçünüñ haqqında söylemişlerdür. Ve biz anı işitdik ve ma'lûm idindik. Dağı her nesneden a'lâ ki anı oqumışuz. Ya'ni kendü aqlımız erdügince söylemişüzdür. Ve'l-hâşıl ğayrlerüñ didügin işidüb bilmekle ve kendü bilüb söyledüğimizle idrâk olınmadan yücerek hudâ dimek olur. Ve şenidim lafzına atfı da câ'izdür. Nitekim şurrâh buña zâhib olmuşlardur. Vech-i evvel ma'nâ enseb ve şanı lafzen akrebdür. MECLİS TEMÂM KEŞT: Beyt-i sabıkdaki nidâyla maşşüd olan bu beytün mazmûnidür. Ya'ni haqîkat-i zât ve ma'rifet-i şifâtdan dime ve işitme meclisi ki müddet-i hayâtdur temâm oldı. Ve tetimme-i tevhid oldığı itibârla mebhaş-i tevhid ü tahmîd temâm oldı dimege de ihâm olınsa ba'id degüldür. Ve maşşüd bi'z-zât olan ma'nâ-yı evvel idüğine tenbîhen ve tenşışan BE-PÂYAN RESİD ÖMR: Qavlini ki dağı ömr ahire irişdi dimekdür. Aña atf-ı tefsîr eyledi. Şem'i'nüñ meclisi-i hamd yâhüd

kitâb-ı gülistân temâm oldı diyü virdügi ma'nâ üzere sibâķ ü siyâķa muvâfaķat mefķüd ve ma'ûfla ma'ûfun 'aleyh mâ-beyninde cihet-i câmi'a ğayr-i mevcüd olur. Zîrâ kitâb-ı gülistân ba'zen yâ cümleten temâm olmağla 'ömr-i âhîr olmağın mâ-beyninde 'adem-i münâsebet zâhirdür. MÂ HEM-ÇÜNÂN DER EVVEL VAŞF TÛ MÂNDEİM: Biz ancılayın ya'nî dağı meclis-i mezkûra tûlû' ve tavşîf ki şürû'mız zemâni gibi senüñ vaşfuñ evvelinde ğalmışızdur. Ve'l-hâşıl bir 'ömr-i fâhîr bu iştiğalde ahîr oldı. Hâlbuki evşâf-ı sâfınuñ alâf-ı eşnâfı keşretinden henüz evâyilinden güzer ve tecävüz mübâdîsi müyesser olmadı.

Li-mü'ellifihî:

Vaşfuñ ne ğadar olınsa tıbyân

Zâtuñda 'ıyân hezâr çendân

Neşr: Bu kıt'ada gofte end cem'-i ğâ'ib ve h'ândeİM ve mândeİM mütekellim ma'a'l-ğayr cemî'an mâzî-i maĥķî idigi mâ-sebaķdan ma'lûm ve ma'nâlarından mefhûmdur. Pes Lâmi'î'nüñ h'ândeİM ve mândeİM ism-i mef'ûllerdür diyü taşriĥi belki ğayrlerüñde bunuñ emşâlinde re'y-i mezkûr üzere ğavl-i şariĥi maĥall-i tâmladur. Zîrâ bu taĥdîrce gofte end ve h'ândeİM hem maĥûlün ve naĥnu maĥrû'ün ma'nâsına anlar dinilmişler ve biz oĥınmışız demek olur. Ve mânden ĥöd lâzımdur mef'ûli gelmez. Ve ba'zı re'y üzere cevâz-ı ta'diyyesi iddi'â olınub ibķâ ve terk ma'nâsına ğılınursa ğonulmuşdur demek olur. Bunuñ zâf ü rekâketi bâĥîr ve evvelkilerün 'adem-i sıĥĥati zâhirdür. Allahümme mekkir iddi'â olına ki Fârisî'de ism-i mef'ûl iki nev'üdür, bir nev'ine ism-i mef'ûl ta'rifî şâdıķ ve ismi müsemmâsına muţâbıķdır. Nev' ahîr ki mâzî-i maĥķî tesmiyye itdügimizdür. Nev'-i evvele şîğada müşârik ve mu'âdil ma'nâda mübâyin ve muĥâbildür. Zîrâ evveli men vaķa'a 'aleyhi'l-fi'lüden¹ 'ibâret ve bu men ğâme bihi'l-fi'lüden² ĥikâyetdür. Bunda ism-i mef'ûlle murâd bu nev'üdür dinile.

¹ Fiilin kendisi üzerinde cereyan ettiği şey

² Fiilin kendisiyle meydana geldiği şey

MEĤAMED PADIŞAH-I İSLÂM: Mübtedâ³ zıkr ü cemîl ile'l-âhir haberdür. Derin küllemâ test te'viliyle ya'ni pâdişâh islâmüñ medâyıh ü sitâyışleri bu sözlerdedür, zıkr olunur. Yâhüd haberi maḥzûf ola. Yâhüd mübtedâ-yı maḥzûfuñ haberi ola. Pâdişâh-ı islâmüñ maḥmedetleri bu gelecekdür. Yâhüd bu gelecek anuñ maḥmedetleridür dimek ola ve ala külli ḥâl HALLEDE MÛLKEHÛ: Qavli ki ol pâdişâhuñ saltanatı ebedî olsun dimekdür. Cümle-i du'â'iyedür, i'râbdan maḥalli yoḡdur. ZIKR-i CEMİL SA'Đİ: Me'a sâḡitihî vecheyn aḡireyn mezkûreyn¹ mezkûrın üzere istinâf veyâhüd mübtedâ-yı maḥzûfuñ haberidür. Zıkr lafzı ki cemîl birle mevşûf-ı maşdardur. Eger fi'l-i ma'fûmdan i'tibâr olursa mef'ûlüne muzâf ve fâ'ili metrûk olur. Mechûlden olursa ḡâ'im-i maḡâm fâ'iline muzâf olur. Ve Sa'đi muşannifüñ raḡ. maḡlaşıdır. Ve ism-i şerîfleri Muşliḡiddîn'dür. Ve muḡtemel ki ismi Muştafa ve Muşliḡiddîn laḡabı ola. Muḡammed'e Muhiddîn ve Ahmed'e Şemsüddîn didikleri gibi. Sa'đi yümn ve berekete mensûb dimekdür. Ve daḡı memdûhı olan şehzâdeye ki Sa'đ bin Ebîbekr'dür menşûb dimek ma'nâsın iş'âr murâd idinmişdür. Ve câ'izdür ki Ḥâzret-i şeyhuñ mebd-i zuhuru ve taḡalluşı Ebü Bekr'üñ babası Sa'đ bin Zengîñüñ saltanatı zemânında olub intisâb-ı mezkûr aña olmuş ola zîrâ oḡlına olduḡı taḡdırce andan evvel taḡalluşdan mücerred ve şi'r ü te'lifle ḡayr-i muḡayyed olmaḡ fehm olunur. Ya'ni ḡalḡuñ Sa'đi'yi gökçek añması yâhüd Sa'đi'nüñ gökçek añılması. Ki DER EFVÂH ENÂM ÜFTÂDE EST: Ki lafzı mâ-ba'điyle mevşûl-i vaşla te'vilinde zıkr-i cemîlüñ şıfatıdır. Enâm ins ü cinn ü melâ'ikeden yeryüzinde olanlardur. Ve enâm bedeli 'âlemde düşer ḡalâ'ıḡdan bir şınıf murâd olur. Ve 'avâmda düşer ḡavâş muḡâbili lâkin maḡâm-ı medḡe bu münâsib degüldür. Öyle zıkr-i cemîl ki ḡalḡuñ aḡızlarına düşmişdür. Ü ŞİT SÜḡANEŞ Kİ DER BASİT ZEMİN REFTE: Bu şıfat ve mevşûf mâ-ḡabline 'atf tefsîrdür. Ve bundan soñra gelen terkîb-i tavşîfîler ki kendü kelâmına terḡîb ve tervîci mütezammın tafşıldür. Buña ma'ḡûfdur daḡı ol Sa'đi'nüñ sözünüñ ya'ni mü'ellefatı âvâzesi ki yer yüzinde gitmiş, ya'ni münteşir olmuşdur. Ü QASBÛ'L-ḡABİB ḡADİŞEŞ: Dinildi ki ḡasb sükün-ı

¹ Onun siyakiyle beraber zikredilen son iki vecih daha vardır.

şādla bir nev° hürmādur ki leţāfetinden ağızda dağılır. Bu ma°nā gerçi ğayr-i meşhūrdur. Lākin maḥalle ensebdür. Ve ḥabīb'den murād Nebī °Aleyhi's-Selām ola eger mezbūr hürmā zāt-ı şeriflerine izāfetle mezkūr ise ve illā ma°nā-yı luğavisi murāddur ki maḥbūb ya°nı sevilmiş dimekdür. Sā°ir envā° beyninden maḥbūba izāfeti anlardan fazla cevdeti ve müzde meziyyeti oldığıçündür. Yāḥūd mevşūfuñ şıfata izāfeti kabılinden ola ve kaşbü'l-ḥabīb mecmū°nuñ ḥadışe izāfeti beyāniyyedür. Müşebbehün biḥūñ müşebbehe izāfetidür. Daḥı anuñ kelāmınuñ peygāMBER hürmāsını yāḥūd maḥbūb hürmāsını ya°nı dōsta ve sevgülü kimseye lāyık ve maḥşūş yāḥūd sevilmiş ve laţif hürmāsını demek ola. Ve kaşabü'l-ḥabīb fetḥ-i şādla olıcak şeker kamışıdır. Ney şeker ma°nāsına ve ma°nā-yı terkibisi maḥbūb kamışıdır. Nitekim mā-sebaḳdan fehm olındı. Ve menķūldür ki °arabuñ °adatidür. Kabı şoyılmış şeker kamışı kıţ°alarını götürüb her bār yolda bir dōstına mülākī oldıkca andan bir pāre i°ā idermiş. Bu sebebden kaşbü'l-ḥabīb dinmiş ola. Yāḥūd kaşbü's-sükker dinicek maḥalde kaşbü'l-ḥabīb dinildiği sevgülü kimseyi leţāfet ve ḥalāvetde sükkere yāḥūd sükkeri aña teşbīh için ola. Yāḥūd izāfeti mescidi'l-cāmi° kabılinden ola. Kemāmer ya°nı kaşab muţlaķā kamışdır. Ḥabībıle mevşūf olıcak murād şeker kamışı ola. Lāmi°i bu iki vechi a°nı kaşbü'l-ḥabīb sükün-ı şādla hürmā ve fetḥile ney şeker olmağı °ale's-seviyye beyān itmiş. Ve ğayrler şöhretine Kİ HEM ÇÜN ŞEKER MİḤOREN: Terkibine münāsebetine nazarla ma°nā-yı şānıde münferid¹ olmuşlar. Lākin ḥafı degüldür ki muşannif raḥ. kelām-ı şirīn peyāmına lezzet ve çāşnıde mübālağaten ney şeker ıtlāḳ itdikden şōıra teşbīh vechiyle ki şeker gibi yerler dimegüñ iken mezesi olmaz Allahümme meger dinile ki murād anuñ kelāmınuñ şeker kamışını şerbet ve ḥaşv ü kışriyle sükker nāb gibi yirler. Ya°nı ma°nā vü lafz riķ°asıyla cemī°an neyden cüdā ve an[ın]la müheyya kılınmış sükker nāb gibi tenāvül iderler. Müntefi° ve mütelezziz olurlar dimekdür dinile. Ve daḥı cā°izdür ki kaşbdan murād zāhiri üzere muţlaķ kamış ve ḥabıbe izāfeti maḥz-ı medḥ için ola ki şeker kamışı olmağa müstelzim degüldür. Ve °ala't-taḳdīreyn teşbīh

¹ münferid: müteferid O

maḥmūd ve mübālağa mevcüddur fe'fhem Ü RUḶA'İ MÜNŞE'ATEŞ Kİ ÇUN KĀĞAD ZER Mİ-BĀREND: Ḷāmüsda dāl muhmele bābında el-kāğıd el-ķirtās mu'arreb ve mu'ecceme bābında el-kāğıt dinmiş. Ve dinildi ki faşih ğayn-ı meftūha ve zāl-ı mu'cededür. Dağı inşa ve icād olunmuş sözlerinüñ mektübın ki altun kāğıt gibi iledirler. Ya'ni rağbet ve i'tibārla alub diyār ü emşāre naķlı iderler. BER KEMĀL FAZL Ü BELĀĒAT: Ber lafzı ki 'alā ma'nāsınadur, müte'allıķdur. ḶAML NATUVĀN KERD: Ḷulına ki zıkr-i cemilüñ haberidür. O Sa'di'nüñ fazl ü belāĒatinüñ kemāli üzere Ḷaml ve nisbet eylemek olmaz dimekdür. Bu cümle müte'allıķatıyla pādişāh zıkrine tevti'i içündür. Zāhiren aña tezellül ü tevażzu'un izhār ve ma'nā nezāketle fazl ü belāĒatin ve rağbet ve şöhretin işrāb ve iş'ardur. Müştemilü'z-ziddeyn şan'atından bir nev'dür. BELKİ ḶUDĀVEND-İ CİHĀN: Cihān edāt izrābla maşdar-ı mübtedādur. Belki dünyānuñ şāhibi ya'ni taşarruf-ı mecāziyle mutaşarrıfi Ü ḶUTB DĀ'İRE-İ ZEMĀN: Bu şıfatı şıfat-ı evveliye 'atf eyledi. MemdüḶında ikisi bile mecmü' idüĒine delālet için ve evşāf-ı Ḷamse-i ātiyede 'atfı terk eyledi. MemdüḶında her biri müstaķil olub şıfat-ı uḶrāya tābi' degül idüĒine işāret için dağı zemān dā'iresinüñ Ḷutbi ya'ni zemānede olan Ḷalkuñ merci'i vü medār-ı umürları ḶĀ'İM MAḶĀM-İ SÜLEYMĀN Süleymān 'Aleyhi's-Selām salṫanatı maḶāmınuñ Ḷā'imi ya'ni anuñ Ḷalıfesi NĀŞİR -İ EHL-İ İMĀN: İmān ehlinüñ yardımcıısı ŞĀHEN ŞĀH-İ MU'AZZAM: Aşıda şāh şāhāndur meliki'l-mülük ma'nāsına terkib-i izāfiden 'alamiyyete naķlı olıcaķ mużāfun-ileyh taķdīm olındı. İlifātuñ ba'zını ve cümlesi Ḷazf cā'izdür. Ya'ni ulu Ḷılınmış begler begi ATA BEG-İ A'ZAM: Atabeg aşıda Türkmān luĒatıdır. Ya'ni uluraķ şāhib-i taşarruf ve mesmü'u'l-ke'lām MUZAFFERÜ'D-DİN: İzāfet Ḷā'im-i maḶām fā'ile olursa mużāffer dine taķdīrine mużāfferlik nefsi-dinle Ḷā'im olur. Mużāffer dinlü ya'ni anuñ dīni ki islamdur. Sā'ir edyāna fā'iz ve Ēalib yāḶūd anuñ dīn ve şerī'ati zemāne mütedeyyin ve müteşerri'lerinüñ dīn ve şerī'atine fā'ıķ ve fā'iz ya'ni andan sābıķ ve mütecāviz demek olur. Ve mezkūr izāfet mef'ülün bih Ēayr-i şarīḶa olursa mużāffer 'ale'd-dīn taķdīrine mużāfferlik şāhib dīnle Ḷā'im olur. Dīnüñ mużāfferi ya'ni dīn-i islām

üzere zafer ve kudret virilmiş demek olur. Ve bazı nüshada muzâfferü'd-dünyâ ve'd-dîn vâkı° olur. EBÛ BEKR BİN SA°D BİN ZENGİ: Şıfât-ı sâbıkanuñ °atf-ı beyânıdır. Ya°nı bu evşâfla mevşûf olan Zengi oğlu Sa°d oğlu Ebü Bekr'dür. Ebü Bekr pâdişahuñ °alemidür. Ebü Bekr ve Ebulkâsım mişillü künyetlerle teberruken tesmiye-i evlâd şâyı°dur. Ve dinildi ki Ebü Bekr künyeti ve muzâfferü'd-dîn laķabıdır. Ve °alemi °Abdullah'dur. Bu taķdırce delâlet ider ki Bekr adlı bir oğlu var imiş. ZİLLULLAH Fİ AR°İHİ: Mübtedâ°-yı maħzûfuñ haberidür. Ol Ebü Bekr Allah Te°âlâ'nuñ gölgesidür. Ol Allah'uñ yerinde es-Sultân zıllullah fi'l-arz ye°vâ ileyhi küllü maẓlûm¹ hadış-i şerifinden iktibasdur. Pâdişahı gölgeye teşbîhuñ vechi budur ki gölge đarar-ı ħarreki'l-me°menden me°vâ-yı ħaş ü °âm oldığı gibi pâdişah dağı şerer-i şerrek-i ızırâmından melcâ-yı zü°efâ-yı enâmdur. Ve ol faşl-ı şayfüñ ħarâret-i şedâ°idinden penâh-ı berâyâ oldığı gibi bu dağı ehl-i ħayfuñ merâret-i mekâ°idinden girizgâh-ı re°âyâdur. Ve dağı her şey°uñ gölgesi ol şey°e fi'l-cümle münâsib ve andan ħâķı olur. Nitekim Bâri te°âlânuñ bûd-ı vücûdıyla silsile-i mümkinât muntazam olmuşdur. Pâdişahlarıñ vücûdıyla dağı aĥvâl-i memâlik intizâm ü intisâķ bulmuşdur. Ve ba°zılar zıllı ni°met ü ħıffeť ü heybetle dağı tefsîr itdiler. RABBİ AR°İ °ANHU VE AR°İHİ: Cümle-i du°â°ıyyedür, rağıyallahu °anhüm ve rađü °anh ħavl-i münifinden istifâde olınmuşdur. Ey perverd-gârim ol Ebü Bekr'den ħöřnüd ol dağı anı ħöřnüd eyle. Ya°nı anı rızâña muvâfıķ °amele² muvaffaķ ve rızâña şâdıķ ve muřaddıķ idivir. Yâĥüd iz°âf-ı murâd nice mezâyâ-yı °atâyâyla ħadrin ref° idüb anı râzı-yı bi't-ťab° eyle. Ve bu fıķralarıñ seci°inde şanâyi°-i bedi°ıyyeden tecnis-i tamm-ı müstevfâ ve arzıyla arzınuñ ki evvelkisi şülâşiden ve şânisi bâb-ı if°âlden emrlerdür. Cem°inde mülĥaķ bi'l-cinâs şan°atleri vardur. BE-°AYN-I °İNÂYET: Müte°allıķdur NAZAR KERDE EST ħavline ki ħudâvend-i cihânuñ haberidür. Surürî ve Şem°î ħudâvend-i cihân ħavline müte°allıķdur didiklerinde vech-i işâbet ve kelâmların tesâmüĥa ĥamle ķabiliyet fehm olunmaz. Ya°nı pâdişah-ı cihân o Sa°di°ye yâĥüd mü°ellefât ü münşe°âtına °inâyet göziyle nazâr

¹ Pâdişah Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir; her mazlum O'na sığır. (Hadis)

² °amele : °alemlerle O

eylemişdir. Ve ba'zıların bu kitāba nazar itmişdir didigi kavli-i hām kitāba nazarda 'āşî ü şāşî olanlardan şādur ü nāşî olacak bir kelāmdur. Zīrā Şeyh rahimehullahi te'ālā bu kelimātuñ taħrīrine mübāşir oldıķda pādişāh henüz bu kitāba nāzır degüldigi zāhirdür. Ma'a-hazā kitāb-ı maḥşūşa nazardan 'ämme mü'ellefātı maḥbül-i ḥalk olmak lāzım gelmez. TAḤSİN-i BELİĖ FERMÜDE: Daḥı muḫtezā-yı ḥāle muḫabık yāḥūd eyü ve kāmīl-i taḥsīn buyurmışdır. Taḥsīn zıdd-ı taḫbīḥdür. Murād manzūr-ı mezkūrı ḥüsne tavşīfıdır. BelīĖ bunda belāĖat-i fi'l-kelāmdandır. Yāḥūd bāliĖ ma'nāsına ceyyid dimekdür. Ü İRĀDET ŞĀDIĖ NEMÜDE: Bu iki fıkralar be'ayn 'ināyet ilḥ. cümlesine 'atf tefsīrdür. Daḥı gerçek irādet göstermişdir. Ya'ni benüm mü'ellifātımı gerçekten murād ve maḫşūd idinmişdir. Ve daḥı pādişāh kendünüñ mürīdi idüĖin ihāmdur. Tevriye-i mücerrede ḫābilindendür. Nemüde lafzı fermüde ve gerde gibi māzī-i maḫkīdür. LĀ-CEREM KĀFFE-i ENĀM lā-büd cümle-i ḥalk EZ ḤAVĀŞŞ U 'AVĀM ḫāşlardan ve 'āmlardan BE-MUḤABBET Ü KERĀYİDE END bi's-şāḫ içündür. Maşdar a'ni muḫabbet mef'ülüne muzāfdur ki Sa'dī'ye yāḥūd Münşe'ātına rāci' zāmīr-i mecrūr-ı munfaşıldur. Anuñ muḫabbetine ya'ni Sa'dī'yi yāḥūd mü'ellefātını sevmeye meyl itmişlerdür dimekdür. Yāḥūd bā-yı sebebiyye maşdar fā'iline muzāf ve zāmīr pādişāha rāci' ola. Pādişāhuñ muḫabbeti sebebiyle meyl itmişlerdür. Ya'ni Sa'dī'ye yāḥūd mü'ellefātına demek ola. Gerāyīde end yerine gerdāyend vuḫū'ı ki Sa'dī'nüñ veyā mü'ellefātınıñ maḫabbetine cem' olurlar. Ya'ni ittifāḫ iderler demek olur. Zāhir budur ki taḫrīfdür. Kİ ENNĀS 'ALĀ DİN-i MÜLÜKİHİM: Ḍurüb-ı emşāldendür ki gofte end ennās ilḥ. taḫdīrinedür. Zīrā dimişlerdür, ḥalk beglerinüñ 'ādet ve sīreti yāḥūd tā'ati ya'ni anlara itba' ü iḫtifā üzere olurlar, yāḥūd olıcılardur. Ba'zı resā'ilde Ḳāle'n-Nebiyā 'aleyhi's-Selām el-mer'ü 'alā dīni ḫalīlih ennās 'alā dīni mülūkihīm¹ vāḫı' olmuş, bu taḫdīrce ḫadīş-i şerīfden olur. Ve ba'zı nüsaḫda kelām-ı mezbūrun ve'l-mülūk 'alā dīni yülūkihīm² kavli fıkrā-i sāniyye vāḫı' olur. Ve dinildi ki yelūk cem'ı yelūkdür. Müşāḫib ma'nāsına daḥı begler

¹ Peygamber (s.a.v) buyurdular ki: Kişi dostunun dini üzeredir; insanlar da krallarının dini üzeredirler.

² Krallar da dostlarının dini üzeredirler.

müşâhiblerinin âdeti ve huyı üzere dururlar demek olur. KIT^a-ZÂN GEH Kİ TERÂ^{ir} MEN MİSKİN NAZAREST: Gaybdan hitâbe iltifâtdur, ve est bunda ve derest'de hest maⁿâsınadır. Yaⁿı ol vâkıtden beru ki senüñ ben miskin üzere nazar ü teveccühüñ vardur. AŞAREM EZ ÂFİTAB MEŞHÜR TEREST: Eşerlerüm yaⁿı mü^ellefâtım güneşden meşhür rağdur. GER HOD: Bu mağüle mağallerde egerçi ve fi'l-vâkı^e demekden ta^bırdur. HEME ^aAYBEHÂ BEDİN BENDE DEREST: Derin bende hest tağdırinedür. Yaⁿı bâ ve dâl zâⁱddür. Egerçi dukeli ^aayblar bu bendede vardur. HER ^aAYB mübtedâ¹ Kİ SULTÂN BE-PESENDED: Yaⁿı be-pesendeş ber âyed tağdırıyle şıfatı HÜNEREST haberidür. Her ^aayb ki pâdişâh anı begene hünerdür dimekdür.

Li-mü^ellifihî:

Olalı ^aayn-ı avnüne manzar

Oldı günden eşerlerüm eşher

Gerçi var bende her ^auyüb ammâ

Şeh begendügi ^aayb oldı hüner

Kit^a: GİLİ: Kâf-ı Fârisi'nüñ kesriyle muğlağâ balçıkdur. Âhirindeki vahdet-i nevⁱyye yâsıyla ve sevğ-ı kelâm muğtezâsıyla ol mahşüş balçık murâddur ki hamâmlarda sürinürler. Türkî'de dağı aña kil ve zarfına kildân dirler. HOŞ BÜY: Vaşf-ı terkibi ve kilî hoş büy cümlesi terkib-i tavşifidür. Dilâvîzle büy dilâvîz dağı böyledür. Ve'l-hâşıl vaşf-ı terkibi şıfata mürekkebedür. Terkib-i tavşifide mevşüf bile müteberdür. Şıfat gerek müfred gerek mürekkebedür olsun gerçi ba^zılar bu iki ismi maⁿâñ kısım-ı evvele ıtlâğ itdiler. Büy büyîdenden me^hüz ismdür. Koğu maⁿâsına yâhüd büyendeden murağğamdur koğucu maⁿâsına. DER HAMMÂM: Sükün-ı mîmle zarf-ı

¹ mübtedâ:— O

mekân ü RÜZİ yâ-yı vahdetle zarf-ı zemândur. Ve dinildi ki yâ-yı aşliyye veyâhüd nisbiyyeyle °alemdür. Ve hammâm kesre aña muzâfdur. Hoş koçulu veyâ koçucu bir balçık hamâmda birgün yâhüd ruzî hamâmı dimekle mezkûr hamâmda RESİD: Bu fi'l-i mâzî geçen zarflaruñ ve EZ DEST MAHBÛBÎ kavlinüñ ve BEDESTEM kavlinüñ cemî'an °amili ve müte°allıktır. Bir dilberüñ elinden elüme irişdi dimekdür. °Acedme mezkûr güli ricâl dağı isti°mâl iderler imiş. BEDAV GOFTEM Kİ MÜŞKİ YÂ °ABİRİ: Ol balçığa didüm ki müşk misin yoħsa °abir misin. Ya°nî ziyâde hoş buylığında °acaba müşk veyâ °abir mi ola diyü balçıklığında şek itdigin beyândur. Yâhüd tecâhül-i °arif kabîlinden ola. Kİ EZBÛY-I DİL-ÂVİZ TÛ MESTEM: Ki senüñ yâhüd zirâsinüñ gönül müte°allık ve mâ°il kalıcı koçuñdan mest ü mütehayyirüm. BE-GOFTA: Goft kelimesi su°âl ü cevâb maħallerinde vâkı° olsa ekşeriyâ cevâbda elif ziyâde olunur. MEN GİLİ NÂ-ÇİZ BÛDEM: Nâ-çizlik bunda ziyâde tezellülden kinâyetdür. Ya°nî ol balçık zebân-ı ħâlî ya bi'z-zât beyân-ı kâlî eyitdi. Ben nesne degül bir balçık idüm. Lâmi° nâçize bî-çiz ma°nâsın virüb nesnesiz balçık idüm didügi leyse bi-şey°ındur. VELİKİN MUDDETİ BÂ-GÛL: Zamm-ı kâf-ı Fârisi'yle. NiŞESTEM: Velâkin bir zemân gülle oturdum ya°nî muķarin ü müşâhib oldum. Delâlet ider ki mezkûr gülle evrâķ-ı gül muħammer ev maħlût imiş. Ve sâbıķu'z-zıkr olan maħbûba dağı İhâm murâddur. Ve gülle kil cem° i tecnis-i muħarref ve ba°zılar katında tecnis-i nâķışdur. KEMÂL-İ HEM-NİŞİN DER MEN EŞER KERG: Ol muķarinüñ ki güldür. Kemâli ya°nî râyiħa-i tayyibesi bende eşer eyledi. Ya°nî baña sirâyet ķıldı. Ve ma°nâ-yı İhâmisi ol yâr-ı celis ve dildâr-ı nefisüñ kemâli bende mü°eşşir ya°nî tıb-i misâs ü luķf-ı in°ikâsı cân ü tende zâhir oldı. Ü GER NE MEN HEMÂN ĦÂKİM Kİ HESTEM: Ve illâ ben hem ol tobrağım ki varım ve evvelden mevcûdum. Ya°nî bende bu ħâletüñ sebab-i °urûz ol şöħbetdür. Yoħsa ben ezelde nice ħâk-i nâçiz ü bî-ķadr isem yine öyleyüm. Bu ħikâye zâhir budur ki vâķı°dur. Ve tekellüm cemâd ü °ucemâ kerâmet-i evliyâdur. Farażî ve iddi°âî olmaķda câ°izdür. Ve'l-ħâşıl ķışşadan ħişşe budur ki ben dağı nefis-i emrde bir ħâk-i kem miķdâr ve bî-i°tibâr idüm. Pâdişâhuñ rağbet ü irâdetine mażhar ve °ayn-ı

ınāyetine manzar olmağla vaḳ° ü iḳtidār ve nās mā-beyninde bu deñlü iştihār buldum
 diyü kendüyi güle ve pādişāhı güle ve anuñ naẓar u iltifātını rāyiḩa-i ṭayyibeye teşbīh
 ve bundan şoñra kelāmı du°āya tevcīh ider. ALLAHÜMME METTİ°Ü'L-MÜSLİMİN
 Bİ ṬÜL-i ḩAYĀTİH: Ey Allah müslimleri fā°idelendür. Ol Ebü Bekr'üñ müddet-i
 ḩayātı uzunlığıyla bu kelām zāhiran müslimīne iltimās nef° ü ğinādur. Lākin pādişāha
 ṭül-i beḩāyla du°āyı ve anuñ ḩayātı anlara fā°ide-i şarf ve evḩāt-ı °ömri intifa° ü
 istima°larına şarf olur dimekle medḩ ü şenāyı mütezammın bir du°ādur. Fenn-i bedī°da
 buña idmāc dırlar. Ve müslimīn için istidā-yı aşl idüb pādişāhına du°āyı ki fi'l-ḩaḩıḩa
 bu maḩāmda maḩşūd-ı aşlı oldur. Anuñ zımnında müdemmec ü müderrec itmede
 nükte-i vecīh pādişāhuñ müslimīne °adl ü °aṭāyla nef°i ve zulm ü ezāyı anlardan def° ü
 ref°i ṭül-i °ömrüne sebep belki dāreynde devlet-i ebediyye ve sa°adet-i sermediyyesi
 andan müsebbib idüğine telvīḩ ü tenbīhdür. °Ale'l-ḩuşuş du°ānuñ encebi ve İcābete
 aḩrabi °umüm üzere olandur. Ve müslimīne nef°le du°ā pādişāha ve ğayre °āmdur. Ü
 ZĀ°İF ŞEVĀB CEMİLE Ü ḩASENĀTİH: Cemīl ü ḩüsne ve ḩayr-ı şıfāt ğālibedendür.
 Esmā-i mütemekkine mecrāsına icrā olınurlar. Daḩı anuñ cins-i cemīl ü envā°-i
 ḩüsnelerinüñ ya°nı gokçek °amel ü ḩüb °ādāt ü ḩayrātınuñ ecrini ḩat ḩat eyle dimekdür.
 Şurrāhuñ gokçek şevābını diyü yazdıḩları cemīl sevābuñ şıfatı olub izāfeti mescidü'l-
 cāmī° izāfeti ḩabīlinden olmaḩ üzere olur. Ve cā°izdür ki ḩasenāt şevāba maṭūf ola bu
 taḩdırce bundan daḩı şan°at-ı idmāc bulınur. Lākin müslimīne du°ā pādişāha du°ānuñ
 °umümında idrāc ḩılınur. Anuñ cemīlinüñ müzdini daḩı ḩasenātını ki ma°zemi °adl ü
 dād ve aḩlabi nef°-i °ibāddur. Muẓāfun eyle dimek olur. VERFİ° DERECETİH
 EVİDDĀ°İH: Ba°zı nüsaḩda derecāt düşer. Şıḩa-i cem°le bu nüḩa muẓāfun-ileyhe
 muvāfıḩ ü muvāfı ve nüḩa-i fāşiye daḩı cinsiyyet i°tibārıyla kāfīdür. Ve ba°zende
 derec düşer fetḩateynle ki mirḩāt ma°nāsına derecenüñ cem°idür. Ve mecāzen yine
 ma°nā-yı evvel murāddur. Eviddā cem°-i vedīddür ki lafzen ve ma°nen eḩibbāyla ḩabīb
 gibidür. Ya°nı daḩı anuñ dōstlarınuñ Ü VÜLĀT: Daḩı vālīlerinüñ ya°nı beglerinüñ ve
 ḩākimlerinüñ mertebelerini yāḩūd merātiblerini yücelt. Ü DEMMİR °ALĀ A°DĀ°İH:

Tedmîr ihlâkdür. Binefsihi dağı ta'kiye ider. ŞUNÂT: Kuzât vezninde a'dânuñ fi'l-
 haķıķa 'atf-1 tefsîridür. Vülâtle eviddâ dağı böyle olmak câ'izdür. Dağı düşmenlerini
 ve buğz idicilerini helâk eyle. BİMÂ TELÂ Fİ'L-ḲUR'ÂN MİN ÂYÂTİH: Şol şey
 haķkiçün ki Ḳur'ân'da oķındı. Âyetlerinden ya'ni Ḳur'ân'da oķınan âyetler haķkiçün
 ve ba'zı nusaħda mâtelâ düşer. Bâ-yı kasemsiz bu taķdırce mâ-maşdariyye ve min
 âyâtihi min-i zâ'ideyle telânuñ kâ'im-i maķâm fâ'ili ve mâtelâ bir mużâf taķdırıyle mâ-
 ķablındağı emr şıǵalarınıñ zarfı olur. Müddet ü tilâveti âyâti'l-Ḳur'ân fihi taķdırine
 Ḳur'ân'da âyetlerinüñ oķındığı müddetde ya'ni mâdâm ki 'alâ vechi'l-muşħafi tilâveti
 âyâti Ḳur'âniyye ola demek olur. Te'biddeden 'ibâretdür. Ü AHRES ALLAHÜMME:
 Kesr-i sîn ve vaşl-1 hemzeteynle NEFSEH BİZEVİH Ü ZEVÂTİH: Ekşer nusaħda bu
 fıķra mevcüd degüldür. Dağı Ey Allah anuñ zâtına maħfuż eyle şâhibleri ve
 şâhibeleriyle bile ya'ni erkek ve dişi müte'allıķât ü mensûbatıyla. ALLAHÜMME
 ÂMİN BELEDEH VÂḤFİZ VELEDEH: Beled beldenüñ cem'idür. Veled mevlüd
 ma'nâsınadır. Vâhid ü cem'a zeker ü ünşâya şâmildür. Ya'ni Ey Allah anuñ bilâdını
 büe'sâdan me'mûn ve evlâdını đarrâdan maşûn eyle. Şi'r: LEḲAD SA'İDE: Bâb-1
 şâlişden huçeste şod ma'nâsına zıdd-1 naħsdür. Sa'den ve su'üden ve su'üdeten veyâ
 bâb-1 râbi'den nıķbaħt şod ma'nâsına zıdd-1 şaķidür. Sa'den ve se'âdeten ve eger
 sa'idehu sa'denden müte'addı olursa es'adehu is'âden ma'nâsına şıǵa-i mechülle olur.
 Nıķbaħt gerde şod ma'nâsına. ed-DÜNYÂ: Fâ'idür ve mużâf-1 muķadder olmaķda
 câ'izdür. BİHi DÂME SA'DÜHU: Allah haķkiçün taħķiķ-i dünyâ yâħüd ehl-i dünyâ
 meymûn ü mübarek yâħüd eyu baħtlu ve devletlü oldu, yâħüd kılındı. Ol Ebü Bekr
 sebebiyle anuñ sa'ıdligi yâħüd mes'üdligi dâ'im ü bâķi olsun. Ve ma'nâ-yı ihâmisi lafz-
 ı veled ü sevķ-i kelâm ķarînesiyle sa'd adlu oğlı dâ'im olsun dimekdür. Tevriye-i
 muraşşaha ķabilindendür. VE EYYEDEHU'L-MEVLA: Dâmeye ma'tûf du'â vü
 zamîr-i manşûb Ebü Bekr'e râci'dür. Yâħüd Sa'd'e râci' olub istiħdâm tariķiyle oğlı
 murâd ola. Ve vech-i evvel üzere bu cümle sa'de'd-dünyâ cümlesine ma'tûf haber
 olmaķda muħtemeldür. BÂLÜYETÜ'N-NAŞR: Dağı Mevlâ Te'âlâ Ebü Bekr'i yâħüd

oğlı Sa'd'i nuşret sancağlarıyla řavi vü muşkem kılsun. Yâhûd tařķik ol Ebü Bekr'i böyle kıldı. KEZÂLİK: işâret Ebü Bekr'edür. Sa'd'e olmak da cā'izdür. Meşelü'l-emîri ĥamlü'l-edhemi ve'l-eşhebi¹ gibi kinâyet kıabilinden kıılınmağla TENŞE²: Neşe'e yenşe'udan ki bâb-ı şâlişden mehmûzdur. Mużâri³ müfrede-i ġā'ibedür. Bunda zarûret-i vezn içün hemzesi 'alâ niyyeti'l-vařf sâkin kıılınmak yâhûd elife kıalb olınmak gerek. Ve ci'tüke min sebe'in² ve leşad kâne li sebe'in³ kıavl-i şerîfine İbn-i Keşîr'ün Kıunbül rivâyetinde raşimehumullahu te'âlâ iskânı ve rivâyet-i şâzzede elife kıalbi gibi Şâtıbî rař. kıavlindeki iskânı gibi.

Ve tebdē bi hemzi'l-vaşl fi'n-naşli kullihî⁴

Ķâle'l-Ca'berî fi řerĥıh raş. ve tebdē sekkin 'alâ ĥaddi sebe'⁵ ve bu kıavlindeki kıalb gibi.

Ve küllün bi hemzi'l-küllî yebde⁶ mufařşalan⁶

Ķâle'l-Ca'berî ve yebdâ be elif bedel-i hemze sekenet 'alâ ĥadd-i sebâ ve tařķî'da hemz-i mezkûr yâ-yı müfâ'ilün izâsındadır ki sâkindür. Ve bu zıkr olınan iki vechden biriyle ki terâkıbde cârî ve za'afdân 'arîdür. Zarûret zâ'il ve istiķâmet ĥâşıl olıcak zâ'id tekellüfe zarûret ve ĥazf ü kıabz irtikâbına ĥâcet fehmi olınmaz. Ma'a-hazâ şüret-i hemzün ki elifdür. Alâf-ı nüsaĥda şübütı hemzün vücûdına ve râ-yı ĥazfuñ cümûdına delîldür. Lİ-YENTEĤ: Fi'l-i mezkûruñ fâ'ili HÜVE 'ARRAĶAHÂ cümlesi şîfatıdır.

¹ Başkanın durumu siyah ve beyazı aynı anda üzerinde taşıyan kimse gibidir.

² Sana Sebe halkından getirdim. (Neml Sûresi/22. Âyet))

³ Sebe halkı için idi. (Sebe Sûresi/15. Âyet)

⁴ Nakl yaptığında vasıl hemzesiyle başlırsın.

⁵ Ca'berî (rahmetullahi aleyhi) şerhinde şöyle dedi: Sebe kelimesindeki hemzeyi sükun ile okuyarak başla

⁶ Kıraat imamlarının hepsi başlarken hemze ile başladılar. (Müellifin kıraat ilmiyle ilgili beyitleri şerh etmesindeki sebep bu beyitleri nazmedenlerin beyitlerdeki (yebde) fiili muzarisinin son harfi olan hemzeyi ĥazf ederek kullandıklarını göstermek içindir. Aynı şekilde (sebe) kelimesindeki hemzeyi de ĥazf ederek telaffuz etmiştir. Bütün bunlar Arap dilinde mevcuttur. Sebebi ise hemzenin telaffuzunun dile ağır gelmesindedir. Bu sebeple yukarıda Şatıbiyye'nin nazmından nakledilen beyitlerin manası önemli değildir. Zaten beyitlerin tam bir bütün halinde zikredilmemesi de bunu göstermektedir.)

Şem'î hâl ma'nâsın virdiği ğarîb hâldür. Ol Ebü Bekr veyâ Sa'd gibi ħurmâ fidanı yâĥûd budagı neşv ü nemâ bulur. Ya'nî büyür ve ħâşıl olur. Öyle fidan veyâ budak ki ol Ebü Bekr anuñ köki ve aşlıdur. VE ĤÜSN-i NEBÂTİ'L-²AR'Z MİN KEREMİ'L-BEZER: Ĥâlbukey otınuñ gökcekligi toĥm eyüligindendür. Zıkr olındı ki bu mezkûr iki beyt Ebü Bekr medĥinde şeyĥüñ bir ħaşidesindendür ki matla'ı ve maĥta'ı bunlardur.

Matla'ı:

Ĥubiset bi-cefneyye el-medâmi' lâ tecri
Felemmâ ħaġa'l-mâ'ü isteĥâle 'ale's-sükker¹

Maĥta'ı:

Yübâliġu fi'l-infâĥ ve'l-'adli ve't-teĥâ
Mübâlaġate's-Sa'diyyi fi nüketi's-ş-i'r²

İZİD TE'ÂLÂ VE TEĤADDES: Yüce ve pâk Teñri. ĤİT'Â-i PÂK: Bu terkîb-i tavşifî kesr-i kâfla ŞİRÂZ RÂ lafzına muzâfdur. Şirâzuñ ki diyâr-ı Fârisuñ taĥtgâhı ve dârü'l-mülkîdür. Pâk yerini ve da'iresini dimekdür. Nitekim fehme mütebâdir ve kelâm-ı şurrâĥdan zâhir olan budur. Lâkin Şem'î pâk Şirâzuñ da'iresini diyüb ħâşiyede pâk lafzı Şirâza muzâf olmaz dimiş. Ya'nî pâk sükûn-ı kâfla Şirâzuñ muĥaddem şıfatı olmaġa zâhib olmuş. BE-HEYBET ĤÂKİMÂN 'ÂDİL: Pâdişâĥân dinmedi şan'atı terşî' ri'âyetinden mâ'adâ mülûkdan ve ġayrden muĥlaġâ ehl-i ĥükmüñ heybet-i 'adâleti sebeb-i ĥuşûl emn ü selâmet bâ'îş-i 'imâret-i memleket idüġine işâret için Ü ĤİMMET 'ÂLİMÂN 'ÂMİL ħavlinüñ üzerine taĥdîmine de vech budur. Zîrâ dinilmişdür ki küfrle mülk bâkî olur zulmle olmaz. Ya'nî 'adl idici 'âlimlerüñ ĥimmeti sebebiyle. TÂ ZEMÂN-I ĤİYÂMET: Rûz-ı ħiyâmet zemânına dek. DER EMÂN-I SELÂMET

¹ Göz kapaklarım kapandı; öyle ki göz yaşları akamaz oldu. Su çoġalıp haddi aştıġında sarhoşluġa galip geldi.

² Sa'di'nin şiirde çok ayıplamada, mübalaġada bulunduġu gibi o da vermede, adalette ve sakınmada mübalaġa yapıyor.

NİGEH DÄRED: Selâmet emînliğinde gözliye ya'ni şaklıya ve beклиye mef'ûli hıttâ-i pâk ilh. kavlidür. Kıttâ: NEDÂNİ Kİ MEN DER EĖĖALİM ĖURBET: Ba'zı nûsaħda bu kıttâ İzid te'âlâ ilh. kavlınden muğaddem vâğı' olur. Sebeb-i vürüdında dinildi ki meger Şîrâzî tã'ife-i tatar istîlayla Ėisâr idüb Ebü Bekr bin Sa'd firâr ve şeyĖ dağı nã-Ėâr terk-i şehr ü diyâr eylemiş. Şoñra Ebü Bekr 'asker-i nuşret behrle gelüb düşmenin Ėahr ve şeyĖ dağı yine 'azm-i şehr itdikde bu ağvâli bir risâle idüb cevâhir-i me'ârifinden biraz Ėarc ve bu kıttâ'yı anda derc itmiş. Ba'de zemân nâsiğler bu kitâba ilĖâĖ itmişler. Ol sebebden Ėok nûsaħda yoğdur. Ve cã'izdür ki nusağ-ı gülistânuñ intişârından şoñra şeyĖ kendüsi ilĖâĖ itmiş evvelâ ya'ni bilmez misin ki ben Ėurbet ığlîmlerinde ĖERA RÜZĖARÎ: RüzĖâr müddet dimekdür. Zemân-ı tavîl ma'nâsına ve Ėarf-i yâ vağdet içündür. BE-KERDEM DERNEKÎ: EvĖadtü¹ lübsen² ma'nâsınadır. Dernek ism-i maşdar ve Ėarf-i yâ tenkîr içündür. Ve ba'zılar buña yâ-yı İĞâm tesmiyye ider. VaĖdet-i nev'iyeye için kılinmağ da cã'izdür. RüzĖârîye muvâfığ ya'ni niÇün bir müddet-i medîde eglenme yâğüd bir nev' eglenme eyledüm. Ve yâ-yı mezkûrı maşdarıyye kılmâğ irtikâb-ı tekellüf ve tağşîl-i Ėâşıldur. Zîrâ lafz-ı dernek mücerred fi'l lebsüñ ismidür. Ve dernek kerden ol fi'li vücûda getürmekden ibâretdür. Dernekîden gibi ve dernek kerdem andan müştâğ mâzî-i mütekellimdür. Dernekîdem gibi derrickîdenden ammâ yâ-yı maşdarıyyeyle dernekî kerden yoğdur. Dernekîden kerden olmadığı gibi zîrâ fi'l-i lebsi vücûda getürmegi vücûda getürmek demek olur. Ve bu mağüle mağâl bulegâdan belki 'uğalâdan ma'Ėüdü'l-isti'mâl degüldür. BÜRÜN REFTEM EZ NİNG TÜRKÂN Kİ DİDEM: Mâ-ĖablındaĖı istifhâm-ı inkârînuñ tağrîr-i cevâbıdır. Türk zamm-ı tâyla Ėıttâ ve ĖoĖen ve deşt-i KıpĖâĖ Ėalkına dirler ki aĖ yüzlüler ve Ėara Ėaşlu ve gözlülerdür. Ve cevâr ü cefâkâr olurlar. Bu sebebden şu'arâ-yı Fûrs ber sebîl-i teşbîğ mağbûblara Türk ıtĖâĖ iderler. Ve muğlak cündî ma'nâsında da isti'mâl olunur. Taşra gitdüm ya'ni Şîrâzdan Türklerüñ 'arından ya'ni anlaruñ fi'linden 'âr ve Ėayret itdügümden zîrâ gördüm. CİĞÂN DİRĖİM ÜFTADE

¹ EvĖadtü: Evcedtü H

² Yalnız başıma oturdum, yaşadım.

ÇÜN MÜY ZENGİ: Cihān yaⁿⁱ halkı biribirine düşmüş ve karış murış olmuş. Vilāyet-i zengbāre mensüb olanuñ kıli gibi murād vāqı^e olan cenk ve aşüb ve fiten ve hürübdür. HEME ADEMİ ZADE BÜDEND LİKİN: Dükeli ol Türkler Benî Adem evlādı idiler ammā ÇÜ GORGAN bündend muḳadderdür. Ve kāflar Fārisi'dür. BE-HÜN-H'ARİ: Ve ba^{zı} nüsaḫda be-hün h'āregi düşer, ikisi birdür. Gam-h'ār ve ḡamh'āre ve yekbār ve yekbāre ve hemvār ve hemvāre ve ruḡsār ve ruḡsāre didikleri gibi. Ve meftūḫü'l-āḫir olan kelimelere yā-yı maḡdar yāḫūd cem^e için elif ve nün dāḫil itmek dileseler kāf-ı ^eAcemīyle tevessül ideler. Bundaki h'ācegān gibi lākin bu nüsha üzere Ü TİZ ÇENGİ kavlinde vāv-ı ^eāḫfa vezn için terk olunur. Ḳurdlar gibi idiler ḡan içicilikde ve keskin pençelülikle yāḫūd ḡan içicilikle ve keskin pençelülikle dimek olur. Lāmi^e kāf-ı mezkūrı taḡḡir içündür dimiş. Ḳurdlar gibi ḡan içmekde tiz pençelüler idi diyü ma^{nā} virüb taḡḡirüñ ve cengideki yānuñ ma^{nā}larına ta^{ar}ruḡ itmemiş. Maḡāma mülāyim ma^{nā}ları olmaz. Neylesün ve hünh'ārekinüñde ma^{nā}sın ki ḡan içicilikdür. Ve taḡḡir i^{tibār}ıyla ḡan içibilicek dimekdür. Taḡyir itmiş ve yazdığı ma^{nā} ziyāde ve noḡşānsız çü gürgāndür. Hün ḡorden tiz-i çeng bündend terkibinüñdür. ÇÜ BAZ AMEDEM KIŞVER ASÜDE DİDEM: Çün girü geldüm. Memleket yaⁿⁱ ehl-i Şîrāz rāḫat olmuş gördüm. PELENGAN: Murād sipāh-ı şehryār veyā muḡlaḡā ehl-i kārzār yāḫūd ceys-i a^{dā}-yı siyekārdur. REHĀ KERDE: Kerde ve āsüde māzī-i maḡkilerdür. HÜY PELENGİ: Bu mışrā^e ve beyt-i āḫi kişverüñ āsüdeligin beyāndur. Ḳablanlar ḡablanlık ^eādetini yaⁿⁱ pādişā-yı Şîrāz ^easkeri ḡālib ve maḡşūr olmaḡla iḡtiyārī hünh'ār u ḡahḡārlıḡı yāḫūd a^{dā}-yı ser-bāz-ı leşkeri hārib ve maḡḡūr olmaḡla ızḡirārī ḡaddār u bed-kārlıḡı terk itmiş. Yāḫūd muḡlaḡā ehl-i heycā ḡālibiyyet ve maḡlūbiyyetüñ ḡaḡaḡḡuḡıyla nizā^e komış. Ve cidāl ü ḡitālden el yumış. DERÜN MERDUMİ: Merdüm ism-i cinsdür. Merd ve merdān ma^{nā}larına bunda da murād cem^edür. ÇÜN MELEK NİK MAḡZAR: İçerüde yaⁿⁱ şehir içinde ferişte gibi eyü hūylu bir ḡāḡife. BİRÜN LEŞKERİ ÇÜN HİZBERAN CENGİ: Ḥaşrada yaⁿⁱ esfārda ve meydān-ı kār-zārde cenge

mensüb arslanlar gibi bir leşker ya'ni Eşiddā'u 'ale'l-küffāri rūhamā'u beynehum¹ kavli-i şerīfinūn ma'nā-yı münifi vefkınca muṭlaḳā cündi ve belediden ehl-i Şīrāzuñ hālını böyle gördüm. Yāhūd mıṣrā'-i evvele şehir halkı ve şāniyle pādīşāh ceṣī murād ola. Yāhūd ma'nā-yı beyt bāṭın hālde ya'ni ḥusn-ı ḥulḳ ve sīretde şuncılayın bir cemā'at ve zāhir hālde ya'ni mehābet ve şecā'atde şuncılayın bir leşker demek ola. Ya'ḳūb ve Surūrī daḫı bu ma'nāya zāhib olmuşlar. Lākin merdūmī ve leşkerī lafzları müfredü'l-ma'nā olub mübtedā-yı maḫzūfuñ haberleri olmaḫ üzere anlardan her biri bir er ve bir sipāhīdür. Şu vaşflu diyü tekellüfe mürtekib olmuşlar. ÇÜNĀN BUD: Birün reftem beytiyle mā-ba'dindeki beytūñ mefḥūmına işāretdür. DERĀN 'AHD EVVEL Kİ DİDEM: Ba'zı nüsaḫda çünān būd der 'ahd ilḫ. düşer. Ancılayın idi ol zemān-ı evvelde ki gordüm. Murād-ı cinān müy-ı zengī gibi müşevveş olub inhizām vāḳı' oldığı zemāndur. CİHĀN PUR ZAŞÜB Ü TEŞVİŞ Ü TENĖİ: Mefḥūm-ı müşārün ileyhi tefsīr ü beyāndur. Cihān ürkülik ve ḳarışıklıḳdan ve tārıḳlıḳdan toluydı dimekdür. Fi'ş-Şihāḫ et-teşviş et-tahlīṫ². Ve fi'l-Ḳāmūs et-teşviş laḫnün ve 'ş-şavābü't-tehvīş³. ÇENİN ŞOD: Çübāz āmedem beytiyle mā-ba'dindeki beytūñ maḫmūnına işāretdür. DER EYYĀM SULTĀN-I 'ĀDİL ATA BEĖ EBÜ BEKR SA'D BİN ZENGİ: Ebü Bekr bin Sa'd Zengī de düşer, rānuñ ve nūnuñ sūkūnı ve bānuñ kesriyle Sa'd'den evvel veyā soñra ibn ḫazf olınmışdır. Zārūret-i vezn için buncılayın oldı. Pādīşāh-ı 'ādilūñ ki Zengi oğlu Sa'd oğlu Atabeg Ebü Bekr'dür zemānında dimekdür. Murād memleketūñ āsūde ve muntazam oldığı evāndur. Mūte'emmile ḫafī degüldür ki bu iki beytūñ muḳteżası ve ḳıṫ'a-i ātiyenūñ mübtedāsı inhizām-ı mezkūr Ebü Bekr zemānında olmamaḫ üzeredür. Ve'l-'uhde 'ale'r-rāvī⁴. Ḳıṫ'a: AḫİRİ İḲLİM-İ PĀRİS RAĖAM EZ ĀSİB DEHR NİST: Fāris ıḳlīmine zemānuñ fitne ve zararından Ėam ve Ėuşşa yoḳdur. TĀ BER SEREŞ: Fetḫ-i vāva būdenden fi'l-i muzāri'cdür. Yekūn ma'nāsına ve timmedür. ÇÜ TÜYİ: Yā-yı vaḫdetle muḳaddem şıfatdur. SĀYE-İ ḤÜDA: Ḳavline ki

¹ Müminler, inkarcılara karşı çok şiddetli; birbirlerine merhametlidirler.(Fetih Suresi/29. Ayet)

² Es-Sihah'ta zikredildiğine göre teşviş; karıştırmak demektir.

³ Kamus'ta ise teşviş kelimesinin yanlış olduğunu, doğrusunun ise teşvih olduğu ifade edilmektedir.

⁴ Haberin doğruluğunun garantisi rivayet edene aittir.

buduñ fā'ilidür. Mā-dāmki ol ıqlımüñ başı üzere bir sencileyin zıllullah ya'ni pâdişâh mevcüd ola. Yâhüd bûd nâkışadur. İsmi çü tûyınuñ mevşûf-ı muğadderi ve haberi sāye-i Hüdâdur. Bir sencileyin kimse zıllullah ya'ni pâdişâh ola demek olur. Bu iki ma'na-yı bâhir mütehaqqıq u zâhir iken sāye-i Hüdâ harf-i nidâ taqdiriyle münâdi olmağa hâtır ğayr-ı fâtır mültefit u nâzır olmaz. Ve ba'zı muşahhaş nüshalarda çü tuvâ-yı sāye-i Hüdâ düşer. Harf-i nidânüñ sübütıyla sencileyin kimse mevcüd ola. Ey zıllı ilâh demek olur. İMRÛZ KES NİŞÂN NEDEHD DERBESİT HÂK: Bu gün bu ya'ni bu zemânda kimse nişân ve haber virmez. MÂNEND ÂSİTÂN DERT ME'MEN RİZÂ: Kapuñ işigi gibi rızâ me'meni ya'ni rızâ-yı nâsuñ maḥall-i emn ü emânını ki ol rızâ bu maḥalde teğayyür u zevâl ḥavfından emindür. Lâmi'î me'men-i rızâya rızâyı emîn olacaḫ yer ve Şem'î râzı ve emîn olacaḫ yir diyü ma'na virmişdür. BER TEST PÂS HÂTİR BE-PECÂRGÂN Ü ŞUKR BER MÂ Ü HÛDÂ-YI CİHÂN ÂFERİN CEZÂ: Bu beyt uç cumle-i ismiyyeleri müstemildür ki evvel ve sâlišüñ haberleri muğaddemdür. Senuñ üzerünedür ya'ni vâcib u lâzımdur. Çâresizler hâtırını ḥıfz daḫı şükr bizüm üzerimizedür daḫı cihân yaradıcı Hüdâ üzeredür. Cezâ ya'ni mezkûr ḥıfz ve şükr muḫâbelesinde va'd-i kerîmi ve vücûb-ı 'âdîsi ḥasebince şevâb u derecât vermek. YÂ RABB Zİ BÂD FİTNE NE Kİ DÂR HÂK-i PÂRİS: Ey rabbüm Fâris topraḫını ya'ni ıqlımını fitne yilinden gözle ve şaḫla bādın fitneye izâfeti müşebbehün bihüñ müşebbehe izâfetidür. ÇENDÂN Kİ HÂK RÂ BÛD Ü BÂD RÂ BEĶÂ: Hâk ve bād râ beḫâ bûd taqdirinedür. Ol kadar ya'ni ol müddet ki toprağa ve yile beḫâ ve sebât ola yâhüd anlaruñ beḫâsı ve sebâtı ola.

SEBEB-İ TE'LİF KİTÂB-I GÛLİSTÂN

Bunda vücûh-ı i'râb meḫâmid-i pâdişâh-ı islâm ḫavlinde zıkr olınandur. YEK ŞEB TE'EMMÛL-İ EYYÂM GUZEŞTE Mİ-KERDEM: Bir gice geçmiş günlerin fikrin eylerdüm. Ü BER 'ÖMR TELEF KERDE: Ve ba'zı nüsaḫda şedde düşer ol ism-i me'ûl

ve bu mâzî-i maḥkîdür gozeşte gibi. TE'ESSÜF MÎ-ḤORDEM: Feth-i ḥayla daḥı telef idilmiş yâḥûd ölmüş °ömr üzere taḥassür yerdim. Ü SENG SERACE-İ DİL RÂ BE-ELMÂS ÂB DİDE MÎ-SOFTEM: Daḥı gönül evceginünñ taşını ya°nî anda maḥzûn u meknûn olan gevheri ki süveydâ-yı ḳalbdür. Göz yaşı elmasıyla delerdüm. Ya°nî girye-i nedm u ḥasretle ḳalbime temâm te°essür ve riḳḳat virirdüm. Ü İN BEYTiHÂ MÜNÂSİB ḤÂL ḤOD MÎ-GOFTEM: Daḥı bu beytleri kendü ḥâlûme münâsib dir idüm. Meşnevi: HER DEM EZ °ÖMR MİR Ü DER NEFESİ: Her vaḳt °ömrden bir nefes gider ya°nî eksilür. ÇÜN NE Kİ MÎ-KONEM NEMÂNEB BÂSİ: Çün ḳaşrla ḳarḫ içündür. Yâḥûd işba°la istifhâm içündür. Çün nazâr u fikr idem çok ḳalmadı. Ya°nî °ilm ḥâşıl olur ki müddet-i °ömr az ḳaldı. Yâḥûd nice iltifât u i°timâd idem çok ḳalmadı. Ve mî-konem yirine mî-konî de düşer. Ḥiḳâb-ı °âmmile ve'l-ḥâşıl bir ma°dûd nesne ki her nefes eksilmeye ola. Ne ḳadar beḳâsı ve i°timâde şâliḥ ne aşl ü esâsı olur. EY Kİ PENCÂH REFT DER Ḥ°ÂBİ MEGER İN PENC RÜZ DERYÂBİ: Pencle pencâh cem°inde ḥamsle ḥamseyñ gibi mülḥaḳ-ı bi'l-cinâs şan°atı vardır. Ve ki lafzı pencâh reft cümlesiyle mevşül ve şıla ma°nâsına ve pencâheş reft taḳdîrine bir mevşüf-ı maḥzûfuñ na°tıdır. Ve der ḥ°âbî ḥâldür ve meger temennî içündür. Yâḥûd der ḥ°âbîyle medlûlün °aleyh olan ber muḳadderdür neyâfti ḳavlınden istisnâ içündür. VE İN PENC: Rüz terkîbi deryâbîñüñ mef°ülün bihsidür. Ey şol ki ellisi gitti. Ya°nî ey kimse ki °ömrüñden elli yıl ya°nî ekşer müddet geçti. Ḥâlbuki uyḳuda ya°nî ḡafletdesin ola ki yâḥûd anlamaduñ ve ḳadrin bilmedüñ. İllâ meger bu beş gün ya°nî °ömrden bâḳî ḳalan zemân-ı ḳalîli añlayasın. Ya°nî mütenebbih olub añı tevbe vü nedâmete ve ḫâ°at ü °ibâdete sarf idesin. Ve câ°izdür ki İN penc rüz terkîbi deryâbîñüñ ḳarfı ola. Ve mef°ülün biḫ taḳdîr olına. Ya°nî ola ki yâḥûd maḳşûd-ı aşliyi bulmaduñ. İllâ meger bu beş günde bulasın. Ve ba°zı nüsaḥda reftden soñra vâv vâḳı° olmaz. Bu taḳdîrce der ḥ°âbî maḳşûd-ı bi'z-zât olmaḳda mısrâ°-ı şâniye mülḥaḳ olur. Yâḥûd der ḥ°âbî der refte mütēallıḳ ve ḫarf-i yâ vahdet-i nev°ıyye içün ola. Ey ellisi giden kimse ḥ°âb-ı ḡafletdesin. Yâḥûd ey bir nev° uyḳuda ya°nî ḡaflet ve hevâda ellisi giden kimse, ola ki

yâhûd añlamaduñ ve bilmeduñ. illâ meger bu beş günü añlayasın. Yâhûd bu beş günde bulasın demek ola.

Meşnevi:

Ze-pençe-i direm eger kem şaved

Dilet riş ser-pençe-i ğam şaved

Çü pencâh sālet burûn şod düst

Ganîmet şûmur penc-i rûzî ki hest¹

Neşr: Beyt-i meşrûh muşannifüñ raḥ. divân-ı eş'ârında bir kaşîde-i letâ'if-i şî'âr ve me'ârif-i eş'ârın matla'idur. Levâhiz-i mevâ'ızın istifâ'eden ve ba'zı şurrâha iktifâ'eden bi't-temâmihâ irâd olındı.

Tetimme:

Tâ key ín bâde kibr ü âteş-i ḥaşm

Şerm bâdet ki kaçre-i âbî

Kohel geştî ü hem çenân tıflî

Şeyḥ bûdî ve hem çenân şâbî

Tû bebâzî neşaste ü ze çeb-i râst

Mîresed tîr-i çarḥ per tâbî

Tâ derîn gelle gusfendî hest

Ne neşîned ecel ze kaçşâbî

¹ Beş diremin eğer beşi de azalsa kalbin üzüntüden parçalanıyor. Elli senen tamamlandı; üzülme, gene beş günün kalmış onu iyi değerlendir.

Tü cerâğı nehâde der reh-i bād
 Hâne-i der mümerri sîlâbî

Ger be-ref'ati sipîhr ü keyvânî
 Ver be hüsni-î âfitâb ü mehtâbî

Ver be-nîmet şerîk-i Qârûnî
 Ver be-ķuvvet 'adîli suhrâbî

Mülke alemüt râ be-hîle u zür
 Ne tevânî ke pençe ber tâbî

Müntehâ-i kemâl noķşânest
 Gül berîzed be-vaķte sirâbî

Tu ki mebdē ü merce'at abîst
 Ne sezâvâre kebr ü a'câbî

Hoftanat zîr-i hâk hâhed bûd
 Ey ki ser ber kenâr-ı aķbâbî

Bânke tablet ne mî-koned bîdâr
 Tu meger mürde-i ne derhâbî

Bes be-gerdîd ve bes be-hâhed geşt
 Ber ser-i mâ sipehre dolâbî

Tu mmz be-aql ve idrk
 Tu mkerrem be-chu insb

Nae dvr hne-i tu henz
 Ki hemn Őreti ve elb

Ey mrde hevye nefis-i hrŐ
 TeŐne ber zehr hem cellb

ymete hŐ r hss makun
 Ki tu der aşl gevheri nb

Dest  pyi bezen bere cehd
 Ki ceb dermiyn grgb

Bedere b-niyz natavn reft
 Cz be-mustagferi ve tavb

Tu der hlk mzeni heme vat
 L crm bi naŐb ezn bb

Key duye tu mstecb konend
 Ki be-yek ry der d mihrb

Yrab ez dest m e hyr yed
 Tu kerem kn ki rabbe erbb

Ğaybdān u laṭīf ü Bîçünî

Setr pūş ü kerīm ve tavābî

Saʿdiyā rāstî ze kes ma ṭaleb

Çün tu der nefse ḥöd nemiyābî

Cāye giryest ber muşibet pîr

Ki tu kûdek henüz laʿābî

Bā heme ʿayb ḥıṣṣen şeb ü rûz

Der tekāpüye ʿayb-ı eşḫābî

Ger heme ʿilm ʿālemet bāşed

Bî ʿamel müddeʿî ve kezzābî

Pîşe merdāne āftāb şıfat

Bā ḥemāḳat çü kerm-i mehtābî

Pîr bûdî ve reh nedānistî

Tu ne pîrî ki ṭıfl-ı kitābî¹

¹ Ne zamana kadar ateş hışmında ve kibir rüzgarındasın; utan ki bir dalga susun. Yaşlandın ama gene çocuksun; şeyh idin gene gençsin. Sen oyunda oturmuşsun sağdan soldan hareketli tekerler sana geliyor. Ta bu sürüde koyun varsa; ecel kasapta oturmuyor. Sen rüzgarın yoluna lamba koydun; sen ki selin yoluna ev kurdun. Eğer gökyüzü ve yıldızların yüksekliğindesin; ve eğer güneşin ve ayın güzelliğindesin, bu yükseklik güneş ve ayın iyiliğindedir. Eğer nimette Karun'la ortaksın; ve eğer kuvvetlilikte Suhrab'la ortaksın. Alemut mülküne hile ve zorla el koyamazsın. Kemalın son noktası noksandır; çiçek sulu zamanında düşer. Sen ki başlangıcın ve kaynağın sudur; ne gerekir ki gururlu ve acayıplıkla kendini gösteriyorsun. Yatacak yerin toprağın altında olacak; ey ki başın sevgililerin yanındadır. Davul sesi seni uyandırmaz; ne uykusu sen meğer ölmüşsün. Çok gezmiş ve gene çok gezecek; başımızda yuvarlak sipersin. Sen akıl ve anlayış arasında fark görüyorsun; sen ırk ve ecdat silsilesine aziz bir gözle bakıyorsun. Evimin duvarındaki nakışı hala; ki böyle yüzlü ve lakablısın. Ey hırsız nefsin isteğinin müridi; şurub gibi zehir için susuzsun. Kendi değerini kıymetsiz etme; ki sen aslında saf elmassın. Ellerini ve ayağını hareket ettir, çare bul; ki kötü bir şekilde bataklıktasın. İhtiyaçsız insanların kapısına gidemezsin; meğer tövbe ve affetsin. Sen halk için hep çalışıyorsun; maalesef bu kapıdan nasipsizsin. Ne zaman duanı kabul edecek; ki bir yüzle iki mihrapdasın. Ey Tanrı

HİCİL ANKES Kİ REFT Ü KÂR NESÂHAT: Şer-sâr ve ödlü ol kimse gitti. Ya'ni dünyâdan hâlbuki iş düzmedi. Ya'ni amel-i şâlih işlemedi. KÛS-I RIHLET ZEDEND Ü BÂR NESÂHAT: Göç tablını çaldılar. Ya'ni sefer-i uq̄bâya emr ü nidâ itdiler. Hâlbuki yük düzmedi. Ya'ni dâr-ı âhîrin için zâd-ı taq̄vâ hâzır ve müheyyâ itmedi.

Meşnevî:

Furu^c kuft table şotore sârabân

Be-menzel resîd evvele kârabân

Hunek hüşyârân ferhunde baht

Ki piş ez dehlzen besâzend raht¹

Neşr: Bu beytdeki vâvları 'atf için kılmak ta'assüfdür. HÂB-I NÜŞİN BÂMDÂ DER HAYL: Bâm şubh vaqti ve dâd 'adldür. Şabaḥ vaqti selâtinüñ divân-ı 'adlleri zemânı olmağın aña muzâf olmuştur. Şoñra terkîb-i izâfiden 'ilmiyyete naql olıcaḥ 'alâka-i izâfet kaḥ olınub mîm-i meksür sâkin kılinmiştir. BÂZ DÂRED PİYÂDE RÂZ SEBİL: Göç şabaḥınıñ tatlu uyqusı yayağı yoldan girü tutar ve alı-ḡor. Ya'ni tabi'at-i beşeriyye zâviyesinden irtihâl ve şehvett-ı behîmiyye hâviyesinden intikâl zemânınıñ ki şubh veş şafâ nişâb ve seri'î'z-zehâb olan 'unfuvân-ı şebâbdur. Nefse lezîz gelen ḡafleti tevbe vü istiḡfâr semendine süvâr olmayanı ḡazâ'ir-i ḡudsde cevelân ve 'avâlim-i teḡarrüb u insde seyrân yolından girü tutar ve mâni^c olur.

elimizden ne iyilik geliyor; sen cömertlik et ki cömertlerin patronusun. gaybları bilen güzel ve sorusuzsun; kapalı ve cömert ve tövbeyi kabul edersin. Ey Sadi dürüstlüğü kimseden talep etme; çünkü sen kendi nefsinde onu bulamazsın. Yaşlıların musibeti için ağlamak lazım; ki sen bebedsin ve hâlâ oyun düşüncesindesin, ve ağzından su geliyor. Bu kadar kendinde ayıpları olduğu halde gece gündüz arkadaşlarının ayıplarını aramaya çalışıyorsun. Eğer tüm dünyadaki bilimlerini bilirsen; yapmadan iddiacı ve yalancısın. Aydın insanların önünde aptallığıyla gecede parlayan böcek gibisin, güneşin karşısındasın. Yaşlıydın ve yolu bilmiyordun; sen yaşlı değilsin belki kitap bebeğisin.

¹ Devedeki davulu seslendirdi; kervanın ön kısmı evine ulaştı. Değerli ve iyi arkadaşları mutlu etti ki davulcudan önce giysi yapar.

Beyt:

Ğam-ı ferzend ü nân ü cāme ü ğūt
Bāz dāred ze seyr-i der melekūt¹

Neşr: Yāhūd diyār-ı āhirete rıhlet evānınuñ ki o āhir-i ʿömrde ğuvāya zaʿf u fütür ğālib ve nefis-i kesele muvāzıb ve beṭālete ṭālib oldıĝı zemāndur. Leziz ğafleti şalāh u zühd u mücāhedede bezl ve cehd mürekkebine rākib olmayanı aʿlā-yı ʿilliyyine vuşul ve fezā-yı firdevs berrine nüzul yolında girü tutar ve anlar.

Meşnevi:

Tu gaz hʿāb-i nuşın bebān ki rehīl
Neḥizī deĝer key resī der sebīl
Bereh huftagān tā berārend ser
Nabīnend raḥ-ı reftegānrā eşer

Konün bāyed ey hufta bidār buvud
Çu merg ender āred ze ḥa bet çe sud²

HER Kİ ĀMED ʿİMĀRETİ NEV SĀḤİT: Her kim geldi. Yaʿnī dünyāya biriki ʿimāret yaʿnī menzil-i iḳāmet düzdü. REFT Ü MENZİL BE-DİĝERİ PERDĀḤET: Gitdi. Yaʿnī ʿuḳbāya ol menzili bir ĝayre temām eylediĝi ḥalde yāhūd daḥı ol menzil bir ĝayre meşĝul ve menḳul oldı. Ü ĀN DİĝER MÜBTEdĀ POḤT: Ḥaberdür ki fiʿl-i māzīdür puḥtenden bişmek ve bişirmek maʿnāsına ve bunda da müteʿaddīdür. HEM ÇENİN:

¹ Evladının ekmeĝini, elbisesini ve yiyeceklerini düşünmek senin dünya seyahatini engelliyor.

² Eĝer sen sabahleyin (ezan) sesiyle şirin uykundan kalkmazsan; diĝer ne zaman yola ulaşırsın. Yolda yatanlar başını kaldırırsa; gidenlerin hiç bir eserini görmez. Şimdi yatan kişi uyanırsa; o zaman ki uyku ölüm getirirse ne faydası var.

Hem cünân dağı düşer. HÜSİ: Mef'ülün bihdür, ol ğayr dağı buncılayın yâhüd ancılayın ya'ni giden kimse gibi bir heves bişürdi ve bir binâ fikrin dürtdi. Lâmi'î bu ma'nâ üzere puht lâzım olur sanmış ve bundan şöıra yâhüd bu 'imâret ol birine dağı evvelki kimse gibi bir heves bişürtdi dimiş. Bu vech üzere puht iki mef'ülle ta'diyye itmiş olur. Ve fâ'ili kendü tahtında 'imârete râci' zamîr ü an zıkr lafzrâ taqdiriyle mef'ül-i âhiri olur. Lâkin min haysi'l-lafz bunda tekellüf vardır. Ve tekellüfden 'ibâ olunmazsa puht lâzım ve hevesi fâ'ili olmak dağı kâbil olur. Ol ğayr için dağı buncılayın veya ancılayın her bir heves-i beşerî ve bir binâ kaşdı zuhûr itdi. Yâhüd ol ğayrûn dağı buncılayın bir heves-i beşerî ve peydâ oldı demek olur. U İN 'İMÂRET BESER NEBERRED KESİ: Dağı bu 'imâreti bir kimse başa iletmedi ve temâm idemedi. Ve'l-hâşıl devr-i aqdem ve zemân-ı Âdemden berü 'aleyhi's-selâm her gelen muqayyed olub bu 'imâreti bitüremedi ve nihâyetine yetüremedi. Ammâ evvel anları cemi'an başa ilettdi. Ve eyyâm ü hengâmların âhir itdi. Ve nicesin dağı idiser ve kimse komayub döndiser. Pes ma'nâ bu olıcak kesî lafzı neberdüñ mef'üli kılinub bu 'imâret kimseyi başa iletmedi ma'nâsına olmak te'emmül ve te'evvüle muhtacdur. YÂR NÂ-PÂYDÂR DÖST MEDÂR: Bekâsız yâri ki dünyâdur döst tutma ve muhabbet itme. DÖSTİ RÂ NEŞÂYET İN ĞADDÂR: Sebeb-i hâsdan su'âle cevâb vâki' olan istinâf kâbilindendur. Ke'ennehu dinildi ki yâr-ı mezkûr döstliğa yaramaz mı. Cevâb virdi ki bu vefasız döstliğa yaramaz. NİK Ü BED ÇÜN HEMİ BE-BÂYED MÜRD: Eyü kimse ve yaramaz kimse çün olsa gerek. HÜNÜĞ AN KES Kİ GÜY NİKİ BERD: Bahtlu ol kimse ki iyülik topını ilettdi ya'ni kaşdı. Ve ağız itdi. Nef' ü hayr ehli oldı. BERK 'AYŞ BE-GÜR HÜYEŞ FEREST: Kendü kabrüne bir dirlik yabrağını gönder. Ya'ni ölmedin ebedî huzûr u râhat esbâbını ki 'ibâdet ü tâ'atdûr dünyâdan âhir menziliñe farq gönder. KES NİYÂRED Zİ PES TÛ PİŞ FEREST: Şöıradan ya'ni ba'del-mevt kimse götürmezsın. Öñdin gönder.

Meşnevi:

Tu bā hūd bebar tūşe-i h'îşten

Ki şefkat neyâyed ze ferzend ü zen

Ġam-ı h'îş der zendegi hür ki h'îş

Be mürde ne-perdâzed ez hırş-ı h'îş¹

°ÖMR BER FEST: Cümle-i ismiyyedür. Zeydun esedun gibi teşbîh-i belîğ yâhüd isti'âredür. ÂFTÂB-I TEMMÜZ: Mübtedâ²-yı muzâf ENDEKÎ MÂNED haberdür. Bu cümle berfe şıfat olursa mâned mevşüfa râci° bir mef'ül-i muğadderle müte°addî ve andan hâl olursa lâzım olur. Ve °ale'l-hâleyn fâ'ili âftâba râci° zamîr-i müstetirdür. Yâhüd âftâb-ı temmüz haber-i sâbıkuñ zarfı ve mâba°di °omre yâhüd berfe râci° fâ'il-i müstetirler istînâf ola. Ğ'ACE ĞIRRE HENÜZ: ismiyye-i hâliyyedür. Ğirre kesr-i ğayn-ı mu°cemeyle ğurür ve ğaflet ma°nâlarınadur. °Arabî'dür lâkin °Acem fetihle maĝrür u ğâfil ma°nâsına isti°mâl ider. °Ömr ğardur orta yaz ayı güneşi biraz ğovdı anı ya°nî bu şıfatlu ğar gibidür. Yâhüd hâlbuki temmüz güneşi ki murâd-ı hülül ecel zemânıdır. Biraz ğaldı ya°nî berf-i mezkûrı izâbe vü izhâbe gelmelü oldı. Yâhüd °ömr temmüz güneşinde ya°nî muğâbelesinde tûrur. Ğardur ya°nî ancılayındur. Ke°ennehu dinildi ki bu şıfatlu berfin yâhüd °ömr bu mağûle nesneye müşâbih olıcak anuñ hâli vü şânınadır. Cevâb virdi ki biraz ğaldı ve dükenmelü oldı. Hâlbuki h'âce olan maĝrür ya°nî metâ°-ı ğurür ve dâm-ı dîv ğurür olan huţâm-ı dünyâyla muğatter u fuğûr yâhüd haĝıĝat-i hâl ve keyfiyyet me°âlinden ğâfil u bî-şu°ürdür. Ve ba°zı nûsağda âftâb-ı temmüz ğavli vâvla muşaddar olur. Bu tağdırce bu cümleñ ma°ânî-i sâbıka üzere ismiyye-i hâliyye olması muğarrer ve ismiyye-i müte°ahğhirenün hâli mütedâğhile olmağa müncer olur. EY TEĞİ DEST REFTE DER BÂZÂR: Ey bâzâra eli boş ya°nî ahğirete ki bâzâr cennetdür. Nağd-ı hayrât u sermâye-i tã°âtden şıfrü'l-yed gitmiş. Yâhüd

¹ Sen amellerini kendinle götür ki eşinden ve evladından sana hiç yarar gelmez. Yaşamda kendi derdine kendin ilaç bul ki ölenler hırsızlık yoluyla birşey ödeyemez.

dünyadaki bazar uhradur. A'mal-i zekiyye ve hisal-i merdiyye nuhudından eli boş gezmiş ve yürümüş kimse vech-i evvel üzeredür. Reftün şılası ve şanı üzere zarfı olur. TERSİMET PÜR NİYÄVERİ DESTÄR: Tersem destâret taqdîrinedür. Qorqarım destmâlini tolu götürmeyesin. Ya'ni anda meşubât u derecât metâ'larını hâşıl itmeyesin. Lâmi'î tersemet teresem turâ taqdîrinedür qorquddum seni dimekdür dimiş. Ve Şem'î dağı aña taqlîd itmiş. Ve fetḥ-i bâ-yı 'Arabî ile bir niyâveri rivâyeti üzere teḥî ve pür lafzlarınınuñ ictima'ından hâşıl olan şan'at-ı tezât fevt olur. HER Kİ MEZRUC ḤÜD BE-ḤÜRD BE-ḤÜYED: Ḥaviş gibidür veyâ nüvîd gibidür. Ammâ bu taqdîrce bâ-yı meftûḥa olmaz. Yâḥüd be-ḥüreddeki bâ-yı mazmûma olamaz. Lâkin râsı meftûḥ kılinub muzâri' olur. VAQT ḤİRMENEŞ ḤÜŞE BÄYED ÇEYD: Çiden ma'nâsına ya'ni her kim kendü ekilmişini ya'ni ekinini ḥaşada irmemişle kaşıl iken yiye, ḥırmen vaqtinde ol kimse başaḳ divşirmek gerek. Ya'ni kimün ki ḥayâtdan maḥmaḥ nazarı mâl ü câh ve neyl-i mâsivâllah olur. Mâye-i ḥayrât ve toḥm-ı tã'atden 'aceb ve kibr ü riyâ ve ḥubb-i şöhret ü şenâ şularıyla perverde semerât-ı 'atıla-i shevât-ı 'acile ve hevâ vü heves ḥâr ü ḥâslarını bitürüb yine i'dâm ü ifnâ mürâdât-ı nefse şarf u ifâ kıla ve maḫhar-ı ḥiṭâb ezhebtüm ṭayyibâtiküm fî ḥayâtikimü'd-dünyâ¹ ola. Yâḥüd kim ki itdügi a'mâl-i şâliḥayı ḥıfz ü zabṭ ve istidâmet-i istiḳâmetle kayd ü rabṭ itmeyüb seyyi'e-i 'amd ü ḥabṭ birle naḳz ü ḥabṭ eyleye. Bu mezra'a-i dünyânun ḥırmeni vaqtindeki yevm-i cezâ'dur. Herkes ekdüğün biçüb 'ibâdetleri ḥâşılın çin itdügi ḥıynde ol kimse gayrle ḥırmeninde iltimâs-ı meşubet ve su'âl-i şefâ'at itmek lâzım olur.

Beyt:

Ḥaḳḳâ ki bâ 'uḳûbet-ı düzah berâberest

Reften be-pây merdüm hem-sâye der behişt²

¹ Dünyadaki hayatınızda sizin için güzel olan herşeyi harcadınız. (Ahkaf Süresi/20. Ayet)

² Komşulara hizmet yolundan cennete gitmede; gerçekten ki cehennemın cezasını görmez.

MÄYE-i ʿİŞ ÂDEMİ ŞEKMEST: Zikr-i maḥall ü irāde-i ḥāldür. Âdem oğlunuñ dirliğünüñ aşlı ve māddesi ḳārındur. Yaʿnî miʿde ki maḥall-i ḡidādur. TÂ BETDERİC MÎ-REVED ÇE ĞAMEST: Mādām ki ol şikem yaʿnî taʿām ü şarāb medḥalinden yāḥūd maḥrecinden tedricle gide. Yaʿnî iʿtidāl ü iḳtişādla güzer ide. Fesād-ı mizāc-ı inḥirāf-ı ʿayşden ne ḡam vardır. Şemʿî mevtden ne ḡam vardır didiği maḥall-i naẓar. GER BE-BEND ÇENĀNEG NEKEŞĀYED: Ḳāʿide-i iʿtidālî zikrden soñra maẓarrat-ı tefrîḡ ü ifrāḡı beyāndur. Be-bend dū keşāyed müteʿaddî ve lâzım olmaḡ cāʿizdür. Eger âdemî şikemi ancılayın bağlaya ki açmaya yāḥūd ancılayın bağlana ki açılmaya. Yaʿnî taʿām-ı şarābdan bi'l-külliyye gelse yāḥūd ancılayın ḳabz ola ki maḥrec nāfiz ü münfetiḡ olmaya. GER DİL EZ ʿOMR BER K'END ŞĀYED: Eger ʿömrden ḡoñül ḳopara yaʿnî ḥayātdan ümîd kese lâyıḡ olur.

Beyt:

Ve ger dige miʿde necüşed temām
Teni nāzenin rā şeved kār-ı ḥām¹

Ü RE KEŞĀYED ÇENĀNEG NETUVĀN BEST: Ve eger şekmi ancılayın açā ki bağlamaḡ yāḥūd şekm ancılayın açıla ki bağlamaḡ mümkün olmaya. Yaʿnî ekl ü şarābı ol ḳadar ide ki haẓmı ḳābil olmaya yāḥūd şöyle lînet âriẓ ola ki ḳābil-i ʿilāç olmaya. GÜ BİŞVĀ EZ ḤAYĀT DENİ DEST: Her emr-i ḥāẓır üzere gū lafzı ki goftenden emr-i ḥāẓırdur, dāḥil ola maʿnāsın emr-i ḡāʿibe naḡl ider. Ve ḥayāt-ı denî terkîbi yā izāfî veyā tavşifîdür. Ol kimse dār-ı dünyā dirliğinden yāḥūd ḥayāt-ı ḳurbîden el yusun dimekdür.

Meşnevi:

Derün tā buvad ḳābil-i şurb ü ekl
Beden tāze rüyest ü pākize şekl

¹ Eğer midenin tenceresini iyice kaynatmazsa; yüce bedenin işi ham oluyor.

Harāb anki ĩn hāne gardad temām

Ki bāhem nesāzend ṭab° ü ṭa°ām¹

Neşr: Bu başṭ ü beyāndan ebyāt-ı meşrūhadaki bend ü keşād ma°nāları ğıdānuñ medḥalinde de ve menfez-i esfelinde de mutaşavver idigi muḳarrer oldı. Yāhūd şekmden murād ḳalb ü bend ü keşād anuñ inkibāz ü inbisātı ola. Zırā dinildi ki ḳalb şanavberi ki bir laḥm-ı mücevvedür. °Ale't-tevālī açılıb yumulmada ya°nī nefesi āḥız ü mürsil olmadadır. Bi-emrillahi te°ālā ve irādetihi vaḳt-i mevt ve zemān-ı fevt oldıḳda bir °arıza-i zārrenūñ ifrātından munḳabız ḳalub dāḥilindeki hevāyı def° ü irsāle veyā bir ḥālet-i sārrenūñ farṭ-ı neşātından münfetiḥ ḳalub varan nefesi āḥz ü idḥāle °adem-i ḳudretinden cān bedene vedā° ve °ālem-i kevn ü fesāddan inḳıṭa° eyler.

Li-mü°ellifihī:

Kevn gibi ger yirūñ felek-i çār mīn ola

Bir gün mekānuñ ey kişi zır-i zemīn ola

Çün "küllu nefsin zā°ıḳatü'l-mevti"² der çı sūd

Dā°im ğıdāsı ger şükr ü ankebīn ola

ÇAR TAB° MUḤĀLİF Ü SERKEŞ: Biri birine muḥālif ü muzādd dört ṭabī°at ya°nī ḥarāret ü yubūset ü burūdet ü rutūbet ki dem ü sevdā ü balġam ü şafra bunlara ale't-tertib maḥall ü me°vādur. Ve bu maḥallūñ daḥı³ uşul ü mevādī anāşır-ı çehārdur ki hevā ü türāb ve mā ü nārdur. Şem°inūñ ṭeba°-i erba°ayı anāşırla tefsīri zāhir budur ki bu i°tibārla da°irdür. Ve illā beyt-i ātınūñ şerḥinde inşād olınan ebyāt-ı böstān tefsīr-i

¹ insan ne zamana kadar yerse ve içerse; o insanın bedeni taze ve yüzü temiz bir şekilde olur. Canı yemek istemeyince bu ev o zaman harab oluyor.

² Her can ölümü tadıcıdır. Sizi bir imtihan olarak hayr ile de, şer ile de deniyoruz. (Nihayet yine) ancak bize döndürüleceksiniz. (Enbiya Suresi/35. Ayet)

³ daḥı: — O

evveli muḳarrerdür. PENC RÜZİ BEDEND BÂHEM HÛŞ: Feth-i hâ ve vâv-ı resmiyyeyle keş ve âteş kafiyelerinde isti'mâl olunur. Hûd gibi bir beş gün ya'nî biraz müddet biri biriyle hûş ve mütevâfık idiler yâhûd oldılar. Ma'nâ-yı kılletden pencle ta'bîri çâr lafzıyla şan'at-ı tenâsüb kaçdı içündür. Düse rûzî dinmedi. Zîrâ 'aded-i penc velâdet ve rıhlet günleriyle temâm hefte olur ki eyyâm-ı 'âlem andan hâric degüldür. GER YEKİ ZİN ÇEHÂR ŞOD GÂLIB: Eger bu dörtten biri bâķîleri üzere gâlib ola şed bunda şod ma'nâsınadur, siyâķ şartda vâķi' oldığıçün. CÂN-İ ŞİRİN BERÂYED EZ KÂLIB: Kavlî ki cezâ'-yî şartdur. Müstaķbel olduğu aña delîldür. Tatlu cân bedenden yukaru gelür ya'nî çıkar dimekdür.

Meşnevi:

Mezâcet ter ü huşk ü ger mest ü serd

Mürekkeb ezîn çâr tabi'est merd

Yekî zîn çü ber digeri yâft dest

Terâzû-yî 'adl tabi'at şikest

Derînân nebended dil ehl şinaht

Ki peyveste bâhem neḫâhend sāht¹

LÂ-CEREM MERD-İ 'ÂRİF KÂMİL: Pes lâbûd 'ârif-i kâmil olan kişi. NE NEHED BER ḤAYÂT DÜNYÂ DİL: Dünyâ dirliğı üzere gönül ḳomaz. Ya'nî aña ta'alluḳ u muḫabbet eylemez. Mâye-i 'iş beytinden bu maḫalle gelince olan ebyât ekşer nûsaḫda vâķi' olmaz. Ba'îd degül ki muşannif rah. şoñra ilḫâķ itmiş ola. PEND-İ SA'Dİ BE-GÜŞ-I CÂN BİŞNEV: Sa'dî'nüñ naşîḫatini cân ḳulağıyla işit ve ḳabül eyle. RAH ÇENİNEST MERD BAŞ Ü BERÜ: Yol böyledür ya'nî şırâḫ-ı müstaķîm budur.

¹ İnsanın yaradılışı bu dört şeyden karışıktır: Terlilik, kuruluk, sıcaklık ve soğukluk. Bunların biri diğerini mağlub ederse; tabiatın adil düzeni kırılır. Bunlara gönül ehli bağılı değil; eğer bağılı olursa da sürekli aralarında tartışma çıkar.

Er ol dağı yürü ya'ni aña sülük eyle. BA'DE EZ TE'EMMÜL İN MA'NÂ: Bu ma'nānuñ fikrinden ya'ni ebyāt-ı mezkürenüñ ma'nāsını endişe vü mülâhaza itdükden şoñra. MAŞLAĞAT AN DİDEM: Ma'kül ü münāsib anı gördüm ve bildüm. Kİ DER NEŞİMEN 'UZLET NEŞİNEM: Ki halkdan i'tizāl ü ictināb oturağında oturam. Ü DĀMEN ŞOĞBET FERĀ ĖOD ÇİNEM: Dağı muĖāleţat ü muşāĖabet etegini yukaru kendüme divşürem. Ü DEFTER EZ GÜFTEHĀ-YI PERİŞĀN BE-ŞEVİM: Dağı defteri ya'ni şahife-i Ėatırı yāĖūd evrāk-ı defātiri perākende ve bî-fā'ide sözlerden yuyam ya'ni pāk u Ėālî idem. Tekellüm-i mālā ya'niyi veyā te'lif ü inşayı terkden ibāretdür. Ve men ba'de bedeli diger dağı düşer. Beyt: ZEBĀN BERĖDE mübtedā' BE-KUNCĖ NİŞASTE şıfatıdır. Anuñ cüz'-i şānisi ism-i mef'ül ve bunuñ māzî-i mağkîdür. ŞÜMMUM BÜKMÜN: Ėāllerdür terkib-i Fārisî'de vākı' olmağın naşb ri'āyet olmadı. Aşamm ve ebkemüñ ki şıfat-ı müşebbehelerdür cem'leridür. Lākin bunda muţābaĖat için ya bunlar ma'nā-yı müfredde veyā mā-Ėablları mağall-i 'umūmda olduğları i'tibārla ma'nā-yı cem'de olmağ gerek. Şağır ve dilsiz olduğı Ėālde dili kesilmiş bir bucākda oturmış kimse yāĖūd şağırlar ve dilsizler olduğları Ėālde bu mağüle kimseler yāĖūd şummum bükmün mübtedā ve mā-Ėablı Ėāl evlā şü Ėāllü şağırlar dilsizler. BE EZ KESĖ Kİ NEBĀ ŞOD ZEBĀNEŞ ENDER ĖÜKM: Hükmeş dimekdür, Ėaber-i mübtedādur yigdür şol kimseden ki dili Ėükmünde ve zabtında olmaya belki ne olursa söyleye şabr itmeye. TĀ YEKĖ EZ DÖSTĀN: Ya'ni bu niyyet üzere müstemmir ve küşe-i 'uzletde müsteğırr oldım. Tā aña dek döstlardan biri. Kİ DER KECĀVE ENİS MEN BÜDĖ Ü DER ĖUCRE CELİS: Öyle döst ki mağfede benüm enisüm ve Ėānede celisüm ya'ni seferde maĖfetāş ü Ėarinem ve Ėazarda hem neşinüm olurdu. BE-RESM-i ĖADİM lafzı ve EZ DER müte'allığlardur DER ĀMED lafzına ki yekinüñ Ėaberidür. Eski 'ādetle Ėapudan içerü geldi. ÇENDĀNEG NEŞĀT MÜLĀ'ABET KERD Ü BESĀT MÜDĀ'ABET GOSTERD: Ya'ni el-mü'min de'ibün le'ibün¹ Ėadis-i şerifi muĖteżāsınca ol Ėadar ki oyun ve şenlik sürürin eyledi müzāĖ u lağife idişmek döşegin

¹ Mümin şakacı ve oyuncudur. (Hadis)

döşedi ya'ni beni 'avârîz-1 rûzgârdan mun'kabîz ü mütefekkir ve ifrâ-1 gam u vehmden mütehayyir ü mütegayyir zann idüb ne denlü tefrîh ü tervîh esbâbın izhâr itdi dimekdür. Müdâ'abet nüshası lafzan vü ma'nen la'îf ve murâgabet zâhir budur ki ta'hrîfdür. CEVÂBEŞ NE GOFTEM. Aña cevâb söylemedüm. Ü SER EZ ZÂNÜY TE'ABBÜD BER NE GİRİFTEM: Dağı hıdmet ü 'ibâdet dizinden baş yukaru tutmadum ve kaldırmadum. Ya'ni andan yaña iltifât ve teveccüh itmedüm. RENCİDE NEKİ GERD Ü GOFT: Ol yâr-1 kadîm incinmişle nazar itdi ve didi. Kıt'a: KÜNÜNET Kİ İMKÂN GUFTÂR HEST: Künün terâ ki yâhüd künün ki imkân guftâret ta'hdîrinedür. Şimdi ki saña ki söylemek imkânı yâhüd şimdiki ki söylemekli gönül imkânı vardur. BE-GÜY EY BİRÂDER BE-LU'ÛF Ü HÜŞİ: Söyle ey qarındaş yumuşaklıgla ve iyülikle. Kİ FERD ACÜ PEYK ECEL DER RESED: Zîrâ yârın ya'ni ba'de'l-vaqt çün ecel peyki ya'ni sür'at-1 vuşülde peyki beñzin ecel irişe. BE-HÜKM ZARÜRET ZEBÂN DER KEŞİ: Zarüret hükmü ile dil çekersin, ya'ni tekellümden fâriğ olursın. Bu beytdeki derler zâ'id ve hükmüñ zarürete izâfeti beyâniyyedür. YEKİ EZ MÜTE'ALLIĞÂN MENEŞ: Şîn gerdânîdüñ mef'ûlidür. Benüm müte'allıqlarımdan ya'ni baña mensûblardan birisi anı BER HASEB-i VAQİ'A bu vâkı' olan hâletüñ ya'ni ihtiyâr-1 şamt ü 'uzletüñ aşlına MA'ÛLA GERDÂNİD Kİ vâkıf eyledi. Böyle diyü ki FALÂN ya'ni Şeyh Sa'dî kinâyet tarîkıyle irâd ma'lûmiyetiyle bile tevâzu'dan ötrüdür. 'AZM KERDE EST Ü NİYYET CEZM: Kaşd-1 kalbî ve niyyet-i kat'î itmişdür. Kİ BAQİYYET-i 'OMR MU'TEKİF NEŞİNEDE: Ki kalan 'ömrinde mu'tekif ya'ni halkdan munfaşıl otura. Ü HÂMUŞİ GÜZİNEDE: Dağı söylememek ihtiyâr ide ki milâkü husni's-semt 'îşârü tûli's-şamt¹. TÛ NİZ EGER TUVANİ SER HÜYEŞ GİR: Sen dağı eger kâdir olursañ kendü başın tut ya'ni nefsüñ tedârikin gör. Ve buncılayın bir vesîle-i te'karrüb ve halka muhâvere vü mücâvereden tecennüb ihtiyâr eyle. Ü RÂH MÜCÂNEBET PİŞ: Dağı nâsdan i'tizâl ictinâb yolını önüñde tut, ya'ni aña² 'azm ü sülük eyle. Bu cümle mâ-ğabline 'atf-1 tefsîrdür. Ve pişden soñra gir mu'kadderdür.

¹ Vakarlı olmak çok susmayı tercih etmekle olur.

² Ya'ni aña: — O

Cezmden sonra kerde est muqadder oldığı gibi. GOFTA: Ya'ni ol yar çünki ol muhbirden bu sözi diñledi. Ve benüm murād-ı fevā'idimi añladı eyitdi. BE-İZZET 'AZİM: Bā-yı kasele muşaddar terkīb-i tavşifī yāhūd izāfīdür. Ulu izzet haqqıçün ki Bāri te'ālāya maşşūşdur. Yāhūd 'azīmün ya'ni Ulu Allah'ın izzeti haqqıçün demek ola. Lākin ma'ūfına a'ni U ŞOHBET-İ QADİM terkībine ki tavşifīdür. Dağı mā-beynimizde geçen muşāhabet-i sābıka haqqıçün dimekdür. Evfāk ü enseb vech-i evveldür. Kİ DEM BER NİYAREM: Ki nefes yuqaru getürmiyem ya'ni kimseyle kelām itmekıçün. U QADEM BER NEDAREM: Dağı ayak qaldırmayam, adım admayam bu mekāndan gitmekıçün. MEGER ANKI: istiḡnāq-ı müferrağdur neyārem ve nedāremın muqadder zarflarından. Kİ SAHN GOFTE ŞOD BER 'ADET ME'LÜF U TARIK MA'RUF: Gofte şod güyedün mechülıdır. Qā'im-i maqām fā'ili sühāna ā'iddür. Ya'ni mezkür fi'leri itmeyem cemī' evqātde illā ol vaqtda ki söz söylene. Ya'ni mā-beynimizde tarafından mükāleme vü muḡāḡaba ola. 'Adet me'nūs ve üslüb-ı ma'füm üzere dimekdür. Lākin Şem'ī, Sa'dī söz söylemiş ola dimiş. Ve ḡāşiyede goftenün fā'ili ḡāzret-i Şeyḡdür dimiş. Ve Ya'qūb dağı buna zāhib olmuş. Bu taqdirce gofte mazi-i maḡkī olur: Kİ AZURDEN DÜSTAN CEHLEST: Zırā dōstlar incitmek cāhillikdür. U KEFFARET YEMİN SEHL: Delālet ider ki şeyḡ ḡalka iḡtilāt u tekellüm itmemege and içmiş ola. Yāhūd ol kimse bunu iḡtimāl veyā mübālağa vechi üzere diye. Ya'ni ḡuşuş-ı mezkür üzere itdügi yemīnün yāhūd eger yemīn itdiyse yāhūd gerçi yemīn dağı itdiyse tekfiri ki bir kul āzād itmek yāhūd on miskīni ya toyurmağ veyā kisvelendirmek eger bunlara qādir degülse üç gün mütetābi'aten oruç tutmağdur, asāndur. Yāhūd bu niyyet u 'azīmetün ki yemīn mesābesindedür. Nağzınun günāhından ḡavf iderse keffāreti ki tevbe vü taşadduğdur, kolaydur demek ola. Zırā dinildi ki qaçan ehl-i haqq kalblerin bir nesneye rabḡ kılsalar ve bir emr-i müstaḡsen üzere 'azim-i lāzım olsalar anun nağzı katlarında ḡıñş-ı yemīn gibidür. U ḡİLAF ŞAVABEST: Muqaddem ḡaberdür, rāḡ şavāba müzāfdur. Dağı istiḡāmet ve adem-i ḡaḡā yolunun muḡālefetidür. Ve sıfat ve mevşūf olmağ da qābidür. Lākin bu taqdirce maşdar a'ni şevāb ism-i fā'ille müfesser

yâhūd bir mużâf-ı muḳadder olur. Şâ'ib yâhūd zû-şavâb yoluñ muḫâlefetidür demek olur. Ma'a-hazâ ma'ṭûfı olan terkîb-i izâfiye ki Ü 'AKS RE'Y ve ba'zı nüsaḫda u naḳz-ı 'ahd ÜLi'L-ELBÂB'dur. Daḫı 'uḳûl şâhiblerinüñ fikr ü tedbîrinüñ zıddıdır. Yâhūd anların vasiyyetini yâhūd buyrığını şımaḫdur dimekdür. Enseb olmaz. Nitekim mişli geçdi. Ki ZÜ'L-FEḲÂR 'ALÂ DER NİYÂM Ü ZEBÂN SA'Dİ DER KÂM: Ki lafzı bunda inne-i maşdariyye ma'nâsına bu ma'ṭûf ve ma'ṭûfun 'aleyh cümlelerüñ ma'nâ-yı müfredde ḳılub ḫaber-i sâbıḳa mübtedâ ḳılmışdur. Ve geh vâḳı' olmayan nüsha üzere şoden taḳdîr olunur. Ḳâmüs'da mezkûrdur ki Zülfeḳâr fetḫle 'Aş bin Münebbih'üñ ḳılıcıdır. Yevm-i Bedr'de kāfiren ḳatlı olındıḫda Nebî 'Aleyhi's-selâma ve andan Ḳâzret-i 'Alî'ye münṭaḳil oldı. 'Alî'nüñ Raḫıyallahu Te'âlâ 'anh ol seyf-i ma'rûfı ḳınında ve Sa'dî'nüñ dili ṭamâğında olmaḫ dimekdür. Ya'ni ṭariḳ-i şavâb ve re'y-i 'uḳalâya muvâfaḳat Ḳâzret-i 'Alî'nüñ Zülfeḳârı ḡazâvatda isti'mâlde ve Sa'dî'nüñ lisân-ı dürer¹ bârı leṭâ'if-i kelimâta iştiḡâlde olmaḫdur. Muşannif raḫ. evâḫir kitâbda da ḫılâf-ı rah-ı şavâbest 'aks-i re'y-i evveli üli'l-elbâb dâr ü begamân ḫurdan ve râh-ı nâdîde bî-kârevân reften dimişdür. Ve mezkûr fıḳralarda tertîb leff ü neşr i'tibâr olınsa daḫı câ'izdür. Ḳıṭ'a: ZEBÂN DER DEHÂN EY ḲİRED-MEND ÇİST: Ağızda dil ey 'âḳil nedür. KELİD DER GENC ŞÂHİB HEZ: Fażl ü hûner ehlinüñ ḫâzinesi ya'ni ḳalbi ḳapusınuñ ki ağzıdır, miftaḫıdır. Sü'âl ü cevâb şüretinde teşbîh-i belîḡdür. ÇÜ DER BESTE BAŞED ÇE DÂNEKESİ: Çün ḳapu baḡlu ola ya'ni ağz kelâma ḡuşâde olmaya bir kişi ne bilür. Ki CEVHER FURÜŞED YÂ PEYLÜR: Ki o şâhib-i hûner gevher satıcı ya'ni 'âlim u fâzıl mıdır. Yâhūd çerçi ya'ni câhil midür ki el-mer'ü maḫbûvvün taḫte lisânihi². Ḳıṭ'a: AḲİRİ EGER ÇE PİŞ ḲİRED-MEND ḲÂMUŞİ EDEBEST: Zarf a'ni pîş 'inde ma'nâsına edebe müte'allıḫdur. Ḳâmüş aşlda ḫamüşdur. Mâ-ḳablinüñ zammıyla iktifâ'en vâv ḫazf olındı. Ve ḡâḫ olur ḫânuñ fetḫıyle iktifâ'en elif ḫazf olunub ḫamüş olur. Ve ihtimâldür ki aşl bu ikiden a'ni ḫamüşla ḫamüşdan biri ola, mîmüñ zammesin yâhūd ḫânuñ fetḫasın işbâ'ından vâv yâhūd elif ḫâşıl olmuş ola.

¹ dürer: dür H

² Kişi dilinin altında saklıdır.

Ya'ni egerçi sükût ya'ni muṭlaḳā tınmamak ʿaḳıl ʿatında edebdür. Ya'ni ʿaḳlen edeb ʿadd itdikleri eşyādandur. BE-VAḲT MAŞLAḲAT AN BE Kİ DER SUḲAN GÜŞİ: Mā-ḳablinden istiṣnā gibidür. Maşlaḳat ya'ni kelāma ḫācet vaḳtinde ol yig ki söze dürüşesin. DÜ ÇİZ: Mübtedā' ṬİYRE-İ ʿAḲLEST ḫaber-i mużāfdur. Ṭire ḡazābdur. Bunda muḡazżib ma'nāsınadur. Yāḫūd bir mużāf-ı muḳadderdür. Ve daḫı ṭış ve ḫıffet ma'nāsınadur. İki nesne ʿaḳlı ḡazāba getürici yāḫūd anuñ sebeb-i ḡazābı yāḫūd ḫıffet u noḳşanıdır. DEM FER Ü BESTEN: Mef'ūli muḳaddem maşdar ve mübtedā-yı maḫzūfuñ ḫaberidür. Ve ile'l-āḫir cümle-i sābıḳanuñ tafşilidür. Yekı ez ān dü ferü besten demest BE-VAḲT GOFTEN taḳdîrinedür. Ve zarf mā-ḳablındaḡı maşdara müteʿallıḳ olur. Ya'ni ol iki nesnenüñ birisi nefsi aşıḡa baḡlamak ya'ni söylememekdür söylemek vaḳtinde. Ü GOFTEN BE-VAḲT ḫAMUŞİ: Ol ikinüñ biri daḫı söylemekdür sükût vaḳtinde. Fİ'L-CÜMLE ḫāşıl-ı kelām ZEBĀN mef'uldür, ʿāmili EZ MÜKĀLEME-İ Ü ḳavlinüñ müteʿallıḳıdır. A'ni DER KEŞİDEN Kİ ḲUVVET NE DAŞTEM ḳavlinüñ mef'ulidür. Ve der zā'iddür.

Be ḫükm zarüret zebān der keşî¹

Nesr: Ḳavlindeki gibi anuñ muḫāveresinde ya'ni anuñla söyleşmekden dil çekmegi ḳuvvet ṭutmadum. Ya'ni ḳavilüñ farz ü ʿadd itmedüm. Yāḫūd dili anuñ mükālemesinden çekmede ḳuvvet ṭutmadum. Ya'ni ḳudretim olmadı demek ola. Bu taḳdîrcedür zā'id olmaz. Ve zebān zebānrā taḳdîrine olur. Ü RÜY EZ MUḫĀDEŞE-İ Ü GERDĀNİDEN MURÜVVET NE DĀNİSTEM: Daḫı anuñ ḫaberleşmeginden ya'ni anuñla söyleşmekden yüz döndürmegi erlik bilmedüm. Kİ YĀR-İ MUVĀFIḲ BÜD Ü MUḫİBB-I ŞĀDIḲ: Zırā muṭābıḳ yār ve gerçek dōst idi. Ve fıḳra-i aḫır bedeli ve irādet şādıḳ dāşed daḫı vāḳı' olur. Beyt: ÇU CENK ĀVERİ: Zarf a'ni BĀ KESİ müteʿallıḳdur BER SETİZ lafzına ve ber zā'iddür. Çün cenk getüresin ya'ni ḫilāf ve

¹ Zaruri zamanda dili kullanman gerek.

şavaş itmek isteye bir kimseyle lecc ü inād ü gerden-keşlik ile Kİ EZ VEY ilh. kesinüñ şıfatıdır. GÜZİRET: Zamm-ı kâf-ı ‘Acemî ve taqđim-i zâ-yı mu‘ceme ve tâ-yı hitābe izāfetle. BÜD: Ki andan iftirākuñ ola. Ya‘nî ayrılmāguñ cā‘iz ola. Ve‘l-hāşıl katuñda terk-i şoşbeti āsān ve hecr ü vuşlatı yeksān ola. YÂ GIRİZ: Kesr-i kâf ve taqđim-i mühmeyle yāhūd andan kaçmaqlıguñ ola. Ya‘nî muķarenetinden kerāhet ü nefret üzere olasın dimekdür. Ve giriz giriştenden emr olursa sitize ma‘tūf olur. Cenk ü inādın iřtirāz ü ictināb eyle ma‘nāsına maħalle mülāyim ma‘nā bu zıkr olınandır. Hilāfen li-ba‘zi’ş-şurrāh BE-ĤÜKM-i ZARÜRET SÜĤAN GOFTİM ya‘nî çün ol dōst zıkr olınan iki ferikdan olmayub belki yār-ı nā-giriz ve muħibb-i şadāķāt-pezir olmağın recāsın ruĥ-ı bî-nengle redde ve mükāleme tariķın seng-i cenkle sedde cedir olmadıysa zarüret ĥükmüyle ya‘nî bi’z-zarure ol niyyet ü ‘azmi naķz ü hezm idub anuñla söz söyleşdik. Ü TEFERRÜC KUNAN BİRÜN REFTİM: Dağı seyr ü teferrüc iderek taşra gitdik. Ya‘nî hücreden ba‘de şehirden DER FAŞL-I REBİ‘İ mā-ķablinüñ zarfıdır der faşlı ez rebi‘ ma‘nāsına. Kİ ŞAVLET BERD ĀREMİDE BÜD: Şıfatdur. Ya‘nî bahāruñ bir faşlında taşra gitdik ki şoğuk şiddet ü süreti diñlenmiş ve sākın olmışdı. Ü EVĀN DEVLET Ü RED NEV RESİDE: Evān lafzen vü ma‘nen zemān gibidür. Dağı gul devletinüñ ya‘nî leāfet ü nezaretinüñ vaķti yeni irişmiş idi.

Li-mü‘ellifihî:

Emvātı kıldı iĥyā medār-ı kudretü Allah

Gül gibi oldu peydā āşār-ı raĥmetullah

irüb bahār ü nevrüz bülbüller oldu pür söz

Çün oldu ‘ālem efrüz envār-ı tal‘atullah

Nür-ı ĥaķ oldu zāhir eşyā olub mütaşir

A‘yāne oldu nāzir ayn-i ‘ināyetü Allah

Yağdı çemende gülnâr aḡdar-ı şecrde bir nâr

Şan kıldı feyz-i envâr Tūr üzre ruḡyetullah

Olub ḡazanda aşfer ḡalmışdı bāḡ-i bî-fer

Hâk-i siyâhı yek ser-sebz itdi şıbgatullah

Ebüḡ eyledi nişârı pür âb olub mecârı

Oldı bu resme cârı yenbuḡ-ı ḡikmetullah

Mürdeyken itdi ol ḡayy bu arzı **Rüşdiyâ ḡayy**

Meşy itdi ḡurbete deyy olub meşyyetullah

Bejt: PİRÄHEN BERK: Mübtedâ³ ve terkîb-i izâfîdür. Ve pirâhen sebz de düşer tavşîfî olur. BERD DIRAḡTÂN ḡaber Ü ÇÜN CAMEİ ʿİD NİKBAḡTÂN ḡaldür. Yâḡüd bir ʿaksdür yabraḡ ḡönlegi yâḡüd yeşil ḡönlek aḡaçlar üzeredür. Eyü baḡtlularuñ bayram libâsı oldıḡı gibi ḡâlde yâḡüd aḡaçlar üzere oldıḡı ḡâlde buncılayındur. Kıḡa: EVVEL ÜRDİ BEḡİŞT MÄH: Kesrât-ı evâḡirle tarih CELÄLİ Mevşuf taḡdîriyle mâḡuñ vaşf-ı terkîbîsi veyâ ʿatf-ı beyânîdür. Ve celâlden murâd Sulḡân Celâleddîn Melikşâḡ Selcûkî'dür ve tarih Melikî daḡı dirler. Ve bu tarih ḡisâb üzere ürd-i behişt şuhûr-ı şemsiyyeden orta yaz ayıdur ki gül vaḡtidür. Evveli güneş burcı şevre geḡdüḡi gündür. Fâʿide-i tavşîf Fûrs-i ḡadîm tarihüñ ürd-i behiştinden iḡtirâzdur ki dâʿimâ gül vaḡtine gelmez. Belki her senede sene-i mâʿziyyede ki vaḡtinden taḡdîmle fuşûl-i erbaʿayı devr eyler. Zîrâ ol ḡisâb üzere kebîse iʿtibâr olınmaz ki ol her ʿâm-ı râbîʿada erbâʿ-ı zâʿideden ḡaşıl olan yevm-i vâḡiddür. Yaʿnî sene-i şemsiyye ki üç yüz altmış beş yevm ü rubʿ-ı yevmdür. Dört yılda bir temâm altmış altı olur. Ol yıla sâl-i kebîse ve ol yevm-i zâʿide rûz-ı kebîse dirler. Ve mışrâʿ-ı âḡirinden bûd-ı

muḳadderdür. Yâhüd evvel lafzı zarfdur. Ürd-i behiştüñ ki Şâh Celâleddîn'e mensüb ya'ni anuñ ahdinde važ° olınmış târiḫ ayıdır. Evveli idi yâhüd evvelinde dimekdür. BÜLBÜL: Mübtedâ'dur. Lām-ı ahîr ihtilâsla a'ni sükûnı ḫarekete mâ'ıl oqınmaḫ gerekdür, zarûret-i vezn için. GÜYENDE BER MENABİR ḲUZBÂN: Menâbir fetḫ-i mîmle mîmberüñ ki kesr ü sükûnla nebare'ş-şey'e rafe'ahudan ism-i 'âletdür cem'îdür. Ḳuzbân kâfuñ zamm ve kesriyle ḫazîbüñ cem'îdür budaḫ ma'nâsına. Lâkin bunda müfredi gibi fetḫle şâyı° oldı. Ḥıffetinden mâ'adâ ḡazbân lafzına ziyâde müşâkeletden ötürü ve Lâmi'î'nüñ kâfuñ fetḫ ü kesri cā'izdür. Manzûrun fîhi ve Şem'î'nüñ ḫâfiye eclinden fetḫla oqındı didigi bî-tevcîhdür. Bülbül söyleyici ya'ni terennüm idici idi budaḫlar mîmberleri üzere. BER GÜL-İ SURḤ EZ NEM UFTÂDE LÂLİ: Ḳırmızı gül üzere çihden incüler düşmiş. HEMÇÜ 'ARAḲ BER 'İZÂR ŞÂHİD ḠAZBÂN: 'îzâr yüzüñ yanlarıdır. Ya'ni ḫulaḫ cânibinde saḫal bitdügi yerüñ muntehâsı ki anuñla ḫulaḫ mâ-beyninde biraz ḫâlî yer olur. Lâkin bunda gül-i surḫ ḫarînesiyle muḫlaḫ yanaḫ murâddur. Ve şâhid ḫâzır dimekdür. Maḫbûblara ıtlâḫı ḫulüb-ı 'uşşâḫda dâ'imâ ḫâzır oldıḡından ötürü ola. Ve daḫı ferîşte ve yıldız ma'nâsına gelür. Cā'izdür ki bunlardan birine teşbîḫ ü isti'âre olınmış ola. Ḡazbân atşân gibi şıfat-ı müşebbedür. Ḥışm-nâk maḫbûbuñ yanaḡındaḡı ter gibi dimekdür. TÂ: İntihâ-yı ḡâyet içündür. ŞEBİ: Ḥarf-i yâ tenkîr içündür. Teferrüce ḫurücdan soñra olan leyâlîden birisi murâddur. Ve ba'zi nüsaḫda tâ şebdür. Yâsız ḫurüc günini velî iden gice murâd olur. BE-BÜSTÂN: Bâ zarfiyyedür. Ya'ni niyyet-i 'uzleti dilden ma'zül ve nefsi eḫibbâyla seyr ü şafâya meşḡül kıldıḫ. Tâ aña deg ki bir gice büstân da yâhüd ol döst-ı sâbıḫu'z-zıkrle ol gün seyr-i bâḡ ü bahâr ve gülgeşt-i dest ü gülzâr eyledik. Tâ¹ aña deg kim gicesi büstânda dimek ola. Ve nüşâ-i ülä üzere BÂ YEKİ EZ DÜSTÂN ḫavli 'alâ ḫarîḫi't-tenkîrdür. Muḫlaḫâ döstlardan biriyle dimekdür. Ve sâniyye üzere daḫı zâhir 'ibâretden tebâdür iden yine budur. Lâkin muḫtezâ-yı maḫâm ve sibâḫ-ı kelâm ḫarînesiyle maḫşûd-ı aşli² döst-ı ma'ḫüddur. Bâ ân döst dimeyüb ibḫâm ü cehîle İrâdı sec° ri'âyeti içündür. Ve daḫı

¹ Tâ: — H

² aşli: — H

câ'izdür ki bâ yekî ilh. kavli şıfat ola öyle büstân ki düstândan biriyledür. Ya'nî mülken ve taşarrufen aña muķārindür dimek ola. Bâ yekî bedeli yekî râ nüshası ki düstândan birinüñdür dimekdür. Bu ma'nâ-yı mü'eyyedür. İTTİFAĞ MEBİT: Bâte yebütüden maşdar-ı mîmîdür. ÜFTÂDE: Beytütet ittifaķı ya'nî gicelemek tevâfuķı düşdi dimekdür. Zarf-ı mezkûruñ müte'allıķıdır. MEVZİ'İ: Büstândan bedel aña râci' bir mübtedâ-yı muķadderden ĥaberdür. ĖOŞ Ü ĖURREM: Mevzi'üñ şıfatlarıdır. Bir laţif ü âreste maĥalde yâĥüd ol bu vaşflu bir maĥaldür. Ü DIRAĖTÂN-I DİLKEŞ DER HEM: Kesr-i nün ve sükün-ı şınla mâ-ķablındaĖı şıfata ma'ţuf ismiyyedür. Mevşüfa ya'nî mevzi' lafzına â'id zamîr-i maĥzûfdur. Dilkeş o taķdırinedür. Daĥı goñül çekici ağaçları biri birine girmiş dimekdür. Keşretten kinâyedür. GOFTİ: Güyü ma'nâsınadır. Ke'ennehu taĥaķķuķun iddi'â'en şığa-i mâziyle İrad itmişdür. Ve âĥirindeki yâ-yı ĥiţab 'âm içündür. Ki ĖORDE-i MİNÂ: Şıĥâĥ-ı Fürs'de mînâ gök renklü sırça ve Luğat-i Ni'meti'de gök boncuķ ve sırça cevheri ve ol laciverdi taş ki ķuyumcılar gümüş yüzine ururlar dimiş. Cümlesi maĥalle mülâyimdür. BER ĖAKEŞ RİĞTE EST: Ya'nî sen ol mevzi' görseñ muĥaķķaķ dirsin. Yâĥüd göreydüñ dir idüñ ki anuñ tobrağı üzere gök sırça veyâ gök boncuķ veyâ sırça cevheri yâĥüd lâciverd uvağı dökilmişdür. Murâd anda biten ezhâr-ı rengîndür. Ü İĞD ŞÜREYYÂ: Kesr-i 'ayn mûhmeyle boĖmaķ ki boyuna taķarlar ve inci dizisi ve ĥurmâ salķımıdır. EZ TÂR KEŞ DER AVİĞTE: Ya'nî daĥı sen dirsin yâĥüd dir idüñ ki ülker boğmağı veyâ dizisi veyâ salķımı ol ağaçlarıñ tepeciginden aşılımışdır. Murâd meyveleridir. Bu ma'ţuf ve ma'ţufun aleyh ki goftinüñ maķûlidir. Mâ-ķablındaĖı fıķrateyne maşrûfdur. Leff ü neşr-i müretteb tariķıyla ve çâkeş zamîri mevzi'a ve tärķeş zamîri dirâĥtâna raci'dür. Ve tärķeş bedeli tâkeş dineydi lafzen ve ma'nen enseb olurdu. Zîrâ üzüm şalķımı 'ıķd-i şüreyyâya Ėayrden eşbeh ve biri birine çok müşebbehdür.

Beyt:

Şahn-ı şerā kubbe-i ḥaḍrā şod

Hüşe-i engür-ı Süreyyā şod¹

Beyt:

Ve ḳad lâḥa fi'ş-şubḥi's-Süreyyā kemā terā

Ke'unḳüdin mellâḥiyyetin ḥıne nevverā²

Ḳıṭ'a: RAVZA: Mevzı'a râci' zamîr-i muḳadderden ḥaberdür. MÂ'î NEHR HÂ SELSÂL: Bu cümle-i ismiyye ravzanuñ şıfatıdır. Mışrâ'-ı şânıdeki ismiyye devḥanuñ şıfatı oldığı gibi ol mevzı' bir sebzearıdır ki azmaḡanuñ şuyı sıñici yâḥüd selsâle müsemmä olan cennet pınarıdır ya'nî ancılayındır. DEVḤATE SECA' ṬAYRHÂ MEVZÜN: Dıraḥtâna râci' zamîrden ḥaberdür. Devḥa şecere-i 'azîmedür. Cem'î düveḥun gelür. Ravzayla ravzun gibi cem'î maḥallinde müfred-i İrâdî vezni muḥâfazât ve ravza lafzına münâsebet içündür. Ve mübâlaḡa-ı müfıddür. Ve ṭayr ṭâ'irüñ cem'îdür. Ya'nî ol dirâḥtândır. Hem ziyâde şıḳlıḡından ke'ennehu cümlesi bir ulu aḡaçdır. Yâḥüd anlardan her biri bir ulu aḡaçdır ki ṭayrınüñ ya'nî üzerinde olan ḳuşların âvâzı muntazamü'l-edâ ve fuşahâ kelâmı gibi mevzün u muḳaffâdur. Ve bu mışrâ'lar daḡı zıkr olınan fıḳrateyne maşrûfdür. Tertîb-i sâbıḳ üzere ve Lâmi'î'nüñ kelâmında şecere-i 'azîmeyi eşcâr-ı keşîre ma'nâsına ḥaml añlanur. Ya'nî lafz-ı devḥanuñ mutaẓammın oldığı ma'nâ-yı 'azmle keşret murâd ola. Zîrâ ikisi daḡı muṭlaḳ ziyâde de müştereklerdür. Ğâye mâ-fi'l-bâb keşret-i kemmiyyetde ziyâdelik ve 'azm ü keyfiyyetde ziyâdelikdür. Vâḥid hü mâ-yı âḡar için isti'âre-i müsteb'ad degüldür. Bu vech ḥadd-i zâtında gerçi laṭîf ü sedıddür. Lâkin bu 'ibâretten aḡz ü i'tibârı ba'ıddür. Ve Şem'î'nüñ de devḥaya baḡçe ma'nâsın virüb mübtedâsını mevzı'a 'â'id ḳıldığı irtıḳâb-ı tecevvüzdür. Ve maḥall i'tibârıyla ravza ve ḥall i'tibârıyla devḥadur didigi

¹ Yeşil kubbe yeryüzünü kapladı; Süreyya'nın üzüm salkımı oldu.

² Işık verdiği zaman gemicilere yol gösteren yıldızı gördüğün gibi sabah vakti Süreyya'nın da aydınlattığını görürsün.

arinesizdr. Zr ma'n-y hai irdesinden arne-i rife yo idigi mtebeyyin ve bundan sonra ya'n ol dratlar oyle mtearib ve mtecemmi idi ki gy bir drat idi. Ve haaten bir dikildigine meyveh-y gn-a-gn ahiddr didigi de re-yi sbına ki zikr-i hl ve irde-i maall ablinden olmad mirdr. Mnfi v mbyen ahidinn de cihet-i adleti gyr-i beyyindr. Zr cizdr ki deva-i mezkrenn anına bira drl meyve aılanm. Ve alın bilmeyen an ear- mteaddide anm ola. N PR EZ LLE H-YI RENG--RENG  YEN PR EZ MEYVE H-YI GN--GN: Ol ravza renk renk llelerden ve bu deva drl drl yemilerden oludur, yad oluyd. Zr egeri maall-i fal- bahr ve vat-i ezhar mbeyyendr. Lkin ukfeyle bile al meyvenn udr ve fi'l-cmle nmy  zuhr zhir  beyyindr. Bu midr kafidr. Kemle bulu lzm degl pes mnkaza v tevl mttecih  mlyim degldr. BD DER SYE- DIRATNE: Yil ol ravzann aalar glgesinde. GSTERNIDE: Fili bde rci mi- makdr. Ve bunda gsterde ma'nsna olması zhirdr. FER- BALEMN: Mefulidr. Balemnla msemma um bestn demi dimekdr. Ve kend ma'nsna olursa meful airi mazfdr. Ol ravzaya best mezkr detdirm demekdr. Balemn eb end rz glistn kemadr ki her tarafdan nazar olınsa bir nev mevc  renk gsterr. Fer  iftira mnsib  evl ve luat- muteberede mestr olan bu ma'nadr. Egeri avl odr. Ve'l-l bd- bahr tahrik- ear itdike evr arasında sebzar ve reng--reng ezhar zere vi olan lemeat- atbun ale'l-fevr ve't-teb baz nmyn ve baz nihn ve gh ar kibr ve kibr ar ve gh bir ikisi mtteid ve vidleri mteaddid olub bir lazada elvn- mutelife ve envc- mtenevvia izhar ve aar- grbe v evr- acbe aikr iderdi.

Menevi:

Feruğ hor be-şahneş nîm rûzân
Ze jenkarı muşebbekhâ fûrûzân

Behem âmîhte hursîd ü sâye
Ze müşk u zer zemîn râ dâde mâye

Ze cünbiş lem°ahâ-yı nûr der zıll
Def-ı gül râ şode zerrîn celâcel

°Anâdil zân celâcel nağme perdâz

Derîn firûze kâh efkende pervâz¹

Nesr: Şem°î bu ma°nâyı hurde-i mînâ ber hâkeş rihte şerhinde yazmış. BÂ MEDÂDÂN: Bâ medâd şubh-ı kâzibe vü şadıka muhtemeldür. Maşşûş şubh-ı şadıka murâd olıcağ cem°iderler. ikisinün bile vücudı mütehaqqıq olub ihtimâl-i kâzib qalmaz. Kİ HÂTİR: Mübtedâ°-yı muzâfdur. BÂZ-ÂMEDEN: Lafzına ki °avdet ü rücu° ma°nâsından ta°bîrdür. Ya°nî şubh-ı şadıka vaqtinde ki şehre girü gelmek fikri BER RÂ-YI NiŞESTEN kavli müte°allıkdur ĞÂLiB ÂMED lafzına ki haber-i mübtedâ°dur. Oturmağ ya°nî ol büstânda eglenmek tedbiri üzere ğâlib geldi. Ya°nî mekânımıza kaşd-ı °avdet ve şehre gitmege mübâşeret eyledik. DİDEMEŞ DÂMENİ GÜL: Gül-i şüküfe ma°nâsınadır. Gül-i enâr ve gül-i şeftâlü ve gül-i zanbağ dirler. Lâkin muṭlağ zikr olinsa ol ma°rûf çiçek murâd olur ki °Arabîsi verddür. Ü REYHÂN: Muṭlağâ gökçek koçulu nebâtdur. Lâkin feslegen de isti°mâli ğâlibdür. Ü SÜN BÜL: Hoş koçulu bir nebâtdur, sünbül-i °aşâfir dirler. Ecved-i sürîsi ve ez°afı Hindîsidür. Ve sünbül-i Rûmî nardîndür. Bu mezkûr kâmus kavlidür. Ve Baḫrû'l-Ğarâyib'de dinmiş ki kütüb-i ṭbda

¹Açık bir ışıkla sahayı aydınlat; kirli pencereler daha parlak olmalı. Güneş ve gölge birbiriyle karışmış; siyah ve sarı boyayla yeri boyamış. Hareketli ışıklar karanlıkta çiçeklerin yapraklarını altınlaştırmıştır. Herşeyi bırak ve bu muhteşemlik için şarkı söyle. Bu gökyüzü gibi sarayda uçmaya kalk.

üç dürlü edviyeye ıtlâk olunur. Birisi sünbül-i Hindî ki sünbül-i ʿaşâfîr dahı dirler. Ve Yunân lûgatinde nârdîn dirler. İkinci sünbül-i Rûmî ki sünbül-i ıqlîtî ve nardîn-i ıqlîtî dahı dirler. Ve Fûrs lûgatinde müteneccüşe dirler. Çetük otınıñ bir nevʿidür. Üçünci sünbül-i cebelîdür. Ve bu ikinüñ istiʿmâl olınan kökleridür. Ve sünbül ü nârdîn muṭlaḳ zıkr olınsalar sünbül-i Hindî murâd olur. Ve baʿzılar ʿatında nârdîn ıtlâk olınsa sünbül-i Rûmî olur. İntihâ ve bu rey baʿzî kâmusâ muvâfıḳdur. Ü ZEYMERÂN: Beg börki didikleri ʿırmızı çiçekdür ki tâc-ı ḥurûs da dirler ve sultânî feslegenle ve büstân efrûzla ve emîr-i ʿâşîkânla dahı tefsîr olınmış. FERÂHİM ÂVERDE: Yaʿnî ol döstü gördüm bu mezkûr çiçeklerden bir etek derüb cemʿ eylemiş. Ü ÂHENG ŞEHR KERDE: Dahı şehr ʿaşdın eylemiş. Ve baʿzî nüsaḥda âheng bedeli ʿazîmet ve baʿzında raġbet düşer. GOFTEM GÜL-i BÜSTÂN RÂ ÇUNÂN Kİ DÂNİ BEĶÂ-YI NEBÂŞED: Eytüm büstân gülünüñ ancılayın bilürsin bir şebâtı olmaz. Ü ʿAHD GÜLİSTÂN RÂ VEFÂYI NE: Dahı gülîstân zemânınıñ bir vefâsı olmaz. ʿAhd bunda vaḳt ü zemân maʿnâsınadır. Ve vefâ ʿarînesiyle mişâḳ maʿnâsın dahı İhâm ider. Ü HÜKEMÂ GOFTE END: Dahı yâḥûd ḥâlbuki şavâb ehli ʿâkıllar dimişler. HER ÇE NEPÂYED: Her nesne ki ʿâim ü dâim olmaya. DİLBESTE Kİ RÂ NİŞÂYED: Dil bestelige yaʿnî maʿḳudü'l-bâl olmaġa ve'l-ḥâşıl rabṭ-ı ḳalb ü muḥabbete lâıḳ olmaz. GOFTÂ ṬARİĶ ÇİST: Eytüdi yol nedür yaʿnî nice itmek ve ne semte gitmek gerek. GOFTEM BERÂY NÜZHET NÂ-ZERÂN Ü FESAḤAT ḤÂṬİRÂN: Eytüm nazar idicilerün şâdlıġı ve ḥâṭırlarun vüsʿat ü âbâdlıġı için. KİTÂB-I GÜLİSTÂN TÜVÂNEM TAŞNİF-i KERDEN: Gülîstân kitâbın yaʿnî gülîstânla tesmiyesi menvî kitâb taşnîf itmege ʿâdirim. Taşnîf lûgatde bir nesneyi niçe sınıf idüb her bir sınıfı sınıf-ı âḥardan temyîz itmekdür. Ve ıştılâḥda eşyâ-i müteʿaddideyi bir hayşiyetle ʿılmaḳdur ki üzerine ism-i vâḥid ıtlâk olına. Kİ BÂD-I ḤAZÂN RÂ BER VARAĶ Ö: Öyle kitâb ki ḥazân yilünüñ anuñ yabraġı üzere. DEST-i TETÂVÜL NEBÂŞED: El uzatmaḳlıġı yaʿnî ihlâk ü ifnâsı ḳudreti olmaya teṭâvülî İzrâr ü teʿaddî maʿnâsına müstaʿmeldür. Nitekim dest-i

teṭāvül bemāl ra'ıyyetdür. Ez kerde bûd didiginde¹ zâhirdür. Ve dest-i kudret ma'nâsınadır. Yâhûd müşebbehün bihdür ki müşebbehe muzâf olmuştur. Pes Surûri'nün evlâ olan dest lafzı terk olunmadı. Zîrâ teṭāvül dırâz-dest ma'nâsınadır diyü musannif raḥ i'tirâzi bârid ve dest-i teṭāvül terkibinün dırâz-destiyle tefsîr ideni taḥtî'esi ğayr-i vâriddür. Zîrâ dırâz-dest dırâz-desti ya'nî el uzunluğu ve uzun ellülük bunda ḥaḳîḳat degül ve lafz-ı teṭāvülün mütezammın olduğu destle aña muzâf olan destün ma'nâları bir olmaḳ mücib-i belâgat degüldür. Ü KERDEŞ ZEMÂN 'İŞ RABİ'EŞ RÂ: Ve zemânün dönişi anuñ bahârı 'işini ya'nî leṭâfet ü terâvetini. BE-ṬİŞ-I ḤARİF ḥarf-i bâ MÜBEDDİL NE KÜNET ḳavline müte'allıḳdur. Ḥazân yiniligine ya'nî bî-ḥürmet ü bî-vaḳârlığına tebdîl olunmuş itmeye dimekdür. Ve bâr-ı berk ve bar ü ezhârdan sebzâr ü eşcârün ḥıffet u ḥuluvvi ma'nâsın daḫı ihâm ider. Yâhûd bâ-i sebebiyyedür. Ṭîş mezkûr sebep ile müteğayyir ü diger ğün itmeye demek olur. Meşnevi: BE ÇE KÂR ÂYEDET Zİ GÜL TABÂḲİ: Gülden bir ṭabaḳ ne eşke gelür. Ya'nî bir kâse ṭolusu gül nege yarar. EZ GÜLİSTÂN MEN BE-BERÜREḲİ: Benüm gülistânımdan ya'nî bu ismle tesmiyesi muzammir olan kitâbumdan bir yabraḳ ilet ya'nî aḫz eyle ki işüne yarar. GÜL HEMİN PENC RÜZ ŞEŞ BÂŞED: İstînâf vechiyle mâḳbline 'illetdür. Gül hem bu beş ve altı ğün olur. Ya'nî biz elân mebdâsinde olduğımız eyyâm-ı ḳalîle mişillüde mevcûd olur. Be'îd degül ki gülden murâd zeḫârif-i dünyeviyye vü lezâ'iz-i şehevîyye ola ki vücûdı bir iki sâ'at veyâ bir iki ğün olur. Ba'edhü mişâl-i serâb ve ḥayâl-i ḥ'âb ke'enlem yekün olur. Ü YEN GÜLİSTÂN HEMİŞE HOŞ BÂŞED: Bu gülistân dâ'imâ ḥoş ve laṭîf olur şolub tizçek fânî olmaz. Zîrâ bunuñ gül ü yâsemenleri zülâl-i ma'ârifden neşv ü nemâ almışdur. Ve sünbül ü süsenleri selsâl-i leṭâ'ifden berk ü nevâ bulmuşdur. Ve eşcâr ü ezhârı me'ânî fûrâtıyla bâlâ ve 'ilm ü ḥikmete âb-ı ḥayâtıyla mürebbâ olmuştur. ḤÂLİ Kİ MEN İN SAḤN BE-GOFTEM: Vaḳtî ki ben bu sözi söyledüm. DÂMEN GÜL-İ BERİḤAT: Gül etegini ya'nî etegi gülini cümleten ve def'aten dökdi. Zîkr-i maḥall ve irâde-i ḥâldür. Mübâlağa-yı

¹ didiginde: didüğinde H

müşîrdür. Yâhüd gül tûran etegini elden şalıvirdi demek ola. İzâfet ideni melâbise için ve berîhat zıkr-i melzûm ve irâde-i lâzım kabîlinden ola. Zîrâ şalıvirmek dökmenüñ lâzımıdır. SAHN GOFT Ü DÂMÂN GÜHER FEŞÂNEDE kavli gibi Ü DER DÂMENEM AVİHT dahı etegüme aşaldı. Ya'ni muhkem yapışdı. Avîhat bunda mâzî-i lâzımdur. Te'alluk ma'nâsına ve mechül degüldür. Zîrâ bu taqdîrce 'allık ma'nâsına olub bir aşıcı dahı melhûz olmağ ister. Ki EL KERİM mübtedâ'dur EZÂ 'AHD VEFÂ bu fi'l-i mâzîlerüñ evvelkisi bâb-1 râbî'den şart ü şânîsi bâb-1 şâniden cezâ'dur, ve cümle-i şartıyye haberdür. Ya'ni böyle diyü ki ehl-i kerem kaçan bir nesne va'de eylese vefâ eyles. Ya'ni le'îmler gibi halef eylemez. Şeyhuñ kelâmı gerçi va'd-i şarîh degül belki taşnîf-i mezkûre kudretin taşrih idi. Lâkin gül büstânı zemm ü kadhi ve kendü taşnîf idecegini işnâf-1 evşâfla medhi ve ol vefîk-1 refîk ü şekîk-1 şefîki buña terğib ü teşvîki andan ahz-1 varağla aña hitâb vesîki fi'l-ıhaqîka misâk-1 tevşîkîdür. FAŞLI DÜ: Bir iki faşl. HEMÂN RÜZ ETFÂK: Rüz sükünla eşher u izâfetle ezherdür. Ve ba'zı nüsağda derân çend rüz DER BEYÂZ UFTÂD düşer hem ol günde ittifâkan yâhüd ol ittifâk ü mü'âhede güninde yâhüd ol yarıyla muhâveret ve bu te'lîfe mübâşeret itdügimiz birkaç günde kâğıda veyâ şahîfe-i varağa yâhüd müsveddeden mübeyyazaya düşdi. Nüşa-i ülâ ve ma'nâ-yı ahîr taqdîri uzere tesvîd ü beyâz ikisi de rüz-1 mezkûrda olmağla zîrâ beyâz şubhda bu huşûşa kâl ü kılden sevâd aşîle deg ki vaqt-i tavîldür. Hazret-i şeyh mişillüden mezkûr faşlıları tafşîl ve tesvîdden beyâza tahvîl huşûşan kendü lisânı uzere sehl ü kalîldür. Ma'a-hazâ mebdâ-i iştiğâldür ki neşât ü ikbâl ber kemâl ve sür'at-i mağâl bî-keleldür. Nüşa-i uhrâ uzere hōd vehm işkâl emr-i muhâldür. Pes ma'ânî-i beyâzda vech-i ahîre ki ba'zı şurrâhuñ zâhib oldığıdır. Surürî'nüñ 'adem-i zuhûrla i'tirâzî zâhir degül. Ve izi'z-zâhiru ennehu lem yeğâ lehu müsevvedetü kable'l-va'di¹ diyü delîli zâhir degüldür. Ve dahı lâyiğ olur ki faşlıdan murâd hikâyeler ola zîrâ şeyh rağ. her bâbuñ kışaş-1 ma'ârif haşaşı nev'lerini biri birinden lafz-1 hikâyet birle faşl itmişdür. DER HÜSN MU'ÂŞERET Ü ÂDÂB-I MUHÂVERET: Ol faşlılar ya'ni

¹ Zahir olan odur ki onun hiçbir şekilde müsveddesi mevcut değildir.

bâblar yâhüd hikâyeler şöbet idişmegün hüsni ve mukâleme vü muhâdeşenün edebleri beyânında oldığı hâlde re'y-i evvel üzere murâd yedinci sekizinci bâbdur dimişler. DER LİBÂSİ: Üftâde lafzına müte'allıkdur. Kİ MÜTEKELLİMÂN RÂ BEKÂR ÂYED: Bir kisvetde ya'ni bir 'ibâretde vâkı' oldu ki kelimât ehlinün ya'ni söz bilüb ve söz aňlayıcılaruñ işine gelür ve anlara lâzım olur. Ü MÜTERESSİLÂN RÂ BELÂĞAT EFZÂYED: Dağı münşilere feşâhat yâhüd anlaruñ feşâhatin artırır. Fİ'L-CÜMLE HENÜZ EZ GÜL BÜSTÂN BAQIYYETİ MEVCÜD BÜD: Hâşıl-ı kelâm dağı büstân gülinden bir baqıyye var idi. Kİ KİTÂB-I GÜLİSTÂN TEMÂM ŞOD: Ki gülistân kitâbı yâhüd anuñ kitâbeti temâm oldu. Bundan soñra sevğ-i kelâm münâsebetiyle şehzâde medhine şuru' ider. Hattâ ba'zı nüsağda bu mağalde surhla ser-i sühan yazılmışdur¹. Ve zıkr pâdişâh zâde-i cihân Sa'd bin Ebü Bekr bin Sa'd kavliyle sibâk mağall-i siyâğdan faşl olınmışdur. Ü TEMÂM ÂNGÂH ŞOD BE-ĦAĦİĦAT: Ammâ ĦaĦîkatle yâhüd ĦaĦîkatde ol vaqt temâm olur. Kİ PESENDİDE ÂYED DER BÂR-GÂH ŞÂH-I CİHÂN PENÂH: Ki şâh-ı 'âlem penâhuñ ki murâd şehzâdedür. Bâr-gâhında begenilmiş gele ya'ni mağbül ola. Bâr-gâh sükün-ı râ ve kâf-ı 'acemiyle aşıda gâh bâr idi. Kesrle mekân icâzet ma'nâsına pâdişâhlaruñ erbâb-ı Ħacâta 'arz-ı Ħâle destür virdikleri mekân murâddur. Terki'b-i izâfiden 'alemiyyete naql olıcak tertîb terki'b-i tağyîr ve muzâf muzâfun-ileyhden te'Ħîr olındı. Cihân penâh dağı bu kabıldendür. Aşlı penâh-ı cihândur. Melâz-ı Ħalk-ı cihân ma'nâsına. SÂYE-İ GİRDİGÂR Ü PERTEV LUTĦ-I PERVERDİGÂR: Öyle şâh ki fe'âl lemmâ yüridün säyesi ve Rabbü'l-'âlemînuñ luĦı ziyâsıdır. Kird kesr-i kâf-ı 'Arabî ile fi'l ve perverd terbiyyedür. İsm-i maşdarlardur. Ve gâr kâf-ı 'Acemiyle edât-ı mübâlağa-i fâ'ildür. Musannif rah. bunda dağı belki Ħudâvend-i cihân ilĦ. kavlindeki evşâf gibi merreten 'aĦ idüb mâ'adâda terk eyledi. Anda beyân olınan ictimâ' vü istiĦlâl ma'nâlarına işâret içün. ZUĦR-I ZEMÂN: Zemânenün azuğı ya'ni sebeb-i niğâmı ve kıvâmıdır. KEĦF-İ EMÂN: Emn ü emânuñ mağarası ya'ni mağall ü me'vâsıdır EL-MÜ'EYYED: Cerr ile

¹ yazılmışdur: yazılmış H

bārgāhuñ muẓāfun-ileyhisi olan şāh lafzınuñ şıfat ba°de şıfatıdır. Ve bundan şoñra gelen şıfatlar dağı böyledür. Lākin mevşūf-ı mezkūr °ibāret-i Fārisiyye ile meşūr olmağın lafz-ı °Arabı ile olan şıfatında cerr lafzı terk olunmağ ve °avāmil-i lafzıyyeden mücerred i°tibār olınub merfū° kılinmağ dağı cā°iz ü keşirdür. Ve atabeg-i a°zamuñ şıfatlarında dağı mālik riķāb ü sultānū'l-birr gibi bu iki vech-i şađıñ belki Ebū Bekr'üñ irtifā°ı taraf-ı ref°ı terciğdür. MİNE'S-SEMA°: Cenāb-ı °āliden yāhūd hālıķ-ı āsumāndan kuvvetlenmişdür. EL-MANŞÜR ALE'L-A°DA°: Düşmenler üzere nuşretlenmişdür. İZDE'D-DEVLETÜ'L-ĶĀHİRETÜ: Devlet-i ğālibenüñ mesā°idi ya°nı zahiri yāhūd anuñ sā°idi ya°nı ālet-i zuhūrıdır. SİRACÜ'L-MİLLETÜ'L-BĀHİR: Millet şeri°at ve bāhir kāhir gibi muṭlaķā ğālib ma°nāsınadır. Ve dağı nūrı ğālib ma°nāsına ve fā°ik ma°nāsına gelür. Ya°nı sā°ir şera°i° üzere ğālib ü ķavı yāhūd anlardan fā°ik ü °ālī yāhūd zā°idü'n-nūr olan şeri°atüñ çerāđıdır. CEMĀLÜ'L-ENĀM: Hālķuñ gökcekligi ya°nı sebep-i hüsn-i hālleri yāhūd anlaruñ ziyāde cemīlidür. MEFĶARÜ'L-İSLĀM: Dīn-i islām ehlinüñ maḥall-i iftiḥārıdır. SA°D BİN ATABEGÜ'L-A°ZĀM: Şāh-ı cihān penāhuñ °atf-ı beyānıdır. Ya°nı bu evşāfla mevşūf olan Atabeg-i A°zam oğlı Sa°d'dür. Kitāb-ı Gülistān'üñ temāmını şehzāde Sa°d bin Ebū Bekr'üñ ķabūlüne ta°līķ anuñ nāmına mü°ellef idüĝin muvāzzađdır. ŞĀHEN-ŞĀHÜ'L-MU°AZZAM: Ta°zīm olunmuş melikü'l-mülükdür. Atabegü'l-a°zam'dan bedeldür. Ve şāhen-şāh dağı Atabeg gibi laķab-ı memdüḥ idüĝine ĩmā°en belki a°lām-ı ğālibeden olmasın iddi°ā°en terākīb-i °Arabiyye esnāsında mu°arraf bi'l-lām lafzla tavşif eyledi. MĀLİK-İ RİĶĀBÜ'L-ÜMEM: Riķāb cem°-i raķabedür ki bunda memlūk ma°nāsınadır. Ve ümeme izāfeti beyāniyyedür. Ve elif ve lām istiĝrāķ-i °örfi içündür. Tavā°if-i mütenevvi°a olan memāliküñ mālikidür dimekdür. Ve raķabe rāsen boyun ma°nāsına olmađuñ vechi yoğdur. Meger zātdan °ibāret oldığı i°tibārıla ola. MEVLĀ MÜLÜKÜ'L-°ARĀB VE'L-°ACEM: °Arab ü °Acem beglerinüñ seyyidi yāhūd mu°ın ve mü°eyyididür. SULTĀNÜ'L-BERR VE'L-BAĦİR: Berr ü baḥrūñ ya°nı ķuruda ve Cezā°ir'de sākin olanlaruñ vālisidür. VĀRİŞ MÜLK-İ SÜLEYMĀN: Süleymān

‘Aleyhi’s-selām mülkinüñ vârişidür. Ya‘nî kemâl-i taşarruf ve temâm-ı kudretde ve keşret-i memâlik ve kuvvet-i mâlikiyetde aña müşâbih ve ke‘ennehu andan buña mîrâs degmişdür diyü mübâlagadur. MUZAFFERÜ’D-DİN EBÜ BEKR BİN SA‘D ZENGİ: Atabeg-i a‘zamuñ ‘atf-ı beyânı yâhüd mübtedâ-yı maḥzûfuñ haberidür. Ve’l-ḥâşıl kitâb-ı mesfûr Sa‘d bin Atabeg terkîbine deg mezbûr olan evşâfla mevşûf zâtuñ ki terkîb-i mezkûrdan bu maḥalle gelince mestûr olan elḳâbla ma‘rûf şâhuñ zâdesi ve ferzend-i âzâdesidür. Ḥâzretinde pesendîde ve nazârında i‘tibâr dîde ola demek olur. EDÂM ALLAH İQBÂLEHÜMÂ: Allah Te‘âlâ ol Ebü Bekr’le oḒı Sa‘d’uñ iḳbâllerin ya‘nî anlara devletüñ teveccühün dâ‘im eylesün. Ü CE‘AL İLÂ KULLİ ḤAYR ME‘ALEHÜMÂ: Ve ba‘zı nusaḩda âmâlehümâ düşer. Me‘el fetḩateynle âle ileyhi reca‘aden maşdar-ı mîmîdür. Daḩı ol ikisinüñ umûrda rücu‘larını yâhüd ‘âḩıbetlerini cümle-i ḩayrâta münteḩî ḩılsun dimekdür. Ve âmâl cem‘i emeldür. A‘mâlle ‘amel gibi ḩaşdlarını ve arzularını demek olur. Ü BEKR ŞEM‘: Meşhûr kâf-ı ‘Acemî ve râ-yı mühmelenüñ kesreleridür. Lâkin ehl-i Ḥorâsân ḩatında kâf-ı ‘Arabî ve rânuñ fetḩalarıyladur dinildi. LUTḒ ḩÜDÂVENDİ MÜḒÂLA‘AH FERMÂYED: Daḩı ol Sa‘d ya‘nî şehzâde ḩudâvendlik luḩfınuñ göz ucu nazârıyla muḒâla‘a buyura. Ya‘nî ol kitâba bu cümle-i pesendîde âyed ḩavline ma‘ḩûfdur. ḩıḩ‘a: GER İLTİFÂT ḩÜDÂVENDİŞ: Yâ-yı nisbiyyeyle terkîb-i tavşîfî ve şîn-ı sâkin gülistâna râci‘ zamîr-i manşûbdur. Bİ-ÂRAYED: Lafzınuñ muḩaddem mef‘ülidür. Eger ḩudâvende ya‘nî Sa‘d bin Ebü Bekr’e mensûb olan imâle-i nazâr ol kitâbı bezeye dimekdür. Kelâmıda maḩzûf nesne yoḩdur. Lâkin şurrâḩ yâ-yı mezkûreyi maşdariyye ve terkîb-i izâfî ve şîni Sa‘d’e râci‘ zamîr-i mecrûr ḩutmışlar bu taḩdîrce ḩudâvendî fâ‘iline muzâf maşdar ma‘nâsına olur. Ve arâyedüñ mef‘üli maḩzûf olur. Ve câ‘izdür ki maḩzûf olan fâ‘ili ola. Ve zamîrine arâyedüñ mef‘üli olub gülistâna râci‘ ola. Eger ol Sa‘d’uñ ḩudâvendliği iltifâtı bezeye. Ya‘nî bu kitâbı yâhüd ḩudâvendlik ya‘nî Sa‘d’uñ ḩudâvendliği iltifâtı ol kitâbı bezeye. NİGÂR-ḩÂNE-İ ÇİNİ: Mübtedâ-yı maḩzûfuñ ḩaberi Ü NAKŞ ERJENGİST aña ma‘ḩûfdur. Ve cümle-i ismiyye mışrâ‘-i evveldeki şarḩuñ cezâ’sıdır. Ol kitâb Çîn’e

mensüb naqş-hâne ve Ertenge mensüb naqşdur. Ya'ni anlarçılâyın müzevver ü müzeyyen mu'teber ü mu'ayyendür. Nigâr-hâne sükün-ı râyla aşlda hâne-i nigâr idi naqş evi ma'nâsına terkîb-i izâfîden 'âlemiyyete naql olıcak nazâ'iri gibi tağyîr olındı. Ve nigâr-hânenün Çîn'e intisâbı kemâl-i naqş ü naqş-hâneler anda oldığından¹ ötrüdür. Ve dinildi ki Çîn'de bir kâr-hâne-i qadîm ve nigâr-hâne-i cesîm vardur ki ezmine-i sâbıka vü âvine-i müteferriqada ol diyârda zühür iden üstâd naqşkaşlaruñ her biri anda bir yâdigâr naqş itmişdür. Murâd budur. Ve dinildi ki murâd Çîn'ün diyarlarıdır ki nuqûş-ı 'acîbe vü şuver-i ğarîbeyle müzeyyendür. Ve Erjenk zâ-yı 'Acemiyle ve jâ bedeli tâyla Mânî nâm naqşkâş-ı meşhûruñ kâr-nâmesidür. Her bâr ki hâtırına bir naqş-ı hûb gelse veyâ bir yerde bir şüret-i mergûb bulsa anda naqş iderdi. Ve dinildi ki Mânî kendisidür. Ve dinildi ki anuñ üstâdıdır. Ve dinildi ki bir âhar naqşkâş-ı kâmidür ki mülük-ı 'Acem'den birinüñ vezîri idi. Ve bir hikâyet dağı rivâyet olındı ki havâķın-i mâziyyeden biri Çîn'de bir nigâr-hâne-i 'âliyye bünyâdın murâd itdi. Erkân-ı erbe'asından her birin bir üstâd bennâya temhîz itdi ki şan'atinde Sinimmâr-ı şânî ve esâs-ı fikrete bânî idi. Ve cüdrân-ı muşanna'asından her birinüñ naqşın bir dânyâ tefvîz kıldı ki anlardan biri Mânî ve ğayrler dağı aña müsâvî veyâ müdânî idi.

Tazmîn:

Şuda naqş² itseler şekl-i ğabâbî

Toğardı beyzasında murĝ-ı âbî

Hevâda yazsalar ger şekl-i şehbâz

Çaçaydı heybetinden ördek ü qâz

Çü bezm içre yazalar hey'et-i şem'

Olurdi üstüne pervâneler cem'

¹ oldığından: olındığından H

² naqş: naqşlar O

Neşr: Bu dörtten her biri bu huşuşda teferrüd ü rüçhân ve pâdişâhdan fazl-ı taḥsîn ve mezîd-i iḥsân ümîd ü şevkıyle dil ü cândan meşgûl olur. Daḳā'îk-i naḳşa maḳdûrını mebzûl kılar. Qalemkârlık yüzünden bir şüret-i izhâr ve ḥurdekârlık perdesinden şan'at âşikâr itmek için perde ardında ihtifâ ve keyfiyyet-i naḳşın âharlardan ihfâ ider. Mânî üstâd daḥı kezâlik verâ-yı hicâbda mütevârî lâkin ihtilâf-ı elvândan sâde vü 'arî kendü dîvârını felek-i atlas-âyîn lâciverd-i ḥâlişle rengîn ve her gün bir kez şayḳal ü cilâ virüb mânend-i saḳf berîn ve reşk âyine-i Çîn eyler. Ba'dehû müddet ü zemân ve zaḥmet-i firâvânla naḳşlar pâyân bulub şâh-ı hümâsâya ol sarây-ı cennet sâye seyr ü temâşâya gelür. Her dîvârın perdesin götürüb bir bir nazar ve ba'dehû Mânî dîvârına güzer ider. Perdesin ref' itdigi gibi fi'l-ḥâl ol cedr-i şelâsedeki nuḳuş u eşkâl ve şuver ü timşâl cemî'an bunda zâhir ü 'ıyân ve mün'akis u nümâyân olub ehl-i 'aḳlı ḥayrân ve engüşt-i dürr-i dehân ider. Pâdişâh-ı Çîn bu şan'at-ı rengîn fevḳa'l-ḥaddi taḥsîn ve Mânî'nün nezâketine âferîn idüb 'aynî itibârla manzûr ve 'aynî bî-şumârla mesrûr ider. Ve ol dîvârların her birini bir 'alemle ma'fûm ve Mânî dîvârını Erteng ismiyle mevsûm eyler ve Allah Te'âlâ a'lem. ÜMİD HEST Kİ RÜY-I MELÂL DER NEKEŞD EZ YEN SAḤN: Mâ-ḳablındaḡı fi'l-i menfînün ta'fîlidür. Kİ GÜLİSTÂN NE CÂY DİLTENGİST: Ḳavli cümle-i ismiyye ve sūḥanı tefsîrdür. A'nî maḳûl ḳavldür. Ümîd vardur ki ol Sa'd melâlet yüzün çekmeye. Ya'nî kitâb-ı mezkûre mü'tâlâ'adan inḳibâz ḥâşıl idüb yüzün durmaya. Bu sözden ötürü ki gülistân târ gönüllülük yeri degüldür. Belki diltengliği def' maḥallidür. Yâḥûd fi'l-i mezkûrın ez ilḥ. müte'allıḳı ve ki ilḥ. ta'fîlidür. Melâlet yüzün çekmeye bu sözden ya'nî bu kitâbda olan cins-i kelâmdan ve'l-ḥâşıl ol maḳâlâta nazar aña müriş inḳibâz ü keder olmaya. Zîrâ gülistân diltenklik yeri degüldür demek ola. Yâḥûd iki ma'nânun biri ḳaşdı ve âhiri zımnî ola gülistân lafzındaki ihâm gibi. ALE'L-ḤUŞUŞ Kİ DİBÂCE-İ HÜMÂYÜNEŞ ḤUŞUŞAN ki ol kitâbın mübârek ve ḳuvvetlü dîbâcesi BENÂM SA'D EBİ BEKR SA'D BİN ZENGİST: Zengî oḡlı Ebü Bekr oḡlı Sa'd'ün adına yâḥûd adıyla dur. İbn lafzı iki

mevzu'da hâzîf olındı. Zârûret için ve Sa'd-ı evvel Sa'îd ma'nâsına maşdar olub nâmuñ şıfatı olmak ma'nâsına işâret için zâhiren Sa'd bin Ebû Bekr adına dimegi taşrih ü ifhâm ve ma'nen Ebû Bekr'ün Sa'îd adınadur dimegi telvîh ü ihâm olur. Ve ma'nâ-yı karîb vech-i evvel idigin ve temâm angâh şod ilh. tafşîli mü'eyyedür. ZİKİR-İ EMİR-İ KEBİR FAHRÜ'D-DİN EBİ BEKR BİN EBİ NAŞR: Vezîr medhîne şurû'dur. Nizâmü't-Tevarîh'den menkûldür ki Ebû Bekr bin Ebû Naşr ber ü zîr şâlih idi ki Ebû Bekr bin Sa'd'e müdebbir meşâlih idi. Ve pâdişâhla vezîr isminün tevâfuķı ittifaķât-ı ğarîbedendür. DİGER 'ARÛS FİKR MEN EZ Bİ-CEMÂLİ SER BER NİYÂRED: Dağı benüm fikrüm geleni ya'ni bu kitâbuñ hıcâl-ı elfâzında müstetir ü muhtecib olan ibkâr-ı ma'ânî hüsnsizlikden baş yukaru getürmez ya'ni kaldırmaz. U DİDE-İ YE'S EZ POŞT PÂY HACÂLET BER NEDÂRED: Dağı kanuñ ya'ni zühür u itibardan ümidsizlik gözini utanmak ayağı arkasından yukaru tutmaz. U DER ZUMRE-İ ŞÂHİB CEMÂLÂN MÜTECELLİ NEŞOD: Dağı şâhib-i cemâller bölüğünde cilveger ü nümâyân ya'ni füzelâ kelimâtı mâ-beyninde manzûr-ı a'yan olamaz. MEGER ÂNKİ Kİ MÜTEHALLİ GERDED: Müstesnâ-yı müferrığdûr. Müstesnâ-yı minh ki ef'âl-i selâse-i sâbıķanuñ zarfıdur maħzûfdur. Ya'ni mezkûr fi'illerle cemî'e-i evķâdde muttasıf olamaz. İllâ ol vaķtde olur ki bezenici ola. BE-ZİVER-İ KABÛL EMİR-İ KEBİR: Emir-i kebirün ya'ni vezîrün kabûli bezegiyle. 'ÂLİM-İ 'ÂDİL MÜ'EYYED-İ MUZAFFER: Öyle emir-i kebir ki 'ilm ü 'adl kuvvet ü zafer birle muttasıfdur. ZEHİR-İ SERİR SALŦANAT: Pâdişâhlık tahtınuñ mażâr-ı şîrârından şavnına 'avn idicidür. MUŞİR TEDBİR-İ MEMLEKET: Memleket tedbirinün işâret idicisi ve buyurık buyurıcısıdır. Ya'ni tedbir-i umûr anuñ işâretiyle hâşıldur. Bi'z-zât mübâşeret itmeksizin. KEHFÜ'L-FİKRÂ-İ MELÂZU'L-ĞUREBÂ': Faķırlarün ve ğarîblarün ilticâ idecek ve şığınacak yeridür. MÜREBBİ EL-FÜZELÂ-İ MUĦABBÛ'L-ETĦİYÂ': Fâzılları ya'ni 'ulemâ-yı terbiye ve muhtâc-ı âliyyelerini tehyi'e idici ve müttekîleri ya'ni zühhâdı sevicidür. Mürebbâ fetĦ-i bâyla ism-i mef'ûl olmanuñ siyâķ ü sibâķa tıbâķı isti'mâl hazzâķa vü fâķı yoķdûr. İFTİĦÂR EL-FÂRİS: Pâris vilâyeti

ehlinüñ iftihâridur. Ya'ni ol tâ'ife sâ'ir nâsa anuñla tefâhür iderler. Kelâm-ı kavme nazarla bi-ḥasebi'z-zâhir mefḥûm budur. Lâkin mu'teberâtda muşarraḥdur ki âl-i recül zû şerefüñ ehl ü 'iyâl ü etbâ'ına dirler. Pes izâfeti zevü'l-'uḳül zükûre olmaḳ gerek ve Fâris lafzı meşḥûr olan üzere ism-i vilâyet olıcaḳ izâfet ḡayrısıdur. Ve âl muṭlaḳâ ehl ü tâ'ife ma'nâsına olmaḳ isti'mâlden ba'iddür. Pes ḥâṭıra lâyiḡ olur ki Fâris aşlda vilâyet-i mezbûre ḡalḳınuñ aḳdemi a'ni cedd-i a'lâlarınıñ 'alemi ola. Şoñra evlâdına veyâ vilâyetine ıtlâḳ olınmış ola. Nitekim vilâyet-i Rûm dirler. Ve Rûm aşlda Ḥâzret-i işâḳ'ıñ 'aleyhi's-selâm oḒlı 'işâḳ oḒlıdur ki Rûmîlerüñ aşlı ve mebd'e-i neslidür. Fâris ismiyle müsemmä olan merdüñ evlâd ü ensâbınuñ iftihâridur demek ola. YEMİNU'L-MÜLK: Memleketüñ kuvvetidür. Yâḡüd şaḒ eli ya'ni kemâl-i taşarruf ü tedbirle mutaşarrıf u müdebbiridür. Yâḡüd şaḒ cänibi ya'ni eşref ü efzali ve eḳvâ vü ekmelidür. Yâḡüd ehl-i memleketüñ ḳısmı ya'ni muḳassem bihsidür. Ve ba'zi nüsaḡda yümnü'l-mülk düşer yâ-yı vaḡde-i mazmümeyle memleketüñ bereketidür demek olur. MÜLKÜ'L-Ḥ'ÂS: Ḥâşlaruñ begi ya'ni aḡişşâdur. FAḤRÜ'D-DEVLETE VE'D-DİN: Devlet ve dinüñ faḡri ya'ni büzürgvârı vü necibi yâḡüd ḡasıb ü nesıbidür. ĞİYÂSÜ'L-ISLÂM VE'L-MÜSLİMİN: islâmuñ ve ehlinüñ muḒayyeş meciri ya'ni mu'âvin ü döstḒiridür. 'UMDETÜ'L-MÜLÜK VE'S-SELÂṬİN: Beglerüñ pâdişâhlaruñ mu'temed ü müstendidür. EBÜ BEKR BİN EBİ NAŞR: Evşâf-ı sâbıḳanuñ 'atf-i beyâmıdur. EṬÂLE ALLAH 'ÖMREHU Ü ECELLE ḲADREHU: Allah Te'âlâ anuñ 'ömrini ṭavıl ve ḳadrini celil eylesün. Ü ŞERḤ ŞADREHU Ü ZÂ'İF ECREHU: Daḡı sînesini ya'ni ḳalbini rüşen ü münevver ve şevâbını muzâ'af ü mekr eylesün. Ki MEMDÜḤ EKÂBİR İFÂḲAST Ü MECMÜ'-İ MEKÂRİM-İ AḤLÂḲ: Mâ-ḳabındaḒı cümle-i du'â'iyelere 'illiyeti mutaḡammen vaşflardur. Mekârim cem'-i mekremetdür ki maşdardur ve ism daḡı olur. Bunda kerâ'im ma'nâsına mevşûfına muzâf şıfatdur. Yâḡüd izâfet taḡşîşi içündür. Aḡlâḳ bunda cem'-i ḡulḳdur ki zamm ü sükünla ve zammeteynle luḒatde ṭabî'at ü mürüvvet-i dındür. Ve ıştılâḡda şol mülke ya'ni hey'et-i râsiḡa-i nefsanıyyedür ki anuñ sebebiyle if'âl-i suhûletle ve fikr ü revıyyete ihtiyâcsız

şadır ola üç dürlüdür. Zîrâ eger sebab-i fażl ü kemâl olursa hulķ hüsn ü fażiletür. Hılm ü sehâ ü şecâat gibi mürîş-i naķş ü ihlâl olursa hulķ kabîh ü reziletür. Cübñ ü necl ü hıffet gibi ve hiçbirine sebab olmazsa hulķ muţlaķdur. Hayâtat ü hırâset gibi bu sebebden ki etrâf ulularınıñ medh olunmıŖı ve gökcek hulķlaruñ yâhüd hulķlaruñ gökçeklerinüñ cem° oldığı maħaldür dimekdür. HER Kİ DER SÂYE-i °İNAYET ÖST: Her kimse anuñ °inâyeti gölgesinde ya°nı nażar ü himâyeti kenefindedür. KUNHEŞ TÂ°ATEST Ü DÜŞMEN DÖST: Düşmeneş döstest taķdırinedür. Ol kimsenüñ günâhı tâ°at ü düşmeni döstdür. Ya°nı andan şadır olan hatâ vü zillet pâdişâh katında vezîr hâtriçün şavâb ü hıdmet °add olunub mü°âhez olmaz. Yâhüd vezîrüñ ahlâķıyla mütehallaķ ü mü°eddeb ve perveriŖiyle mürebbâ vü mühezzeb olub günâhı tâ°ate tebdîl ya°nı °âdeti seyyi°e iken fi°l-i cemîl olur. Ve düşmeni dağı vezîrden farķ-ı hayâsından ve hulķ-ı °azîm ve luţf-ı °amîmi in°ikâsından mezbûre °adâvetin terk ve meveddetin berk eyler. Yâhüd anda mücib-i °adâvet hilâf u isâ°et bulmaz olub bi°z-żarûre döst olur. Bu ma°nâ-yı nebiyye ve vech-i veciyye üzere beyt-i medhde mütemaħhiż u müstaķil ve ihâm zemm-ı tevehümi zâ°il ü mużmaħil olur. BER HER YEK EZ SÂ°İR BENDEĖAN Ü HAVÂŞİ HİDMETİ MU°AYYENEST: Dükeli memlûk perestârlardan ve Ėayr-i memlûk hıdmetkârlardan her biri üzere bir hıdmet ta°yîn olunmıŖdur. Kİ EGER EDÂ-YI AN BERĖİ TEHÂVÜN Ü TEKÂSUL REVÂ DÂRENT: Öyle hıdmet ki eger anuñ edâsında biraz h°ör yâhüd sust tutmaķ dağı kâhillik revâ tutalar. HER ÂYİNE DER MA°ARRİŻ HİTÂB ÂYEND: Ma°arrîż fetĖ-ı mîmle ve kesr-i râyla °araża ya°rizudan ki ikinci bâbdandur, ism-i mekândur. Elbette hitâb ü sü°âl zuhûr ü vürüd idecek yere gelürler dimekdür. Ve ammâ kesr-i mîm ve fetĖ-ı râyla ism-i âletdür. Şol libâsa ıtlaķ olunur ki anuñla câriyeler tezyîn iderler. MüŖteriye °arż itmekçün maķâma bu münâsib degüldür. Egerçi çok kimse böyle isti°mâl iderler. Ü DER MAĖALL-İ °İTÂB: Âyend muķadderdür. Ve ba°zı nüsaħda °itab üftend düşer. Ve maħall fetĖateynle Ėalle yeħillüden ki evvelki bâbdandur ism-i mekândur. Dağı kaķımaķ Ėulül ü nuzül idecek yere gelürler. Yâhüd vâķı° olurlar dimekdür. MEGER BERİN TÂ°İFE-i DERVİŞAN:

illâ bu dervîşler cemâ'ati üzere degül ya'ni bunlar üzere ta'yi'n olunan hıdmet cinsinden nesne mu'ayyen degüldür. Ber her yek ilh. cümlesinden istiṣnadur. Ki ŞÜKR-i Ni'MET BÜZÜRGÂN VÂCiBEST: Ber İṣān muḳadderdür. Bu cümle şıfat yâhüd illetdür. Öyle tâ'ife ki yâhüd zîrâ üzerlerine ulular ni'metinüñ şükri vâcibdür dimekdür. Ve vâcibüñ şılası berin lafzı olmaḳ ta'assüfdür. Ü ZİKR Ü CEMİL Ü DU'Â-YI ḤAYR: Terki'b-i tavşifilerdür. Ve izâfet daḫı câ'izdür. Ma'tüfun 'aleyhe ki şükr-i ni'met ḳavlidür. Münâsebet için zîrâ cemil ü ḫayr şıfât-ı ḡâlibe daḫı isti'mâl olunur. Daḫı bu dervîşler üzere güzel zıkr ve eyü du'â ya'ni uluları eyü añmaḳ ve alḳış eylemek yâhüd anlaruñ cemilini yâd eylemek ya'ni fi'l-i ḫüsn ü luṭf ü keremlerini añmaḳ ve anlara ḫayr dilemek vâcibdür. Ü EDÂ-YI ÇENİN ḤİDMET DER ĞİYBET EVVELİ TER Ki DER ḤUZÜR: Der lafzları edânuñ taraflarıdır. Ḥâlbuki buncılayın hıdmetüñ ki şükr ü zıkr ü du'âdur. Tenhâda edâsı yigrekdür muvâcehede edâdan. Ki İN BE-TAŞALLUF NEZDİKEST: Taşalluf kişi miḳdârından ziyâde fazl iddi'â itmek ya'ni öḡünmek ba'zi nüsaḫda taşannu' düşer. Zîrâ bu ya'ni hıdamât-ı mezkûreyi müvâcehede edâ itmek lâfa ḳudretde olmayanı iddi'âya yâhüd sem'a vü riyâya yaḳındır. Ü AN EZ TEKELLUF DÜR: Daḫı ol ya'ni edâ-yı mezkûruñ tenhâda olması irtikâb külfet ü 'inâ ya'ni şevâ'ib-i şevb riyâdan ırâḳdur. Ü BE-iCÂBET MAḲRÛN: Daḫı ḳabül olmaḡla biledür. Ya'ni ḳabüle ziyâde aḳrebdür. Ḳâle 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm inne esra'a'd-dü'â icâbe da'vetü ḡâ'ib li ḡâ'ib¹. Ve ḳâle 'aleyhi's-selâm da'vetü'l-mer'i'l-müslim li eḫîh bi zahri'l-ḳalb müstecâbe². Ḳıṭ'a: PiŞT DÜ TÂ-YI FELEK RÂST ŞOD EZ ḤURREMİ: Felegüñ iki ḳat ya'ni bükilmiş arḳası ferḫ ü şâdiden ṭoḡrı oldı. Ya'ni oḡlı yetişmiş ḳocıya dönüb râḫat u ḫuzür u şafâ vü sürür buldı. TÂ: İbtida' ḡâyet içündür. ÇÜ TÜ FERZEND ZÂD: Mâzi-i lâzım ve fâ'ili ferzende râci' zamırdür. MÂDER EYYÂM RÂ: Günler anasınunñ sencileyin oḡlı ṭoḡaldan berü dimekdür. Şem'î zâd müte'addî olmaḡı taḳdîm idüb eyyâm anası tâ ki sencileyin ferzend ṭoḡırdı dimiş. Bu taḳdîrce zâduñ fâ'ili

¹ Peygamber (s.a.v) buyurmuştur ki: Duanın en çabuk kabul edileni gaib kişinin gaib hakkında ettiği duadır.(Hadis)

² Yine Peygamber (s.a.v) buyurmuştur ki: Müslüman kişinin kardeşi için kalbinden gelerek ettiği dua kabul edilir. (Hadis)

māder-i eyyām olur. Ve lafz-ı rā zā'id olmak lâzım gelür. Ve Lāmi'î tā senüñ gibi oğul çoğirttı eyyām anasına dimiş. Bu taqdırce zād zāyāniden ma'nāsına olub iki mef'ülle ta'diye itmek lâzım gelür. Ve mezbürüñ fi'l-i mezkür lâzım oldığı taqdırce eyyām rādağı rā zā'id olur didüğine kavlı-i zā'iddür. Belki lām cārre ma'nāsınadır. Nitekim taşvır ma'nādan fehm olındı. HİKMET MAHŽUST: Bařariyyün re'yi üzere cezā-yı maħzūfun delili ve Kūfiyyün kavli üzere cezā-yı muħaddemdür. EGER ħarf-i řart LUTĖ-I CİHĀN ĀFERİN terkibi ĖĖS KONED kavliyle müfesser bir fi'l-i řart muħadderüñ fā'ili ve ba'zılar re'yi üzere bu mezkürün muħaddem fā'ilidür. Ve terkib-i Fārisi'de ħarf-i řartuñ fi'le lüzümü i'tibār olunmayub mezkür fā'il ve müfessir mübtedā ü ħaber ve cümle-i ismiyye řart olmak da cā'izdür. BENDE'İ: Hemze-i vaħdetle ħāř kendüñ mef'ülün bihsi MAřLAĖAT 'ĀM RĀ müte'allıķıdır. Ve 'ām şifat veyā muzāfun-ileyhdür. Ma'nā-yı beyt hikmete maħzete an luř-ı ħālıķu'l-'ālim ħuřřa 'abdā be-maşlağat 'āmete ey be'āmetü'l-mařāliĖ ev be-maşlağatü'l-'ām ey 'āmetü'l-Ėalķ ve taqdırān ħuřřa luř-ı te'ālā bezlike fehüve Ėikmete ħāliřate ālā řariķi kavli te'ālā ve inne aĖdi mine'l-müřriķin isticāruñ fācire dimekdür. Ya'nı eger cihān yaradıcınuñ luşı bir kavli 'āmm-i maşlağata yāĖūd 'āmmuñ ya'nı cümle-i Ėalķuñ maşlağatına muħattař iderse Ebü Bekr'i itdigi gibi meřelā Ėikmet maħza vü 'ināyet şarfadur. Ve ħāřıla-i 'āmm cem'inde řan'at-ı tıbāķ vardur. Surürü'nüñ beyt-i mezkürüñ i'rābı tevcihinde kelāmı tevcihden ba'iddür ki eger luř-ı cihān āferin şartdur. Mıřrā'-i řānı cezādur. Bu cümle-i şartıyye mu'aĖĖar mübtedā ve Ėikmet-i maħzust muħaddem Ėaberdür dimiş. Fete'mmül DEVLET-i CĀVID kavli YĀFET lafzınuñ muħaddem mef'üli HER Kİ fā'ilidür, küllü men ma'nāsına NE GÜ NĀM Ėaldür. ZİST: Lafzınuñ zamirinden ki şalah meřābesinde cümle-i fi'liydedür. YāĖūd mıřrā'-ı mezbür cezā'sı muħadder ü muħaddem cümle-i şartıyye ola. Ebedi devlet buldı her kimse ki eyü 'adlu dirildi ebedi devlet buldı. KEZ 'AĖABEř ZİKR-i ĖAYR ZİNDE KÜNED NĀM RĀ: Nāmeř rā taqdırinedür. Zırā soñında eyü añlamak yāĖūd eyüligi añlamak adını diri eyler. VAřF TER EGER KÜNED Ü [EGE]R NEKÜNED EHL-i FAŽL: Senüñ vařfuñı fažl ü

hüner ehli eger ide ve ger itmeye cezâ³ maḥzûfdur, ya⁴nî berâberdür. HÂCET MEŞŞÂTA: Mâşıtanuñ mübâlağasıdır. Tarayıcı ⁵avrat ma⁶nâsına ⁷avratlaruñ ve gelinlerüñ saçların tarayub anları ıslaḥ ü tezyîn iden ⁸avrata dirler zen-i pîrâye-ger ma⁹nâsına. NİST RÜY-I DİLÂRÂM RÂ: Dilârâm vaşf-ı terkîbidür. Mevşûfı rüy olmak lafzen vü ma¹⁰nen ezher ve maḥzûf olub rüy muzâfı olmak da müyesserdür. Aşlda ârâm-ı dil yâḥûd ârâmende-i dildür. Vech-i evvel üzere ârâm lâzımdur. Râhat ma¹¹nâsına olan ârâmîdenden ism-i maşdardur. Ve şânî üzere müte¹²addîdür râhat ma¹³nâsına olandan ism-i fâ¹⁴il murahḥamdur. Göñül râhatı ve diñlenmesi yâḥûd göñli râhat idici ve diñlendirici yüze yâḥûd bu şıfatla mevşûf olanuñ yüzine yenke ve düzginci ḥâcet ü lâzım degüldür dimekdür. Bu mışrâ¹⁵ mışrâ¹⁶-i evveldeki iddi¹⁷â-i musâvâtuñ ta¹⁸lîli gibidür. Ve şuarâdan İbn Rûmî bu ma¹⁹nâda dimiş.

Kıt²⁰â:

Ve me'l-ḥılâ illâ ḥılye li-naḳîşa
Yütemmemü min ḥusn izâ kâne kaşşarâ
Fe²¹emme'l-cemâl izâ kâne müvefferâ
Ke ḥusnike lem yaḥtec ilâ en yüzevverâ¹

ARZ-I TAŞŞİR HİDMET Ü MÜCİB İHTİYAR ÜZLET

Li-mü²²ellifihî:

Zıkr-i ²³özr kuşûr-ı ḥıdmetdür
Sebeb-i ihtiyâr-i ²⁴uzletdür

Neşr: Ḥaberi veyâ mübtedâsı maḥzûfdur. TAŞŞİR Ü TEKÂ²⁵UDÎ: Mübtedâ²⁶dur. Harf-i yâ vaḥdet-i nev²⁷iyye içündür. Taşşire bile kayddur. Şem²⁸'i'nüñ ḥâşiyede

¹ Bir kimsenin ahlakı bozuk ise bunu güzelleştire bilir . Ancak insan suret olarak güzel ise bu güzelliği bozmaya gerek yoktur.

maşdarıyye olmağa da mecāl vardur didigi reʿy-i muḥāl ve taḥşıl-i ḥāşıla müʿeddî ḥāldür. Ve şıfat aʿnî Kİ DER MÜVAZABET ḤİDMET BÂR-GÂH ḤÜDÂVENDİ MÎ-REVED: Maʿnâ-yı ibtidâyi muşahḥahdür. Bir zaʿf ü fütür daḥı teḳâʿud ü ihtibâs ki ḥudâvende yaʿnî pâdişâha mensüb bârgāhuñ yāḥūd pâdişâhlık bârgāhınuñ ḥıdmeti mülâzemetinde gider. Yaʿnî vâḳıʿ vü cârî olur. BENÂBER ÂNEST Ḥaberdür. Anuñ üzerine mebnîdür. Kİ TÂʿİFE-i ḤÜKEMÂ-i HİND: Diyâr-ı Hind ḥakimleri bölügi bu ḳavl maʿa sâḳatihi ism-i işâreti beyândur. Tâʿifeʿiʿdeki hemze-i âḥir ʿalâḳa-i izâfetdür. Nitekim ʿuhde-i şükreşde zıkr olındı. Surürî vaḥdet içündür didigi ki Şemʿî daḥı aña tabiʿ olmışdur. İki cihetden maḥall-i nazardur. Evvelkisi bu ki Fârisîʿde edât-ı vaḥdet ʿArabîʿdeki tenvîn-i tenkîr murâd fîdür. Ol muzâfa nice dâḥil olmazsa bu daḥı dâḥil olmaz. Şânisi bu ki fiʿl-ḥakîḳa maʿnâ-yı vaḥdeti ifâde iden hemze degül ḥarf-i yâdur. Lâkin meftūhuʿl-âḥir olan kelimeye idḥâli murâd olıcak evvelâ bir hemze ictilâb olınur. Fetḥa-yı muḥâfazadan ötürü ʿArabîʿdeki nûn-ı vikâye gibi ve ol ziyâde-i lafziyyeden ʿivaż kitâbetden yâyı ḥazf iderler. Lafzda kemākân şâbitdür. Baʿzı nüsaḥda vâḳıʿ tâʿife-i ez ḥükemâ-i Hind ḳavlindeki gibi ammâ hemze-i izâfetde lafzen vü ḥaṭṭan yâ olmaz mâ-nāhnü fîhdeki gibi meger zarûret-i şîʿ için hemzenüñ kesri işbâʿ olunub yâ ḥāşıl ola. DER FEZÂʿİL BÜZÜRCMİHR: Büzürgmihruñ muʿarrebidür ki Enüşîr anuñ vezîr-i müdebbiri ve ʿilm ü ḥikmet ü fehm ü ḳıyâsetle mevşûf ü maʿrûf olanlaruñ biri idi. SAḤN MÎ-GOFTEND: Büzürcmihruñ fazîletleri ḥaḳḳında söz söylerler. Ve mübâḥaşe eyler idi. ÂḤİR CEZÂYEN ʿAYBEŞ NİDÂNİSTEND: İn lafzınuñ müşârüñ ileyhisi ʿaybdur. Ü Kİ DER SAḤN GOFTEN BÂṬİʿİ EST: Anı tefsîrdür. Bâṭiʿî medd ü hemzeyle serîʿuñ veznen nazîri ve maʿnen nakîzidür. Yaʿnî ʿâḳıbet bu aybından ḡayrı bilmelidür. Yāḥūd bundan ḡayrı aybın bilmediler ki söz söylemekte şaḳıl ü kîcdür. YAʿNİ DER NİK BESYÂR MÎ-KONED: Mâ-ḳablını tefsîrdür. Çoḳ eglenme eyler, yaʿnî eglenür. MÜSTEMİʿ RÂ BESİ MÜNTEZİR BÂYED BÜD: Müntezir kesrle ism-i fâʿıldür. Būd lafzıyla ki büdenden muraḥḥamdur. Terkîb olunub intizâr maʿnâsına olmışdur. Baʿzı şurrāhuñ fetḥle maşdar-ı mîmî olmaḳ üzere gidüb kesrle maşdar

ma'nāsına ism-i fā'il olmak da cā'izdür didigi rah-ı telatıfıdan rüçü ve çāh-ı tekellüfe vuğu ve büd lafzınıñ zā'id olması muktezā kavlı-i memnu'dur. TĀ VEY TAQRİR-i SÜHĀN KONED: Dinleyiciye bir çok mütezir olmak ya'nı küymek gerek tā ol taqrir-i kelām ide. Ya'nı müstemiuñ mütevaqqı'ı oldığı sözi ve cevābı edā eyleye ve'l-ḥāşıl talākat-ı lisān ve sür'at-i fikr ü beyānı yokdur dimekle ta'yīb itdiler. BUZÜRCMİHR BE-ŞENİD Ü GOFT: Büzürcmihr işitdi ve cevāb virüb eytdi. ENDİŞE KERDEN Kİ ÇE GÜYEM: Fikr eylemek ki ne söyleyem. BE EZ PEŞİMANİ HORDEN Kİ ÇERA GOFTEM: Yigdür, peşimānlık yimekten ki niçün söyledüm.

Beyt:

Te'emmül künān der ḥata' vü şavāb

Be ez jāj-i ḥāyān ḥāzır cevāb¹

Neşr: Zirā fikr ü reviiyetler tekellüm eyleyen işābetden ve te'emmülsüz sür'atle söyleyen ḥata' vü nedāmetden ḥālī olmaz. Muḥaşşal-ı cevāb ve netice-i mā-icāb fetḥ-i kelāmı baḥu' ve dernek ü teğānı peyāma te'enniyle āhenk fevr ü sür'ate 'adem-i kudretten degül belki sözüñ mevki' ü merci'in ve nāfi' ü zāyi'in mülāḥaza vü fikretendür dimekdür. Pes bunda anlarıñ rezā'il-i şemā'ilinden zu'm itdikleri 'ādet, kevāmil-i ḥaşā'il ü celā'il-i fezā'ilden idüğini taşriḥ ü ibānet ve mezkūrlar bu faziletten meslūb ve buña itḥıla'dan maḥcūb olmak 'ayblarıyla ma'yūb idiklerine ta'rīz u işāret vardur. Ve daḥı taqşir-i müvāzabet ḥıdmet ü tevfir-i mülāzemet uzletüñ kışşā-i mezkūre üzere vech-i ibtināsı bu ki keşret-i mülāzeme keşret-i mükālemeyi müstelzim ve keşret-i mükālemeye keşret-i saḫaḫ ü gālaḫ elbette lāzımdur. Pes buña ta'arruz ü iktirāb efāzılıñ taḫarruz ü ictināb itdikleri rezilete irtikābdur. MESNEVİ: Efkārsız güftāruñ ve kelāmı ikşāruñ zecrine şuru'dur. SÜHĀNDĀN PERVERDE-İ PİR KÜHEN: Perverdeden 'alāḫa-i izāfet ki hemzedür. Ḥazf olunub ḥ'āce serāy gibi kılındı. Eski

¹ Doğrular da ve yanlışlarda düşün; boş sözlü insanlar gibi hemen cevap verme.

pîrûn mürebbâsı olan söz bilici. BEYENDİŞED ANKİ BE-GÜYED SUHAN: Fikr eyleyler dağı ol vaqt ya'ni tefekkür zamanında söz söyler. Beyendişeden sonra 'atıf muqadderdür. Ve kühenüñ hâsı 'alâ mâ-hüve'l-efşâh meftûh okınursa sühan dağı zamm-ı sîn ve fetḥ-i ḥâyla okur. Eger ol maẓmûm olursa bu bir 'aks olur. MEZEN Bİ-TE'EMMÜL BE-GÜFTÂR DEM: Fikr ü mülâhâzasız söze nefes urma. NİKÜ GÜY GER DİR GÜYİ ÇE ĞAM: Eyü ve ma'kül söyle eger gec söylerseñ ne ğam. BEYENDİŞ Ü ANKİ BERÂVER NEFES: Fikr eyle dağı ol vaqt nefes yukaru getür, ya'ni söz söyle. Ü ZÂN PİŞ: Harf-i vâv BES KÜN lafzını ki müte'allıķı muqaddem emrdür. Berâver üzere 'atf içündür. Taḡdır-i kelâm berâver ü bes kün nefes râ ezân piş ki güyend besdür. Yâḥüd ma'ṭufun 'aleyhde zikriyle iktifâ olınub bes künden mef'ül ḥazf olınmışdır. Yâḥüd kün şu ma'nâsınadır. Nitekim şurrâḥ buña zâhib olmışlardır. Ve taḡḡıķı budur ki luġat-i Fârisiyyede ekşer ef'âlün lüzümü ve ta'diyesi câ'izdür. Bu dağı ol kıyâs üzere lâzım i'tibâr olınıcak şu lafzına murâdif olur. Ki GÜYEND BES: Dağı andan öndin nefesi ebsem eyle yâḥüd ebsem ol ki ebsem ya'ni yeter söyledüñ diyeler.

Li-mü'ellifihî:

Az u öz söyle ve tizcek sesi kes

Senden işitmesün artık sesi kes

BE NUṬḤ ÂDEMİ BİHTERİST EZ DEVÂBB: NuṭḤ nev'-i insânuñ cins-i hayavândan faşl-ı qarîbidür. Söylemek sebebiyle âdemî dört ayaqlulardan yigrekdür. DEVÂBB EZ TEVBİ GER NEGÜYİ ŞAVÂB: Devâbb senden yig eger ma'kül ve maḥallinde söylemezsün.

Beyt:

Behâyim ü ḥamüşend ü güyâ beşer

Zebân beste bihter ki güyâ beşer¹

¹ Aptalca boşa konuşmaktansa bazı zamanlarda dili tutmak ve susuzluk daha iyidir.

Neşr: Ve ba°zi nüsahta bu ruba°i dağı vâkı° olur. Rubâ°i: ŞARRÂF-I SÜHAN BAŞ SÜHAN PİŞ MEGÜ: Sözüñ şarrâfi ya°nî iyüsin ve yatlusın bilicisi ol sözi ziyâde söyleme. ÇİZİ Kİ MER PESEND ZE TÛ PİŞ MEGÜ: Bir nesneyi senden şormayalar. Bed°en ve sü°alden oñ yâhüd oñde ya°nî kimse katında söyleme. GÜŞ TÛ DÛ DÂDE Ü ZEBÂN TÛ YEKİ: Senüñ kulağüñ iki ve dilüñ bir virilmiş. Yekî lafzında yâ-yı şâni nisbet içündür. Ma°nâsı yeke mensüb °uzuvv ve yeke mensüb kelâmdur. Zîrâ yek °adedden ve yekî ma°düddan °ibâretdür. Lâkin yekle yekî her biri âharüñ ma°âmında dağı isti°mâl olunur. HER GEH Kİ DÛ BİŞNEVİ YEKİ BİŞ MEGÜ. Yekî lafzı ez yekî yâhüd yekî gû tağdirinedür. Her vaqt ki iki işidesin birden ziyâde söyleme. Yâhüd bir söyle ziyâde söyleme. Ve'l-ğâşıl kulağ iki ve dil bir olduğından nükte ve hikmet budur ki kelâmuñ senüñle mükâleme idenüñ nışf-ı kelâmınca evvelâ murâd ü merâm mehmâ emken taqlîl-i kelâmdur. Qadrü'l-mer°i fî tayy-i lisânihi lâ fî taylasânihi. FE-KEYFE DER NAZAR A°YÂN HÛDÂVENDİ °İZZ NUŞRA: °İzz-i kavıyy ma°nâsına ve nuşr maşdar-ı mechüldür. Ya°nî te°emmül söz söylemek ve ikşâr-ı kelâm eylemek her yirde şüm ü mezmümdür. Huşûşan hudâvende ki nuşreti ya°nî naşrullahla menşür olmağlığı kavıyy ü muhkem olsun mansüb olan ekâbir manzar ü mağzarında Kİ MECMU°-I EHL-i DİLEST nazaruñ şıfatıdır. Ü MERKEZ °ULEMÂ-i MÛTEBAHÛİR: MûtebahÛir °ulemânuñ şıfatıdır. Terâkib-i Fârisiyyede muţâbaqat lâzım degüldür ki anlaruñ nazarı meşâyıhuñ cem° oldığı ve °ilmde müteveggil ü müte°ammık olanlaruñ karar kıldığı mekândur. EGER DER SİYÂKAT SÜHAN DELİRİ KONEM: Eger sevğ-i kelâmda ya°nî ol mecmu°ada söz sürmekde cür°et ü şecâ°at eyleyem. ŞÛHİ KERDE BÂŞEM: Hıffet u küstâhlık itmiş olurum. Ü BİZÂ°AT MEZECÂT: Şol metâ°dur ki rıdâ°etinden veyâ kılletinden ötürü red ü def° olına. Ya°nî tüccâr andan ifrâz ider ola ezcî yezciden ki defa°a yedfe°u ma°nâsınadır. İsm-i mef°ülüñ mü°ennesidür. BE-ĞAZRET-i °AZİZ ÂVERDE: Dağı reddi ve hağır yâhüd kalîl ü yesîr metâ°i pâdişâh veyâ a°yanı yâhüd °Azîz-i Mışr huşûrına getürmiş olurım. Yûsuf °Aleyhi's-selâm katına ihvânı getürdikleri gibi Ü ŞEBE: Fârisî'de hâ-yı melfûza ve gayr-ı

melfūzayla bir nev° kara boncuqdur ki erzān ü mebzūl ve rütbe-i i°tibārdan ma°zūl olur. Ve ba°zıların bir ma°deni qaraca taşdır. Cez°-ı Yemeni dağı dirler didigi de budur. Ta°rib idüb sebec dirler. Fi Esmā°i'l-°alāmeti sebec mühre siyāh ve Fi°ş-Şıhāh el-Cevheri es-sebec be-fetḥateyni'l-ḥazerü'l-esved mu°arreb şebe. DER BĀZĀR CEVHERYĀN: Terkibine enseb olan ma°nā bu zıkr olinandur. Ve ammā şebe °Arabī'de fetḥateynle nitekim bunda öyledür. Ve dağı kesr ü sükünla ve °ale't-taḫdīreyn hānuñ telaffuzıyla kab kaçak düzdikleri sarı birinc ki iki dürlüdür. °Amelī ve ma°deni Fi°ş-Şıhāh eş-şebe ḍarebe mine'n-nuḥās yukālu kevnī şebah ve şibh bi ma°nā Lāmi° burada murād bu ma°nādur dimiş. Lākin bu taḫdīrce enseb olandur. Bāzār-ı şayrfiyān dinmekdi. Ve Luḡat-i Ḥalīmi° de meşūr üç ma°nāya ki saru birinc ve bir nev° ağac ve gicelikdür. Maḥşūr ve boncuq ma°nāsı ḡayr-i mezkürdür. Pes Surūri'nün Baḥrū'l-Ḡarā°ib'den ḥareze-i şufrā ma°nāsına naql idüb ḥarez-i esvedle tefsīr ideni taḫṫi°esi ḡaliben ḥaṫadan veyā za°f-ı sevdā vü ḡalebe-i şufrādandur. CÜY-I NİYĀRED: Ḥālbuki kara boncuq cevher furūşlar bāzārında bir arpa getürmez. Ya°ni arpaya şatılmaz. Ü ÇERĀḒ PİŞ ĀFITĀB PERTEVİ NEDĀRED: Dağı çerāḒ güneş önünde bir şu°le tutmaz. Ya°ni nūrı olmaz. ÇerāḒ fitilde yanan alevün adıdır. Ve ālet-i maḥşūşaya ıtlāḫi°i mecāzdur. Ü MİNĀRE-i BULEND DER DĀMEN KÜH ELVEND: Hemze ve vāvuñ fetḫalarıyla Hemedān'da bir cebeldür ki irtifā° ü °azmde ḍarb-ı meşel ve belki rub°-ı meskūnda bī-bedeldür. Ve ḡāyet ṫamāḫ ü şiddet riyāḫından ḫullesine ṫariḫ-i şu°üd maḫṫū° vü mesrūddur dirler. Ḥattā mervīdür ki ṫā°ife-i ḫalenderiyān bir bādeye peymā iddi°ā-yı irtikāyla °āzim bāiā ve mefḫūd ü nā-peydā olmiş. Ve ba°de ez müddet-i medīd mesāfe-i ba°ide de bir kes nemedin bulmuş. Ve mezbūr kūhuñ Hemedān'dan cānibinün ḫalkı keşretde dā°ire-i şumārdan piş ve cemī°an ehli-i mevāşī vü ḡāv miş olmaḡın ol nevāhi° vü ḫur°ada rūḡan ter ü sāde berf-i şitā gibi ḫadden ziyāde olurmış. Ve cānib-i mezküre muḫābil ṫarafı ki nāzır-ı Kürdistān'dur. Dıraḫsitān-ı bī-kerān ve her dıraḫṫı ḡılz ü ṫulda sidre nişāndur. Ve evḫā Rabbūke ile'n-naḫli eni't-teḫizi

mine'l-cibali buyüten¹ el-āyet muḳteżāsınca cümle güvvārāt şehd ekinj ve her çāk hicāre vü mağāk mağara buyüt minc ankebīndür. Hattā manend-i riyāz-ı cinān ve enhār min ʿasel-i muşaffā cereyān ü seyelān idüb şaḥḥāf-ı evʿıyye her şekāf-ı evdiyyede ʿasel mümtelī vü müctemiʿ ve herkes murādı üzere müstefid ü müntefiʿ olurmuş. Bu sebebden mezkūr cebel-i nebīhi bir ḥurçine teşbīh itmişler ki bir tarafında semen-i sımın ve taraf-ı āḥarinde şehd-i şırın ola ve bākī iki cihetlerinüñ daḥı her birinden bış ü kem ve Allah Teʿālā aʿlem on iki biñ selsebıl şān ü kevşer nişān ʿın revān feverān ü cereyān ider dirler. Ve cebel-i mezbūrı zikre taḥşış-i teşbiyyede mübālağadır. PEST NÜMĀYED: Nemüden lafzından muzāriʿ-i maʿlūmdur bunda lāzımdur. Daḥı yüce mināre elvend tağınuñ eteginde alçağ görünür dimekdür. Ve fiʿl-i mechül didiklerinüñ vechi ğayr-i maʿlūmdur. Zirā müteʿaddī olan nümāyedüñ ki gösterür dimekdür. Mechül kāʿide-i kütüb-i luğat muḳteżāsınca nemüde şod gelür. Gösterilür ve görilür maʿnāsına gösterici bile melḥūzdur. Lafzından sükūṭı bir ğaraż içündür. Lāzım bunuñ ḥilāfıdır. BEYT HER Kİ KERDEN BED ʿAVĪ EFRĀZED: Daʿvā vü dünyā mişillülerde ʿAcem imāle-i kübrā idüb elifi yāya maḳlūb ve mā-ḳablını meksür ider. Bunda yāyla hemzedden birinüñ fetḥi ve āḥirüñ ṭarḥıyla oqınur. Vezn için her kim daʿvāyla yāḥūd daʿvāya boyun yücelde yaʿnī fażl ü hūner iddiʿāsıyla terfiʿ vü taʿzim ide. Yāḥūd fażilet iddiʿāsına baş ḳaldıra. ḤAVİŞTEN RĀ BE-KERDEN ENDĀZED: Kendüsini boyuna yaʿnī boyını üzere atar. Yaʿnī ehl-i cehl ü ḳavm levmi kendüye muʿādī vü muʿarız ve nefsinı zill ü hevān ü ziyāʿ ü ḥüsrāna maḥall ü muʿarraż eyler.

Beyt:

Be-gerdān fütēd ser-keş-i tünd-ḥūy

Bülendit bāyed bülendī mecūy²

Neşr: Ve baʿzı nüsaḥda mışrāʿ-ı mezkūr bedeli

¹ Rabbin bal arısına dağlarda evler edinmesini vahyetti, ilham etti. (Nahl Suresi/69. Ayet)

² Yüksekte yükseklik arama; itaatsizler ve eşkiyalar boynunun üstüne düşer.

Düşmen ez her taraf berū tazed¹

Vākı° olur düşmen her cānibden anuñ üzerine çapar ve segürdür. Ya°nı herkes aña °adū olub düşürmege ve ta°n ü la°n etini üzerine sürmege cehd ider. Bāb-1 şānıde rāyet ü perde hikāyetinde her ki beyhüde kerden efrāzed havişten rā be-kerden endāzed dimişdür. SA°Dİ ÜFTĀDE ĀYEST ĀZĀDE: Hemzenüñ fetḥasın mā-ḫablındağı tāya naḫl idüb lafzdan ḫazfıyla telaffuz olunur. Sa°dī mütevāzı° ü mütezellildür ki āzāda ya°nı ḫalḫuñ ferḥ ü ḡam ü medḥ ü zemminden fāriḡdür. Ve ba°zı nüsaḫda üftāde est düşer, yāsız bu taḫdırce mezkūr hemzenüñ işbātı ve tanuñ iskānıyla oḡınur. Mefḥūm yine evvelkidür. Ma°nā-yı vaḫdetsiz yāḫūd Sa°dī fāriḡ ü āzāde vākı° olmuş kimsedür dimek ola. Ve °ale'l-ma°neyn ḫaḫīḫaten düşmek ma°nāsın ki tevāzū° anuñ lāzımıdır. İhām maḫşūddür. KES NİYĀYED BE-CENK ÜFTĀDE: Ḳavlindeki üftāde ki ma°nā-yı ḫaḫīḫisi uzaredür aña delıldür. Kimse düşmişüñ ya°nı za°f ü °aczinden yıḫılıub yatanuñ ḫarb ü ḫitāline belki ḫalef ü cidāline gelmez dimekdür. Bu üftāde lafzlarınıñ ikisine bile Surūrīnūñ sāḫıḫı-1 °ale'l-arz ü Şemī mütevāzı° ma°nāların virdikleri °adāletden °adül ve leḫāfetden zuhūldür. EVVEL ENDİŞE Ü ANGEHİ GÜFTĀR

Evvelā fikr ü ba°dehū sözdür

PĀY: Sūkūn-ı yāyla BEST: Yā-yı °Arabī ile ĀMEDEST PES DĪVĀR: Luḡat-i Ni°metī'de yā-yı best bünyād temeli ve ḫara çev ve ayaḡı baḡlu ma°nāsına zıkr olınmışdur. Bunda murād ma°nā-yı evveldür.

Ḫāne ez pābest vīrānest²

¹ Düşman her yönden saldırmış.

² Ev temelinden düzgün değil.

Çavlinde de böyledür. Ve best maşdar-ı muraħħam veyâ ism-i maşdar ola. Evvel temel yâhüd temel bağlamak şoıra dıvâr gelmişdür dimek olur. Surürî pâyı esâsla tefsîr itdikden şoıra pest bâyı Fârisiyle daralacak ma'nâsına dimiş. Ve Şem'î pâ best cümlesine bâ-yı Fârisiyle temel dimiş. NAĖL-BENDİ DÂNEM VELİ NE DER BÜSTÂN: NaĖl zinet için ipe çıbuqlara şardıqları çiçeklerdür. Gül nağli ve lâle nağli dirler. NaĖl bağlayıcılık bilürüm lâkin büstânda degül zîrâ anda Kâdir Bîçünüñ celle celîluhu şun'ıyla bend olmuş nağller vardur ki tavk-ı beşerden bîründür. ŞÂHİDİ MEY FÜRÜŞEM VELİ NE DER KEN'ÂN: Mağbüblık şatarum. Ya'nî 'arz ü izhâr iderüm. Lâkin Ken'ân'da degül zîrâ ol Yûsuf 'Aleyhi's-selâm gibi şâhid-i mevzünüñ mevlid ü menşe'idür ki cemâl-i hümayûnı vezn-i 'aqlıdan efzündür. Bu fıkralar nüsaħda neşr olmaħ üzere yazılır. Ve ba'zında manzûm daħı vâkı' olur bu vechile.

Beyt:

Nağl bendem velî ne der büstân
Şâhidem men velî ne der Ken'ân¹

Neşr: Ve şâhidüm yirine Yûsuf'um da düşer murâd yine şâhid dimekdür. NaĖlbendlikden ve mağbüblıktan murâd kendünüñ ma'ârif ü fezâ'ili ve büstân ü Ken'ân'da nazâr-ı a'yân-ı ĥudâvendîdür ki 'ulemâ ehl-i diller mağfilidür. Ve bu mağâl-i mufaşşalunî me'îl muğaşşalı memdüğına mübâlağa-i medĖ ü tevfîr-i tevķîr ve tevâzu' vü meskenet şüretinden aña fazîletin tezkîrdür. LOĞMÂN RÂ GOFTEND ĖİKMET EZ Kİ AMÜĞTİ: Ėazret-i Loğmân bin BâĖür bin Azer'dür ki Eyyüb Nebî'nün 'Aleyhi's-selâm uĖti yâhüd ĥâlası oğlıdır. Ve didiler ki Azer evlâdıındandır. Ėalka fetvâ virürdi. Ve didiler ki Benî İsrâ'îl içinde kaçdı idi biñ yıl 'ömr sürüb Ėazret-i Dâvud zemânına irüb andan ağz-i 'ilm itmişdür. Ve anuñ bi'setinden şoıra fetvâ virmedi ve dinildi ki Ėazret-i Dâvud'un nübüvvetinden on iki yıl giçicek aña Ėikmet virilüb Dâvud

¹ Hurma ağacı dikiyorum ama üzümlükte değil; ben şâhidim ama Kenan'da değil.

‘Aleyhi’s-selām müddet-i medīde andan hüküm-i ‘adīde ta‘allüm idüb otuz üç yıl şöbet itmişlerdür. Ba‘zılar anı nebīdür dirler. Lâkin ekşer aḥbâr budur ki nübüvvetle hikmet mâ-beyninde muhtâr olub hikmeti ihtiyâr kıldı. Şordılar ki nübüvvet ḥod erfa‘ merâtıb ü a‘lâ-yı meṭâlibdür. Hikmet neki aña ṭâlib ve nübüvvetden ḥâric olduñ eytdi ḥudâ-yı kâdir taḥdîrini taḡyîr ve enbiyâsından kimseyi taḡyîr itmemişdür. Beni muḡayyer ve emrinde muḡayyer itdükden fehm itdüm. Ve baña nübüvvet virmek murâdı degül fehm idüb kendüme sehm itdüm. Ve Ḥâzret-i Dâvüd her bâr aña dir idi. Yâ Loḡmân sencileyin kim var ki ḥâşş olduñ ve hikmet ihtiyâr idüb ḥalâş olduñ. Karındaşuñ Dâvüd ma‘siyetle mübtelâ envâ‘-ı kürbetle pür belâ oldı dirdi. Vehb bin Münebbih'üñ naḡlidür ki Loḡmân'üñ ‘aḡlı kıyâmetde yüz biñ ehl-i tevfiḡ şulḡa ve şadîḡlaruñ ‘aḡlleriyle kıyâs olına Loḡmân'üñ cümlesinden efzâl ü ekmel bulına ve dirler ki Loḡmân esvedü'l-levn ve ḡalîzu’s-şefeteyn ve müteşekḡıḡu'l-ḡademeyn ve ebyâdü'l-bâṭın ve raḡıḡu'l-ḡalb¹ bir ‘abd nevbi idi. Beni İsrâ’îl'den kimesne anı otuz dînâra almışdı. Ve hikmet-i bereketinde ‘abd-i ḡaḡîr iken âzâd ve faḡîr iken ḡınâ vü müknetle âbâd oldı. Ehl ü veledî var idi. Ol ḡadar va‘z ü naşîḡat eyledi ki küffâr iken anları ehl-i dîn ü diyânet eyledi. Ve didiler ki ‘ilm yedi cinsdür. Hikmet ü ferâset ü başar ü ḡıfz ü fıḡḡ ü yaḡîn ü fehm ve naḡîzları ‘ale’t-tertib sefeh ü ḡann ü ‘amâ vü nisyân ü ḡayret-i vehm ü şekkdür. Ve ‘Allâme-i Beyḡâvî Ve leḡad âteynâ Loḡmâne'l-ḡikme² ḡavl-i şerîfi tefsîrinde dir ki hikmet ‘orf-i ‘ulemâda nefsi-insâniyyenüñ iḡtibas-ı ‘ulüm-ı nazariyyeyle istikmâli ve ṭâḡati miḡdârı iktisâb-ı ef‘âl-i fâzılâya meleke-i tâmmesidür. Ve İmâm-ı Şâfi‘î raḡ. dimiş ki faḡîḡ aḡkâm-ı şer‘iyyeyi bilendür. Ḥakîm anı delâ‘iliyle bilendür. İmâm-ı Ḡazâlî raḡ. dimiş ki faḡîḡ aḡkâm-ı dîniyyenüñ zevâhirini bilendür. Ḥakîm anı esrârı vü bevâṭımıyla bilendür. Ve dinildi ki hikmet letâ‘if-i Ḡur‘âniyyeye ve vücûh-ı ma‘ânîsine vuḡûfdur. Ve dinildi ki hikmet üç şeydür el-ḡayâ‘ mine'l-Meliki'l-Cebbâr ve ḡıfz ḡurmeti'n-Nebiyi'l-Muhtâr ve ri‘âye ḡuḡûḡı'l-ehl ve'l-veled ve'l-câr³ ve Yaḡya

¹ Lokman (a.s) siyah tenli, iri dudaklı, ayakları çatlak, içi temiz, ince kalpli bir zat idi.

² Muhakkak ki Lokman'a hikmet vermişizdir. (Lokman Sûresi/12.Âyet)

³ Mülk ve kuvvet sahibi olan Allah Teala'dan haya etmek; seçilmiş peygamber (s.a.v)'in hürmetini hıfz etmek; aile, çocuk ve komşunun haklarını gözetmek.

bin Mu'az Rāzī demiş ki cismüñ hikmeti terk-i dünyāda ve rūhuñ hikmeti terk-i 'uqbāda ve 'aqluñ hikmeti ihtimāl-i esrār-ı evliyādadur. Hikmet evveli zāhidlerüñ ve şāniyye şādıqlaruñ ve şālişe 'ariflerüñdür. Ve yine demiş ki hikmet semādan nāzil ve kulūba dāhil olur. Her kalbde ki dört haşlet ola. Derhāl andan rāhil ü zā'il olur. Meyl-i dünyā ve ğamm-ı ferdā ve buĝz-ı ihvet ve ħubb-i şeref ü 'izzet ve Resül-i Ekrem şallallahu 'aleyhi ve sellem buyurmışlar ki izā ra'eytümu'r-racül kad u'ıye zühd fi'd-dünyā ve kıllite mantıķın fakteribü minhu fe'innehü yu'ı'l-ħikme¹ ve yine buyurmışlar ki men ehleşa lillahi erba'ine şabāħan zaharat yenābı'u'l-ħikme min kalbihı 'alā lisānih² ve ba'zı ħükemā demiş ki kaçan kul zühdün fi'd-dünyā eylese mülk ü raħım bir mülk-i ħakım tevekkıl ider ki anuñ kalbine hikmet ğars ider. Sizden biriñüz büstānına tarā'if-i eşcār ğars itdigi gibi ve selefden ba'zı demiş ki bir kimse kırk gün ħarāmı terk eylese Allah Te'ālā anuñ kalbinde hikmet bınarların revān ve şadrında ma'rifet ħandillerin fūrüzān ide. Dünyānuñ 'uyübını bilüb el çeke ve devāsını edvāsından farķa mühtedı ola. Allahümmerzuķnā ya'ni Ĥazret-i Loķmān'a eytdiler hikmeti kimden öğrendüñ. GOFT EZ NABİNAYAN: Ve körān daħı düşer. Aytdı görmezlerden ya'ni a'mālardan. TA CAY NEBİNEND PĀY NENEHEND: istīnāfdur mādāmki yeri görmeyeler ya'ni mevzı'-ı ħademi gözle görmiş gibi tefahħuş ü idrāk itmeyeler ayak ħomazlar.

Şif:

Ķaddir liriclike ħable'l-ħatvi mevzı'ahā

Femen 'alā zeleķā min ğurratin zelecā³

Neşr: Tefsır-i Şeyħde eydür mervıdür ki bir gün ħatında ħalk müctemi' ve neşāyiħ-ı ħükm-āmızine müstemi'ler iken 'uzmā-i Benı İsrā'il'den biri mürür idüb bu

¹ Dünyada kendisine zühd verilmiş, az konuşan bir adamı gördüğünüzde ona yaklaşın çünkü o hikmet verir. (Hadis)

² Kim kırk sabah hulus-i kalb ile Allah'a ibadet ederse kalbinden dilinden cereyan eden hikmet pınarları zuhur eder. (Hadis)

³ Adımını atmadan önce basacağın yeri iyi ayarla. Kim yükselirse gururdan dolayı ayağı kayar, hata eder.

hâle te'accüben Loğmân'a didi ki sen fülânun râ'îsi ve hâdim-i sâ'îsi degül midün bu irişdüğüne neyle irişdün. Ya'nî bu ʿilm ü hikmet ü fażl ü ma'rifete ne ʿamelle girişdün. Eytdi şıdık-i kelimât ü edâ-yı emânât ve terk-i mälâ ya'nîyle ve bâb-ı şânide getürür ki Loğmân râ goftend edeb ez ki âmühtî goft ez bî-edebân herçe ez işân der nazarem nâ-pesend âmed ez fi'ân perhîz kerdem¹.

Kıtʿa:

Ne güyend ez sare bâzîçe harfî
Kʿezân pendî negîred şâhib-i hüş

Eger şad bâbi hikmet piş-i nādân
Beh ânendaydeş bâzîçe der güş²

ḲADDİMÜ'L-ḤURÛC: Fetḫateyn ü taḫfifle mübtedâ-yı mużâf ve cümle-i zarfiyye ki yülâhaz ve yütedârek ḲABLE'L-VULÛC: Yâḫûd ḳalb ḳaddimü'l-vülûc taḳdırinedür ḫaberdür. Zâhir budur ki bu maḳâl ḫurûb-ı emşâldendür. Çıḳmaḳ ayağı girmekden yâḫûd girmek ayağından evveldür. Ya'nî anuñ adımı bundan öñdin fikr ü tedârik olunur dimek olur. Lâmi'î ve Surürî birer ḳavllerinde ve Şem'î ḳadem-i dâl müşeddedün kesresiyle taḳdîmden emr-i ḫâzırdur dimişler. Ve ḳavl-i muḫtârında Surürî dal-i müşeddedün fetḫasıyla bâb-ı mezkûrdan fi'î-i mâżî-i lâzımdur. Teḳaddüm ma'ânâsına dimiş. Lâkin ḫafî degüldür ki bu taḳdırce ḳabl lafzı müstedrek olur. Zirâ taḳdîmle ḳabliyyetden her biri âḫarden muḡnîdür. Ve zâhir olan el-ḫurûc ḳable'l-vülûc yâḫûd ḳaddimü'l-ḫurûc ale'l-vülûc dinmekdür. Ḥuşûşan emşâlde ola. MERDİYYET: Yâ-yı maşdarıyyenün sükûnıyla BEYÂZ MÂY Ü ANGE ZEN KEN zen kerden lafzından ki tezevvüc ma'ânâsınadır emr-i ḫâzırdur.

¹ Lokman'a sormuş ki terbiyeyi kimden öğrendin? "Terbiyesizlerden, terbiyesizlerin hareketlerinden hangisi bana müsbet gelmediyse o hareketi yapmadım."

² Eğlence olarak bir söz söylemez ki o sözden bir öğüt öğrenmezse, eğer cahil insana yüzlerce hikmet kapısını okuyorsa bir oyun gibi onun önündedir.

Beyt:

Zen-i nev kün ey yâr her nev bu bahâr

Ki taqvîm-i pârîñ neyâyed bekâr¹

Nesr: Erligüñi şına ya'nî meblağ-ı ricâle bülüğüñi veyâ illet-i ınnetden selâmetüñe müteyekkin ol ve ol vaqt olan ve merdden murâd mecâzen şecâ'at ü zen zeden ma'nâsına olmağ dağı kâbildür. Erligüñi ve bahâdırlığıñı ya'nî haşmla đarb ü harbe kâdırlığıñı şına ve andan urmağ it ya'nî mübâreze muğharebe eyle dimek ola. Ve °alâ kilâ'l-ma'neyeyñ mışrâ°-ı mezbür muğtezâ-yı mağâma ki iğtişâr-ı hıdmet ü ihtiyâr-ı °uzlet °özrinüñ zikri mağallidür. Münâsib ü muvâfıq ve sevğ-i kelâma ki her °amelde kable'ş-şürü° fikr ü te°emmül ve âhireñ te°ağğuldür. Mülâyim ü muğtabığdur. Zîrâ murâd hurûsuñ dağı şetâreti kendü emşâli kuşladur. Şoñın şanub bâz-tiz çengle muğâbele itmez. Ve gürbenüñ cenk ü celâdeti müşladur. Pelengle kaçd-ı muğâtele kılmağ dimek idigi ehl-i zevke rüşen ü bâhirdür. Ve Şem'î'nüñ ma'nâ-yı evvelüñ bu mağalle aşlâ mülâyemeti yoğdur didiginüñ huşûneti bundan zâhirdür. Ne°am ma'nâ-yı şanıyle nazm-ı âti beyninde fazl-ı münâsebet mevcüddür. Lâkin i°tibârı ğayr-i lâzım bel ğayr-i mağşüddür. Zîrâ aşl-ı kelâm anuñ üzerine merşüş ve bu tafşıl mädde-i mu°ayyeneye mağşüş degül belki şür-ı müte°addideyi ki kelâmdan evvel mü°eddâ-yı tefekkür ü taşavvur hağv-ı kâmdan öndin cây-ı pâyı tedebbür ve tebaşşür zehâbdan evvel tedârik merci° ve duğûlden öñ kadem-i hurûca mevzî° tezevvücden ağdem racüliyyetin imtiğân ve cenkde muğaddem huşûmete kudretine istikândur. Müştemil ü muğtevâ ve zikr-i âlât-ı harb ü vaşf-ı âlât-ı đarb üzere ğayr-i münğavidür. Ma'a-hazâ maşdar ma'nâsına şığa-i emr nâdir ü kalıl ve zarûretsiz lağzı aña ğaml ğayr-i cemıldür. RUBÂ'İ GERÇE ŞAĞIR BÜD HURÛS BE-CENK: Egerçe hurûs cenkde ya'nî emşâliyle döğişde cüst ü çâbuk olur. ÇE ZEND PİŞ BÂZ RÛYİN ÇENG: Rüy-ı rây

¹ Her ilkbaharda kendine yeni kadın al ki eski takvim işe yaramaz.

mazmūme-i müreffaḫayla tevcdür. Yā nisbet ve nūn te'kīd içündür. Ve zā-yı mu'ceme ve bā-yı 'Acemī ḫurūf-ı aşülle de naḫl olındı. Ḥarbe ma'nāsına teveccühe mensüb ya'nī ḫiddet ü şiddet de ancılayın yāḫūd ḫarbe ḫaynaḫlı toğan önünde ne çalar ve ne cür'et ider. Yāḫūd ne pence urur. GÜRBE: Zamm-ı kâf-ı 'Acemīyledür, 'Arabī ile degül. ŞİREST DER GİRİFTEN MÜŞ: Kedi arslundur. Ya'nī ancılayın seçi' ü jiyāndur şıçan tutmaḫda. LİK MÜŞEST DER MEŞAF PELENG: Meşaf mīm-i meftūḫa ve şād-ı mūhmele ve fā-yı müşeddedenūñ vezn içün taḫfīfiyle cenkde şaff ü vuḫūf mevzi'leridür. Müfredi maşaffdur fetḫateyn ve teşdīdle ism-i mekāndur. Şaffe yeşuffudan radde yeruddü gibi mu'teberātdan mefḫūm bu merḫūmdur. Fi'ş-Şıḫāḫ el-meşaffü el-mevḫıfū fi'l-ḫarbi¹. Ve Fi'l-Ḳāmūs mevdı'ü'ş-şaffi ve'l-cem'ü el-meşāffü². Lākin ba'zı şürūḫda zamm-ı mīmle cenk ü ḫarb ma'nāsınadır dinildi. Meger ki bu taḫdīrce fi'l-i mezkūruñ müfā'alesinden maşdar-ı mīmī ola iştifāf ma'nāsına zıkr-i sebeb ve irāde-i müsebbib tariḫıyla ḫarb murād ola. Lākin kedi şıçandır. Ya'nī ancılayın bī-miḫdār u cebandır. Ḳablanla cenk mevzi'lerinde yāḫūd kablan cenginde ḫāşıl-ı kelām muşannif raḫimeḫullahu te'ālā heḫmen linefsihi³ dir ki ben daḫı bir za'ıfı'l-istiḫā'a ḫalīlü'l-bızā'ayem ki 'ulemā vü fuzelā mā-beyninde söz söylemege bende ḫuvvet ve kitāb ü te'lif izḫār eylemege isti'dād ü ḫudret yoḫdur. AMMĀ BE-i'TİMĀD: Gülcek derc kerdīm ḫavline müte'allıḫdur. SA'AT AHLĀḲ BUZURGĀN: Lākin ulularuñ ḫalḫları vüs'atine ḫayanmaḫla. Kİ ÇEŞM EZ AVĀYİB ZİR DESTĀN BE-PÜŞNED: Ki ilā aşaḫālaruñ ya'nī pāye-i iḫtidārdan nāzil ve rütbe-i miḫdārdan sāfil olanlaruñ 'ayblarından göz yumarlar ve nazar itmezler. Bu cümle buzurgānuñ şıfatıdır. Ve dest-i ḫudret ma'nāsınadır. Ü DER İFŞĀ-Yİ ÇERĀYEM GÜHTERĀN NE-GÜŞEND: Ve kiçirekleriñ ya'nī aşāḫir ü edānīnūñ şıclaruñ ve ḫaḫāların fāş itmege dūrüşmezler ve muḫayyed olmazlar. KELİME-i ÇEND: Derc kerdīmüñ mef'ūlidür. BER SEBİL İHTİŞĀR: İcāz ü taḫlīl tariḫi üzere birḫaç kelām EZ NEVĀDİR Ü AŞĀR: Ḳalīlü'l-

¹ Sıhah'ta şöyle denir: Mesaf, harpte kullanılan durak yeridir.

² Kamus'ta ise: Saf tutulan yer demektir. Çoğulu mesaftır.

³ Musannif Allah ona rahmet etsin sözünün hasılı kendisini rahatlatmak içindir.

vuķū° havādiş ü °acā°ibden ba°zı nüsaħda nevādir-i mużāf ve ba°zında āşār bedeli emşāl vāķı° olur. Ü HİKAYAT Ü EŞ°AR: Daħı hikāyelerden ve şi°rlerden. Ü SEYR MÜLÜK MĀZĪ RAĤIMEHUMULLAH TE°ĀLĀ: Daħı geçmiş pādişāhların sġretlerinden ve düşlerinden. DERİN KİTĀB DERC Kerdġm: Bu kitābda tayy eyledik, yāħūd kitāb cem° eyledik. Ü BERĤĪ: BerĤ miķdār ve ba°zıdur. Ya vaħdet içündür. EZ °ÖMR GİRĀN MĀYE BER Ü ĤARC: Daħı ağır bahalu °ömrden bir miķdār anuġ üzerine Ĥarc ü şarf eyledik. MÜCİB-i TAŞNİF-i KİTĀB-I GÜLİSTĀN İN BÜD: Gülistān kitābınınun sebab-i taşnġfi bu zıkr olınan idi. Ü Bİ'L-LAHİ'T-TEVFĪĤ: Cümle-i ismiyyedür. Taķdġm zarf ki Ĥaberdür. TaĤşġşi müfġddür. Daħı tevfiķ ya°nġ sebebi müsebbibe mütevāfiķ kılamak bu kitābuġ vücūdına sebab mezkūruġ tevāfuķı gibi ancak Allah Te°ālā'nun naşr ü °avniyledür. Ya°nġ benüm irādetümle ve kıyām-ı sebeble degül. Kıt°a: BE-MĀNED SALİĤĀ İN NAẒM Ü TERTĪB: Bu maşdarlar ism-i mef°ül ma°nāsınadır ve mevşūf maĤzūfdur. Nazmdan murād ma°nā-yı luġavġ olursa tertġb-i °aţf-ı tefsġr ve ma°nā-yı ıştġlāħı olursa tertġbden murād nesrler ola bu dizilmiş ve yerlü yerince düzilmiş elfāz yāħūd bu elfāz-ı manzūme vü menşūre nice yıllar Ĥalur yāħūd Ĥala. ZEMĀN HER ZERRE ĤĀK ÜFTĀDE CĀYĪ: Bizden her zerre tobraķ bir yere düşmiş ya°nġ cismimiz çürüyüb taġılmış olduġı Ĥalde. ĤARAŻ NAĤŞĪST GEZ MĀBĀZ MĀNED: Ĥaraż ya°nġ bu te°lifden maĤşūd bir eşerdür ki bizden girü Ĥala. Ya°nġ fenāmızdan şoġra şābit ü bāķġ ve zıkrimize sebab-i dā°ġ ola. Ki HESTĪ RĀ NEMĪ BİNEM BEĤĀYĪ: Zirā varlıġa bir beķā yāħūd varlıġuġ bir beķāsını görmezem.

Li-mü°ellifihġ:

Her¹ ki başdı rāh-ı hestġye Ĥadem

Müntehā-yı seyridür mülk-i °adem

¹ ola: her H

MEGER: Bunda temennî içündür. Şoñra eşer almadan fâ'ide-i mütevaqqı' neydüğün beyândur. ŞÂHİB DİLİ RÜZİ BER HÂMT: Ola ki bir gönül ŝâhıbi ya'ni nefsi ve nefesi maqbûllerden biri bir gün esrûklüğüñle yâhûd rahmetüllahla. KUNED DER KÂR DER VİŞÂN DU'ÂYİ: Der haqq dervîŝân ma'nâsına yâhûd der haqq kâr dervîŝân taqdîrinedür. A'ni kâr lafzı haqla müfesser veyâ kârdan ol lafz-ı haqq muqadderdür. Vech-i şanı üzere kâr 'amel ma'nâsınadır. Fâ'iline yâhûd mef'ûline muzâfdur. Faqîrler ya'ni mağfirete muhtâclar haqqında yâhûd anlaruñ işi ya'ni 'amel-i kabîhlerinüñ mağfûriyyeti haqqında yâhûd 'itâb ü 'ıķâbdan anlara olacaķ iş ya'ni andan tecâvüz haqqında bir du'â eyleye der kâr yirine ber kâr daķı düşer. Bu taqdîrce kârda 'amel ma'nâsı müte'ayyendür. Anlaruñ işi ya'ni seyyi'elerinüñ mağfûriyyeti üzere yâhûd anlara olacak cezâ-yı bedden tecâvüz üzere dimek evlâ ve der kâr men diyecek maħall iken dervîŝ lafzına 'adulî min tevâzu' refe'ahullah muķtezâsınca tevâzu' vü temekün birle nefsinı izlâl ve inne eħabbe'l-ħalkı ilallahı Te'âlâ el-fuķarâ'ı' mübteğâsınca kendüyi fuķarâ zümresine ilħâķ ü idħâl için ve daķı sâmi'lerüñ ŝefķat ü riķķatlerine dâ'î ve du'âda ħulûŝ-ı ħalblerini vâ'î olmaķ içündür. Ve in dervîŝ dimeyüb ŝîĝa-i cem'ile ta'bir du'âda ta'mîm ma'nâsın tezkîrdür. Pes bu kitâb-ı ma'ârif-niŝâbdan ifâde vü istifâde cihetinde müntefi' yâ ķârî veyâ müstemi' olanlara lâ'ıķ u muķâbıķ budur ki evķât-ı du'âlarında 'ale'l-ħuŝûŝ intifâ'ları eŝnâlarında ve ħaŝŝeten bu maħalle irdikde ve bu tevaķķu' vü iltimâsı gördikde bunuñ muŝannifiyle cümle-i ŝurrâħını ve ħuŝûŝan bu faķır-i ħaķır-i keşirü't-taķŝirle 'amme-i mü'minîn ervâħını ed'ıye-i ħayrıyla yâd ve şafâ-yı ħâl ve iħlâŝ-ı billah ħâtimeye dek Fâtiħa oķıyub revânların ŝâd iderler.

Li-mü'ellifihî:

Ĥayr ile ĝayrı sen idersüñ yâd

Seni de ħayr ile iderler ŝâd

¹ Yarattılmıŝların Allah Teala'ya en sevimli olanı fakirlerdir.

Şol ki hōş ańmaya geçen nāsı

Ehl-i zıkr anı tiz olur nāsı

Dāned āyend kānet refte tū dān

Kāmed ender mişl kemā tedeyyün tedān

EM[°]AN NAZAR DER TERTİB-i KİTĀB TEHZİB-i EBVĀB: Nazaruñ taḥdīk ü tedkīki ve fikr ü re[°]yüñ ta[°]mīk ü taḥkīki bu kitābuñ tertīb ü tehyi[°]esinde ve bāblarınıñ tenkīh u tenkıyyesinde ya[°]nı yazılması ḥātıra lāyih olan ebvāb-ı keşireden bu bābları ihtiyār ü ictibā bābında İCĀZ SÜḤAN RĀ terkibi MAŞLAḤAT DİD kavlinüñ ki ḥaberdür, mef[°]üliidür. Ve fā[°]ili mübtedāya a[°]nı em[°]an nazara rāci[°] zamīr-i müstetirdür. Sözüñ ihtişārını maşlaḥat ü münāsebet gördi dimekdür. TĀ: İntihā-i gāyet içündür. MERİN RAVZA-i RA[°]NĀ: İn ravza-i ra[°]nārā dimekdür. A[°]nı lafz-ı mer lām-ı cārre ma[°]nāsınadır. Ve üftād lafzına müte[°]allıkdur. Ra[°]nā elif-i memdüdeyle şıfat-ı müşebbehe ve er[°]anüñ müennesidür. Cem[°]leri ru[°]nün gelür zamme ve sükünla aḥmeru ḥamrā[°]inüñ ḥumrun geldügi gibi. Ve [°]Acem bu mişillüleri taḥfifen ḳaşra ḥaşr ider. Ve ḡulbā ve aḡlebu ve ḡulbün daḡı böyledür. Ü ḤADİKA-i ḠALBĀ: Ḥadıka aḡaçlu baḡçe ve ḡalbā ḡayn-ı mu[°]ceme-i meftūḡayla [°]azıme yāḡūd mülteffe vü mütekāşife ma[°]nāsınadır. Ve ḡadā[°]ıḳ-ı ḡulbā ḳavl-i şerifinden müstenbiḡdür ve anuñ vāḡididür. Ḳāle'l-Beyzāvı fī tefsīriḡı raḡ. ey [°]izāmen veşafe bihi'l-ḡadā[°]ıḳ li-tekāşufihā ve keşreti eşcāriḡā ev li enneḡā zāti eşcārin ḡılāzin müste[°]ārun min vaşfi'r-riḡābi intehā [°]ibāretüh¹. Ve fi'l-Ef[°]āl ḡalebe ḡalben setebber kerden şod ve hüve aḡleb ve ev setber kerden Ve fi'l-Ḳāmus ḡalebe ke feraḡ ḡaluza [°]unuḡuhū ve'l-ḡulabā[°] el-ḡadīkatü'l-mütekāşifet². Ve fi'ş-Şıḡāḡ ḡadıka ḡalbā[°] bi-vezni ḡamrā[°] ey mülteffe ve ḡadā[°]ıḡu ḡulb cem[°]uhu intehā lem yerudde³. el-Beyzāvı raḡimehullahu tekāşefe nefsu'l-ḡadā[°]ıḳ bi[°]en

¹ Beyzavi tefsirinde şöyle dedi: Gulbe yani büyük demektir. Bahçeleri bununla nitelendirmesi ağaçların çokluğundan veya giriftliğindedir. Veya o bahçede büyük, kalın ağaçların bulunmasındandır.

² Kamus'ta ise şöyle denir: Galibe fiili feriha fiili gibi aynı vezinde olup boynu kalınladı demektir. Guleba da çoğul olup sık ağaçlı bahçeye denir.

³ Sihah'ta ise: Hadikatün galbaü yani girift ağaçlı bahçeler demektir. Çoğulu hadaiku gulubundür.

tetelâşâka muhavviâtun ʿizâmun ve teterâkebu baʿduhâ bibaʿdin licevâzi ittişâfi'l-vâhideti minhâ bi'l-galbâʿi kemâ feʿalehu'l-muşannif ve ʿurifet mine'l-lügâteyn bi'tibâri ennehâ meʿa eşcârihe'l-mütekeşşiri'l-mülteffeti keʿennehâ şeyʿün vâhidün daḥmün yüḡâlû iḡlevlebeti'l-arḡu izelteffet ʿuşbühâ veleʿalle ḡavlehu ve keşretü eşcârihâ ʿaḡfü tefsîrin li't-tekâşüf¹. Ve fi'l-Keşşâf ziyâde ve ʿizâmühâ ve ḡavlühu ev liennehâ ilḡ. fe'ş-şifa ʿalâ hâzâ li'l-eşcâr fi'l-ḡaḡıḡa lâ li'l-ḡadâʿıḡ ke ḡavlihi Teʿâlâ ve cennâtün elfâfen² ey mülteffetün baʿduhâ bibaʿdin ʿalâ en yürâde bi'l-cennât el-eşcâr ve tevdîḡuhu fi Süreti'l-Baḡarati fi tefsîri ḡavlihi teʿâlâ enne lehum cennâtin ilḡ. ve'l-maʿnâ ḡıneʿizin ve ḡadâʿıḡu ḡulebu'l-eşcâr feyekün min zıcri'l-maḡall ve irâdeti'l-ḡâl³. Ve ʿayn mühmeleʿi maẓmûme ve yâ-i müşennâtle ʿulyâ nüşhaları zâhir budur ki taḡrîf u taşḡîf ve anı iḡtiyâr reʿy-i saḡîf u zaʿıfdür. ÇÜN BİHiŞT: Kesreteynledür. Fetḡ-i bâ meşḡür ḡayr-i faşıḡdür. Lâkin bunda BEHEŞT lafzına ki fetḡateynledür. Bâ muşâḡabet iḡün veyâ ber maʿnâsına ziyâde münâsebet iḡün meftûḡ oḡınsa şaḡıḡdür. Ve bu iki lafzın cemʿinde cinâs-ı mürekkeb-i muḡarref şanʿatı vardır. BÂB: Heştüñ temyîzidür. Ve bunda mecâzen nevʿ maʿnâsınadır. Yâḡüd İhâm-ı mürâşşâḡ ḡabîlindendür. Murâd maʿnâsı beʿdidür ki nevʿdür. Ve maʿnâ-yı ḡarîbe ḡarîne çün behişt ḡavlidür. ETFÂḡ ÜFTÂD: ḡattâ bu ḡüsn-i ʿacîb ü cemâl-i bediʿle maḡalli nâzik sebze zâde ve daḡı eşcârınuñ tekeşşür ü tekâşüfüñden yâḡüd ḡılaẓ ü ḡülinden ötrü şıfat-ı ʿazmle muttaşif olmış yâḡüd aḡaçları çoḡlıḡdan ve sıḡlıḡdan biri birine şarılmış ve tolaşmış bestâne cennet gibi sekiz bâbla yâḡüd bâb üzere itfâk düşdi. Yaʿnî ʿictimâ ü iʿtilâf vâḡıʿ oldı demek olur. Ve eḡer merʿin ḡavlindeki mer lafzı şurrâḡ reʿyi üzere zâʿid olursa mezbür sebze zâr ve büstân mezkür vechle yâ vech üzere ittifâk düşdi. Yaʿnî bâḡ-ı cennete

¹ Beyzavi, bizzat bahçelerin kendisini girift olmasını reddetmez. Çünkü büyük bahçelerin birbirleriyle yakın olup toplu halde bir bahçeymiş gibi addederek buna çoḡul bir kelime olan galbau ismiyle nitelendirilmesi mümkündür. Nitekim musannifin de yaptığı budur. Sık ve girift ağaçlı bahçenin büyük bir şeymiş gibi algılanması her iki lehçeden de anlaşılmalıdır. Topraḡın otları sık olduḡu zaman ḡıglevlebeti'l- Arzu" denilir. "aḡaçlarının çoḡluḡu" cümlesi de giriftliḡi açıklamak için yapılmış bir atıftır.

² Sarmaşmış baḡçeler çıkaralım diye. (Nebe Süresi/16. Âyet)

³ Keşşâf'ta ise, ızamuhâ (onun büyüklüḡü) ziyadesi vardır. Ev liennehâ ve devamı olan cümleye gelince bu durumda hakiki olarak sıfat ağaçları niteler, bahçeleri nitelemeyiz. Ve cennatin elfafa: Girift bahçeler Nebe Süresi/16. Âyetinde de bahçeler lafzıyla ağaçlar kastedilmiştir. Bunun açıklaması Bakara Süresi/25. Âyette geçmiştir. Buna göre mana girift ağaçlı bahçeler şeklinde olmaktadır. Bu da yer zikredilip durumun ifade edilmek istendiḡinin esas olduḡunu ortaya çıkarmaktadır.

muvâfık sekiz bâbla yâ bâb üzere olması ittifâkı vâkı° oldu. Ve'l-hâşıl bizden bilâ kaçd ü iktizâ mañz-ı sevğ-i hudâyla böyle oldu diyü ziyâde yemîn iddi°â itmiş olur. Ve ba°zı nüsağda ve İcâz-ı sühan maşlahat derân diyü ilh. vâkı° olur. Bu tağdırce İcâz tehzibe ma°tûf ve tâ lafzı ki ma°nâsına olub mâ-ba°diyle ism-i işareti tefsîr olur. EZİN SEBEB: Merâtıb-i ihtişârdan sekiz bâba ihtişâsuñ illeti veyâ hikmeti ki °adedde ebvâb-ı cennete müşâbehetdür. Sebğ-ı kelâm zmnında infihâmdan soñra muçlakâ ihtişârınuñ vechin ifhâmdur. MUHTAŞAR ÂMED TÂ BE-MELÂLET NİNCÂMED: Bu sebebden muhtaşar geldi., ya°nı oldu. Tâ melâl ü kelâlle âhir olmaya yâğüd buna mü°eddî olmaya em°ân nazardan bu mağalle gelince olan elfâz-ı ma°dûd ba°zı nüsağda mevcûd ve ba°zında mefkûddur. Bundan soñra bâblaruñ fihristine şürü° mağşûddur. BÂB-I EVVEL: Ahîrûñ ziddıdur. Sibeveyh katında aşlı vev°ele ve vezni fev°aladur. Kûfiyyûn katında ev°ele ve ef°aldur. Tağdır-i evvel üzere lefif -i mağrûndan ve şânî üzere mişâl-i vâviden mehmûzü'l-°ayndur. Ve dinildi ki aşlı e°vele ve ecvefinden mehmûzül fâdur. Vecheyn-i ahîreyn üzere hemze-i şâniye vâva kalb ve vech-i evvel üzere tağdîmle i°fal kılınub idğâm olındı. DER SİRET PÂDİŞÂHÂN: Ya°nı ol sekiz bâbuñ evvelkisi pâdişâhlaruñ çariğat ve mezhebi beyânındadır. BÂB-I DUVUM: Bu mâ-ğabli mağmûm mîm-i sâkin edâtdur. Esmâ°-i °adedi evâğirine lâhiğ olur. Mûte°addidden vâhid-i mu°ayyen ma°nâsını ifade ider. Meşelâ duvum ikiden ve sivum üçden vâhid mûte°ahğir dimekdür. °Arabî'deki şânî ve şâliş gibi mâ-fevki dağı bu kıyâs üzeredür. DER AHLÂK-I DERVİŞÂN: İkinci bâb fuğaranuñ hulğları ve haşletleri beyânındadır. BÂB-I SIVUM: Sinûñ fetğası kesreye °imâle olunur. Ve mîm lâhiğ olıcak hâ-yı °alâmet vâv-ı mağmûme kılınur. DER FAZİLET-i KANÂ°AT: Üçüncü bâb çana°atin ya°nı kısmetüllahla tağdır olınan rızğa râzî ve şâkir ve mefkûddan fâriğ-i hağır olmağın fağl ü meziyyeti beyânındadır. BÂB-I ÇEHÂRUM: Henûñ hazfı da luğatdür. DER FEVÂ°İD HÂMÜŞİ: Dördüncü bâb sükûtuñ ya°nı tınmamağıñ fâ°ideleri beyânındadır. BÂB-I PENCUM DER °AŞĞ Ü CEVÂNİ: Beşüncü bâb °aşıklık ve yigitlik ya°nı bunuñ kuvvet-i neşât ve kemâl-i şevği ve anuñ netice-i halet ve nihâyet-i zevği beyânındadır.

BĀB-I ŐEŐUM DER ŐA'F Ū PİRİ: Altıncı bāb süstlik ve pırlık beyānındadır. Ya'ni ihtilāl-i hāl izdiyād-i kelālī zikrindedür. BĀB-I HEFTUM DER TEŐİR-İ TERBİYYET: Yedinci bāb terbiye ve te'dībūn te'siri ya'ni kimde işr eyler ve nice eőer eyler anuñ beyānındadır. BĀB-I HEŐTUM DER ĀDĀB-I ŐOĖBET: Sekizinci bāb muőāhabet ve muķārenetūñ edebleri beyānındadır. TĀRİĖ: Ta'rif-i vaķt ma'nāsınadır, aőda hemzledür. Ve tevrīĖ daĖı gelür vāvla erreĖa'l-kitābe bi-yevmi kezā ve verrahahu dirler. Ma'nā birdür ve ba'zı nüsaĖda tārīh-i kitāb-ı gülistān düőer. MEŐNEVİ DERİN MÜDDET Kİ MĀRĀ VAĖT: Tānuñ sükūnı veyā kesriyledür. HOŐ BÜD: OI zemānda ki bizüm vaķtimiz hōő ve eyüydü. YāĖūd bizüm için hōő ve eyü vaķt idi. Murād bu kitābuñ temām-ı vaķtidür. Zİ HİCRET ŐEŐ ŐAD Ū PENĖĀH Ū ŐEŐ BÜD: Fahr-i enāmuñ aleyhi's-selām Mekke-i Mu'azzama'dan Medīne-i Mükerreme'ye intıķalları zemānında altı yüz elli altı yıl idi. MURĀD MĀ NASHĖAT BÜD GOFTİM: Bizüm murādımız ya'ni bu te'lifden Ėaraźımız pend ü naőıĖat idi didik. Ya'ni murādımız üzere naőıĖat kelāmını söyledik. ĖAVĀLET: Tā-yı maődariyye-i 'Arabiyyedür Fārisi'de ve Tūrki'de uzun yazılır. BĀ ĖUDĀ KERDİM Ū REFTİM: Ėudāya Ėavāle eyledik ve gittik. Ya'ni fāriĖ ü sākıt olduĖ. Ve'l-Ėaőıl bizüm vüs'amızda olan ancak naőıĖati ki terĖib ü taĖzirdür inzār ü tebőir birle tefĖim ü tezkirdür. Ammā evvelki emr-i tenfız ü te'őirdür. Ėudāya işmarlamadıĖ ki İcādına cedir ve kemāl-i Ėudretle Ėadırdür. En-naőıĖa sehlün ve'l-müőkil Ėabūluhā¹. YāĖūd tā-yı mezkür ĖıĖāb-ı 'ām için ola. Ve aőlı Ėavālīt olub Ėavālenūñ muźāfun-ileyhisi ve Ėavāle daĖı kerdümüñ mef'ūli ola ce'alnā Ėavāleteke alallahi ma'nāsına ve Ėavāle kerdım cümlesi fi'el ve fā'el ve tā mef'ūli olmaĖ da mümkün Ėavāle kerdım terā taĖdīrine ve eĖalnāk ma'nāsına. Ėavāle ki Ėudāya yāĖūd seni Ėudāya Ėavāle eyledik. Ve gıtdik dimek ola. Ve ba'zı nüsaĖda bu tārīĖ beytleri kitāb āĖirinde vāķı' olur.

Vallahu Te'ālā a'lem bi'ő-őavāb ve bi tevfıķıĖ temme'l-kitāb hāzā mā zehere min cüneyneti'l-cinān ke zehri büstāni'l-cinān őerĖan li dībāceti Kitāb-ı Gülistān evāsiĖi'r-

¹ ÖĞüt vermek kolaydır; onu kabul etmekse zordur.

rebî'î'l-evvel mine'l-erbi'â'î'z-zemâniyye ve min şehri rebî'î'l-evvel evvelü'l-erbi'â'î's-
sâniye li seneti şelâşün ve tis'ine ve tis'a mi'e min hicreti'l-meb'ûş ilâ külli'l-fi'e
hâmiden li'llahi'l-°Azîm ve muşalliyen °alâ rasûlihi'l-kerîm Allahümmeğfirlî hezlî ve
ceddî ve haţâ'î ve °amdî ve küllü zâlike °indî veğfirlî ve li vâlideyye ve li'l-mü'minîn bi
fazlike ve cüdiye yâ erhame'r-Râhimîn¹.

ĤÂTİME: Çünki faşl-ı rebî° ü vaqt-i bedî°in zemân-ı gümü° vü nûrında ve gül ü
sünbülü devrinde tab° hemân tayrân Dibâce-i Gülistân'ın keşfi hevâsında pervâzdan
fâriğ-i bâl ve hâme-i şabâ seyrân ol ravza-i cennet nişânuñ vaşfı fezâsında tek ü tezdân
âsüde hâl oldu. Bu şerh bahâr ü ezhârı muhtevâ ve medh-i gülzâr u envârıla müntavî
kaşide-i leţâfet encâmıdan hâtıme-i miskîn hıtâmına hatm-i ihtitâm kıldı.

Kaşide:

Çün şubh-ı bahâr itdi şitâ leylin izâle
Eyyâm-ı gülistân olub irdi gül ü lâle

Ezhâr o kadar geldi kudüm-ı güle seyre
Çıkdı çoğı yir bulmayub eşcâr ü telâle

Etdi gül ü neşrîn açılıb bağı pür envâr
Ol mihr-i felekdür bu meh-i çârde sâle

Havz içre görüb °aks-i gül ü nûr dirâhtı
Çarh üzre meh ü necm huţür eyledi bâle

Fetĥ olmalu ekmâme tolub katre-i şebnem
Dönmiş yem-i gülşende şadeflerde lâle

¹ Doğruyu en iyi bilen Allah Teala'dır. Onun tevfiğiyle kitap tamamlandı. Bu cennetlerin bir cennetçiğinden parıldayan bir ışıktır. Cennet bahçesinin çiçeği gibidir. Gülistan kitabının dibacesinin şerhidir. Her topluluğa gönderilen Peygamberin hicretinin 993. yılı Rabiülevvel ayının ortalarında ikinci çarşamba günü tamamlanmıştır. Azim olan Allah'a hamd, şerefli Peygamberine salat ü selam olsun. Allah'ım zaafımı ve kuvvetimi, hatamı, kastımı bağışla bunların hepsi benden sadır olmuştur. Allah'ım beni, anne ve babamı ve bütün müminleri fazlın ve cömertliğiyle bağışla çünkü Sen merhametlilerin en merhametlisisin.

Dendānların açmış yumamaz hādeden ağzın
Bābūne feraḥlandı irüb izz ü celāle

Nergis göz açub h'āb-ı 'ademden seher evkār
Ḳalmağa şabūhı eline aldı piyāle

Ḳallāş-ı püser bāz gibi gonce-i neşrīn
Zer gösterir ağzı ile her hūb cemāle

Reyhān ḥaṭıla yazdı gülistānı yedd şun^c
Dürr-i sinede anuñ ḳuşlar ider baḥş ü maḳāle

Sünbül añıa mışrā'lar ü neşr-i benefşe
Surḥ ü zerle vaḳfeleri nergis ü lāle

Hem şafḥa-i sebzinde döner cedvel-i sime
Enhār olınub sebzesi gerden de isāle

Şan ferş-i çemen refref ḥāzır oldu döşenmiş
Gülzār-ı şükūfeyle dönüb dār-ı celāle

Didāre deger ehl-i cünān gibi diküb göz
Nergis nigerān ḳaldı cemāl-i gül āle

Yā cāmi^c-i Aḥmed ki menār-ı şecer üzere
Bülbül nağamı beñzedi gülbāng-ı Bilāle

Yād eyle dilā ravza ile minber ü ḥavzı
Gel bāğa naḳar ḳıl şecer altında zülāle

Her serv o cāmi^cde sumāḳı derk olmuş;
Ya şem^c-i 'aseldür ki şala nūrı leyāle

Yağ mumlarıdır gonceleri zanbaḳuñ anda
La'leyn ü zerīn meşma^calardur añıa lāle

Pār pār ne ʿaceb yansa çerāġ-ı zer-i nergis
Her gice derūnı pür olur revġan-ı jāle

Nevrānı ʿanādīl ile şan ʿoblarıdur
Āvihte ʿayısu be ü şeftālū nihāle

Baş olmış añā bir ʿemeni sebz-i nihāli
Kim naqşı ʿamu sünbül ü gül nergis ü lāle

Eşcāra şabā bükālemün ferşi döşetmiş
Şemsün lemeʿātın sevķ idüb idhāl zılāle;

Gör şaf şaf gülzārda şafşāfla servi
Şaf şaf dizilüb döndi cemāʿat ricāle

Ķāʿim olub eşcār sücüd eyledi enhār
Rākiʿ oluban döndi benefşe ham dāle

El açdı münācāta ʿenār mütesebbih
Bir maķ götürür zanbaķ ev ferd mütēʿāla

Sūsen dönüben seyf ü ʿamāmiyle haķibe
Çıķmaġa ider minber-i şāha ser itāle

Ki naʿt u gehī devr aķür etyār müselsel
Şevķiyle çıķup maķfil eşcār ʿuvāle

Ĥuffāz durur kürsiler üzere şan oķur ʿāşr
Yer yer ki bülābül ider evkārda nāle

Tesbih ʿenāra el urub cuġd-ı mütevvic
Tevhīd ider elhānla haķķ celle celāle

Yā şeyh durur vaʿz içün eczā-yı varakdan
Kürsī-i dıraht üzere çıķub başladı ķāle

Enfās-ı cemā'at gibi bād itse mürürü
Büy-ı gül irer nefha-i rahmet gibi bāle

Yārab bu letā'if kamu feyzüñden eşerdür
Kim rīze-i h'ān-ı ni'amuñdur bu nevāle

Ez zıkr-i bahār ĩn dil min sāhat bahāne
Der şun° tü h'āhed ki kuned çend maķāle

Lem yaķuñ fevā'idi ni'me't-ı tayr liverd
İllā ve ilā hazretiküm ya'riż hāle

Geldi şale umub ķapuña bülbul-i hoş-h'ān
Gülden getirüb tāze ü rengin risāle

Destinde olub goncesi tomar ķasīde
Zanbaķ topuña ğarż idüp el açdı nevāle;

Şebnemdür mi nergisi her şubh ider iğnā
Geldikçe çerāğ-ı şebe kevnile su'āle

Çün dār-ı celāl oldı bahārıyla bu 'ālem
Åsar-ı celālün dönüb envār-ı cemāle

Fi'l-hāl olmaya taķvīl idesin ger
Aķvāl çü evhālimi bir aķsen hāle

Bārān-ı nesīm keremünle idüb ihyā
Cān 'ālemin it pür gül ter sünbül ü lāle

Mihrüñle bugün irse yeridür göge **Rüşdi**
Gözden bırağubdur anı gerdün çu jāle

Fırķat dikininde niçe bir nāleler itsün
Cān bülbulünü eyle gül-i vaşla enāle

Bir Őemme meŐamına irüb bűy-ı Őabűlűñ
Bu mezbeleden can ata gűlzâr ű Őâle

Ėamden leke rabbî ve Őalâten ve selâmen
Bâ leâli men hűve ĥateme lirisâle

